

T.C.
İSTANBUL RUMELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE
TÜRKİYE - ALMANYA İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

SİYASET BİLİMİ VE EKONOMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Nazlı AYDIN

Tez Danışmanı
Dr. Fatih Turan YAMAN

İSTANBUL – 2021

T.C.
İSTANBUL RUMELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE
TÜRKİYE - ALMANYA İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

SİYASET BİLİMİ VE EKONOMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Nazlı AYDIN

Tez Danışmanı
Dr. Fatih Turan YAMAN

İSTANBUL – 2021

BEYAN

T.C. İstanbul Rumeli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde bulunan Tez Yazım kılavuzu yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu Tez içindeki tüm veri, bilgi ve dokümanların doğru ve tam olduğunu, akademik etik ve ahlak kurallarına uygun bir şekilde elde edildiğini belirtirim. Lisansüstü Tez Yazım çalışmasında kullandığım verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı ve çalışmanın özgün olduğunu bildiririm.

Aynı zamanda bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve yararlandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi ve bu Lisansüstü Tez Yazım sırasında patent ve telif haklarının ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Etik Kurulu onayına ihtiyaç bulunmaktadır.

Etik Kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.

.... / /

Nazlı AYDIN

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE - ALMANYA İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

NAZLI AYDIN

T.C. İstanbul Rumeli Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Ekonomi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Fatih Turan YAMAN

Günümüzde, Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkileri düzenleyen politikaların, Avrupa Birliği kamuoyu ve birlik organları tarafından oluşturulduğu düşüncesi, genel kabul görmüş durumdadır. Ancak Avrupa Birliği'nin kuruluşundan itibaren gerek siyasal ve gerekse ekonomik bakımdan en etkin üyesi durumunda bulunan Almanya, Avrupa Birliği'nin çoğu politikasında olduğu gibi Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerde de belirleyici durumdadır. Avrupa Birliği'nin Türkiye ile olan ilişkilerinin durumunu ve ileriye dönük projeksiyonunu görebilmek için, Almanya'nın Türkiye'ye yönelik politikalarını anlamak gerekmektedir. Almanya, 2. Dünya Savaşı sonrasında aktif olarak yer aldığı ve yönlendirdiği Avrupa Birliği'ni, Türkiye ile olan ilişkilerde düzenleyici olarak kullanmaktadır. Bu hipotezin analizi için, yabancılar politikası, kentleşme politikaları, müktesebata uyum çalışmaları alanlarında doküman araştırması yapılmıştır. Araştırma kapsamında Alman basınında çıkan haberler, Alman Federal Parlamentosu'nda ve Avrupa Birliği Parlamentosu'nda Alman politikacıların yaptıkları konuşmalar taranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği ve Türkiye - Almanya İlişkileri, AB üyeliği, Almanya, Türkiye.

ABSTRACT

WITHIN THE FRAMEWORK OF THE EUROPEAN UNION EVALUATION OF TURKEY-GERMANY RELATIONS

NAZLI AYDIN

T.C. İstanbul Rumeli Üniversitesi

Graduate Education Institute

Department of Political Science and Economics

Supervisor: Dr. Fatih Turan YAMAN

Today, the policy governing relations between the European Union and Turkey, the European Union and the idea that public bodies created by the union, it has gained general acceptance. However, since the European Union's institutions need both political and economic terms than is the case of the most active member of Germany, the European Union's policies is often the case in the relations between Turkey and the European Union that such decisive. To see the status of relations with Turkey and the European Union's future projections, it is necessary to understand Germany's policy towards Turkey. Germany, after World War 2, where the active and direct that the European Union uses as editor in relations with Turkey. For the analysis of this hypothesis, document research was conducted in the fields of foreigners policy, urbanization policies, and harmonization studies. Within the scope of the research, the news published in the German press, the speeches made by the German politicians in the German Federal Parliament and the European Union Parliament were scanned.

Keywords: The European Union and Turkey - Germany relations, EU membership, Germany, Turkey.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	VI
HARİTALAR LİSTESİ	VII
GRAFİKLER LİSTESİ	IX
RESİMLER LİSTESİ.....	X
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ: KURULUŞTAN GÜNÜMÜZE

1.1. AVRUPA BİRLİĞİNİN TARİHİ PROSESİ.....	7
1.1.1. <i>Avrupa'da Birlik Kurma Girişimlerinin Filen Başlangıcı II. Dünya Savaşı ve Sonrası Dönemi</i>	7
1.1.2. <i>Schuman Planı</i>	14
1.1.3. <i>Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)</i>	15
1.1.4. <i>Roma Antlaşması ve Avrupa Ekonomi Topluluğu</i>	15
1.1.5. <i>Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu</i>	16
1.1.6. <i>Füzyon Antlaşması ve Avrupa Topluluğu</i>	16
1.1.7. <i>İlk Genişleme Dalgası ve 1980'ler: Topluluğun Güneye Genişlemesi</i>	17
1.1.8. <i>Avrupa Tek Senedİ</i>	17
1.1.9. <i>Maastricht Antlaşması: AB Kurucu Antlaşma</i>	18
1.1.10. <i>Progresif Büyüme: Avusturya, Finlandiya, İsveç</i>	18
1.1.11. <i>Gümrük Birliği</i>	18
1.1.12. <i>İktisadi ve Mali Birlik</i>	19
1.1.13. <i>Son Genişleme Dalgaları ve Lizbon Antlaşması</i>	20
1.1.14. <i>2008 Küresel Finans Krizi ve Avrupa Birliği</i>	23
1.1.15. <i>Avrupa Birliği'nin Çoklu Krizleri ve Çözüm Arayışlar</i>	24

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE ALMANYANIN AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERİ

2.1 AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ OLARAK ALMANYA.....	27
2.1.1. <i>Avrupa Birliğinin Kuruluş Çalışmalarında Almanya</i>	28

2.1.2. Genişleme ve Büyüme Sürecinde Almanya'nın Rolü	29
2.1.3. Günümüz Avrupa Birliğinde Almanya'nın Yeri ve Önemi	30
2.2. AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE	32
2.2.1. Ankara Antlaşması	32
2.2.2. Katma Protokol.....	32
2.2.3. 1976 Erteleme, 1978 Dondurma Kararları	33
2.2.4. 12 Eylül 1980: İlişkiler Kesiliyor	34
2.2.5. Tam Üyelik Başvurusu.....	35
2.2.6. 1 Ocak 1996: AT-Türkiye Gümrük Birliği.....	36
2.2.7. Türkiye-Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Serbest Ticaret Antlaşması	36
2.2.8. 1999-2005 Dönemi Adaylık Süreci	37
2.2.9. Katılım Müzakereleri.....	41
2.2.10. Annan Planı	43
2.2.11. Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013)	43
2.2.12. Türkiye - AB Ortak Eylem Planı (15 Ekim 2015)	44
2.2.13. Ortak Göç Eylem Planı (29 Kasım 2015)	46
2.2.14. Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi (18 Mart 2016).....	46
2.2.15. AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı (2016-2019).....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE-ALMANYA İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. TÜRKİYE - ALMANYA İLİŞKİLERİNİN GENEL ÇERÇEVESİ	49
3.1.1. Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı	49
3.1.2. Cumhuriyetin Kuruluş Dönemi Türk-Alman İlişkilerinin Durumu	77
3.2. AVRUPA BİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE-ALMANYA İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	87
3.2.1 2.Dünya Savaşı Sonrası: Birlik Kurma Çalışmaları Kapsamında Türk-Alman İlişkileri	87
3.2.2. Soğuk Savaş Döneminde Avrupa Birliği ve Türk-Alman İlişkileri.....	95
3.2.3. Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Birliği ve Türk-Alman İlişkileri.....	103
3.2.3.1. Berlin Duvarının Yıkılmasından 2000'li Yıllara.....	103
3.2.3.2. 2000'li Yıllarda Avrupa Birliği ve Türk-Alman İlişkileri	109
3.2.3.2.1. Türkiye'de Ak Parti Dönemi	109

3.2.3.2.2. <i>Almanya'da Angela Merkel Dönemi</i>	112
3.2.3.2.3. <i>Avrupa Birliği Çerçevesinde Almanya-Türkiye İlişkilerinin Mütakabil Alman ve Türk Dış Politikalarına Sağladığı Değişim ve Gelişimler</i>	113
3.2.4. <i>Covid-19 Dönemi Avrupa Birliği ve Türk-Alman İlişkileri</i>	139
SONUÇ	154
KAYNAKÇA	173



KISALTMALAR

AAET	: AVRUPA ATOM ENERJİSİ TOPLULUĞU
AB	: AVRUPA BİRLİĞİ
ABD	: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
AET	: AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU
AFAD	: AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI
AKÇT	: AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU
AK PARTİ	: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ
AMB	: AVRUPA MERKEZ BANKASI
ANAP	: ANAVATAN PARTİSİ
AP	: AVRUPA PARLAMENTOSU
APE	: AVRUPA PARA ENSTİTÜSÜ
AT	: AVRUPA TOPLULUĞU
ATAD	: AVRUPA TOPLULUĞU ADALET DİVANI
BAB	: BATI AVRUPA BİRLİĞİ
BM	: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
BMMYK	: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ
BND	: ALMAN İSTİHBARAT ÖRGÜTÜ
ESM	: AVRUPA İSTİKRAR MEKANİZMASI
EFSF	: AVRUPA FİNANSAL İSTİKRAR FONU
EFSM	: AVRUPA FİNANSAL İSTİKRAR MEKANİZMASI
EPB	: EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK
FETÖ	: FETULLAHCİ TERÖR ÖRGÜTÜ
FRONTEX	: AVRUPA BİRLİĞİ ÜYE ÜLKELERİNİN DIŞ SINIRLARININ YÖNETİMİ İÇİN OPERASYONEL İŞBİRLİĞİ AJANSI
GKRY	: GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
GRETA	: AVRUPA KONSEYİ İNSAN TİCARETİYLE MÜCADELE UZMANLAR GRUBU
HAK	: HÜKÜMETLER ARASI KONFERANS
IMF	: ULUSLARARASI PARA FONU
IPA	: KATILIM ÖNCESİ YARDIM ARACI

KSKH	: KÜRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ
KOB	: KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ
KSKH	: KÜRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ
MDAÜ	: MERKEZ VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ
MİT	: MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI
MEB	: MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGE
NATO	: KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI ÖRGÜTÜ
ODGP	: ORTAK DIŞİŞLERİ VE GÜVENLİK POLİTİKASI
OHAL	: OLAĞANÜSTÜ HAL
PESCO	: YAPILANDIRILMIŞ DAİMİ İŞ BİRLİĞİ
PKK	: KÜRDİSTAN İŞÇİ PARTİSİ
RSF	: SINIR TANIMAYAN GAZETECİLER ÖRGÜTÜ
SSCB	: SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ BİRLİĞİ
SPD	: ALMANYA SOSYAL DEMOKRAT PARTİSİ
TBMM	: TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
TPAO	: TÜRKİYE PETROLLERİ ANONİM ORTAKLIĞI
UP	: ULUSAL PROGRAM
YSFC	: YUGOSLAVYA SOSYALİST FEDERAL CUMHURİYETİ
AGE	: ADI GEÇEN ESER
AGM	: ADI GEÇEN MAKALE
AGT	: ADI GEÇEN TEZ
BYY	: BASIM YERİ YOK

HARİTALAR LİSTESİ

		SAYFA
HARİTA-1	ALMAN İMPARATORLUĞUN KURULMASI (1866-1871)	64
HARİTA-2	BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI BAŞINDA AVRUPA(1914)	72
HARİTA-3	SYKES-PİCOT ANTLAŞMASINA GÖRE OSMANLI TOPRAKLARININ PAYLAŞILMASI	73
HARİTA-4	MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NDAN SONRA İŞGAL EDİLEN YERLER	74
HARİTA-5	SEVR ANTLAŞMASI İLE ANADOLU'NUN BÖLÜNMESİ	75
HARİTA-6	LOZAN ANTLAŞMASINA DOĞRU TÜRKİYE HARİTASI 1923	76
HARİTA-7	ALMANYA AVRUPA'YI FETHEDİYOR, 1939-1942	90
HARİTA-8	NAZİ ALMANYA'SININ YENİLGİSİ, 1942-1945	95
HARİTA-9	İDLİB EYALETİ BÖLGESEL GÜÇ DAĞILIMLARI	138

GRAFİKLER LİSTESİ

SAYFA

GRAFİK-1

BİRLEŞİK KRALLIK'IN BREXIT REFERAN-
DUMU RESMİ SONUCU

136



RESİMLER LİSTESİ

		SAYFA
RESİM-1	11 KASIM – İSTANBUL'DA YAYIMLANAN ALMANCA TÜRKİSCHE POST GAZETESİ ATATÜRK'ÜN VEFATINI, "HALK BAŞKANININ KAYBI İLE YASTA" BAŞLIĞI İLE VERİYOR, İNÖNÜ'NÜN CUMHURBAŞKANI SEÇİLDİĞİ BİLGİSİ İLE	84
RESİM-2	TÜRK- İNGİLİZ- FRANSIZ KARŞILIKLI YARDIM MUAHEDESİ İMZA EDİLDİ (19 EKİM 1939)	86
RESİM-3	ALMANYA, POLONYA'YA SALDIRIYOR (2 EYLÜL 1939)	87
RESİM-4	İNGİLTERE VE FRANSA, ALMANYA'YA HARP İLAN EDİYORLAR (4 EYLÜL 1939)	88
RESİM-5	SSCB, POLONYA'YA SALDIRIYOR (17 EYLÜL 1939)	89
RESİM-6	HARİCİYE BAKANI ŞÜKRÜ SARAÇOĞLU'NUN TAVZİHİ (1 ŞUBAT 1940)	90
RESİM-7	TÜRKİYE, ALMANYA İLE DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNİ KESİYOR (2 AĞUSTOS 1944)	94
RESİM-8	DÖNEMİN BAŞBAKANI ADNAN MENDERESİN, ŞANSÖLYE KONRAD ADENAUER'U ANKARA ZİYARETİ ESNASINDA HAVA MEYDANINDA KARŞILAMASI	99
RESİM-9	ALMAN REİSİCUMHUR THEODOR HEUSS'UN ALMAN KURULU İLE ANKARA HAVALİMANINA GELİŞİ	99
RESİM-10	REİSİCUMHURUMUZ SAYIN CELAL BAYAR'IN 7-15 MAYIS 1958'DE FEDERAL ALMANYA'YI ZİYARETLERİNE DAİR FOTOĞRAFLAR	100
RESİM-11	BERLİN DUVARI YIKILIYOR	102

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici ve destek olan değerli danışman hocam sayın Dr. Fatih Turan YAMAN'a, teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca yardım, bilgi ve tecrübeleri ile bana sürekli destek olan meslektaşım Metin GACAL'a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Çalışmalarım boyunca maddi manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan kıymetli dostum Osman AKAN'a, ilgisini ve önerilerini göstermekten kaçınmayan değerli arkadaşım Eray HATAY'a teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak bu zorlu süreçte daimi destekleri ile beni motive eden kıymetli annem Senem AYDIN'a , varlığı ile beni onurlandıran kıymetli babam Cemal AYDIN'a ve yegane varlığım tüm aile bireylerime sonsuz şükranlarımı sunarım.

Nazlı AYDIN

GİRİŞ

Avrupa dünya tarihinin gidişatına müessir etkiler yaratan din, ulus, sömürge, iktidar ve iç savaşların gerçekleştiği stratejik kıtadır. Avrupa'daki savaş taraftarları olan ülkelerin, savaşlar neticesinde imzaladığı barış antlaşmalarının varlığı esasen ülkelerin Avrupa kıtasını yaşam alanı olarak paylaşıyor olmalarının yanı sıra var olan bir kıta bütünlüğünü içerisinde ortak çıkarlarının olduğunu ve birlik planlaması ile oluşturulabilecek gücün dünya nezdinde azımsanamayacak süper güç oluşturabilme ideolojisinin mevcudiyetini destekler niteliktedir.

Avrupa kıtası savaşları Avrupa ülkelerinin kendi içlerinde ayrışmaları ve ciddi ölçütler de zayıflar verilmesine sebep olmuştur. Savaşlar sonucunda beraberlik sağlama mecburiyetinde kalarak anlaşmalara gidilmiştir. Böylelikle intihada var olan barış ve birlik olma hali savaşın kazananın olmayacağı gibi barışın kaybedeni de olmaz vecizesi ile barışsever yaklaşımlar sergileyen hümanistlerce her daim düşüncelerde var olmuştur.

Avrupa da birlik ve bütünleşme hareketlerinin düşünce kökleri ancak II. Dünya savaşı sonrasında filizlenebilmiştir. II. Dünya savaşının sebepleri ve sonuçları doğrultusunda oluşan birlik ve bütünleşme mükellefiyetlerinin hatlarını incelenmeye yönelik araştırmada öncelikli olarak, I.Dünya Savaşının Almanya eksenindeki neticeleriyle beraber hangi faktörlerin II.Dünya savaşının getirisi olduğuna dair ipuçlarına yer verilmiştir.

Savaşın ilk seyirinde ulusçuluk ilkesi öncülüğünde baskı düzeni güden Adolf Hitler'in nazizim idolojisi doğrultusunda emperyalist devinimleriyle Avrupa kıtasında temin ettiği önderlik ele alınarak, Fransa ve İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilan etmesiyle muharebenin Avrupa'dan Uzak Doğu'ya, Afrika'dan Amerika'ya uzanan dünya harbine dönüşüm evreleri kronolojik olarak Türkiye'ye etkisi ihtivasında incelenmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın neticesinde dünya politikasının ABD ve SSCB olmak üzere iki global erk bloklaşmasına evrilmesiyle, dünya siyasetine dair duyumsanan öngörülerin getirisi olarak güvenlik politikalarının arayışı var olmuştur. Bu bağlamda komünizm tehdidin genişleme tehlikesini analiz eden ABD, Sovyet açılımını durdurmak üzere politik ve ekonomik bağıllığı tekvin eden Bütünleşik Avrupa profilini kendi çıkarları doğrultusunda yöneterek kalıcı istikrarını sağlamak üzere yaratmayı planlamıştır. Avrupa'nın sübvansiyon vaatleri çerçevesinde; ABD yayılmacılığının sömürge ve bağımlılık düzenin tabanını oluşturmak gayesi ile Marshall Planını

sunmuştur. ABD'nin bilincine varan Avrupa'da ise hedeflenen güvenlik, barış, intizam ile refahın sürdürülebilir ve kalıcı olarak sağlanmasının tek yolunu ülkelerin ekonomik ve siyasi yönden birleşmesi olduğu fikrine varılmasıyla, diktatör riyasete karşı direniş hareketi olarak birlik ve bütünleşme hareketlerinin köklerinin oluşturacağı ilan edilmiştir.

Fransa Planlama Teşkilatı'nın lideri Jean MONNET 'in Avrupa'da kömür ve çelik örgütü oluşturma fikrinden esinlenen Fransız Dış Politika Vekili Robert SCHUMAN; savaş sanayinin temel girdileri olan kömür ve çelik kaynaklarının Fransa ve Almanya arasında birleştirilerek, istihsal ve kullanımının uluslar üstü bir organın mesuliyeti altına alınması önermesiyle Avrupa Birliği avanterü oluşmuştur.

Araştırmanın birinci bölümünde çalışmaya zemin olması maksatıyla Avrupa Birliğinin kuruluşundan itibaren günümüzdeki siyasi ve ekonomik örgütlenmeye evrilme prosesi; Roma Muâhedesi, Avrupa Ekonomi Cemiyeti, Avrupa Atom Enerjisi Cemiyeti, Füzyon Muâhedesi, Avrupa Tek Senedi, Maastricht Antlaşması, Gümrük Birliği, Ekonomik ve Parasal Birlik, Lizbon Antlaşması, 2008 Küresel Finans Krizi, Genişleme Dalgası ve AB Çoklu krizleri ve Çözüm Arayışları evreleriyle kronolojik olarak tetkik edilmiştir.

Bu araştırmanın konusu, Türkiye-Almanya ilişkilerinin Avrupa Birliği çerçevesinde kazandığı görünüm ve izlediği seyrin ele alınarak değerlendirilmesidir. Bu çerçevede bir değerlendirmede bulunmayı gaye edinerek öncelikle AB ile Almanya ilişkileri birebir incelenerek, olaylar ve olgular niteliğinde Türkiyeye sağladıkları etkiler istikametinde birliğe mensup olma bağlamında aksettirilenler üzerinde fikir sahibi olunmuştur.

Bu kapsamda ikinci bölümde ilk aşama olarak Alman ulusunun münferit devlet olmasına dair Otuz Yıl Savaşlarında ilk girişimde bulunan Kutsal Roma imparatoru II. Ferdinand'dan, Fransa-Prusya Savaşı neticesinde Alman millî birliği ilanında bulunan Ottovon Bismarck'a uzanan ittifaklar sistemi ideolojisi vurgulanmıştır. Bismarck süresince Avrupa'da bir güç dengesi oluşturma gayreti sergilenerek, Avrupa siyaseti ve mazisi üzerinde askeri, politik, kültürel ve iktisadi alanlarda etki yaratarak büyük ölçüde başarı yakalayarak çoğunlukla Avrupa'nın lokomotifleri olarak tanımlanmıştır. Ancak Bismarck ardınca gelen siyasetçiler tarafından ideolojinin sürdürülemezliği handikapı ile Almanya Avrupa'nın istikbaline hükmetme ve hegemon olma yarışında obstrüksiyona uğrayarak, hudut çevresinde hissettiği psikolojik baskıyla II.Dünya Savaşında yayılcı stratejisine yönelmiştir.

1950 yılları sonrasında Almanya Federal Cumhuriyeti'nin iktisadi mucize olarak adlandırılan endüstri yapılanmasının gerçekleşmesi ile Orta Avrupa'daki toprak varlığı ve hızla büyüyen statükosu ile diğer Avrupa ülkelerinin karşılaştırılmayacağı kadar devasa bir güç konumuna erişerek tüm Avrupa kıtasındaki ülkelerin birlik haline dönüşümünde ve günümüze taşınmasında aracı oluşuna dikkat çekilmiştir.

Avrupa Birliğinin genişleme ve büyüme sürecinde Almanya'nın rolü irdelenerek, günümüz Avrupa Birliğinde en yetkin üye sıfatını taşıyan Almanya'nın iktisadi ve politik açıdan diğer Avrupa ülkelerine rol model olmasıyla beraber birliğin vizyonunun tayin edilmesinde eriştiği statüko saptanmıştır.

İkinci bölümün ikinci aşamasında ise Türkiye'nin AB ile üyelik müzakere sürecinde meşru temellerini oluşturan Ankara antlaşmasının 1963 yılında imzalanmasından itibaren günümüze uzanan 57 yıllık adaylık süreci mütalaa edilmiştir. Bu bağlamda kronolojik olarak; Katma Protokol, 1976 Erteleme Kararı, 1978 Dondurma Kararı, 12 Eylül 1980 Darbesi ile AB ilişkilerinin kesilmesi, 14 Nisan 1987 tarihinde yetkin üyelik müracaatı, 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği'ne akseptansı, Türkiye-AKÇT Serbest Ticaret Anlaşması, 1999-2005 Dönemi Adaylık Süreci, Katılım Müzakereleri, Annan Planı, Türkiye'nin 2007-2013 yıllarına şamil olan AB Müktesebatına Uyum Programı, Türkiye - AB Ortak Eylem Planı, Ortak Göç Eylem Planı, Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi ve AB'ye Katılım için 2016-2019 yıllarını kapsayan Ulusal Eylem Planı bilimsel perspektif gözetilerek analiz edilmiştir.

Tezin amacıyla ilişkili olarak Türkiye'nin AB üyeliğinde Almanya'nın etkinliğini tahlil etmek üzere, üçüncü bölümde ilk olarak Türk-Alman ilişkilerinin tarihsel arka planı işlenmiştir.

Osmanlı ve Almanya korelasyonunun seçkin ve esaslı geçmişi 18 Ocak 1871 tarihinde Versailles'de Alman İmparatorluğu'nun kurulmasına dek Prusya ile 1701 yılından itibaren süre gelen ilişkilere dayanmaktadır. Osmanlı Devleti Batıya terakkide bulunduğu proste Prusya karşısında Osmanlı devleti tedricen zayıflarken, Osmanlı Devletinden istifade etmek isteyen Avusturya ve Rusya'nın emperyalist emellerinden rahatsızlık duyan Prusya ile Osmanlı İmparatorluğu ilişkilerinin temeli dostça atılmıştır. Prusya'nın Alman İmparatorluğuna dönüşümünden, Osmanlı Devletinin parçalanmasına dek ikili ilişkilerin seyri Osmanlı padişahlarının değişimlerine bağlı olarak varyasyon gösterdiği saptanmıştır. Bu bağlamda kronolojik olarak I. Abdülhamid, III. Selim, II. Mahmud, I. Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat ve Sultan Abdülhamid, V. Mehmed ve Sultan Vahdettin'in Prusya akabinde Almanya İmparatorluğu ile ilişkilerine Avrupa odaklı yürütülen dış politikalara değinilerek

gerçekleştirilen ilk temaslar ve faaller incellenerek detaylı bilgiler sunulmuştur.

I.Dünya Savaşına uzanan Almanya ve Osmanlı ittifakı, imparatorlukların parçalanarak cumhuriyet rejimine intikal etmeleri ile ilişkileri de modern bir boyut kazanmıştır.Evolüsyon sürecini ihtiva eden 1918-1923 yılları aralığında köhneleşen ilişkileri rejenere etmek adına Türk-Alman dostluk anlaşması üzerine görüşmeler, Cumhuriyet dönemine geçiş prosesinde uyum çerçevesinde ilerlemiştir.

Bu savı desteklemesi suretiyle aşağıda sıralanan belgelere yer verilmiştir;

- 1924-1932 yılları aralığında Türkiye'deki Alman Konsolosluğu görevini yürüten Rhudolf Nadolny, 20 yıl evvel eski Türkiye'de bulunması bağlamında, ülkenin eski ve yeni varlığını beraber düşünerek farklı zaman dilimlerinde gözlem ve değerlendirmeleri,

- Alman Cumhurbaşkanı Mareşal von Hindenburg'un Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun onuncu sene-i devriyeyi vasıtasıyla Cumhurbaşkanı Atatürk'e yazdığı mektup,

- 29 Haziran 1938 tarihli Türk-Alman ticaret memorandumunda Almanyanın görüşleri.

II.Dünya Savaşı dönemi birlik kurma çalışmaları kapsamında Türk-Alman ilişkilerinin incelenmesinde; 1 Mart 1941 tarihli Hitler'in İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup ile karşılığında gönderilen 12 Mart 1941 tarihli mektuba doğrudan yer verilmiştir. 18 Haziran 1941 tarihli Türkiye-Almanya Dostluk Paktının gerçekleştirilmesi üzerine Alman büyükelçisi Franz Von Papen Yeni Sabah gazetesine verdiği beyanname ve Türk Hariciye Bakanı Şükrü Saraçoğlunun dostluk antlaşmasına dair yorumları deliller ile saptanmak üzere; İkdam, Ulus, Sabah ve Akşam gazetelerinin kúpürlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm ihtivasında incelenen Soğuk Savaş döneminde Avrupa Birliği ve Türk-Alman ilişkileri; II.Dünya Savaşı sürecindeki tarafsızlık politikasının azimetini yaşayan Türkiye'nin yalnızlık olgusuna itilme çekingesi ile San Francisco Konferansına katılması ve BM taraftarı olma yönünde aldığı karar çerçevesinde, Marshall Planına dahil edilmesi üzerine tetkik edilmiştir. Böylelikle Türkiye, iç ve dış politikada aranje olarak Batılı meşrutiyetin ve bağımsız dünyanın yanında var olduğu dış politikayı benimsemiştir.Aynı süre zarfında Almanya'nın doğu-batı sentezinde ayrıma uğramasının üzere komşu ülkelerce entegrasyon düşünce ve taleplerinin red edilmesinin yanı sıra Türkiye ile ilişkilerinde ki müspet algıyı konfirme etmek üzere; Alman Federal Meclis üyesi Şansölye Konrad Adenauer'un 1954 yılındaki ve Alman

Cumhur reisi Dr. Theodor Heuss' un 1957 yılındaki Türkiye ziyaretleri ile dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın 1958 yılındaki Federal Almanya'yı ziyaretleri ele alınarak, görseller ile desteklenmiştir.

Soğuk Savaş Sonrası Avrupa-Birliği ve Türk-Alman İlişkileri ise ilk aşamada Berlin Duvarının yıkılmasından 2000'li yıllara dek süregelen süreç kapsamında Ankara Anlaşmasının imzalanması, güvenlik gerekçesiyle vize uygulamasının başlatılması, protokole aykırı kullandığına dair taannütle silah sevkiyatını durdurulması, Türkiye'nin AB tam üyeliği, SPD-Yeşiller hükümeti, Helsinki Zirvesi, Johannes Rau'nun Türkiye temasları ve Mesut Yılmaz ile Helmut Kohl çatışması araştırılmıştır. Yılmaz ve Kohl çatışması üzerine Alman yayın organlarından Süddeutsche Zeitung, Frankfurter Rundschau ve Bild gazetelerinin yorumlarına yer verilmiştir. Johannes Rau'nun ise Hürriyet ile yaptığı röportajında Türkiye'nin AB'ne kabul edilmeme gerekçelerinden, Türk-Alman ilişkileri derecesine uzanan sorulara yanıt aranmıştır.

“Avrupa Birliği'nin Türkiye ile olan ilişkilerinin durumunu ve ileriye dönük projeksiyonunu görebilmek için, Almanya'nın Türkiye'ye yönelik politikalarını anlamak gerekmektedir”, ideasının rehberliğinde Türkiye'de Erdoğan liderliğinde AK Parti Dönemi ve Almanya'da Angela Merkel Döneminin bileşenleri çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda politika belirleyici temel aktörlerin değişimiyle sisteme bakış açılarının değişebilirliği motto edinilmiştir.

Bu çerçevede konumuzun ana teması olan AB -Türkiye ilişkilerinde Almanya'nın rolünü belirlemek üzere 11 Eylül saldırıları sonrası İslamiyetin modern dünyayada yabancı ideoloji olarak sembolleştiriliyor olduğu proseste muhafazakâr oluşumuyla nitelendirilen Ak Partinin iktidara gelmesiyle, özelde Angela Merkel dönemi kapsamında Almanya ilişkilerinin, genelde ise günümüze dek süregelen AB ile ilişkilerin ne denli etkilenmiştir? sorusundan yola çıkarak çalışmalar yürütülmüştür.

Avrupa Birliği çerçevesinde Almanya-Türkiye ilişkilerinin iki ülkenin dış politikalarına sağladığı değişim ve gelişimleri analiz etmek üzere; Yunanistan-Türkiye İlişkileri, Kıbrıs Sorunu, Ermeni Meselesi, İran Sorunları, Hrant Dink Cinayeti, Andrea Santoro Cinayeti, AB İmtiyazlı Ortaklık Önerisi, İslamofobi, Nazizm, Terörizm, Irkçılık, Fetö, Suriye İç Savaşı, Mülteci Krizi, Vize Muafiyeti, Basın Özgürlüğünün İhali, Peter Steudtner'in Tutuklanması, Deniz Yücel'in Tutuklanması, Mit'e Casusluk İddası, Ohal, Popülizm, Brexit ve İdlib Eyaleti Bölgesel Güç Dağılımları kavramları çerçevesinde doküman araştırması yapılmıştır.

Son olarak Dünya Sağlık Örgütü'nün 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilanından, 1 Eylül 2020 prosesine kadar Covid-19 dönemini kapsayan aralıkta Avrupa Birliği çerçevesinde Türk-Alman ilişkileri ele alınmıştır. Bu çerçevede "Koronavirüse Küresel Karşılık" başlıklı bağışçılar telekonferansına, AB Günü etkinliklerine, "Covid-19 Salgınının Çatışma Dinamikleri ve Arabuluculuk Üzerindeki Etkileri" etkinliğine, Türkiye'nin Libya stratejilerine, Almanya'nın AB dönem başkanlığına, "Covid-19 Sonrası Dönemde Küresel Gelişmeler :Türkiye-Almanya ve Türkiye AB İlişkileri" başlıklı toplantıya, Gümrük Birliği'nin modernizasyonuna, Ayasofya'nın cami statüsüne dönüştürülme kararına, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyetlerine, Navtex İlanlarına, AB'nin Türkiye'ye dair aldığı yaptırım kararına ve Türkiye-Yunanistan geriliminde Almanya'nın liderlik rolü çerçevesinde AB'ne etkisine, Alman medya kuruluşlarının kaynakları taranarak yer verilmiştir.



BİRİNCİ BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ: KURULUŞTAN GÜNÜMÜZE

1.1. AVRUPA BİRLİĞİNİN TARİHİ PROSESİ

1.1.1. Avrupa'da Birlik Kurma Girişimlerinin Filen Başlangıcı II. Dünya Savaşı ve Sonrası Dönemi

Avrupa'da birlik ve bütünleşme sağlama mükellefiyeti getiren II. Dünya savaşının sebepleri ve sonuçları doğrultusunda oluşan birlik ve bütünleşme hareketlerinin hatlarını inceleyelim;

II. Dünya savaşının nedenleri; birinci dünya savaşının sonuçlandırılması halinde yenilen devletleri çevreleyen kararların haksız ve taraflı politikalar içermesi yanında alınan kararların sonuçlarının doğurduğu çözümlenemez sorunların varlığından kaynaklıdır.¹

I. Dünya Savaşı neticesinde mağlup Almanya ile I. Dünya Savaşının galipleri İltifat Devletleri olan İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalya arasında imzalanan Versay Antlaşması içerdiği ağır hükümlerce Almanya tarafınca kabul edilememiştir. Versay Antlaşması ile Almanya I. Dünya Savaşını başlamasından mesul tutulurken, savaşın hasarlarının karşılanması maksadı ile tazminat ödemeye mecbur bırakılmıştır. Anlaşma gereğince Alman ordusunun küçük bir kara ordusundan oluşması ve sayılı savaş gemisini bünyesinde barındırması boyutunda tasfiye edilerek uçak, tank, deniz altı gibi mühim savaş araçlarına sahip olunması engellenmiştir. Almanlar ödemeye mecbur edildikleri savaş tazminatı ile ekonomide buhranlı bir döneme geçiş yaparken, yaşam pahalılığı ve işsizlik tahammül edilemez bir hal almıştır.²

Alman halkı sömürgeciliğe maruz kaldığı Versay antlaşmasının tehditlerinden kaçışı; ulusçuluk ilkesi öncülüğünde baskı düzeni kurmayı hedefleyen Adolf Hitler'i iktidar getirmekte bulmuştur. Adolf Hitler lideri olduğu faşist partinin iktidara gelmesiyle var ettiği ekonomik ve siyasi politikalar ile hedeflerine kısa sürede ulaşarak Alman ordusuna Versay Antlaşması ile getirilen sınırlılıkları kaldırmış ve enflasyonun toplumca kabul edilebilir seviyede olmasını sağlamıştır.³

¹Özhan Öztürk, "2.Dünya Savaşının Nedenleri ve Sonuçları", *Özhan Öztürk Makaleleri*, <http://ozhanozturk.com/2019/02/18/2-dunya-savasinin-nedenleri-sonuclari/> (Erişim tarihi: 05.07.2019).

²Tarihi Bilgi, "İkinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?", *Tarihi Bilgi*, <https://tarihibilgi.org/ikinci-dunya-savasi-neden-cikti/> (Erişim tarihi: 04.07.2019).

³Raşit Gökhan Sucu, "II. Dünya Savaşı (Yeni Bir Savaşa Doğru)", *Raşit Gökhan Sucu*, <https://www.rasitgokhansucu.com/ayt-tarih-konulari/ii-dunya-savasi-yeni-bir-savasa-dogru/> (Erişim tarihi: 05.07.2019).

İktidardaki ilk Nasyonal Faşist Partiye sahip İtalya, önder Benito Mussolini ile Almanya Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi faşist önder Adolf Hitler aynı çizgide ilerlemeleri sebebiyle ittifak ederek diktatörlüklerini kuvvetlendirip saldırgan ve yayılımcı politikalar benimsemişlerdir. Dayanışmanın en kuvvetli etkisi I.Dünya savaşında her iki devletinde siyasal, ekonomik ve sosyal mağdur edildiklerini imgelemesidir. Sonraki süreçte Uzak Doğu da saldırgan ve yayılımcı politikalar sergileyen Japonya'da ittifaka dâhil olmuştur.⁴ Japonya'nın stratejisinde gözettiği amaç ise Uzakdoğu'da tek egemen olma arzusudur.⁵

İtalya ve Almanya ittifakı Avrupa'da hüküm alanlarını arttırma hususunda İspanya'da monarşizm yapıdan kaynaklı ekonomik ve sosyal istikrarsızlıkla meydana gelen Cumhuriyetçiler ve Milliyetçiler arasındaki iç savaşta⁶ faşist lider Francisco Franco'yu desteklemiştir. Müteakiben Hitler Versay Antlaşmasını ihlal ederek Avusturya'yı kanun dışı savaşçıl müdahale uygulayarak ülke topraklarını Almanya ile birleştirmiştir. Söz konusu birleşmeye devletlerce genel yaklaşım; Hitlerin başka toprak talebi olmayacağı yönündeki sözlerine aldanarak sesiz kalmak olmuştur. Almanya ve İtalya'nın yayılımcı ve saldırgan politikasına büyük devletlerce de oluşabilecek komünizm tehlikesini Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliğine karşı kullanabilme ihtimaline karşın sessiz kalmıştır. Hitler Almanya dışında yaşayan tüm Almanları Almanya sınırları içerisinde bir araya getirme gayesi gütmüştür. Tarafsızlık politikası benimseyen ABD ile yatıştırma politikası benimseyen İngiltere'nin uygun bulmasıyla; Münih konferansında Almanların yaşadığı Çekoslovakya'da ki Südetler Bölgesi Almanlara verilmiştir. Almanlar yetinmeyerek yaşam alanı açmak mazereti ile Çekoslovakya'nın tümünü işgal etmiştir. Polonya sınırlarına yaklaşan Hitlerin sırada ki hedefi ise Danzing Bölgesinde ki Almanların Polonya'nın baskılarına maruz kaldığını sebep göstererek Polonyayı işgal etmektir. Ancak Polonya sınırı doğu da SSCB ye yaslandığı için Polonya'ya saldıranın SSCB'yi karşısına almak olduğu endişesi taşıyarak SSCB ile anlaşmaya giderek SSCB Saldırmazlık Paktı imzalamıştır. Saldırmazlık Paktının içerdiği gizli bir maddesinde ise Polonya'nın anlaşma kararınca topraklarının paylaşırıldığı görülmüştür. Nihai olarak 1 Eylül

⁴Murat Erdoğan, ed. Hüseyin Bağcı ve Kemal Yakut. Türk Dış Politikası I, (Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Yayınları,2016), 102.

⁵Metehan Arık, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye", *Stratejik Ortak*, <https://www.stratejikortak.com/2017/01/ikinci-dunya-savasi-ve-turkiye.html> (Erişim tarihi: 06.07.2019).

⁶Oğuzhan Yılmaz, "Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı", *Academia*, https://www.academia.edu/21568662/Ana_Hatlarıyla_Ikinci_Dunya_Savasi-Ed._Oguzhan_Yilmaz (Erişim tarihi: 06.07.2019).

1939'da Nazi Almanyası'nın Polonya'ya hücum etmesine karşın İngiltere ve Fransa'nın Nazi Almanyası'na muharebe bildiri ile II. Dünya Harbi başlamıştır.⁷

II. Dünya Harbine katılan devletler Mihver ve Müttefik Devlet olarak iki gruba ayrılmıştır. Almanya, İtalya ve Japonya'dan oluşan eksen devletlere karşın; müttefik devletler; Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Birleşik Krallık ve Çin Cumhuriyetini kapsayan dünya büyük güç devletlerinden oluşmaktadır.⁸

II. Dünya Harbi'nin girizgâhı olarak onaylanan Almanya'nın Polonya'ya saldırısı; sınırlarının batı hattından gerçekleşmiştir. Almanya'nın SSCB ile gerçekleştirdiği SSCB Saldırmazlık Paktındaki gizli antlaşmada da yer verildiği üzere SSCB ile Polonya'nın paylaşılması beklentisi üzerine Polonyayı doğu sınırlarından çevreleyen SSCB olmuştur. Doğu ve batı saldırı arasında kalan Polonya direnemeyerek teslim olmuştur. Polonya'nın teslimiyetinden ardından Sovyetlerin kızıl ordusu kuzey sınırlara ilerleyerek Litvanya, Letonya ve Estonya'yı sömürsü altına almıştır. Bu ülkelerde yapılan seçimler ile başa gelen önderler SSCB ye katılma kararı almış ve I. Dünya Savaşında kaybedilen SSCB topraklarının yeniden kazanılmasını sağlamıştır. Sahip olunan topraklar ile SSCB'nin Baltık Denizine hükmü muhtemeldir. Böylece Leningrad limanı güvenli kılınacaktır. Stalin'in güvenliği sağlama fikri Leningrad'ın bitişiğinde bulunan Finlandiya'nın kıyılarına sahip olmaktan geçmektedir. Bu sebeple Finlandiya topraklarını kendi topraklarından teklif ettiği araziler vasıtasıyla satın almak isteğini Finlandiya hükümetine belirtmiş ancak tarafsızlık politikasına intibak sağlamayacağı gerekçesiyle ret edilmiştir. Stalin'in ret edilmekle beraber tavrı sertleşmiş ve 1932 yılında Finlandiya ile imzaladığı saldırmazlık anlaşmasını tek taraflı kaldırarak saldırıya başlamıştır. Bugünün Zelenogorsk 'si olan Terijokiye girerek Fin Komünist liderliğinde, Fin Demokratik Cumhuriyetini ilan edilmiştir.⁹

Finlandiya hükümeti toprakları içerisinde işgale devam eden SSCB ile ağır zayıatlar vermesi ile ilgili, çaresizce 13 Mart 1940'ta Moskova Barış Antlaşmasını imzalamıştır. Fakat bu antlaşma Finlandiya'nın topraklarını geri almak arzusu ile sadece 1 yıl sürmüş ve Finlandiya Almanya safında savaşa girmiştir.¹⁰

⁷Erdoğan, "II. Dünya Savaşı Dönemi Türk Dış Politikası:1939-1945", 102-103.

⁸Yılmaz, "Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı", https://www.academia.edu/21568662/Ana_Hatlarıyla_İkinci_Dünya_Savaşı-Ed._Oğuzhan_Yılmaz.

⁹Yılmaz, "Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı-Ed. Oğuzhan Yılmaz", https://www.academia.edu/21568662/Ana_Hatlarıyla_İkinci_Dünya_Savaşı-Ed._Oğuzhan_Yılmaz.

¹⁰Oral Sender, Siyasi Tarih 1918-1994, 15.bs (Ankara:İmge Kitapevi Yayınları,2012),128.

Harekâtın batı kanadında ise Almanlar Danimarka'yı ve Norveç'i ele geçirip Fransa, Belçika ve Hollanda'ya eş zamanlı hücum etmiştir. Hollanda'yı ve müttefik güçleri püskürterek Belçika'yı da ele geçiren Almanya, Fransa hedefine ulaşmak üzere Maginot Hattı'nı ele geçirerek Paris'e kadar ilerlemiş ardından hâkimiyeti tüm Fransa'da edinerek Vichy şehrinde Nazi yanlısı hükümet kurmuştur. Müteakiben İtalya, Fransa ve İngiltere'ye tearuz başlatılmıştır.¹¹

Almanların artık önündeki tek engelleyici güç İngiltere'dir. İngiltere'nin işgal amacına uygun Almanlarca başlatılan hava harekâtına İngilizler olağandışı bir direniş göstererek Alman Hava Kuvvetlerinin ağır zayıt vermesine yol açmıştır. Batıda ki İngiltere hedefini sonraya bırakma kararı veren Almanya yönünü doğuya çevirerek SSCB'yi hedef almıştır. Bunun için önce balkanları kontrol altına alma düşüncesiyle Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'ı işgal etmiştir. Müttefik İtalya ise Yunanistan'ı ve Yugoslavya'nın bir bölümü ele geçirmiştir. Artık Almanya'nın hedefi SSCB üzerinden Ortadoğu'ya ilerlemektir. Almanya 22 Haziran 1941'de SSCB ye başlattığı harekâtla hızlı bir ilerleme ile SSCB'yi kontrol altına almış olsa da planları tasarıları dışında kalmış harekât kış mevsimine kadar sürmüştür. Donanımı kış mevsiminde yetersiz kalan Almanya geri çekilmek zorunda kalmış ve SSCB içinde kaybettikleri güce bir daha ehil olamamıştır. 1942'de Hitlerin sonraki hedefi SSCB hâkimiyetinde ki Kafkasya petrol yatakları olmuştur. Bu uğurda harekâta geçen Almanya'yı geri süren SSCB çok geçmeden Polonya ve Romanya girmiştir. Ancak 20 milyon halkının can kaybı ile en çok zayıt veren ülke olmuştur.¹²

Almanya'nın Sovyetlerce yenilgiye uğratılması halinde yaşanan güç kayıpları Müttefik Devletlerin başarılı olma halini doğurması ile Mihver ve Müttefik Devletlerin Türkiye üzerindeki stratejilerini yenilemeye karar vermesine yol açmıştır. Müttefiklerin Türkiye'yi kendi safına çekmek isteğine karşın Mihver devletlerin Türkiye'nin tarafsızlık politikasını sürdürmesi çizgisinde destekleyicidir. Müttefikler arasında yapılan Kazablanka Konferansı'nda alınan kararlar ile İngiltere Başbakanı Churchill'in İsmet İnönü ile Adana görüşmesini sağlayarak savaşta Türkiye'nin kendi sahaflarında olmasını istediklerini belirtmesi neticesinde olumsuz cevap almıştır. Ret edilen müttefikler ısrarlarını şantaj ve Sovyet tehdidi ile sürdürürken Müttefik devletlerce Türkiye'nin tarafsızlık politikası Mihver devletlerce destekleyici olarak nitelendirilmiştir. Ancak Türkiye'nin Almanya tehdidi altında bulunması, intiha da Türk devlet

¹¹Mustafa Aydın, ed. Oran Baskın. *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001),409-410.

¹²İbrahim Sarı, II.Dünya Savaşı: YIL:1939, (Antalya: Net Medya Yayıncılık, 2017), 8-10.

adamlarınca Sovyet tehditlerine karşın korunmaları karşılığında Müttefiklerce savaşa girmeyi kabul edilmesi koşulu sunulmuştur.¹³

Türkiye'nin savaşa fiilen dâhil olması asla gerçekleşmese de sözde katılımı Yalta'da ABD, İngiltere ve SSCB'nin katılımı ile oluşturulan konferanstaki kararlar doğrultusunda gerçekleşmiştir. Yalta Konferansında II. Dünya Savaşı sonrasında barış esası ile yeni bir istikrar olacak BM'lerin kurulması maksatıyla San Francisco'da düzenlenecek konferansın planlanmasını, yapılmasını ve kurulmasını gerçekleştirecek BM'lere ancak Almanya ve Japonya'ya tearuz gerçekleştiren devletlerin üye olarak katılabileceği koşulunu öne süren kararlar alınmıştır. II. Dünya savaşında nihai sona yaklaşılırken Türkiye BM'lerde olma arzusu ile Almanya ve Japonya'ya muharebe ilan ederek harekâta sözde dâhil olmuştur.¹⁴

Mihver Devletlerden Japonya ise deniz kuvvetlerinin 7 Aralık 1941 tarihinde ABD'nin Pasifik Donanması olan Pearl Harbor'a Büyük Okyanusta¹⁵ Amerika'nın oluşturabileceği müdahale ihtimalini önleme amaçlı yaptığı ani saldırı sonucunda öz devimsel olarak ABD Müttefik Devletler safına çekilerek harekâtın dünya muharebesine dönüşümü sağlanmıştır.¹⁶

Müttefik Devletlerin fütur halinin son bulmasıyla Kuzey Afrika'daki birlikler İtalya'ya yönelerek Sicilya'yı almış ve Avrupa'ya giriş kapısını aralamıştır. Savaşın yarattığı buhran ile İtalya'da yaşanan iç savaş sonucu Mussolini devrilmiş ve İtalyanlar savaştan çekilmiştir. Müttefikler Fransa kıyılarına yaptığı çıkartma ile işgalden kurtarıırken Sovyetler ise sınırları içerisindeki Almanların direncini yitirmesiyle hat dışına iterek Avrupa'ya ilerlemiş ve Almanya, Hitlerin intihar etmesi ile teslim alınmıştır.¹⁷

Almanya'nın teslimiyeti sonrasında Berlin'in Potsdam şehrinde ABD, İngiltere ve SSCB'nin katılımı ile yapılacak barış antlaşmalarının esasını belirlemek ve Avrupa ile Almanya'nın siyasal düzeninin yeniden kurulmasını sağlamak amacıyla Postam Konferansı gerçekleştirilmiştir. SSCB konferansta Türkiye eşrafından boğazlardan üs talep etmiş ancak isteği ret edilmiştir.¹⁸

¹³Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/29 (2010): 266-267.

¹⁴İsmail Köse, "Yalta Ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 19 (2015): 248-249.

¹⁵Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Pearl Harbor Saldırısı", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, https://tr.wikipedia.org/wiki/Pearl_Harbor_Saldırısı (Erişim tarihi: 10.07.2019).

¹⁶Haluk Gerger, *Canavarın Ağzında: ABD Komünist Partisi Tarihi*, Cilt 3: Çürüme ve Çözülüş, (İstanbul: Yordam Kitap, 2018), 106.

¹⁷Sender, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 183-185.

Konferansı sonrası Türkiye II. Dünya savaşında uyguladığı tarafsızlık stratejisi ile uluslararası politikada yalnız kalmaktan kaçamasa da, böylesine devasam ziyanlar doğuran savaşa rasyonalist tavrı ile dâhil olmayarak usçuluk sergilemiştir.¹⁹

Amerika kıtasında ise; ABD Japonya çatışması Hiroşima ve Nagasaki şehrine atılan atom bombaları sonucunda Japonya'nın koşulsuzca teslimiyetini sağlamış ve II. Dünya harbi resmen sona ermiştir.²⁰

II. Dünya harbi tüm kıtalara tesir eden, iç savaş, soğuk savaş, deniz savaşları ve nükleer savaş dâhilinde devletler ve millet arasında gerçekleştirilmiş, sonucunda milyonlarca insanın öldüğü, sınırsız caniliğe şahitlik eden bir harekât olarak dünya tarihinde yer almıştır. Savaşın bitmesine müteakiben dünya politikasının yapısı değişerek iki süper güç bloklaşması oluşmuş; ABD ve SSCB dünya siyasetine hâkim olmuşlardır. Bu gelecekte yaşanacak güç savaşlarının sinyallerini çağrıştıran cinstendir. Paralel olarak dünyanın güvenlik politikaları arayışına girmesi mecburiyeti oluşmuştur. Savaşta ilk kez milletlerarası müaşeretlerde siyasi idealar araya girmiş ve çatışma hâlini almıştır. Üstün ırk anlayışı, aşağılık ırk ayrımı ve dinsel ayrıştırmalar yapılmıştır. Milletlerarası müaşeretlerde alan genişlemelerine bağlı olarak her kıtanın kuvvet üstünlüğü etken statüye ulaşmıştır. İmparatorlukların parçalanması ile sömürgeler bağımsızlığını ilan edebilmiş ve dünya politikalarına yeni kuvvetlerin girişi sağlanmıştır. Savaş sonrası dünya politikasında ekonomik boyut ise kuvvet dengesizliği ile günümüze kadar sürdürülecek adaletsizlik formunu şekillendirilmiştir.²¹

Süper güç vasfındaki ABD'nin döviz değerleri kesintisiz değer artışı sağlarken, Avrupa ülkelerinde iktisadi bunalım, enflasyonun devamlılığı dünya ekonomisinde adaletsiz üstünlük ile toplumsal, jeopolitik ve çevresel riskler yaratmıştır. Meydana gelen riskler hayati tehditleri tetiklerken küresel ekonomi uçurumunu git gide artarak, önlenemez bir boyuta ulaştırmıştır. Krizi fırsata dönüştürmeyi hedefleyen SSCB ise bunalımdan istifade ederek komünistliği yaygınlaştırmaya yönelik hamleler gerçekleştirmiştir.²²

Komünizm tehdidinin genişleme tehlikesinden rahatsız olan ABD, Sovyet etkisinin ziyadesiyle hissedildiği Türkiye ve Yunanistan'a Truman Doktrini ile sunduğu

¹⁸Sabit Dokuyan, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları*, 18 (2013): 123.

¹⁹Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", 266-267

²⁰Sender, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 185-187.

²¹Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (C. 1-2: 1914-1995), (İstanbul: Alkım Yayınları, 2004), 215-217.

²²Baskın Oran, *Türk dış politikası:1919-1980*, C.1, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 538.

tamamı 400 milyon dolarlık askeri yardım ile yayılcılığı engellemeye yönelik ilk manevrasını yapmıştır.²³

Buna velev ABD, Sovyet açılımını durdurmak adına politik ve ekonomik bağıllığı tekvin eden Bütünleşik Avrupa profili yaratmayı planlamıştır. İlaveten var olacak Avrupa bütünlüğünü kendi imalâtları ile dünya imalatlarını buluşturmak adına angajman sağlaması amacıyla kullanacak ve kendi çıkarları doğrultusunda yöneterek kalıcı istikrarı sağlayabilecektir.²⁴

Bunun üzerine ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Avrupa ülkelerini çevreleyen dış yardım politikası olarak tasarlanan Marshall Planı'nı 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesinde açıkça duyurmuştur.²⁵ Marshall Planı'nın ilanını kapsayan söylevinde; Avrupa'nın iktisadi strüktürünün evvel ki müspet haline evrilmesinde derinlemesine bir gayret ve proses gerekliliğine vurgu yaparak, sorunun kritik boyutunu ele almıştır. Avrupa kıtası devletlerinde entegrasyon sağlamak suretiyle kamunun iktisadi istikbalde itimatını yeniden kazandırılmasıyla deva bulacağını savunmuştur. Politikaya yöneltilecek yadırgamaları engellemek suretiyle, oluşturulan planın herhangi bir devleti veya öğretiyi hedef almasının söz konusu dahi olmadığını dile getirerek, ABD hükümetinin nihai hedefinin açlık, sefalet, ümitsizlik ve kaosa muhalif olarak var olan problemlerin iyileştirilmesi ile Avrupa'nın kalkınma prosesinde progresifine muavenet etmek olduğuna dikkat çekmiştir. Bu kapsamda ABD hükümetinin gerçekleştireceği her hamlenin müessir kılınması adına ve Avrupa'da yarattığı üstlencenin yerli sıfatlandırılması adına Avrupa kıtası kapsamındaki ülkeler ile antlaşma imza edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Programın tüm Avrupa'ya hitap etmesi ehemmiyeti belirtilerek, ortak bir izlençe formatındaki planın tüm Avrupa ülkelerince olmasa dahi bir çoğu tarafından kabul görülmesinin umulduğuna yer vermiştir. ABD hükümetince atılacak her başarılı adımın, Avrupa halkının sorununu ve yürütülen iyileştirme faaliyetlerinin ne denli anlaşıldığının bir göstergesi olacağı dile getirmiştir. Marshall Planı'nın, politik tutkuları ve peşin hükümlülükleri kapsamadığını tebarüz ederken, esas olanın halkın tarihsel boyutta hükümete yüklediği mesuliyet

²³Çağrı Erhan, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51/1 (1996): 275.

²⁴Oran, *Türk dış politikası:1919-1980*, 538.

²⁵Tolga Tören," Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı Ve Türkiye Uygulaması", *Academia*, [https://www.academia.edu/4801657/Tören_T._2007_Yeniden_Yapılanan_Dünya_EkonomisindeMarshall_Planı_ve_Türkiye_Uygulaması_The_Marshall_Plan_in_Reconstructed_World_Economy_and_Practice_of_Turkey_Istanbul_the_Social_Researches_Foundation_SAV_.Turkish_\(Erişim_tarihi:13.07.2019\).](https://www.academia.edu/4801657/Tören_T._2007_Yeniden_Yapılanan_Dünya_EkonomisindeMarshall_Planı_ve_Türkiye_Uygulaması_The_Marshall_Plan_in_Reconstructed_World_Economy_and_Practice_of_Turkey_Istanbul_the_Social_Researches_Foundation_SAV_.Turkish_(Erişim_tarihi:13.07.2019).)

dolayısıyla gönüllük esaslı hareket etmesi ve güçlüklerin üstesinden vizyonerlik niteliği ile gelinebileceğine dair değinmiştir.²⁶

Müteakiben Türkiye'nin de dâhil olduğu onaltı Avrupa ülkesi ile Avrupa Ekonomik İş Birliği Konferansı kurularak ABD ekonomisine uyum ve bütünleşme çalışmaları sağlanmıştır. Edimsel olarak Paris Konferansında işleyişe konulan Marshall Planı 1948-1951 yılları aralığında yürürlükte kalarak 15 milyar dolarlık yardımda bulunulmuştur.²⁷

Avrupa 1950 yılları sonrasında ABD yayılcılığının sübvansiyon vaatler çerçevesinde; sömürge ve bağımlılık düzenin tabanını oluşturmak gayesi ile Marshall Planını sunduğu bilincine varmıştır.

II. Dünya Savaşının başlangıç, oluşum ve sonuç bütünlüğünde; menfaat, güç ve yetki ihtiyaçları sonucunda gerçekleşen stratejik birleşmeler ile büyük ve güçlü devletler karşısında güç birlikleri sağlamaya çalışan küçük ve zayıf toplulukları gözlemlediğimizde gelecek kaygısı ve zayıfları önlemek amaçlı birlik ve bütünleşme hareketlerinin gerçekleştiğine tanık olduk. Savaşın ardından gerçekleştirilen barış antlaşmalarının ve kalkınma planlarının gayesi, devletlerin güvence statüsüne alınmasını sağlamak, anlaşmazlıkları ve sorunları kalıcı olarak çözmek ve barışı sürdürülebilir kılmaktır. Böylesine felaketler silsilesinin yaşandığı muharebenin sonucunda Avrupa'da hedeflenen güvenlik, barış, intizam ve refahın sürdürülebilir ve kalıcı olarak sağlanmasının salt yolunun ülkelerin iktisadi ve siyasi yönden entegre olması fikrine varan Avrupalı lider ve düşünürler; kurulacak örgütlenmenin diktatör riyasete karşı direniş hareketi olarak var olacağını ve Avrupa'da birlik ve bütünleşme hareketlerinin köklerini oluşturulacağını ilan etmişlerdir.

1.1.2 Schuman Planı

Avrupa'da savaş sonrası kesintisiz barışı sağlamak adına; Avrupa devletlerinin hâkimiyetine dayanan ve ekonomik çıkarlar çizgisini, hükümetlerin menfaatperest yapılarından tesanüt ile bütünün kazanç sağlayacağı bir yapıya dönüştürmeye yönelik adımlar atılmıştır. İlk adım 1950 senesinde Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın Fransız ekonomist Jean Monnet çağrışımı ile hazırladığı Schuman Deklarasyon'unun yayımlaması ile atılmıştır. Bu bildiri Avrupa Birliğinin fiilen ilk

²⁶ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Bilgilendirme Dairesi, "Marshall Planı-Avrupa'nın Yeniden Yapılandırılması", *ABD Ankara Büyükelçiliği ve Türkiye'deki Konsolosluk Resmi İnternet Sayfası*, http://www.usemb-ankara.org.tr/The_Marshall_Plan/index.html (Erişim tarihi: 13.07.2019).

²⁷Ahmet Akter, *Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Savaş Tarihi Sonuçlarının Türkiye'nin Güvenliğine Stratejik Etkileri*, (Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2006), 436-445.

doğuşu olarak ön görölmüştür.²⁸ Bildiri; Fransa ve Almanya arasında dur durak bilmeyen rekabeti sonlandırarak Avrupa da kalıcı barış sağlama gayesi ile iki ülkenin savaş sanayisinde kullandığı iki önemli maddesi olan kömür ve çeliğın kurulacak birlik denetimi himayesinde üretilerek kullanılabileceğine dair planlamalara yer veren karteldir. Kurulacak birliğe diğeri ülkelerin de talepleri doğrultusunda katılım sağlayabilecekleri duyurulmuştur. Böylelikle Schuman bildirgesini kabul gören ülkelerce oluşturulan birlik çatısı altında yüksek otorite kuramı ile sağlanacak kömür çelik üretimindeki beraberlik mensuplar arası savaş düşünebilir olsa dahi maddi açıdan gerçekleştirilebilmesinin imkânsız kılınmasını hedeflemiştir.²⁹³⁰

1.1.3 Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğı(AKÇT)

Schuman Deklarasyonun girişimini neticesinde Federal Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg mensuplarının angaje olması ile var edilmesi amaçlanan ekonomik entegrasyon, siyasi dayanışma ve ortak hukuk intizamı politikaları çerçevesinde AKÇT, 18 Nisan 1951'de Paris Antlaşması ile inşa edilmiştir.³¹ AKÇT'nin gayesi belirlenen politikalar çerçevesinde altı mensup ülkenin kömür ve çelik sektöründe ortak pazar alanı oluşturarak, üretimler neticesinde ortaya çıkan ürünlerin ortak pazarda kısıtlamalara maruz kalmadan dolaşabilir olmasını sağlamaktır. AKÇT'ye mensup olmak isteyen diğeri ülkelerin talepleri doğrultusunda üyelikler gerçekleştirilebilmektedir.³²³³

1.1.4 Roma Antlaşması ve Avrupa Ekonomi Topluluğı

AKÇT mensupları Federal Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg kömür ve çelik sektöründeki birlikteliklerini tüm sektörleri kapsayan ekonomi topluluğı haline dönüştürmek adına 1 Ocak 1958'de imza edilen Roma muahedesi ile Avrupa Ekonomi Topluluğı'nu (AET) kurmuştur.³⁴AET'nin hedefi mensup ülkeler arasında iktisadi ve parasal bütünlüğü sağlamaktır. Bu çerçeve de ülkeler arasındaki ticari kısıtlamaları oluşturan gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırarak mal ve hizmet akışının serbestleştirilmesi, emek, sermaye ve iş gücünün

²⁸Biyografi.info," Jean Monnet", *Biyografi.info*, <https://www.biyografi.info/kisi/jean-monnet> (Erişim Tarihi:28.07.2019).

²⁹ İbrahim Canpolat, *Ulus-üstü Sistem ve Avrupa Birliğı*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 1998), 75-77.

³⁰ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliğı / Kuruluşu Gelişmesi Genişlemesi Kurumları*, (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2014), 4-5.

³¹İrfan Kaya Ülger, *Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme(Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu)*, (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2002), 57.

³²Ceren Uysal," Türkiye – Avrupa Birliğı İlişkilerinin Tarihsel Süreci Ve Son Gelişmeler", *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (2001): 141.

³³Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, *Avrupa Ekonomik Topluluğı Üzerine Çeviriler*, C.4, (Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1975), 3.

³⁴İlker Parasız, *Makro Ekonomi*, (B.y.y: Fatih Burak Koputan Yayını,1991), 34-35.

özgürleştirilerek planlı uygulamalara dönüştürülmesi ile ortak tarım, ulaşım ve haberleşme politikalarının izlenmesi kararlaştırılmıştır. Böylelikle mensup ülkeler arası etkili ilişkiler oluşturularak uyum etkinlikleri çerçevesinde ekonomide sürekli ve düzenli büyüme istikrarlı hale getirilerek mensup ülke vatandaşlarının yaşam kalitesinin artırılması hedeflenmiştir. AET'nin kuruluş hükümlerince topluluğa katılmak isteyen her Avrupa ülkesi oylama şartı ile alınmak üzere başvuruda bulunabilmektedir.³⁵

1.1.5 Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

Avrupa'nın nükleer enerji bütünlüğü oluşturmak istemesindeki gayesinde ABD hegemonyasından kurtulmak ve Sovyet emperyalizmi ile mücadele etmek etkenleri vardır. Bu etkenler doğrultusunda Avrupa'nın enerji topluluğu oluşturma planlaması mecburi hale gelmiştir. Zorunluluk neticesiyle 1957'de Roma muahedesi ile kurulan ikinci camia Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) olmuştur.³⁶ AAET'nin hedefi mensup ülkeler arasında kalkınma planlanması yapmak, ekosistem dengesini sağlamaya yönelik koruma faaliyetleri yürütmek ve sulhçu gayeler ile nükleer enerjini kullanımının teşvik edilmesiyle süratle nükleer endüstri kurulum koşullarını oluşturmaktır. AAET'nin hükümlerince nükleer enerji ile ortaya çıkabilecek tehlikeler sebebiyle olası mesuliyetlerin belirlenerek mensup ülkeler düzeyinde alınabilecek önlemlerin düzenlenmesine yer verilmektedir. Hedeflenen ortak pazarda tüm nükleer enerji tüketicilerinin nizamlı ve eşit yararlanılması gayesiyle merkezîleştirilmiş enerji teşkilatı kurulmuştur.³⁷

1.1.6 Füzyon Antlaşması ve Avrupa Topluluğu

Toplulukların kurucu mensupları olan Federal Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg 1965 yılında imzaladığı Füzyon muahedesi ile³⁸ "AKÇT, AET ve AAET" tek kurum olarak Avrupa Topluluğu (AT) adı altında tek konsey ve tek komisyon olarak birleştirilmiştir.³⁹

³⁵Verda Canbey Özgüler, Avrupa ve Türkiye İşgücü Piyasalarının Karşılaştırmalı Analizi, (İstanbul: Cinius Yayınları, 2013), 78-79.

³⁶Suat Dursun, Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası Ve Türkiye, (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2011), 36-38.

³⁷Levet Yiğittepe ve Yiğit Anıl Güzelipek, *Küresel Güven(Liksiz)Lik: Eski Kavramların Yeni Yorumları*, (İstanbul: Hiper Yayın, 2019), 275.

³⁸Mustafa Sağlam, Fatma Özüdoğru ve Funda Çıray, "Avrupa Birliği Eğitim Politikaları Ve Türk Eğitim Sistemi'ne Etkileri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8/1 (2011): 89.

³⁹Ülger, Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme(Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu), 58.

1.1.7 İlk Genişleme Dalgası ve 1980'ler: Topluluğun Güneye Genişlemesi

İngiltere beraberinde Norveç ve İrlanda ile AT'na ilk katılma talebini 1961 yılında yapmış ancak Fransa başkanı General de Gaulle'nin İngiltere'nin içinde bulunduğu mihnet halini ve ABD'ye tabiyetini öne süren tutumu ile olumsuz neticelenmiştir.⁴⁰ İngiltere 1967 yılında AT'na yaptığı ikinci başvurusu da aynı gerekçeler ile ret edilirken müteakiben İrlanda, Danimarka ve Norveç'in AT'na başvuruları gerçekleşmiştir. AT Komisyonu İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç'in başvuruları hususunda görüşlerini yeniden tetkik etme kararına vararak 1970 yılında müzakerelere başlamış ve AT'na 1973 yılında üyeliklerini kabul etmiştir.⁴¹

AT 1980'li yıllar da ikinci ve üçüncü genişleme dönemlerine geçiş ile güneye doğru açılım göstermiştir. İkinci genişleme dönemi kapsamında Yunanistan iktisadi politikalarda muvaffakiyetsizlik ve siyasi anlaşmazlıklar kaynaklı refah sağlayamamasından AT'na 1975'de yönelerek başvuruda bulunmuş ve 1981 yılında tam üyeliğe kabul edilmiştir.⁴² Üçüncü Genişleme dönemi ise İspanya ve Portekiz'in farklı gelişmişlik seviyelerine sahip olmasına rağmen birlik halinde AT'na başvuruları ve kabul edilmeleri halinde geleceğe dair Avrupa ülkelerinde tarım sektöründe ve iş gücünde külfet oluşturabilmesi kaygısı uğraş yaratsa da Akdeniz'in coğrafi öneminin üstün gelmesi ile 1986 yılında üyelikleri kabul edilmiştir. İkinci ve üçüncü genişleme sonrası AT da sosyal damping kaygısı ve müteakiben merkezi tartışma döngüsü başlatmıştır.⁴³

1.1.8 Avrupa Tek Senedi

Ortak pazar oluşturma ülküsü ile AT mensup ülkeleri arasında ekonomik ve siyasi bütünleşme sağlayarak malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayelerin serbest dolaşımına, ayrımcılık yapılmamasına ve ülkelerin karşılıklı birbirlerini tanıma mevzuatlarına uygunluk sağlama çerçevesinde; Avrupa Topluluk Komisyonlarınca hazırlanan Beyaz Kitap belgesinin sunumu sonrasında 1986 yılında imzalanan ve

⁴⁰Mehmet Yiğit, Hüsamettin İnaç ve Ümit Güner, Genişleme, Mali Yardım Ve Ekonomik Büyüme Perspektiflerinden AB'nin İlk Dört Genişlemesinin Analizi, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8/2 (2007): 82-83.

⁴¹Hakan Karagöz, "İngiliz Milletler Topluluğu Ve İngiltere'nin AB Üyeliği", *Konya Ticaret Odası*, <http://www.kto.org.tr/d/file/ingiliz-milletler-toplulugu-ve-ingilterenin-ab-uyeligi.pdf> (Erişim tarihi: 29.07.2019).

⁴²Aziz Çelik, "Avrupa Birliği Sosyal Politikası:Gelişimi, Kapsamı Ve Türkiye'nin Uyum Süreci", *Kristal-İş*, http://www.kristalis.org.tr/aa_dokuman/absosyalpolitikasi1.pdf (Erişim Tarihi:30.07.2019)

⁴³Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliğinin Genişlemesi", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/109.html> (Erişim Tarihi:30.07.2019).

yürürlüğü giren belge Avrupa tek senedir. 1992 yılında tedavüle giren tek pazarın hukuksal temelini taşıdır.⁴⁴

1.1.9 Maastricht Antlaşması ve Avrupa Birliği

AT mensupları evvelki süreçlerde kabineleri arasında gerçekleşen konferanslar çerçevesinde varılan fikir birlikleri ile modernize kalıpları olan üç mühim yapı üzerine topluluğun yeniden inşasını amaçlayan 7 Şubat 1992 tarihli hukuksal düzenlemeyi sağlayan Maastricht Antlaşmasını imzalamıştır.⁴⁵ Bu antlaşma ile AT gelecekte birlik adı altında anılacağı Avrupa Birliği(AB) adını almıştır. Antlaşma hükümlerince AB'nin kazandığı ilk boyut hükümetler üstü "Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB)" politikasıdır.⁴⁶ EPB'nin hedefi iktisadi ve sosyal entegrasyonun kuvvetlendirilerek belirli bir süre zarfında geçilecek tek para biriminin kullanımı ile düzenli ve sürekli iktisadi kalkınmayı sağlamaktır. İkinci boyut dış ilişkiler, güvenlik, kalkınma ve iktisadi politikalar arasında sağlanan entegrasyon kapsamında küresel güç olma gayesi ile var edilen hükümetler arası Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasıdır. (ODGP) Üçüncü boyut ise Adalet ve İçişlerinde İşbirliği politikasıdır. Bu politika kapsamında Avrupa Birliği mensuplarınca göç ve siyasi sığınma işlemlerinde iş birliği gayesiyle Avrupa Polis Ofisi kurulmuştur.⁴⁷

1.1.10 Progresif Büyüme: Avusturya, Finlandiya, İsveç

AB dördüncü genişleme dönemini; soğuk harp döneminde bitarafılık stratejisi sergileyen Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in harp sonrası AB'ne katılma talebinin olumlu karşılanması ile yaşamıştır. Gündemde var olan Parasal Birlik politikası ile Euro'ya geçme çalışmalarına paralel olarak genişlemenin olumlu kabul görüleceği gerekçeleri ile 1995 yılında ülkelerin AB'ne tam üyelikleri gerçekleşmiştir⁴⁸.

1.1.11 Gümrük Birliği

AT'nin kurulmasının ardından Türkiye 1959 yılında konseye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Beş yıl süren üyelik görüşmeleri kapsamında ortaklığın Gümrük Birliği boyutunda gerçekleşmesi talebini sunan Türkiye'nin teklifi kabul görmüştür. "12 Eylül 1963 tarihinde imza edilen Ankara Antlaşma ile Türkiye'nin AT

⁴⁴Nihal Samsun, "10. Yılında Avrupa Tek Pazarı", *T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/nsamsun.pdf> (Erişim Tarihi:30.07.2019).

⁴⁵Haydar Efe, "Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/1 (2008): 71-73.

⁴⁶Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Maastricht Antlaşması (Maastricht Treaty)", *Türkiye Büyük Millet Meclisi Resmî İnternet Sayfası*, [https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht Antlaşması.pdf](https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht%20Antlasmasi.pdf) (Erişim Tarihi:31.07.2019).

⁴⁷İktisadi Kalkınma Vakfı, "Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma(Maastricht Antlaşması)", *İktisadi Kalkınma Vakfı Resmî İnternet Sayfası*, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A5-tr.pdf> (Erişim Tarihi:31.07.2019).

⁴⁸Özgüler, Avrupa ve Türkiye İşgücü Piyasalarının Karşılaştırmalı Analizi, 63.

ile ortaklığı kabul edilmiş”⁴⁹ ve üyeliğini garanti altına alacak Gümrük Birliğinin kurulması gayesinde 3 aşamayı kapsayan hazırlık, geçiş ve son dönem sürecinin başlatıldığı açıkça ilan edilmiştir. İlk aşama hazırlık dönemi olarak adlandırılırken 5 yıllık bir süre ön görülmüş ancak tatbiki 7 yıla kadar uzamış ve AT'nin Türkiye'ye sağladığı imtiyaz yardımları ile ekonomik güçlendirme ve beraberinde mensupların ticaret hacmini artırma eğiliminde olmuştur. Geçiş dönemi 12 yıllık ortaklık ilişkilerinin iyileştirilmesini ve uygulanan stratejilerin geliştirilmesini kapsarken bu dönemin usulüne uygun gerçekleştirilmesine dair koşulları denetleyen ve tarafların mükellefiyetlerini barındıran Katma Protokol 1973 yılında imzalanmıştır.⁵⁰ Ankara antlaşması hükümlerince yalnızca tekstil ürünlerinin gümrük birliği dışında değerlendirilmesi Katma Protokol'de de değişmeyerek birlik dışında bırakılmıştır. Son dönemin aşama süreci belirtilmemiş olması ile beraber 1 Ocak 1996 da tamamlanmasıyla kati olarak ortaklık başlatılmıştır.⁵¹

1.1.12 İktisadi ve Mali Birlik

İktisadi ve mali birlik politikası; AB'nin kalkınma planlamasını, ekonomik ve sosyal bütünleşme vizyonunu, dış ilişkiler ve emniyet politikasını, türe ve içişlerinde işbirliği politikasını, serbest dolaşım kuramını, gümrük birliği uygulamalarını, ortak tarım, ulaşım ve haberleşme stratejisini tek mekanizma üzerinden merkezîleştirme çalışmasıdır. Böylelikle AB mensupları arasında ekonomik bütünleşme ile entegre olmuş bir iç pazar oluşturma diyalektiği müspet sonuçlandırılabilirdi.⁵²

Para birliği politikasının işleyişinde ilk yükümlülük döviz kurları birliğinde serbest kur sisteminin uygulanmasıdır. Serbest kur sisteminde para dönüşümleri birliğe mensup ülkeler arasında sağlanan kesin güvence ile banka masraflarının ortadan kaldırılmasıyla tam konvertibilite ile yürütülmektedir. Tek ortak para biriminin varlığı mensup ülkelerce politik birleşmeyi sağlarken, politika kararları üretimi gerçekleştiren tek merkez bankasınca uygulanmaktadır. Uygulanan sabit kur sistemi ile mensup ülkelerce ekonomik bütünleşme kolayca var olurken kurlar arasında farklılık gösterebilen faiz oranları ve enflasyon oranlarının serbest hareketlenmesi piyasa ile bütünleşme sağlamaktadır. Önlemler doğrultusunda zararsız ilerlemeler hedefleyen

⁴⁹Eren Gündoğan, Gümrük Birliğine Hayır, (Ankara: Türk Devrim Kurumu Yayınları, 1996), 72-75.

⁵⁰Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Katma Protokol”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/119.html> (Erişim tarihi: 29.07.2019).

⁵¹Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması)-12 Eylül 1963”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-ankara-anlasmasi-12-eylul-1963-tr.mfa> (Erişim tarihi: 29.07.2019).

⁵²Rıdvan Karluk ve Özgür Tonus, “Avrupa Para Birliği, Euro Ve Geleceği”, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14/1 (1998): 261-264.

birliğin yükümlülüklerinden bir diğeri ise döviz rezervlerinin ortak bir fonda toplanmasıdır. Böylece mensup ülkelerce ödemeler açığı bilançosu verebilecek olanların diğeri ülkelerce açıklanması sağlanmaktadır.⁵³

EPB'nin ilk aşaması düşük enflasyonu ve devlet borçları ile döviz kuru dengeleme amacıyla serbest sermaye dolaşımını engelleyen tüm kısıtlamaların ortadan kaldırılması üzerine çalışmaları, bütçe hazırlıklarını ve enflasyon planlamaları içermektedir. İkinci aşama Euro'nun tek para birimi olarak kullanımına dair uyum sürecini, maliye sektöründe kamu kuruluşlarına tanınan ayrıcalıkların düzenlenmesini, bütçe performanslarının takibine müteakiben açıkların önlenmesini ve merkez bankalarına kazandırılması planlanan bağımsızlık statüsünü kapsamaktadır. Ayrıca bu süreçte Avrupa Merkez Bankasının (AMB) ön kuruluşu olan Avrupa Para Enstitüsü (APE) kurulmuştur. APE'nin amacı üçüncü aşamadaki Euro'nun değişim oranlarının geri dönülmez formda belirlenmesini sağlamaktır.⁵⁴

1 Haziran 1998 tarihinde ise Euro'nun Avrupa bölgesinde sistem denetimi ve yönetimi sağlamak adına AMB kurulmuştur. EPB kapsamında tek para birimine geçiş birliğe mensup ülkelerce isteğe bağlı olarak gerçekleşmiştir. İngiltere Danimarka ve İsveç üçüncü aşamaya katılmayacaklarını ve EPB dışında seyredeceklerini belirtmiştir.⁵⁵

Gerçekleşen üç aşama sonunda 1 Temmuz 2002 tarihi itibarıyla Euro ulusal para olarak var olurken para birliği politikalarını gerçekleştirmek adına Maastricht Kriterleri uygulamaya başlanılmıştır.⁵⁶

1.1.13 Son Genişleme Dalgaları ve Lizbon Antlaşması

1990 yılında Soğuk Savaşın sona ermesi ile Avrupa'da siyasal bölünmüşlükler ortadan kalkarken, hızlanan globalleşme ile rejimsel değişiklikler var olmuştur. Orta ve Doğu Avrupa ile Baltık devletleri iktisadi ortaklığı meşrutiyet şümülünde ideal edinerek birliğe mensup olma talebinde bulunurken, mensup ülkeler ekonomik entegrasyonu derinleştirmek ve siyasi bütünlüğü sağlama yoluna girmişlerdir. Bu doğrultuda EPB politikası hayata geçirilmeye çalışılırken, ekonomik entegrasyonun derinleştirilmesi ve ODGP'nin sınırlarının çizilmesi gündeme gelmiş ve AB derinleşme ve gelişme kapsamında zorlu bir sürece girilmiştir. Zorlu süreci AB'nin uluslararası

⁵³Karluk ve Tonus, "Avrupa Para Birliği, Euro Ve Geleceği", 261-264.

⁵⁴A.g.m., 264-283.

⁵⁵Nurettin Bilici, "AB'de Ekonomik Bütünleşme ve Türkiye'nin Entegrasyonu", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5/2 (2006): 41-43.

⁵⁶Mustafa Öztürk ve Osman Nuri Aras, "Euro Ve Kriz Sonrası Dönemde Parasal İstikrar", *Ekonomi Bilimler Dergisi*, 3/2 (2011): 144.

sistem de söz sahibi olma gayesi izlemiştir.⁵⁷ Bu gayeyi gerçekleştirmek üzere ekonomik entegrasyon ve siyasi bütünlük yanında askeri güç olma çalışmaları izleyen AB, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğini oluşturmak üzere 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütünün (NATO) ihtiyaçları dahilinde kaynaklarını kullanabileceği Batı Avrupa Birliğinin (BAB) yeniden inşasını gerçekleştiren Avrupa Güvenlik ve Soruşturma Politikasını kurmuştur.⁵⁸

Beşinci genişleme dalgasında AB'ne üyelik başvurularında bulunan Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin (MDAÜ) üyeliklerinin değerlendirilmesi hususunda köklü değişime gidilerek 1993 Kopenhag Zirvesi'nde belirtilen siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatlarına uygunluğuna dair yükümlülük kıstaslarının yerine getirilmesi gerektiği ilan edilmiştir.

Kopenhag Kriterleri'nin siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatları şunlardır:

“- SİYASİ ÖLÇÜT: Elerkiye, tüze faikiyetine, insan haklarına ve ekalliyet haklarına teminat sağlayan kuruluşların varlığı,

- EKONOMİK ÖLÇÜT: İş gören ve ayrıca camia içinde rekabetçi dayatmalara ve özge serbest pazar erklerine karşı koyabilecek bir serbest piyasa iktisadının varlığı,

- TOPLULUK MEVZUATININ KABULLENMESİ: Politik, iktisadi ve mali birliğin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik mensupluk için vacip kılınan mükellefiyetleri yürütme kapasitesini elinde bulundurmak.”⁵⁹

Beşinci genişleme süreci kapsamında AB'ne üyelik başvurusunda bulunan “Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Kıbrıs ve Malta'nın” katılım değerlendirmeleri 1997 yılında Lüksemburg Zirvesi'nde başlatılarak aday ülke derecelendirilmesine alınmıştır.⁶⁰ 1998 senesinde Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin, 2000 senesinde ise Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovak Cumhuriyeti ülkelerinin üyelik müzakereleri başlatılmıştır.

⁵⁷Ebru Gençalp, “Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası (AGSP) Ve Türkiye'nin Avrupa Güvenliğindeki Rolü”, *Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/GENÇALP-Ebru-AVRUPA-GÜVENLİK-VE-SAVUNMA-POLİTİKASI-AGSP-VE-TÜRKİYE'NİN-AVRUPA-GÜVENLİĞİNDEKİ-ROLÜ.pdf> (Erişim tarihi: 02.08.2019).

⁵⁸Esra Çayhan, “Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası Ve Türkiye”, *İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (2002): 47-49.

⁵⁹Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “22 Haziran 1993 Avrupa Birliği Konseyi Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/302.html> (Erişim tarihi: 02.08.2019).

⁶⁰John McCormick, *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, çev. Yusuf Şahin, Hasan Hüseyin Şahin, (Ankara: BigBang Yayınları, 2014), 126-127.

Müzakere sürecine uyum sağlayamayan Bulgaristan ve Romanya adaylıktan çekilirken, "1 Mayıs 2004 tarihinde Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB'ye tam üyeliği gerçekleşmiştir." Bu süreç AB en kapsamlı genişlemesidir.⁶¹

AB komisyonunca Bulgaristan ve Romanya'nın tam üyeliğe hazır olma niteliklerini içeren yol haritasının hazırlanmasıyla 2000 yılında yeniden üyelik müzakereleri başlatılmıştır.⁶² Birliğin altıncı genişleme dönemini kapsayan bu süreçte Bulgaristan ve Romanya 2007 yılında AB'ne tam üyelik statüsüne geçmiştir.⁶³ Birliğin genişleme süreci istiklalini ilân etmeden evvel Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetine (YSFC) bağlı olan Hırvatistan'ın 2003 yılında yaptığı üyelik başvurusu ile devam etmektedir. 2005 yılında müzakerelere başlayan Hırvatistan'ın, müzakere sürecini bloklayan Hırvatistan-Slovenya sınır anlaşmazlığı AB liderliğinde 2009 yılında mutabakat imzalanması ile çözülürken ⁶⁴2011 yılında imzaladığı katılım anlaşmasının ardından 2013 yılında tam üyelik ile AB'ne katılmasıyla üye sayısı yirmisekize yükseltmiştir.⁶⁵

AT'nin kurulumu temelde ekonomik bütünleşme, siyasi dayanışma ve ortak hukuk kombinesinde malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşım özgürlüğü üzerine olması haliyle haklar topluluk hukuku savunuları ile yönetilmiştir. Ancak gelişim süreci itibariyle var olan etnik sorunlar ve güvenlik kaygısı ile topluluk hukuku ihtiyaçlar doğrultusunda kişi hak ve hukuku olarak yeniden şekillenmiştir. Bu doğrultuda Avrupa Topluluğu Adalet Divanı (ATAD) temel hak ihlallerinin önlenmesi üzerine hukuk ilkeleri ve içtihatlar geliştirmiştir. Bu gelişim hattında alınan kararlar doğrultusunda ATAD temel hakların korunmasını topluluk hukuku kapsamında onamıştır. Temel Haklara ilişkin yayınlanan bildirimler akabinde ilk kez 1986 Avrupa Tek Senedi'nde temel hak ve özgürlüklerin eşitlik ve adalet çerçevesinde gelişim kararlılığına yer verilirken, 1993 Maastricht Antlaşması'nda ATAD'ın Avrupa insan hakları doğrultusunda var ettiği içtihatlar onaylanarak yazılı hukuka aktarılmıştır. 1997 Amsterdam Antlaşması ile temel haklar korunma altına alınarak yargısal denetiminin

⁶¹McCormick, *Avrupa Birliği'ni Anlamak*, 126-127.

⁶²Ercüment Tezcan, "Avrupa Birliği'ne Katılma Yolunda Bulgaristan,Romanya ve Türkiye: Komisyonun 2003 İlerleme Raporları Işığında Bir Karşılaştırma", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 3/2 (2004): 97-99.

⁶³Cantürk Caner,"AB'ye Üyelik Perspektifinden Romanya'da Kamu Yönetimi Reformları: Yapısal Bir Analiz", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 3 (2009): 87.

⁶⁴Emirhan Kaya," Avrupa Birliği'nin Son Genişlemesi Ve Balkan Üyeleri" *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18/2 (2016): 221-223.

⁶⁵Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, "AB'nin Tarihçesi", *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/abnin-tarihcesi-82> (Erişim tarihi: 02.08.2019).

pozitif hukuk içeriğinde düzenlenmesi yapılırken, 2000 Nice zirvesinde temel hak ve özgürlükler beyanname niteliğinde ilan edilmiştir. 2004 Avrupa Anayasasının ikinci kısmını Nice beyannameyi oluşturularak anayasanın kabulüne dair referanduma sunulmuş ancak ret edilmesi sonucuyla onaylatılamamıştır.⁶⁶ Nihayetinde AB insan hakları ve esas özgürlüklere saygı ve tüze faikiyeti değerlerini benimseyerek özgürlük ve demokrasi temellerini oluşturan reform varyasyonunu amaçlayan değerler birliği antlaşması 18-19 Ekim 2007 tarihli Lizbon Zirvesinde yirmiyedi AB mensup ülkelerince kabul edilerek, 13 Aralık 2007’de imza edilmiş ve 1 Aralık 2009’da uygulanır hale gelmiştir.⁶⁷

1.1.14 2008 Küresel Finans Krizinden Günümüze Avrupa Birliği

2007 yılında ABD’de ipotekli konut kredi düzeninin tetiklemeyle emlak sektöründe meydana gelen inhitat, malî çalkantılarla beraberinde irrasyonel finansal sistemi ve denetimsizlikten kaynaklı istikrarsızlığı meydana getirmiştir. Müteakiben likidite krizine tahavül eden bunalım dalga dalga tüm dünyada para ve sermaye piyasalarına yayılarak başlangıçta gelişmiş ülke piyasalarını ardından neredeyse tüm ülkeleri etkisi altına alarak 2008 yılında küresel finansal kriz şeklini almıştır.⁶⁸

Ortaya çıkan küresel krizden mühim düzeyde sarsılan AB ülkeleri; kamu açığının artması, rekabet piyasasının azalması, işsizlik artışı ve iktisadi büyümede gerileme ile menfi etkileri ciddiyetle hissetmesinin ardından EPB alanında Avronun yüzde 4,1 lik kaybettiği oran ile geçmişinin en devasa daralmasını yaşamıştır. Yaşanan buhran AB ülkelerinin finansal sistemini derinden etkileyerek kamusal açıklar ve borçlanmalarda artış ile sürdürülebilir ekonomiyi tehlikeye atmıştır. 2010 yılında Yunanistan’da vehleten ortaya çıkan borç bunalımı tüm EPB alanını etki ederek AB’de iktisadi krize dönüşmüştür. Sorunlarla başa çıkmak adına AB mensuplarına istikrar programları ve istirdat paketleri uygulanarak refaha ulaşmak adına “Avrupa 2020 Stratejisi, Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (EFSM), Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF), Avrupa Sömestri, Avro Paketi, Altılı Paket, Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM), Bankacılık Birliği” düzenekleri kurulmuştur.⁶⁹ Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını yürütme ve yardım edinme adına diplomatik birimlerce

⁶⁶Yüksel Metin ve Ümmühan Kaygısız, “Avrupa Birliği’nde Temel Hakların Korunması ve Lizbon Antlaşması’nın Getirdiği Yenilikler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2011): 128-134.

⁶⁷Fırat Yıldız, “AB’de Bireysel Haklar ve Lizbon Antlaşması”, *Bilge Strateji*, 4/7 (2012): 108.

⁶⁸Musa Gök ve Sevda Akar, “2008 Küresel Krizinin Avrupa Birliği ve Türkiye Vergi Sistemlerine Etkisinin Değerlendirilmesi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/2 (2014): 107.

⁶⁹Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Avrupa Birliğinin Tarihçesi”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi> 105 (Erişim tarihi: 21.09.2019).

görevlendirilmiş personellerden oluşan Avrupa Dış Eylem Servisi kurulmuştur. AB Avrupa'da sulh, mutabakat, meşrutiyet ve insan haklarının güçlendirilmesine sağlanan muavenetinden ötürü 10 Aralık 2012 tarihinde Nobel Barış Ödülü'ne sahip olmuştur.⁷⁰

1.1.15 Avrupa Birliği'nin Çoklu Krizleri ve Çözüm Arayışları

2008 Küresel kriz ile Avro bölgesine yayılan buhran ardından her ne kadar iyileşme sürecine girilse de 2015 yılında karşı karşıya kalınan düzensiz göç birlik içinde işbirliklerini samimiyetsizleştirirken, Brexit ve radikal sağ ile popülizm kuramlarının yükselişi AB içerisinde fikir ayrılıkları yaratmıştır.⁷¹

AB düzensiz göçü önleme namına Türkiye'yle 18 Mart Mutabakatını gerçekleştirmiştir. Mutabakatın etkin uygulamalar çerçevesinde gerçekleştirilmesiyle, 2015 yılında göçmenlerin maksimal düzeye ulaştırdığı, AB ülkelerine yasadışı geçişler için Ege kıyılarını transit olarak konumlandırmaları engellenerek mülteci ölümlerinin ve insan kaçakçılığının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu destinasyon ile kanun dışı göçün meşru göçle ikame edilmesine ulaşılmak istenirken ülkemizdeki mülteci sayısının artışının da önüne geçilebilecekti.⁷²

Mutabakatın ilkelerinden biri olan 1'e 1 yöntemi uyarınca 4 Nisan itibarıyla ülkemizde süresiz koruma altında bulunan her Suriyelinin BM Kırılganlık Kıstasları esas alınarak BM Mülteciler Yüksek Komiserliğiyle işbirliği çerçevesinde AB ülkelerine yerleştirilmeleri teşkil edilmiştir. Bu oluşum ile ülkemizin müdafaa ettiği AB ile yük ve mesuliyet paylaşımının var edilmesi nazarında önem taşımaktadır.⁷³

Birleşik Krallık ise EPB ve Schengen alanı dışında olmasıyla beraber münferit tip vize politikası uygulamayı tercih etmeyerek iki vitesli Avrupa tekniğini savunmasına karşın 1 Ocak 1973'ten bu yana AB üyesidir. Ancak son zamanlarda Brüksel'e tanınan yetkilerin geri çekilmesi, EPB dışında olmasıyla birliğin finansal karar mekanizmalarında yeterli etki yaratmadığını düşünmesi, birliğe sağladığı bütçe katkılarının diğer AB ülkelerine yatırım amaçlı kullanılmasının İngiltere'ye bütçe

⁷⁰Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliğinin Tarihçesi", https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105

⁷¹Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliğinin Tarihçesi", https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105

⁷²Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr (Erişim Tarihi: 28.09.2019).

⁷³Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr

faturasında artış olarak geri dönmesi, göçmen sayısının düşürülememesi ve ülke içinde iş gücünü ucuzlaması sebepleriyle Brexiti gündemine taşıyan İngiltere, 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirdiği referandumla %52 oranla ayrılma yönündeki neticeyle AB'den ayrılma kararı almıştır. Başbakan Theresa May 29 Mart 2017 tarihinde Brexit resmi bildirisini AB konseye sunmuş ve 25 Kasım 2018 tarihinde AB mensup üyelerce onay almıştır. Fakat Birleşik Krallık meclisinde ayrılık koşullarına yönelik uyuşma sağlanamamasından ötürü 10 Nisan 2019'da tahakkuk edilen AB enternasyonel zirvede, Brexit 31 Ekim 2019 tarihine tecil edilmiştir.”⁷⁴

Avrupa'nın kriz sürecinden beslenerek ilerleyişe geçen radikal sağ akımın yabancı fobisi ve AB ret eden yapılanmaya karşıt örgütlenen popülizm akımının varlığı AB'nde savunulan değerlerin sorgulanmasına ve sorunların daha da büyümesine yol açmıştır.⁷⁵

AB çoklu kriz sürecinde yaşadığı geri dönüşümsüz olguların yarattığı etkenler ile şekillendirilirken Avrupa'nın nasıl evrimleşebileceğine odaklanan AB kurulu, Brexit, mülteci bunalımı, terörün korku salması ve güncel ABD riyaseti tartışmalarının eşliğinde topluluğun yirmiyedi mevcut üyesinin vizyon edilmesine dair 2025 yılını hedef alan⁷⁶ beş senaryolu Beyaz Kitabı 1 Mart 2017 tarihinde yayımlamıştır.⁷⁷

Beyaz kitabın senaryoları şunlardır;

“- Senaryo 1: Aynen devam; Bu senaryoda AB mevcut yenilikler gündeminin uygulanması ve modernleştirilmesine önem vermektedir. 2014'te Avrupa için Yeni Başlangıç kapsamında yapılan Bratislava Deklarasyonunun esaslarıyla hareket etmeyi, koordineli güncellemeler ile var oldukça problemlerin çözümünü ve gereğince yasaların çıkarılmasını içermektedir.

- Senaryo 2: Yalnızca Tek Pazar var; AB'nin 27 mensubunca göç, güvenlik ve savunma gibi strateji alanlarında daha fazla eyleme geçmeyi kabul edemeyerek ortak bir çözüme ulaşılamamasının yanı sıra bu senaryoda, tek pazarın mutlak esasları üzerinde durarak özelliklerini derinleştirmeye yoğunlaşmışlardır.

⁷⁴Turkish Bank Group, "Birleşik Krallık ve Referandum", *Turkish Bank Group*, <http://www.turkborsa.net/belgeler/raporlar/brexitdairhersey.pdf> (Erişim Tarihi: 28.09.2019)

⁷⁵Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart-ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr>

⁷⁶Avrupa Birliği, "Beyaz Kitap: Avrupa'nın Geleceği (2025 öncesi AB27 için düşünceler ve senaryolar)", *Avrupa Birliğinin Resmi İnternet Sayfası*, https://ec.europa.eu/cyprus/sites/cyprus/files/white_paper_on_the_future_of_europe-2.pdf (Erişim Tarihi: 28.09.2019).

⁷⁷Ensonhaber.com, "Avrupa Birliği'nin geleceğine ilişkin 5 senaryo", *En Son Haber*, <https://www.ensonhaber.com/avrupa-birliginin-geleceğine-iliskin-5-senaryo-2017-03-02.html> (Erişim Tarihi: 28.09.2019).

- Senaryo 3: Daha fazlasını talep eden daha fazlasını gerçekleştirir; Bu senaryoda savunma, iç güvenlik, vergilendirme veya sosyal mevzular kapsamındaki politikalar üzerine belirli mensupların müteaddit ortak çalışma istekleriyle oluşturulan koalisyona olanak tanınmıştır.

- Senaryo 4: Daha azını daha verimli yapmak; Bu kapsamda AB öncelikli unsurların bir arada ele alınması gerekliliği hususunda görüş birliğine vararak, dikkatini ve kısıtlı kaynaklarını daha az alana odaklamaya karar vermiştir.

- Senaryo 5: Birlikte çok daha fazlasını yapmak; AB mensuplarınca daha çok güce sahip olmanın, kaynağının ve karar alma yetkisinin paylaşılması mevzusunda fikir birliğine varılmıştır.”⁷⁸

İlaveten AB, Brexit ve ABD'nin değişen stratejisi karşısında mensup ülkelerce ortak savunma politikası kurma istencinin tatbikî karşılığı olarak Yapılandırılmış Daimi İş Birliğini (PESCO) 14 Aralık 2017 tarihinde kurmuştur⁷⁹.

AB 6 Şubat 2018'de yayımladığı Batı Balkanlar Stratejisi kapsamında ise Rusya ile Çin'in balkanlarda etki alanı yaratmalarının önüne geçmeyi hedefleyen önlemler almıştır⁸⁰.

“2 Temmuz 2019'da gerçekleştirilen AB Zirvesi neticesinde AB kuruluşlarının rejenere olan idare heyetinin, Avrupa Parlamento'sunun 29 Kasım 2019'da tayin etmesi neticesinde 1 Aralık 2019'da vazifeye başlamıştır. Vazifeyi devralan heyet AB mevcut stratejilerinin revize edilme süreci içerisinde bulunmasına istinaden AB'nin istikbali ve Türkiye-AB ilişkileri uzanımından ehemmiyet taşımaktadır.”⁸¹

⁷⁸Avrupa Birliği, "Beyaz Kitap: Avrupa'nın Geleceği (2025 öncesi AB27 için düşünceler ve senaryolar)", https://ec.europa.eu/cyprus/sites/cyprus/files/white_paper_on_the_future_of_europe-2.pdf

⁷⁹Avrasya İncelemeleri Merkezi, "Tusk: Bugün Bu Hayal Gerçek Oluyor", *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, <https://avim.org.tr/Pdf/Bulten/150486> (Erişim Tarihi: 28.09.2019).

⁸⁰Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliğinin Tarihçesi", https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105

⁸¹Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliğinin Tarihçesi", https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE VE ALMANYANIN AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLERİ

2.1 AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ OLARAK ALMANYA

17.yüzyılın mukaddemindedir tüm Almanlar münferit bir devlet modelini sağlamak üzere, Avrupa siyasetinin çetin yükümlülüklerinden arınarak erkinliği hedef edinirken; diğer devletler destinasyonu Avrupa'da stabilizasyonu ve güç dengesinin sağlanmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda Alman kronolojisinde ki trajedi, Avrupa güç dengesinin merkezi parçalanmaya bağlılık normu ile var olmuştur. Alman tarihçi David Calleo'nun savunularına değinirsek; devletlerin birliği ile var olan Avrupa'da, Avrupa'nın merkezinde yer alarak milli birliği sağlayan Almanya'nın mevcudiyeti, diğer devletlerin siyasal otonom ve iktisadi gönencine tehdit olarak algılanmış ve Avrupa devlet sisteminin stabilizasyonu için gereğinden iddialı olarak tenkit edilmiştir.⁸²

Alman ulusunun tek devlet altında var olmasına dek ilk girişim, Kutsal Roma imparatoru II. Ferdinand önderliğindeki Otuz Yıl Savaşlarıdır.1648 yılına dek süren inanç, Westphalia Barış Anlaşması ile Avrupa, yeni bir devinim yaşamıştır. Akabinde Almanya'nın millî birlikten mahrum tüzüğün devamlılığına ve takribi iki yüzyıl süren Fransa-İngiltere çekişmesine şahit olunmuştur. Nihayetinde Fransa-Prusya Savaşına ardından 18 Ocak 1871 tarihinde, Demir şansölye lakaplı Ottovon Bismarck sayesinde sayeban olan Alman millî birliği ilanı ile gündeme ittifaklar sistemi ideolojisi gelmiştir. Bismarck'ın komşularının dahi çıkarlarını gözeterek, stabilize ve ihtimam endişelerini göz önünde bulunduran bu politikası ile Avrupa'da bir güç dengesi oluşturma gayreti sergileyerek, Avrupa siyaseti ve mazisi üzerinde askeri, politik, kültürel ve iktisadi alanlarda etki yaratarak büyük ölçüde başarı edinerek çoğunlukla Avrupa'nın lokomotifi olarak tanımlanmıştır.⁸³

Ancak Bismarck ardınca gelen siyasetçiler tarafından bu ideoloji sürdürülememiştir. Dolayısıyla kendi içinde çelişen Almanya, Avrupa'nın istikbaline hükmetme ve hegemon olma yarışında obstrüksiyona uğramıştır. ABD, Rusya ve İngiltere Avrupa ekseninde etkin olurken, Almanya merkezi Avrupa'da bulunmasına rağmen, etrafı güçlerle örgülü, zor hudutlar çerçevesinde psikolojik baskı hisseden bir mahcubiyete bürünmüştür. Bu psikoloji ile I.Dünya savaşında emperyalist politika güden Almanya, II. Dünya Savaşı evvelinde de yayılcı strateji beslemiştir.

⁸²Nejat Doğan," Almanya'nın Avrupa'daki Konumuna Teorik Yaklaşımlar: Almanya'nın Yeniden Birleşmesinden 20 Yıl Sonra Bir Değerlendirme", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2011): 2.

⁸³A.g.m., 1-4.

Böylelikle Hitler'in 1938 yılında Avusturya'yı ilhakı ve 1939 yılında Çekoslovakya Sudetenland bölgesine zecren sahip olması, Almanlar ve Avrupalı fraksiyonlarca milli birliğin sağlanması çerçevesinde hudut koruması olarak değerlendirilse de AB ve dengesi açısından yıkım olmuştur.⁸⁴

1871-1945 yılları aralığında yaşanan arbedelerin maddi külfeti Almanya'ya faturalandırılırken, II. Dünya Savaşı sonrasında Doğu ve Batı bloğu halini alarak bölümlendirilen Almanya'nın, Avrupa'da stabilizasyonun devamlılığı adına statüde sürdürülebilir olması gerektiği savunulmuştur.⁸⁵

2.1.1 Avrupa Birliğinin Kuruluş Çalışmalarında Almanya

İkinci Dünya savaşı nihayetinde tek taraflı dış politika engeli ile karşılaşmış ve iki bloğa bölünmüş olmasının aksine Almanya Federal Cumhuriyeti, 1950 yılları sonrasında iktisadi mucize olarak adlandırılan endüstri yapılanmasının gerçekleşmesi neticesinde Orta Avrupa'daki toprak varlığı ve hızla büyüyen statükosu ile diğer Avrupa ülkelerinin karşılaştırılmayacağı kadar devasa bir güç konumuna erişmiştir. Tüm Avrupa Kıtasındaki ülkelerin birlik haline dönüşümünde ve günümüze taşınmasında aracı olan Almanya günümüz AB'nde iktisadi ve politik açıdan diğer Avrupa ülkelerine birliğin en yetkin üyesi sıfatını taşımasının yanı sıra rol model oluşunu, Bilhassa Hartz yenilikleri ile yürüttüğü iktisadi transformasyona bağdaştırarak, AB vizyonunun tebarüz etmesinde statü faktörlerini belirlemiştir.⁸⁶

Almanya'nın yeniden dirençleşmesi ve SSCB'nin Çekoslovakya ile Doğu Almanya'yı safına çekme çalışmalarının Avrupa'yı tehdide sürüklemesi, AB'nin doğuşu olarak kabul edilen AKÇT'nin kurulmasının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Savaş endüstrisinin başlıca ihtiyaçları olan kömür ve çelik kaynaklarının müşterek takibinin ve denetiminin yapılması suretiyle bilhassa Almanya ve Fransa arasında sağlanan bağlılık ilişkisinin, Avrupa barışına sağlayacağı katkının göz önünde bulundurulmasında AKÇT'nin kurulmasında en faal rolü oynamıştır. AKÇT'nin amacı öncelikle Almanya ve Fransa olarak topluluğu kuran Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve İtalya'nın ulusal ticaret hudutlarının kaldırılmasıyla iktisadi birlik oluşturulmasıdır. Müteakiben Kömür ve Çelik mahsulatı ile başlayan muvaffak birleşim hareketleri, yerini iktisadi tüm sektörlerini içeren bütünlük çalışmalarına bırakmıştır. Orta Doğu'da

⁸⁴A.g.m., 1-4.

⁸⁵A.g.m., 1-4.

⁸⁶Yücel Oğurlu ve Huriye Felekoğlu, "Almanya'nın Avrupa Birliği İçinde İç Politika Belirleyiciliği", *İstanbul Ticaret Üniversitesi*, [https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICIND E%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20\(1\).pdf](https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICIND E%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20(1).pdf) (Erişim Tarihi:04.03.2020).

Mısır-İsrail harbi neticesinde vuku bulan petrol gereksinimini organize edilmesi suretiyle AAET, iktisadi birleşme neticesinde ise mensup ülkelerin dirliğini en üst seviyeye çıkarmak üzere ortak pazar kurmak ve mensup ülkelerin iktisadi stratejileri arasında nizam sağlayarak mütemadi genelleme gerçekleştirmek üzere Roma antlaşması ile AET kurulmuştur.⁸⁷

1968 yılında AET'ye mensup ülkeler arasındaki ithalat ve ihracatın gerçekleştirildiği ürünleri kapsayan gümrük vergilerinin ve eş tesirli önlemlerin kaldırılması hususuyla Gümrük Birliği kurulmuştur.⁸⁸

2.1.2 Genişleme ve Büyüme Sürecinde Almanya'nın Rolü

II. Dünya savaşı neticesinde uğradı ağır hezimetler ve yaptırımlar ardından Almanya, gözetim ve istikrar politikasını içeren iki güçlü siyasal ve kültürel itiyat olan; anti-militarizm ve çok ulusluluk ile savaşmayı ret ederek silahsızlandırılmayı savunarak şekillenmiştir. Almanya'nın AB planlamalarını ve riyasetini genişletmek amacıyla, sivil güç olarak barışçıl tenakuz mevzusunda istisnai bir görevi olduğu kabul edilmektedir. Bu itiyat en görünür halde Almanya'nın, AB olan bağlılığına ve ülkenin birlik içerisinde güvenilir müşterek olarak gösterme gayretiyle ilgilidir. Almanya'nın çok ulusçuluk ilişkisi ise, ülkenin hemhudut ve müttefiklerinden asla uzaklaşmaması mevzusunda ki kararlılığıdır. Bu usuller ile şekillenen Almanya'nın dış ilişkilerdeki stratejisi, Avrupa müttefikliğini, barış sağlayıcı eforları ve globalleşmeyi yönetmeyi içermektedir. Gelişim ve büyüme sürecini içeren proseste Almanya'nın önderliği bağlamında tutumu; iktisadi gücünü kullanmaya meyilli, kurum mensuplarını yönlendirme ve güçlendirme çabasıdır. Beraberinde, Batı ittifakının aktif bir mensubu olmasının kendi çıkarları doğrultusunda dış politikada müspet neticelere ulaşabileceği kanaatinde olmasıyla rol oynamıştır.⁸⁹

7 Şubat 1992 tarihinde imza edilen Maastricht Antlaşmasıyla iktisadi, politik ve sosyal birlik sağlanmıştır. Bu güdümlerle benimsenen serbest piyasa iktisadi, kamu finans riyaseti ve ikame etme ilkeleri ile AKÇT, AET, AAET birleştirilerek, İktisadi ve Mali Birlik, Avrupa Yurttaşlığı ile Ortak Emniyet ve Dış Siyaset sütunları üzerine kurularak Avrupa Birliği adını almıştır.⁹⁰

⁸⁷Selda Kırac ve Buket İlhan, "Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar", *Milli Eğitim Dergisi*, 40/188 (2010): 193-194.

⁸⁸Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-AB Gümrük Birliği", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-gumruk-birligi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 05.03.2020).

⁸⁹Can Büyükbay, "Almanya'nın AB İçerisindeki Liderlik Rolü: Uluslararası Krizler Bağlamında Dış Politikada Süreklilik Ve Değişim", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8/1 (2017): 20-21.

Avrupa Birliğinin gelişme prosesinde, Maastricht Anlaşmasının kazandırdığı boyutların uygulanması ile oluşturulan ekonomik ve parasal birlik sistemi, ilkten iktisadi durgunluğa, peşinen iktisadi krizler ile ayrışmalara yol açmıştır. Paranın birleşik bir forma tahavvül etmesine rağmen, yapı konfederasyon biçimlenmiştir. Krizin Güney ve Orta Avrupa ülkeleri için getirisi dış borçların artmasıyla, iktisadi refah hedefleyen ağır ıslahat düzenlemelerin oluşturulmasıdır. Fakat Almanya'nın bu hâl karşısında ki yaklaşımı ülkelere koşulları empoze etmek yönünde olmuştur. Bu bağlamda Avrupa Birliği kuruluş kimliğini oluşturabilse de henüz merkezi kimlik oluşumunda ergi sağlayamamıştır.⁹¹

Kriz preventifi olarak oluşturulan finansal kurtarma paketleri hazırlandığında ülkeler iktisadi statükolarına göre değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır. AB mensup ülkelerinin ağır mali baskılar altında borç batağında bulunmalarına istinaden Almanya'nın gerçekleştirmesi planlanan politikalarının sunulması ülkenin radikal baskınlığını gösterirken, Avrupa'nın hâkimi olduğuna dair savları ortaya koymuştur. Dış politikada Avrupai oluşumun ulusal oluşuma evrimleşeceği inancı ile Almanya, kendi çıkarlarını gözeterek, entegrasyon sürecinde istisnai bir uyum sağlamanın gerekçesi olarak enternasyonal ortaklarının itimadını kazanarak iktisadi anlamda büyümeyi onların aracılığıyla mümkün kılacağını işaret etmiştir.⁹²

2.1.3 Günümüz Avrupa Birliğinde Almanya'nın Yeri ve Önemi

Dünya'nın ivedilikle tahavvül eden yapısında, iktisadi ve politik olarak mühim bir statükoda yer alan Almanya, AB'nin siyasetin de belirleyici ve karar alma aşamalarında etkin rol oynayarak, birlikte merkezi konumlanan yetkili bir devlettir. AB'nin kuruluşundan itibaren harekete geçerek entegrasyon evreleri prosesinde pozisyonunu daha da aktive ederek egemen konuşlanması ile birliğin politikalarına nizam getirmiştir. Birliğe mensup ülkeler içerisinde iktisadi, askeri ve politik uzanımda diğerlerinden yetkin vaziyeti dolayısıyla, AB kurumları seviyesinde gözetilen politikada etkili bir aktördür. Almanya politikalara yön verme, bizatihi ekonomik ideolojisini, kurumsal şemalarını ve makroiktisat kaidelerini kullanarak öteki AB ülkeleri üzerinde uygulamak suretiyle onları yönlendirebilme gücüne sahiptir. Almanya'nın kuşandığı

⁹⁰Kıraç ve İlhan, "Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar", 194.

⁹¹Oğurlu ve Felekoğlu, "Almanya'nın Avrupa Birliği İçinde İç Politika Belirleyiciliği", [https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICINDE%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20\(1\).pdf](https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICINDE%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20(1).pdf)

⁹²Oğurlu ve Felekoğlu, "Almanya'nın Avrupa Birliği İçinde İç Politika Belirleyiciliği", [https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICINDE%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20\(1\).pdf](https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICINDE%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20(1).pdf)

egemen rol karşısında, Avrupa'da hiçbir ülkenin hızla erginleşmesine karşı koyabilme gibi bir durumu bu şartlarda mümkün görünmemektedir. Avrupa'da oluşan iktisadi krizlerin AB etkiye uğratması ile Almanya'nın yönettiği finansal politikaların geleceğe ışık tutan yaklaşımları öngörmesi neticesinde birliğin mali patronu olarak şekillenmiştir.⁹³

Hâlihazırda varılan noktada Almanya, etki alanında bulunun avantajları kendi destinasyonu doğrultusunda kullanmak istemektedir. AB ile gerek enternasyonal platformda gerekse bölgesel mevzularda mütehakkim bir statükoya ulaşmak istemektedir. Bundan dolayı içinde bulunduğu Avrupa ortaklığı, dış politikasının dayandığı esastır. Bu vasıta ile yeni pazarlara açılma ve dünyada egemen olma arayışı içindedir. İhracat odaklı yapısı ve coğrafi konumu gereğince doğuya yöneliminin yanında global etki alanı oluşturmayı hedeflemiştir. Şu anki konumu itibarıyla Doğu'da Polonya'dan Bulgaristan'a kadar pazar bölgesi oluşturmuş ve diğer ülkelerin yanısıra çok hızlı büyümektedir. Yeni opsiyonda Almanya'nın Rusya ile yaklaşması ABD'nin Avrasya saldırılarına karşı kuzey birlik oluşturma çitihadını güçlendirirken, Avrupa'da kriz döngüsünde güç arayışına yönelmiş olduğu gözlemlenmektedir. Bilhassa, dönüşüm halindeki Kuzey Afrika ülkeleri ile transformasyon ortaklığı kapsamında, sivil toplumu desteklenmesi, iyi riyaset öngörüsünün oluşturulması doğrultusunda hareket ettiğine dair kanıttır.⁹⁴

AB'nin kriz döngüsünde ki bir diğer nokta, Orta Doğu ve Afrika'dan Avrupa'ya göçen mültecilerin problemleridir. Mültecilere karşı takınılan önyargılı tavırlar, sağ partilerin yükselişi ile vurgulanan devasa nasyonalist hissiyatlar AB'yi yıpratmaya başlamıştır. Schengen Bölgesi kapsamında bazı ülkeler, mültecilerin yarattığı risk ile güvenlik gerekçesiyle başlattığı sınır kontrolü uygulamalarıyla; birliğe mensup ülkeler arasında güvenlik kontrolleri gerçekleştirmiştir. Bu gidişat güven sarsıntıları ile birlik kavramını zedelemiştir. Neticede birliğin dağılma tehlikesine karşı bugün Angela Merkel'in uyguladığı politika, Almanya'nın geçmişten gelen gerçekliklerine müstenit bir yol olarak görünmektedir. Bu gidişatta Almanya, nitelikli bir Avrupalı olmayı tercih ederek daha dengeleyici, fonksiyonel strateji seçebilme olasılığı taşımaktadır. Bilhassa, 80 milyonluk Avrupa'nın en kalabalık, nüfusuna sahip olması ve dünyanın en güçlü iktisadi ülke sıralamasında ilk beşte yer alması ile Avrupa'nın en zengin

⁹³Oğurlu ve Felekoğlu, "Almanya'nın Avrupa Birliği İçinde İç Politika Belirleyiciliği", [https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICIND E%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20\(1\).pdf](https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICIND E%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20(1).pdf)

⁹⁴Oğurlu ve Felekoğlu, "Almanya'nın Avrupa Birliği İçinde İç Politika Belirleyiciliği", [https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICIND E%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20\(1\).pdf](https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICIND E%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20(1).pdf)

ülkesi sıfatını taşımasına istinaden kaybedilmesi göze alınamayacak pazar olarak en güçlü ülke formunda Alman Devleti Birliği kurma teşebbüsü gösterebilecek niteliktedir.⁹⁵

2.2 TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

2.2.1 Ankara Antlaşması (1963 Ortaklık Antlaşması)

Ankara antlaşması Avrupa Birliği–Türkiye ilişkilerinin meşru temellerini oluşturan antlaşmadır. Antlaşma ilkelerince; Türkiye AET'na üye olma planlamasında, mensuplar arasındaki ticari ve iktisadi ilişkileri kesintisiz ve nizami olarak güçlendirmeyi istekli kılarak, ülke ekonomisinde hızlandırılmış kalkınma etkisi yaratmakla beraber halkın yaşam standartlarını yükseltme gayesi barındırmaktadır. Hedeflerin tahakkuk etmesi doğrultusunda AET ile Türkiye arasında hazırlık, geçiş ve son dönem süreçleri ile şekillendirilmesi tasarlanan Gümrük birliğinin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Hazırlık süreci; Türkiye'nin sorumluluğunda bulunacak yükümlülüklerin gerçekleştirilmesi hususunda gerekli gücün AET'den sağlanan yardım ile tekvin edildiği 5 yıllık dönemdir. Geçiş süreci; gümrük birliği mensuplarının ilişkilerinin iyileştirilerek var edilecek müşterek ekonomi politikalarının geliştirilmesini kapsayan 12 yıllık dönemdir. Son süreç ise taraflar arası eş güdümün güçlendirilerek sürdürülmesi planlanan müddetsiz dönemdir.⁹⁶

2.2.2 Katma Protokol

Katma Protokol, Ankara Antlaşması kapsamında oluşturulması planlanan Gümrük Birliği'nin geçiş dönemine şamil olan koşulların, metotların, aşamaların ve sürelerin belirlendiği ticari hükümleri içeren 13 Kasım 1970 tarihli protokoldür.⁹⁷

Protokolün içeriğince Türkiye ve topluluğa mensup ülkelerce ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi noktasında malların serbest dolaşımını kapsayan gümrük yönetmelik hükümlerinin olabildiğince iyileştirilerek, gümrük harçlarının karşılıklı ve kaideli olarak sıfıra indirgeme planlaması yapılmıştır. Ortak Gümrük Tarifesinin Türkiye tarafınca kabul edilmesi ile Türkiye'nin üçüncü ülkelere uyguladığı vergilerde ortak gümrük

⁹⁵Oğurlu ve Felekoğlu, "Almanya'nın Avrupa Birliği İçinde İç Politika Belirleyiciliği", [https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICIND E%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20\(1\).pdf](https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICIND E%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20(1).pdf)

⁹⁶Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye İle Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/ardb/ankara_anlasmasi.pdf (Erişim Tarihi: 05.08.2019).

⁹⁷Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Protokoller", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/protokoller_115.html (Erişim Tarihi: 06.08.2019).

tarifesi hadlerince belirlenmiş gümrük vergisi indirim oranlarına yer verilmiştir. Antlaşma taraflarınca dış alım miktarlarında ki malların kısıtlanması hali ve denk etkili tüm alınabilen tedbir uygulamaları yasaklanmıştır. Ürünlerin serbest dolaşımını gaye edinerek uygulama boyutunda hazırlanan Ortak Tarım Politikasının tespiti ve gelişimine ilişkin görüş ve kararlara yer verilmiştir. Antlaşma taraflarınca kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımında Türk uyruklu işçilerin, topluluğa mensup diğer ülkelerin işçileri ile uyrukluktan ötürü ayrımcılık sağlanmadan eşit haklar tanınmasını var eden rejim kabul edilmiştir. Antlaşma mensuplarca yerleşme hakkı, ulaştırma ve serbest hizmet eylemlerini kısıtlayan koşulların saptanarak tedricen kaldırılması aşamaları belirlenmiştir. Kapanışta Katma Protokol kapsamında mensupların ekonomi ve ticaret politikalarının koordine edilmesi ile ilgili mevzuatlara yer verilirken, oluşabilecek menfi hallerde alınacak tedbirler silsilesi kararlaştırılarak, fiilen Gümrük Birliği'nin uygulanır hale gelmesi için 22 senelik proses tanınmıştır.”⁹⁸

2.2.3 1976 Erteleme, 1978 Dondurma Kararları

Gümrük birliğinde geçiş döneminin başlaması ile Türkiye’de sanayi ürünlerinde mükellefiyetlerin artması ile paralel olarak tarım ürünlerinde görülen rekabet avantaj kayıplarının şikâyet ortamı yaratması ve sanayi ürünleri kapsamında serbest ticaret alanlarının oluşturularak malların gümrüksüz pazara girmelerinden ve tekstil ürünlerinde var edilen kısıtlamalardan kaynaklı ülke ekonomisinde ricat görülmüştür. 1974 yılında petrol fiyatlarının aniden artması ile yaşanan buhran, ödemeler dengesini altüst ederken, kronik dış ticaret açığının iyileştirerek ithalatı sürdürme gayesi ile geleneksel borçlanmanın yetersizliğini sezen Türkiye; dış borçlanma yöntemi ile durumu bir süreliğine stabil tutabileceği kanısına varmıştır. 1976-1986 yılları aralığında planlanan kişilerin serbest dolaşım politikası fiilen gerçekleştirilemezken, Avrupa’da yaygın kılınan işsizlik sorunu ile yabancı ülkelere işçi naklinin durdurulması ve bir kısmının memleketlerine geri gönderilmesi yaşanmıştır.⁹⁹

Bu süreci AT’nin 1976 yılında Türkiye’nin üyelik başvurusunu neticelendirmede erteleme kararı alması izlemiş ve 1978 yılında dönemin iktidarı olan Ecevit hükümeti var olan tevettürde düzen sağlama gayesiyle AT’na karşı Türkiye’nin mükellefiyetlerinin 5 yıl süreyle dondurulmasını, serbest dolaşım hakkının

⁹⁸Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Katma Protokol", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/ardb/katma_protokol.pdf (Erişim Tarihi: 06.08.2019).

⁹⁹Esra Çayhan ve Nurşin Ateşoğlu Güney, *Avrupa’da Yeni Güvenlik Arayışları: Nato - AB – Türkiye*, (İstanbul: Afa Yayınları, 1996), 100-101.

uygulanmasını, tarım ürünleri kapsamında üçüncü ülke referanslarından faydalanabilirliği ve tekstil kısıtlamalarının kaldırılmasını teklif ederek mali yardım talebinde bulunmuştur. Ancak AT bu taleplerde sadece ilişkilerinin 5 yıl süreyle dondurulabileceğine dair karar aldığını açıklamıştır. 1980 yılında ise Almanya Federal Cumhuriyeti, Fransa ve Benelüks ülkelerinin asayiş endişesinden kaynaklı olduğunu ileri sürdükleri vize uygulamasını Türkiye'ye tabi tutması ile sorunlar çıkmazının temelleri atılmıştır.¹⁰⁰

2.2.4 12 Eylül 1980: İlişkiler Kesiliyor

12 Kasım 1979'da seçim ile başa gelen Demirel hükümeti Türkiye'nin istikbali açısından mühim bir adım atarak dönemin başbakan danışmanı Turgut Özal'ın iş ve ekonomi kapsamında hazırladığı serbest piyasa ekonomisine geçişi sağlayan liberal zeminli stabilize programını 24 Ocak 1980'de açıklamıştır.¹⁰¹

24 Ocak Kararları şunlardır:¹⁰²

- Devletin iktisadi dirimde yetiştirici olarak yer alması zihniyetinin, başlatılan privatizi ile terk edilmesi.
- Yerli yetiştiricilerin dış rekabette korumasına yönelik izlenen "ithal ikameci sanayileşme" tutumunun terk edilmesi.
- İhracatı itina eden özel sektöre müsterit endüstrileşme tutumunun benimsenmesi.
- Enternasyonel kapitelin Türkiye'ye seri girişinin önünün açılması.
- Neoliberal faaliyetlere paralel olarak devletin kamu harcamalarını azaltmak adına sosyal devlet anlayışından kademeli olarak vazgeçilmesi.

Türkiye 24 Ocak Kararları ile var edilen serbest piyasa ekonomisini AET'ye yaklaşma fırsatı olarak görmüş ve akabinde AET'ye üyelik başvurusu yapılacağına dair söylemlerde bulunmuştur. Ancak Ankara antlaşması ile kademeli olarak uygulanması kararlaştırılan kişilerin serbest dolaşım politikası AET tarafınca vetolanarak, yalnızca AET ülkelerinde çalışan Türklere belirli bir süre sınırlı olarak tanınmıştır. Aynı süreçte Türkiye'nin başvurduğu dış mali yardımlar ile tam üyelik başvurusu ve sonrasına dair vizyon edinilirken; 12 Eylül 1980 tarihinde ülke içindeki toplumsal ve siyasi huzursuzluklar gerekçe gösterilerek gerçekleştirilen askeri darbe ile çözümlerin meşruiyet ve dış destek ile var olabileceğine dair açıklamalarda

¹⁰⁰A.g.e. 100-101.

¹⁰¹Erdem Denk, Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2016), 49.

¹⁰²A.g.e. 50.

bulunulmuştur. Darbe bildirisinde AET için ilişkilerin sürdürülerek serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin hızlandırılması gerekliliğine yer verilirken AET açısından darbe oluşumu iç savaş önleyicisi ve pazara getirilen istikrar niteliği kazanmıştır. 12 Eylül Darbesinin AET ile ilişkilerde günümüze denk uzanan en mühim etkisi Türkiye’deki iç karışıklıklar sebebiyle siyasi sığınmacıların Avrupa ülkelerine girişini önlemek süratıyla başlatılan vize uygulamasıdır. Darbe yönetiminin beklentileri doğrultusunda tepki çekmek istememesi ile topluluğa göstermediği reaksiyon ile vize uygulaması hala gündemde bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.¹⁰³

1981 yılına gelindiğinde Türkiye ile AT’ye aynı dönem başvuruda bulunan Yunanistan’ın tam üyeliği kabul edilmesinin yanı sıra topluluğun Türkiye’ye takındığı paradoks tavrı 1982 yılında Türkiye ile ilişkilerinin süresiz dondurulduğunu açıklaması ile neticelenmiştir.¹⁰⁴

2.2.5 Tam Üyelik Başvurusu

12 Eylül darbesi çerçevesinde hazırlanan ve Türkiye Cumhuriyetinin hâlihazırda geçerli olan 7 Kasım 1982 tarihli anayasası halk oylaması ile kabul edilerek yayımlanması¹⁰⁵ ardından 1983 yılında yapılan ilk genel seçimlerde dönemin cumhurbaşkanı ve darbenin mimarı olan Kenan Evren’in¹⁰⁶ aleyhine görüşlerini sunmasına ve desteklememesine rağmen halkın takdiri ile Anavatan Partisi (ANAP) ve Turgut Özal seçimlerden sağladığı %42,9’luk başarı oranı ile iktidara gelmiştir.¹⁰⁷

Turgut Özal, Türkiye ile AT ilişkilerinin iyileştirilme gayesiyle üçlü strateji planı geliştirmiştir. İlk husulde Türkiye’nin Ankara Antlaşması ve Katma Protokolü çerçevesinde gümrük mükellefiyetlerini kendi açılarından ele alarak hızlandırılmış taslakta yerine getirilmesine dair çalışmalar yürütmüştür. İkinci olarak darbenin sona ermesi ile AT ilişkilerinin inove edilmesini talep etmiştir. Ancak AT kanadından Türkiye’de demokrasi yetersizliği ve insan haklarının tanınmadığına dair gerekçeler gösterilerek talebin ret edilmesi savunulmuştur. Akabinde üçüncü stratejisini devreye sokan Turgut Özal, Roma Antlaşmasına dayandırdığı hak ehli ile Avrupa ülkesi paydası olarak AT’ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. AT mensupları başvuruyu müzakere sürecine taşıyacaklarını ancak tek pazar oluşturma yönelimi ile

¹⁰³A.g.e. 51-55.

¹⁰⁴Erdoğan, “II. Dünya Savaşı Dönemi Türk Dış Politikası:1939-1945”, 212.

¹⁰⁵Türkiye Büyük Millet Meclisi, “Anayasa”, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Resmi İnternet Sayfası*, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (Erişim tarihi:14.09.2019).

¹⁰⁶Biyografi.İnfo, “Kenan Evren”, *Biyografi.info*, <https://www.biyografi.info/kisi/kenan-evren> (Erişim Tarihi:14.09.2019).

¹⁰⁷Yenisafak, “Seçim 1983”, *Yenisafak*, <https://www.yenisafak.com/secim-1983> (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

yoğunluk içinde olmaları ve henüz oluşturamamaları gerekçesi ile Türkiye ve diğer herhangi bir başvuru da bulunan ülkeyi üye olarak değerlendiremeyeceklerini belirtmiştir. Akabinde 1986 senesinde İspanya ve Portekiz'in AT'ye tam üyeliğe kabul edilmesi, Türkiye fobisini niteliğinde değerlendirilmiştir. Buna karşın AT'nin subjektif görünme kaygısı ile Türkiye ile ilişkilerin revize edilme kararına varılmasına rağmen 1992 yılına kadar lehine sonuç gerçekleştirilmemiştir.¹⁰⁸

Bu süreçte Kıbrıs Türkleri ve Türkiye'ye karşı Yunanistan Rum bölgesi ve AB taraflarını kapsayan Kıbrıs sorununun varlığı, Türkiye'nin birliğe üyeliğinde yarattığı etkiler gündeme gelmiştir¹⁰⁹. Kıbrıs sorununun temellerinde Yunanistan'ın AB-Türkiye ilişkileri çerçevesinde Kıbrıs politikalarını tehdit unsuru olarak gözetmekten çekinmeyerek AB gündemine yerleştirmesi ve GKRY'nin AB'ye tam üye olarak onaylaması bulunmaktadır. Neticede sorun AB'ye üye iki ülkenin, bir aday ve bir tanınmayan ülke ile hesaplaşmasına dönüşmüştür. Keza Kıbrıs sorunu kilit nokta olarak Türkiye'nin AB'ne üye olmasında ön şart olarak kabul edilmiştir.¹¹⁰

2.2.6 1 Ocak 1996: AB-Türkiye Gümrük Birliği

Türkiye'nin AB'ye yetkin mensupluk başvurusu eksenindeki meşakkatli proses Turgut Özal'ın gümrük mükellefiyetlerini yürütmesi ve siyasi ilişkileri canlandırması ile yumuşamıştır. 1995 yılında Türkiye-AT Ortaklık Konseyi düzenleme müntehası ile Ankara Antlaşması uyarınca 22 yıllık geçiş sürecinin sonlanması ile işlenmiş tarım ürünleri ve sanayi ürünleri kapsamında Türkiye'nin müktesebata uyumunu etkinleştiren Gümrük Birliği kabul edilerek 1 Ocak 1996 da yürürlüğe girmiştir.¹¹¹

2.2.7 Türkiye - Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Serbest Ticaret Anlaşması

Türkiye-AKÇT Serbest Ticaret Anlaşması AKÇT'nu başlatan pakt kapsamındadır. Antlaşma, Türkiye ile Avrupa topluluğundan kaynaklı kömür ve çelik ürünlerini ihtiva ederek Dünya Ticaret Örgütünün hükümlerine uygun serbest ticaret alanı kurmaktadır. Bahsi geçen ürünlerin taraflar arasında ticareti gerçekleşirken

¹⁰⁸E. Ayşen Hiç Gencer, "Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Temel Bakışlar: Dün, Bugün Ve Yarın", *Akademik Bakış Dergisi*, 25/1 (2011): 5-6.

¹⁰⁹Ömer Talu, "Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-AB İlişkileri", *TUIÇ Uluslararası İlişkiler Çalışma Derneği*, <http://www.tuicakademi.org/kibris-sorunu-ve-turkiye-ab-iliskileri/> (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

¹¹⁰Aslıhan P. Turan, "Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi", *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, <http://www.bilgesam.org/incele/796/-kibris-sorununun-turkiye-ab-iliskilerine-etkisi> (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

¹¹¹Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, "Gümrük Birliği, AB ile Türkiye Arasındaki Ticareti Desteklemek", *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/gumruk-birligi-ab-ile-turkiye-arasindaki-ticareti-desteklemek> (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

ithalat veya ihracat gümrük vergileri antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren 3 yıl içerisinde ilk yıl %50, ikinci ve üçüncü yılında %25 lik indirimler gerçekleştirmek biçimiyle kaldırılarak muasır gümrük vergisi konmayacağı ve ürünlerde nicelik kısıtlamaları ile eş müessirli tedbirlerin tamamının kaldırılması kararlaştırılmıştır.¹¹²

Antlaşmada tarafların ticarette dumping uygulanması ve topluluğa üye ülkelere bahşedilen herhangi bir yardımın yapılması suretiyle izlenilmesi gereken planlamalara hassasiyet ve şeffaflıkla yer verilmiştir. Damping neticesinde tahribata uğrayan taraf Türkiye/AKÇT Ortak Komitesi'ne beyanda bulunabilecekken, kamu yardımları hususunda ise taraflar birbirlerine tasarlanan yardım miktarı, etkisi ve amacını kapsayan tam ve kesintisiz bilgi aktarında bulunma zorluluğunu taşıyacaklardır.¹¹³

Türkiye ile serbest ticaret kapsamında alınan kararların yürürlüğe konması ve uygulanması gayesiyle 25 Temmuz 1996 tarihinde Brüksel'de imzalanmıştır.¹¹⁴

2.2.8 1999-2005 Dönemi Adaylık Süreci

3-4 Haziran 1999 tarihlerinde AB mensuplarınca Köln'de gerçekleştirilen toplantıda Avrupa İstihdam stratejisini yeniden düzenlemeye yönelik esaslar alınmıştır. İstihdam politikasına etki eden tüm ekonomik etmenleri göz önünde bulundurarak işleyen bir istihdam stratejisinin reformize edilmesi planlanmıştır. Köln zirvesinde oluşturulan Avrupa İstihdam Paktının gayesi toplu ekonomik hareketliliğin sağlanabilirliği hususunda mensupları diyalog ortamına yönlendirmek ve büyüme ile istihdam artışı sağlayarak mensuplar arasında mütekabil güven oluşturmaktır. Avrupa İstihdam Paketi, istikrar stratejisinin prensiplerini taşıyarak kamu fonlarına yatırımda bulunmayı ve rekabetçi alanlara yönlendirilecek para yönetimi ile randıman yükselişine dayanarak istikrarı esas alan denge politikası kurulması gerekliliğini öncelikle belirtmiştir.¹¹⁵

10 ve 11 Aralık 1999 tarihlerinde AB mensuplarınca Helsinki'de gerçekleştirilen toplantıda konsey binyıl bildirgesi kapsamında Küresel Sürdürülebilir Kalkınma

¹¹²Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye - Akçt Serbest Ticaret Anlaşması (25 Temmuz 1996, Brüksel)", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/ardb/akct_serbest_ticaret_anlasmasi.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2019).

¹¹³Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye - Akçt Serbest Ticaret Anlaşması (25 Temmuz 1996, Brüksel)", https://www.ab.gov.tr/files/ardb/akct_serbest_ticaret_anlasmasi.pdf

¹¹⁴Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye - Akçt Serbest Ticaret Anlaşması (25 Temmuz 1996, Brüksel)", https://www.ab.gov.tr/files/ardb/akct_serbest_ticaret_anlasmasi.pdf

¹¹⁵ Özgüler, Avrupa ve Türkiye İşgücü Piyasalarının Karşılaştırmalı Analizi, 92.

Hedeflerinin (KSKH)¹¹⁶ kabul edilmesiyle genişleme oluşumunda yeni rotalar çizen düzenlemelere yer vermiştir. AB'nin etkili ve yenilikçi niteliklerle güçlendirilmiş kurum ve politikalarının sağladığı ortak güvenlik ve savunma ile kompetitif, istihdam sağlayan ve sürdürülebilir ekonomi şartlarını temin etme adımları atılmıştır. 1997 yılında Lüksemburg'da yapılan toplantıda başlatılan genişleme oluşumunun ehemmiyeti üzerinde durularak müessir sürecin devamlılığını hükmetmiştir.¹¹⁷ Devletimize AB'ne mensup olmaya aday devletler ile eşit şartlarda statü tanınmıştır.¹¹⁸

Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB); AB aday ülke statüsüne kabul edilen ülkeler için kısa ve orta vadeli siyasi ve ekonomik ölçütlerin ve finansal yardımlara dair hususların yer aldığı AB komisyonunca hazırlanıp onaylandıktan sonra Resmi Gazete'de yayımlanan belgedir. AB müktesebatı uyum başlıklarının içeriğinde sıralanmaktadır. KOB kısa vadede 1-2 sene, orta vadede ise 3-4 senelik proseste gerekenlerin yapılması öngörülür. Süreç sonunda yerine getirilen usuller KOB'dan çıkarılırken gereksinimler dâhilinde yeniden tasarlanmaktadır. Türkiye için ilk KOB 8 Mart 2001 yılında yayımlanırken müzakereler ve değerlendirmelere ilişkin olarak 19 Mayıs 2003, 23 Ocak 2006 ve 18 Şubat 2008 tarihlerinde yenilenmiştir.¹¹⁹

Zorunlu olmamakla beraber, AB Komisyonunca KOB belgesi hazırlanan her ülkenin karşılığında AB Müktesebatı fasıl başlıklarından her birisi için Türkiye'de yetkin kurum sorumluluğunda, uygun mühletlerde, elverişli bir kurumsal oluşum çerçevesinde ve gerekli finansal menşelerin kullanılarak yapılacağına dair bilgileri içeren Ulusal Program (UP) hazırlamaları beklenmektedir. UP'nin KOB'de yer alan önlem ve süreç ile uyumluluğu paralel gerçekleşmelidir. Türkiye'nin hazırladığı UP'lar 2001 UP, 2003 UP ve 2008 UP'dir.¹²⁰

14-15 Aralık 2001 tarihlerinde AB mensuplarınca gerçekleştirilen Laeken zirvesi¹²¹ görüşmeleri neticesinde AB Konseyince Türkiye'nin umulanın aksine geri

¹¹⁶Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, "Yeni Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi", *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/mdgoverview.html> (Erişim Tarihi: 15.09.2019).

¹¹⁷Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Merkezi, "Avrupa Birliği Helsinki Zirvesi Ve Türkiye", *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Merkezi Resmî İnternet Sayfası*, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/db0f1c6e-03f2-48c7-8b8c-6c77706de889/Helsinki_Zirvesi_ve_Turkiye.pdf?MOD=AJPERES&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

¹¹⁸Mevzuat Dergisi, "Türkiye İçin AB Komisyonu Tarafından Hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi", *Mevzuat Dergisi*, <https://www.mevzuatdergisi.com/2000/11a/01.htm> (Erişim tarihi: 21.09.2019).

¹¹⁹Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Katılım Ortaklığı Belgeleri", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/46226.html> (Erişim Tarihi: 20.09.2019).

¹²⁰Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Ulusal Programlar", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/ulusal-programlar_46225.html (Erişim Tarihi: 28.09.2019).

planda seyretmesi, mensuplarca menfi bir tavır takınılmasına etkenken, varyasyon edilen anayasası ile siyasi ölçütlere uyum sağlaması yönünde ilerleme göstermesi çerçevesinde katılım görüşmelerine başlanabileceği ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve insan hakları ölçütlerinde uyumda ilerleme ile yetkin gelişime teşviki kararlaştırılmıştır.¹²²

20-21 Haziran 2002 tarihlerinde düzenlenen Sevilla zirvesinde, Avrupa Birliği içerisinde hürriyet, adalet ve emniyet alanı meydana getirmeye ilişkin muayyen kararların uygulanmasının hızlandırılması gerekliliğinin altı çizilmiştir. 2002 yılında Adalet ve İçişleri Bakanlar Konseyince onaylanan meşru olmayan göçler ile dış hatların idaresi mevzusundaki plan desteklenerek kabul edilmiştir. Meşru olmayan göçler ile mücadele planında AB'nin vizeye tabi tuttuğu ülkelerin denetlenmesi hususunda ortak vize veri tabanı oluşturularak geri kabul paktlarının yaygınlaştırılmasına öncelik verilmiştir. Geri kabul paktlarının imzalanacağı ülkelere uygulanacak despotluk ile bu ülkelere gelen meşru olmayan göçmenlerin, ülkeler tarafınca geri kabulünün zorunlu kılınması gerekliliği tasrih edilmiştir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne uygun olacak sığınma ve mülteci politikasına muhalif, meşru olmayan göç ve insan ticareti ile mücadele kanalında insaniyet tasarlı denge halinin oluşturularak, mültecilerin korunması ve sistemin suiistimal edilmemesi adına nizam sağlanılmasına değinilmiştir.¹²³

Zirvede Katılım Ortaklığı belgesinde yer verilen öncelikler dâhilinde, Türkiye'nin gerekenleri yapması doğrultusunda gösterdiği çaba bütünüyle desteklenmiştir. Siyasi ve ekonomik restorasyon ile gerekli ilke ve kıstasların sağlanması neticesinde Türkiye'nin üyeliğine mevzun yaklaşılacağı belirtilmiştir.¹²⁴

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde AB mensuplarınca Kopenhag'da bilhassa aday ülkeler için mühim kıstasların tespit edildiği toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda AB konseyince Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyumu çerçevesinde 2002 yılı kapsamında gerçekleştirdiği ilerlemelerin müspet yönde karşılandığının fakat siyasi ölçütlere uyum çerçevesinde de uygulanabilir olması gerekliliğinin önemi vurgulanmıştır. Türkiye'ye mali yardımın artırılarak devam etmesi kararlaştırılırken

¹²¹Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Laeken Zirvesi (14-15 Aralık 2001)", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/laeken-zirvesi-14-15-aralik-2001.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 18.09.2019).

¹²²Eren Gündoğan, Karen Fogg Dosyası: Haberleşme Dokunmazlığı / AB Kutuplaşması ..., (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2002), 367.

¹²³Mehmet Özcan, Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı, (Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2005), 177-178.

¹²⁴Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Sevilla Zirvesi (21-22 Haziran 2002)", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/sevilla-zirvesi-21-22-haziran-2002.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 18.09.2019).

komisyon tarafınca KOB yeniden hazırlanarak 14 Nisan 2003 tarihinde kabul edilmiştir. Aralık 2004 yılında yapılması planlanan zirvede AB komisyonunun faktörleri analiz etmesi ile Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerine eriştiğine dair neticelendirilmesi halinde tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararlaştırılmıştır.¹²⁵

AB Komisyonu müzakerenin neticesine binaen hazırladığı "Tavsiye Belgesi", "İlerleme Raporu" ve Türkiye'nin AB üyeliğinin etkileri hakkında ki "Etki Raporu" 6 Ekim 2004 tarihinde yayınlanmıştır.¹²⁶

AB mensuplarınca 16 ve 17 Aralık 2004'de gerçekleştirilen Brüksel Zirvesinin netice bildirgesinde yer verildiği üzere 17. ve 18. Paragraflarında Türkiye'ye ilişkin durum tespitinin yapılmasına ve müzakerelerin hangi şartlar altında başlanarak devamlılık göstereceğine dair bilgileri içermektedir. Tespitler neticesinde Türkiye'ye 1999 Helsinki Zirvesinde söz verildiği üzere "AB'ne üyelik adaylarına uygulanan ölçütlerin eşit şartlarda Türkiye'ye uygulanma statüsü" kapsamında AB Konseyince 2002 Kopenhag Zirvesi'nde belirlenen kriterlerin tanınan proste gerçekleştirildiğinin saptanması halinde müteakip süreçte en önemli karar alınarak, Türkiye'nin 3 Ekim 2005'de AB'ne katılma müzakerelerinin başlatılacağı ilan edilmiştir.¹²⁷

Zirve, Türkiye'den siyasal reformların etkili ve kapsamlı uygulanabilirliğini ve 2004 yılı İlerleme Raporu kapsamındaki kriterlerin sağlanabilirliğini sunmaktadır. AB Komisyonunca müzakereler başlamadan hazırlanılacak KOB'da, Kopenhag ekonomik kriterleri ve AB müktesebatına yer verilerek bu çerçevede yol haritası tekvin edilecektir.¹²⁸

Türkiye, AB üyelik müzakerelerinin fiili başlangıç aşamasında gerçekleştirilen zirvelerin kararları noktasında mühim bir taahhütte bulunarak, Kıbrıs sorununun eli alınması gerekliliği ile Ankara Antlaşmasının on yeni AB mensup ülkesinin iştirak etmesiyle uyarlamalar neticesinde mutabakata varılmasıyla imzalanabileceğini belirtmiştir. Takiben AB üyelik görüşmelerini sonuçlandırmamak gayesiyle müzakere

¹²⁵Mehmet Akif Özer, Avrupa Birliğine Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16/1 (2009): 94.

¹²⁶Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerleme Hakkında 2004 Yılı Düzenleme Raporu, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı* Resmî İnternet Sayfası, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/İlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

¹²⁷Çağrı Erhan, "10 Yıl Önceki Bir AB Yazısı:AB Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'ye Ne Dedi?", *AB Haber*, <https://www.abhaber.com/10-yil-onceki-bir-ab-yazisi-ab-bruksel-zirvesinde-turkiyeye-ne-dedi/> (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

¹²⁸Erhan, "10 Yıl Önceki Bir AB Yazısı:AB Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'ye Ne Dedi?", <https://www.abhaber.com/10-yil-onceki-bir-ab-yazisi-ab-bruksel-zirvesinde-turkiyeye-ne-dedi/>

fasıllarını açmamak ve açılanlarında kapatılmasıyla oluşturduğu bu fuzuli süreci, Türkiye'nin vermiş olduğu taahhüdü gerçekleştirilmemesinin temel noktası olarak savunulmuştur.¹²⁹

Vargıda Türkiye, Gümrük Birliği Anlaşması'nı AB'nin on yeni mensubunu da ele alacak potansiyelde genişleten Ek protokolü 29 Temmuz 2005 tarihinde imzalamıştır. Fakat ek protokolü imzalaması neticesinde mensuplardan Kıbrıs Rum Yönetimi'ni tanıyor olacağı anlamına gelmediğini bildiren deklarasyonu İngiltere'ye göndermesiyle kendini müdafaa etmiştir.¹³⁰

Ek protokolde yer alan Kıbrıs ile ilgili bildiri metninin içeriği şu şekildedir; Türkiye Kıbrıs sorununa çözüm bulunması intihasında sergilediği kararlı tutum ile entegre olarak bölgede var edilmesi planlanan iki kesimli ortak devlet mütalaasını destekleyecek ve kalıcı çözüm ile yerleşik mütareke, düzen ve uyum ilişkilerinin gerçekleşmesinde etki sağlayacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin asıl ortaklık devleti olmasının ret edilmesiyle Türkiye, Kıbrıs Rum mevkilerinin ara hattın güneyinde var ettiği otoriteyi kabul etmek suretiyle Kıbrıs Türk Cumhuriyetindeki, Türk halkını temsil etmediği bilinciyle tutum sergileyecek ve derinlemesine çözüm üretilmesi mahsulünde ortaklık devleti ile bağlantı temasında bulunacağını beyan edecektir.¹³¹

2.2.9 Katılım Müzakereleri(3 Ekim 2005)

Brüksel Zirvesinde kararlaştırıldığı üzere 3 Ekim 2005'de Lüksemburg'da tahakkuk eden HAK neticesinde Türkiye'nin AB'ne katılma müzakereleri mutlak suretle başlamıştır. HAK'ta müzakerelerin gerçekleştirileceği esas ve yöntemlerin belirlenmesi ve düzenlenmesini içeren Müzakere Çerçeve Belgesi kabul edilmiştir. Müzakereler bu çerçevede 3 esas üzerinden koordine edilmektedir.¹³²

Bunlar;

“- Kopenhag siyasi ölçütlerinin ayrıcasız olarak tatbik edilmesi, politik ishahatların içselleştirilmesi ve derinleştirilmesi,

- AB Müktesebatının benimsenmesi ve yerine getirilmesi,

¹²⁹Çağrı Erhan ve Erhan Akdemir, "Türkiye – Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde İlk On Yılın Muhasebesi (2005-2015)", *Bilgi*, 78 (2016): 10.

¹³⁰Mynet, "Ek protokol imzalandı", *Mynet Haber*, <https://www.mynet.com/ek-protokol-imzalandi-110100191968>, (Erişim Tarihi: 16.10.2019).

¹³¹İktisadi Kalkınma Vakfı, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Müzakerelerinde Son Durum", *İktisadi Kalkınma Vakfı Resmî İnternet Sayfası*, [https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/muzakerelerde_son_durum\(1\).pdf](https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/muzakerelerde_son_durum(1).pdf) (Erişim tarihi: 16.10.2019).

¹³²Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Katılım Müzakereleri", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakereleri_37.html (Erişim Tarihi: 21.09.2019).

- Sivil toplum ile söyleşme uyumunun kuvvetlendirilmesi şümulunda; AB devletlerinin, Türkiye'nin kamuoyuna yönelik iletişim politikası yürütmeleridir.”¹³³

Türkiye ile müzakerelerin başlaması Kopenhag siyasi ölçütlerinin ayrıcasız olarak uygulanması, siyasi ıslahatların içselleştirilmesi ve derinleştirilmesi ile mümkün olmuştur. Müteakiben AB Türkiye'nin bu aşamadaki uygulamalarını gözlemlemeye devam etmektedir. Müzakerelere ekonomik ölçütler konu olmazken bu alanda tekâmüller AB tarafından gözlemlenirken müktesebat başlıklarında müzakerelerin açılmasında kıstas olarak yer alabilmektedir. Buradaki mevzu istikrar kapsamında sürdürülebilir ekonomi stratejisi ile malî istikrar sağlayarak enflasyon ile mücadele etmektedir.¹³⁴

Katılım Müzakereleri, Türkiye'nin AB Müktesebatı ile entegrasyon prosesidir. AB Müktesebatı ise AB tüze rejimidir. AB Müktesebatı çerçevesinde Katılım Müzakereleri Fasılları 35 başlık altında bölümlendirilmiştir.¹³⁵

Bunlar;

“Malların Serbest Dolaşımı, İşçilerin Serbest Dolaşımı, İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Sermayenin Serbest Dolaşımı, Kamu Alımları Şirketler Hukuku, Fikri Mülkiyet Hukuku, Rekabet Politikası, Mali Hizmetler, Bilgi Toplumu ve Medya, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı, Balıkçılık, Taşımacılık Politikası, Enerji, Vergilendirme, Ekonomik ve Parasal Politika, İstatistik, Sosyal Politika ve İstihdam, İşletme ve Sanayi Politikası, Trans-Avrupa Ağları, Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu, Yargı ve Temel Haklar, Adalet, Özgürlük ve Güvenlik, Bilim ve Araştırma, Eğitim ve Kültür, Çevre ve İklim Değişikliği, Tüketicinin ve Sağlığın Korunması, Gümrük Birliği, Dış İlişkiler, Dış Güvenlik ve Savunma Politikası, Mali Kontrol, Mali ve Bütçesel Hükümler, Kurumlar ve Diğer Konulardır.”¹³⁶

Müzakereler prosesi, AB müktesebatı içeriğindeki mevzuata ilişkin bilgilerin verildiği, AB müktesebatı ile aday ülke tüzüğü arasındaki başlıkların belirlendiği ve entegrasyon prosesinde karşılaşılabilecek olası sorunların saptandığı ilk kademe olan "tarama" ile başlamaktadır. Türkiye için tarama süreci 20 Ekim 2005'de ilim ve

¹³³Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Katılım Müzakereleri”, https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakereleri_37.html

¹³⁴Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Katılım Müzakereleri”, https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakereleri_37.html

¹³⁵Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Katılım Müzakereleri”, https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakereleri_37.html

¹³⁶Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Katılım Müzakereleri”, https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakereleri_37.html

tetkik faslı içtması ile başlayarak, 13 Ekim 2006'da hüküm ve esas haklar faslı ile son bulmuştur. Tüm fasılların taranması nihayetinde AB komisyonu üye ülkelere tarama sonu raporu sunarak, müzakerelere hazır olup olmadıklarını değerlendirmelerini ve netice bölümünde faslın görüşmeye açılmasını veya tamamlanan ölçütlerin belirlenmesini ortaya koymaktadır.¹³⁷

2.2.10 Annan Planı (20 Ocak 2006)

Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin uluslararası alanda en mühim proje olarak gösterilen Annan Planı, Birleşmiş Milletler(BM) eski genel sekteri Kofi ANNAN tarafından Rum ve Türk muhitler olarak ayrılan Kıbrıs adasının bağımsız ve federasyon olan müttehit devlet niteliğinde olmasının gerekliliğini müdafaa etmektedir. Riyasette bakanlıkların üçte birinde Türklerin olması ve devlet başkanlığı ile başbakanlık mevkilerinde on ayda bir Rumlar ve Türkler antraktında değişikliği öngörülmüştür. Planın fiile aktarılması hususunda referanduma giden Kuzey Kıbrıs'ta %65 oyla kabul görürken Güney Kıbrıs'ta %76 oranıyla ret edilerek tesanüt sağlanamamış ve hayata geçirilmemiştir.¹³⁸

Referandumun Türk kesiminde olumlu sonuçlanmasına rağmen AB verilen vaatleri tam anlamıyla gerçekleştirilmediği gibi, girişim ve iletişimlerinde zayıflama görülmüştür. Menfi yönde karar alınan Rum kesiminde ise yaptırım ile karşılaşmadığı gibi AB adına mukavemeti arttırılmış neticede 1 Mayıs 2004'de AB'ne tam üyeliği tasdik edilmiştir. Bu tarihe müteakiben Türk muhitinin müspet yaklaşımına karşın AB ve Güney Kıbrıs taraflarından alenen dışlamalar ve engellemeler akdedilmiştir. Türk kesimince Annan Planı görüşmeleri sürerken AB eşitlik politikasının işleme arzusuyla Güney Kıbrıs üyeliğinin dondurularak üyelik sürecinin devamında benzer hakkın Kuzey Kıbrıs'a tanınması gerekliliği savunulmuştur.¹³⁹

2.2.11 Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013)

10 Ocak 2007'de dönemin Hariciye Bakanı Abdullah Gül liderliğinde, İktisattan Mesul Devlet Bakanı Ali Babacan, İzleme ve Yönlendirme Kurulu mensupları ile tüm kuruluşların mafevk yetkililerinin katılımıyla düzenlenen toplantıda AB'ne katılım prosesinde yürütülecek stratejilerin detayları üzerine incelemelerde bulunulmuş ve

¹³⁷Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Katılım Müzakereleri", https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakereleri_37.html

¹³⁸Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, "Annan Planı ve İki Kesimlilik", *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, https://tasam.org/Files/Icerik/File/Annan_Planı_ve_İki_Kesimlilik_pdf (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

¹³⁹Ahmed Ishtiaq, Kıbrıs Sorununun Çözümünde AB Nasıl Bir Yol İzlemeli? AB Kısacasında Kıbrıs Meselesi, (Ankara: Ahsen Yayınevi, 2002), 58.

2007- 2013 döneminde Türkiye'nin çıkarlarını gözeterek; AB tam üyelik perspektifinde AB müktesebatına entegresini gaye edinen Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı hazırlanılmıştır.¹⁴⁰

Programın kapsamında temel strateji veya politika belgelerine, yasal ve ikincil düzenlemelere yer verilirken reformizeler hedeflenerek uyum seviyesinin artırılması belli takvim çizelgelerinde planlanmıştır. Planlanan süreçten erken gerçekleştirilen düzenlemeler programdan çıkarılarak programın hızlandırılmasına katkı sağlanabilmiştir. Yapılan düzenlemeler de Avrupa Komisyonu tarafınca verilen müktesebat listeleri ile müzakere evresinde fasıllarda belirlenmiş olan açılış ve kapanış ölçütleri temel alınmıştır. Çalışmalar düzenlemeleri oluşturma, izleme, gerçekleştirme ve değerlendirme esnasında kurumlarla işbirliği ortaklığında gerçekleştirilmiştir.¹⁴¹

2.2.12 Türkiye - AB Ortak Eylem Planı (15 Ekim 2015)

2015 yılında AB'nin ve üyelik müzakereleri sürecinde olan Türkiye'nin tesanüt, birliklilik ve faaliyet gerektiren eşsiz bir krizle karşı karşıya kalmaları, müşterek sınamalar doğrultusunda müdahalelerin planlanması ihtiyacını doğurmuştur. Planlamalar dâhilinde sınamalar ile yüzleşme akabinde ortak gayret ile alt etme kararlaştırılmıştır. Bu gerekçeyle AB ve Türkiye taraflarınca ivedilikle hazırlanan eş zamanlı uygulanılacak ortak eylem planı Suriye'deki iç savaşın yol açtığı kriz ile ortaya çıkan uluslararası etkilerin ele alınmasını, koordineli sarf edilecek gayretler ile daimi korunan Suriyelilere destek verilmesini ve göç idaresi konularında işbirliğinin artırılmasını kapsamaktadır. Eylem Planı 23 Eylül 2015 tarihinde AB mensup liderlerin katılımıyla gerçekleşen Türkiye ile diyalogun tüm uzanımlarca güçlendirilmesi çağrışımında bulunulan gayri resmi toplantı neticesinde ortaya çıkmıştır.¹⁴²

Eylem Planı,var olan krizin üzerinde üç biçimde çalışılmasını öngörmektedir:

¹⁴⁰Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013) Giriş", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/Muktesebat_Uyum_Programi/Giris.pdf (Erişim Tarihi: 21.09.2019).

¹⁴¹Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013) Giriş", https://www.ab.gov.tr/files/Muktesebat_Uyum_Programi/Giris.pdf

¹⁴²Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye- AB Ortak Eylem Planı", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani_.pdf (Erişim Tarihi: 27.09.2019).

“-Suriyelilerin kitlesel hücumunun arka planında var olan sebeplerin irdelenmesi,

-Palyatif koruma kapsamındaki Suriyelilere, Türkiye’de ev sahipliği üstlenen bölgelerin desteklenmesi,

-AB’ye düzensiz göç akımının önüne geçilmesi gayesiyle işbirliğinin artırılması.”¹⁴³

Türkiye 19 Eylül 2019 tarihi itibarıyla üç milyon altı yüz altmışaltı bin kayıtlı Suriyeli¹⁴⁴ mültecilere kucak açarak eşsiz bir insani yardım dizgesine imza atmıştır. Eylem Planı’nın ikinci bölümünde mültecilere yönelik AB ile görev dağılımı ve dayanışmasını tasdik eden hükümlere yer verilerken AB ve Türkiye açısından ortak ihtiyaç analizi çerçevesinde öngörülere değinilmiştir. AB akdince öngörülen adımlar; geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye’de yarattığı sınamalar ile mücadelesine yönelik tahsis edilen ve edilmesi planlanan Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) fonu dışında yeni ödenekler sağlanmasıdır. Ödenek harcamalarının planlamasına Türk makamları ile müttehit olarak karar verilmektedir.¹⁴⁵

Önceliklerin hukuki, idame ve ruhsal destek sağlayan toplum merkezlerine dayanak tanınmasıyla; mültecilerin öz yönetimlerini kazanmaları suretiyle ekonomik kalkınmada yer edinmelerine imkân vererek ilerlemektedir. Ayrıca tüm seviyelerde eğitim öğretime teşviki ve yerel yönetimler kapsamında hizmet veren ev sahipliği konumlandırmalarındaki bölgeleri ve insani yardım örgütlerini destekleme önceliğindedir. Göç yönetimi stratejisinin planlanması ve işleme kapsamında Türkiye-AB geri kabul anlaşmalarının hükümleri esas alınarak önlemlere, vize serbestliğine ve yol haritasına yer verilmiştir. Bu doğrultuda İpek Yolu Göç Ortaklığı’nın uygulanabilirliği çerçevesinde Sahil Güvenlik Komutanlığı ve bağlantılı diğer kuruluşların düzensiz göç ve insan kaçaklığı ile mücadelede dirayet artışı ve işbirliği desteklemelerine yer verilmiştir. Sürecin verimliliği istikametinde FRONTEX¹⁴⁶ Türkiye’ye göç bağlantı görevlisinin atanması ile işbirliği artışı sağlanmıştır.¹⁴⁷

¹⁴³Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Türkiye- AB Ortak Eylem Planı”, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani_.pdf

¹⁴⁴Mülteciler Derneği, “Türkiye’deki Suriyeli Sayısı”, *Mülteciler Derneği Resmi İnternet Sayfası*, <https://mülteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim Tarihi: 04.10.2019).

¹⁴⁵Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Türkiye- AB Ortak Eylem Planı”, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani_.pdf

¹⁴⁶Frontex, “Foreword”, *Frontex Avrupa Birliği Ajansı*, <https://frontex.europa.eu/about-frontex/foreword/> (Erişim Tarihi: 04.10.2019).

¹⁴⁷Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Türkiye- AB Ortak Eylem Planı”, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani_.pdf

2.2.13 Ortak Göç Eylem Planı (29 Kasım 2015)

Ortak Göç Eylem Planı ile Türkiye'nin AB katılım sürecinin yeniden hareketlendirilmesi ve müttefik geleceklerinin tasarısı için netice odaklı yaklaşımla mevcut tehlike ve tehditlerle mücadele edilerek Avrupa Projesi'nin kuvvetlendirilmesi hedef edinilmiştir. Bu çerçevede, terörizmle mücadeleye öncelik verilmesini ve tarafların arasında dış politika ve güvenlik politikası alanında işbirliği sağlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Takiben yılda iki kez koordineli siyasi müzakere toplantılarının yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁴⁸

AB mensuplarınca Türkiye'nin Vize Serbesti Yol Haritası'nı tatbik edilmesine ilişkin sağlaması beklenen ölçütlerin ivedilikle gerçekleştirilmesi kıvançla karşılanırken, angajman olarak kriterlerin derinleştirilmesine dair raporlamalara Mart 2016 tarihinde ikinci ilerleme ve Eylül 2016 tarihinde üçüncü ilerleme aşamalarında yer verilmiştir. Yol haritasında bulunan kriterlerin sağlanması halinde Ekim 2016 tarihi itibarıyla Schengen Bölgesi'ne girişlerde Türk vatandaşlarına uygulanan vize sınırlamasının kaldırılmasına karşın güven verilmesi vaziyetinde Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın tam uygulanması kararlaştırılmıştır.¹⁴⁹

15 Ekim 2015 tarihinde onaylanan ve hâlihazırda ad referendum vasfı taşıyan Ortak Eylem Planı'nın uygulanması kararlaştırılırken, taraflar uluslararası güvenlik tabanlı gerekçeyle korunma ihtiyacı olmayan göçmenlerin; AB ülkeleri ile Türkiye'ye seyahatlerini önleme, tarafların ikili geri kabul gerekliliklerini yaparak işbirliğini ilerletme ve kaçakçılık ile mücadele hedefi olan ortak üstlenmeler kabul edilmiştir. İktisadi ilişkilerin dilasyonu ve istihdam kapsamında Üst Düzey Ekonomik Diyalog Mekanizmasının başlatılması kararlaştırılırken, 16 Mart 2015'de harekete geçirilen Üst Düzey Enerji Diyalogu'nun ve Stratejik Enerji İşbirliği'nin avantajlarına değinilerek, Gümrük Birliğinin aktüelleşmesine yönelik adımlar sonuca bağlanılmıştır.¹⁵⁰

2.2.14 Türkiye - AB Zirve Bildirisi (18 Mart 2016)

Türkiye-AB ilişkilerinin değerlendirmek emeli ile Kasım 2015 tarihinde itibaren gerçekleştirilen toplantıların üçüncüsüdür. Girişte AB liderlerinin 13 Mart 2016

¹⁴⁸Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "29 Kasım 2015 Tarihli Türkiye-AB Zirve Bildirisi", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf (Erişim Tarihi: 11.10.2019).

¹⁴⁹Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "29 Kasım 2015 Tarihli Türkiye-AB Zirve Bildirisi", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf

¹⁵⁰Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "29 Kasım 2015 Tarihli Türkiye-AB Zirve Bildirisi", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf

tarihinde Ankara'da gerçekleşen terör saldırısı sonucunda hayatını kaybedenlere¹⁵¹ taziye dileklerinde bulunması, saldırıyı yeğnilik ile kınaması ve terörün her cinsi ile mücadele desteklerinin kesintisiz devamlılığını arz etmesi ile toplantı açılmıştır. AB ve Türkiye'nin 29 Kasım 2015'de var ettiği Ortak Eylem Planının uygulanabilirliğinin sağlanması hususunda kararlılıkları teyit edilmiştir. Geçici koruma kapsamında Türkiye'de bulunan Suriyelerin iş gücü piyasasına dâhil olabilmelerini, güncel vize gereklilikleri kapsamında Suriyelilere ve diğer tebaalara uygulanabilir kısıtlamaların getirilmesini, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Sahil Güvenlik Komutanlığının güvenlik alanında ihtimamı çabaların yetkinleşmesi ve malumat paylaşımının geliştirilmesine yer verilmiştir.¹⁵²

Türkiye ikili geri kabul kapsamında korunmaya ihtiyacı olmayan göçmenlerin Yunanistan'a geçiş yaptığı takdirde geri iade edilmesini içeren 7 Mart 2016 tarihli protokolü bildirirken, AB ile müttefik olarak göçmenlere karşın alınan önlemlerin arttırılmasını ve Ege Denizinde NATO işgalinin başlatılmasına karşın duyulan memnuniyetlerin sunumu gerçekleşmiştir. Bu çerçevede göçmenlerin Ege'den kaçak geçişler ile hayatlarını tehlikeye uğratmalarını engelleyerek seçenek sunma gayesiyle düzensiz göçün sonlandırılması doğrultusunda AB ile mutabakata varılmıştır.¹⁵³

İade prosesinde katı suretle toplu sınır dışı etme gerçekleştirilmeyeceği gibi uluslararası ölçünlüklere sadık kalınarak geri gönderme ilkesi kapsamında uygulanarak ezginiğe son vermek ve kamu intizamının sağlanması hedeflenmiştir. Yunan adalarına varan göçmenlerin ise BMMYK dayanağı ile iltica usulleri direktifi normuna uygunluğu kapsamında başvurularının değerlendirilmesi ve gerekli görüldüğü halde kabul veya iade işlevlerinin sağlanması kararlaştırılmıştır. Düzensiz göçün azımsanamayacak ölçütte gerilemesi veya sona erdirilmesi halinde Gönüllü İnsani Kabul Planının devreye sokulacağı bildirilmiştir.¹⁵⁴

Türkiye-AB Zirvesi Sonuç Bildirisinde yer alan temel unsurlar şunlardır:

"- AB Konseyi Hollanda Dönem Başkanlığında Mali ve Bütçesel Hükümler faslının açılarak, özge fasılların açılmasına müteveccih hazırlık faaliyetlerinin süratle yürütülmesi,

¹⁵¹BBC, "Ankara-Kızılay'da bombalı saldırı:En az 34 ölü", *BBC*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160313_ankara_patlama (Erişim tarih:11.10.2019).

¹⁵²Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf (Erişim Tarihi: 27.09.2019).

¹⁵³Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf

¹⁵⁴Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf

- Düzensiz göçün önüne geçilmesi gayesiyle 1'e 1 formülünün muvaffakiyet ile hayata geçirilmesi suretiyle yürürlüğü konulması durumunda AB'nin Gönüllü İnsani Kabul Planı'nın işleyişe girmesinin sağlanması,
- Sığınmacı Mali İmkân şumulunda giriş olarak Türkiye'ye tahsis edilen üç milyar avronun kullanımının süratlendirilmesi,
- 2018 bitimine dek ek üç milyar avro finanse etmek,
- Vize Serbestisi Diyaloğunun süratlendirilerek 2016 Haziran bitimine tekabül eden kısıtlamalara son verilmesi,
- Gümrük Birliği aktüelleştirilme faaliyetlerinin yürütülmesi,
- Türkiye hudutlarına yakın belirli alanlarda yerel nüfus ve mültecilerin güvenliğini sağlayan alanların inşası için işbirliğinin gerçekleştirilmesi.”¹⁵⁵

Tüm umulanların gerçekleşmesi neticesinde Temmuz 2016 başlangıcı ile Türk vatandaşlarına yönelik vize yaptırımlarının fesh edilmesi gayesi güdülürken, Vize Serbestisi Yol Haritasına iştirak eden AB mensup ülkelerce de umulanların yerine getirilmesine yönelik hızlandırılacağına yer verilerek, gidişatın aylık ve müttefik olarak izleneceği gerekli bulunan hallerde ise bir araya gelineceği kararlaştırılmıştır.¹⁵⁶

2.2.15 AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı (2016-2019)

AB'ye dahil olmak için Ulusal Eylem Planı, katılım prosesinde Türkiye'nin 2016-2019 döneminin en esaslı yol çizelgelerinden biridir. Planın içeriğinde AB üyeliği gayesinde vizyon edilecek girişim hamlelerine, mevzuat uyumuna ve somut oluşumlar çerçevesinde kurumsal ve idari düzenlemelere yer verilmiştir.¹⁵⁷

AB'ye Katılım İçin Ulusal Eylem Planı'nda, AB Katılım Müzakerelerinde 35 başlık altında bölümlendirilmiş fasıllar çerçevesinde 87 kanun, 278 ikincil düzenleme ve 155 idari yapılanmanın hayata geçirilmesi öngörülmektedir.¹⁵⁸

¹⁵⁵Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanı Resmî İnternet Sayfası* https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri-kronolojisi_112.html (Erişim Tarihi: 27.09.2019).

¹⁵⁶Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi”, https://www.ab.gov.tr/files/AB_iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf

¹⁵⁷Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı (2016-2019)”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/51499.html> (Erişim Tarihi: 16.10.2019).

¹⁵⁸Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı (2016-2019)”, <https://www.ab.gov.tr/51499.html>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE-ALMANYA İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1 TÜRKİYE - ALMANYA İLİŞKİLERİNİN GENEL ÇERÇEVESİ

3.1.1 Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

Osmanlı ve Almanya korelasyonu seçkin ve esaslı bir geçmişe uzanmaktadır. 18 Ocak 1871 tarihinde Versailles'de Alman İmparatorluğu'nun kurulmasına¹⁵⁹ dek Prusya ile var olan ilişkiler 1701 yılından itibaren süre gelmiştir.¹⁶⁰

Güney-Batı Almanya'da yaşayan Hohenzollern hanedanlığının kontları bölgedeki tüccarlardan aldıkları bağlar sebebiyle Berlin'in doğusunda egemen olarak buyruklarını yürütmeye başlamışlardır.¹⁶¹ Akabinde Doğu Prusya'nın ele geçirilerek Büyük Kurfürst unvanlı Friedrich Wilhelm'in tahta getirilmesiyle 1640 yılında Brandenburg-Prusya devleti kurulmuştur.¹⁶²

Prusya'nın doğuşuna denk gelen Otuz Yıl Savaşlarının Almanya üzerindeki etkisi ve savaşı neticelendiren Westphalia Barışının yarattığı Avrupa'da enternasyonal ilişkilerin miladına değinelim;

Protestanlar ve Katolikler arasındaki dinsel anlaşmazlıkların var olması ile Protestanlar 1618 yılında tesianüt kurarak isyan çıkarmışlardır. Bu gidişata Katolik olmasına rağmen Fransa'nın başbakanı Kardinal Richelieu'nun raison d'etat kavramını benimseyerek devlet çıkarlarını gözetmesi dâhilinde prostanlara destek verilmesini uygun gören Fransa¹⁶³ ile Hollanda ve İngiltere dâhil olurken, Kutsal Roma İmparatorluğu desteğini Katolik Alman devletleri kanadında var etmiştir. İlkten inanç muhasamatı olarak düzenlenen savaş çok geçmeden Alman iç savaşı ve Roma İmparatorluğu riyasetine bağlı devletlerin muhtariyetlerini edinmek talebiyle oldukça komplike bir hal almıştır. Taban da Alman coğrafyasında şekillenen savaş, Protestanların başarısıyla sonuçlanırken¹⁶⁴ savaşın ardınca 24 Ekim 1648 tarihinde

¹⁵⁹Türk Arama Motoru, "Alman İmparatorluğu (1871–1918)", *Türk Arama Motoru*, <https://www.turkaramamotoru.com/almanya-tarihi-50534.html> (Erişim Tarihi: 18.10.2019).

¹⁶⁰Gürsoy Akça ve İkbâl Vurucu, *Savaş ve Toplum Savaş Üzerine Yazılar*, (Konya: Eğitim Yayınevi, 2017), 403.

¹⁶¹Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, "Prusya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Resmi İnternet Sayfası*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/prusya> (Erişim tarihi: 19.11.2019).

¹⁶²NKFUCOM, "Almanya Tarihi", *NKFUCOM*, <https://www.nkfu.com/almanya-tarihi/> (Erişim tarihi: 17.11.2019).

¹⁶³Nihat Doğrul, "Otuz Yıl Savaşları ve Vestfalya (Westphalia) Barışı", *Parlak Jurnal*, <https://parlakjurnal.com/otuz-yil-savaslari-vestfalya-westphalia-barisi/> (Erişim tarihi: 17.11.2019).

¹⁶⁴Yalçın Alganer ve Müzeyyen Özlem Çetin, "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri-I", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23/2 (2007): 292.

muhliflerin bir arada bulunmayı ret etmesiyle Fransa krallığının Münster'de ve İsveç krallığının Osnabrück'te Kutsal Roma İmparatorluğu ile imzaladığı antlaşmalar bütününde Westphalia Barışı yapılmıştır.¹⁶⁵

Westphalia Barışı ile Avrupa'daki din savaşlarının sonuncusu biterken¹⁶⁶ Kutsal Roma İmparatorluğunun mukavemeti kaldırılmış, paralel olarak Protestanlık yayılmıştır. İspanyanın hegomanik gücü kırılmıştır. Enternasyonal ilişkilerde papaz mukavemeti sonlandırılmıştır. İsviçre ve Hollanda'nın muhtariyeti tanınmış, İsveç ve Fransa; Almanya coğrafyasını bölerek bir bölümüne el koymuşlardır. Ayrıca devletler bizatihi politikalarını oluşturma haklarını elde etmişlerdir.¹⁶⁷ Fransız Devrimi'ne kadar hegemonyayı elinde tutacak Fransa'ya paralel olarak Rusların yükselişi gelişim gösterecektir. İspanyollar ve Türkler ricat dönemine girerken Almanya iki yüz yıllık bir gaflete düşecektir.¹⁶⁸

Westphalia, günümüz enternasyonal ilişkiler teorisinin özü ve miladı olarak değerlendirilmektedir. Avrupa haritası; bizâtihi mevzuatlara göre tutum alan, ekonomik ve politik çıkarları doğrultusunda devinim yaratan , ittifaklar kurabilen ve aynı formda feshedebilen otonom devletler haline dönüşerek hukuk sistemi kapsamında sürdürülmesi kararı alınmıştır. Öte yandan savaşlar arasında tasarlanan ilk barış müzakeresi olma önemini taşımaktadır. Avrupa'da teşkilatlanmanın barışı temin edilebileceğine dair inancı yaratmıştır.¹⁶⁹

Osmanlı Devleti'nin Batıya terakkide bulunduğu proste Avrupa'da bir devlet olma arzusu ile kuvvetlenmeye çalışan Prusya karşısında Osmanlı devleti tedricen zayıflamıştır.¹⁷⁰ Bu sarsıntıdan istifade etmek isteyen Avusturya ve Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerinde emperyalist emeller beslemesine karşın Osmanlı Avrupa denge stratejisine iltihak ederken, yayılcılıktan tedirgin olan Prusya ise Osmanlı devletine yakınlık sergilemiştir. Prusya ve Osmanlı Devletinin paydaş hududu olmaması birbirlerinin topraklarına yayılma olasılığını ifna etmektedir. Prusya'nın tekevvünü onu Katolik veya Ortodoks devletlerindeki Hıristiyan sempatizanlılığı siyasetinden ayırmaktadır. Bütünüyle var olan sonuçlar ile Osmanlı Devleti ve

¹⁶⁵Luis Moita, "A Critical Review on the Consensus around the Westphalian System", *Journal of International Relations*, 3/2 (2012): 23.

¹⁶⁶Faruk Aydın, "Otuz Yıl Savaşları ve Devlet Çıkarının Önemi", *Tarih Akli*, <https://www.tarihakli.com/otuz-yil-savaslari-ve-devlet-cikarinin-onemi/> (Erişim Tarihi: 17.11.2019).

¹⁶⁷Alganer ve Çetin, "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri-I", 293.

¹⁶⁸Aydın, "Otuz Yıl Savaşları ve Devlet Çıkarının Önemi", <https://www.tarihakli.com/otuz-yil-savaslari-ve-devlet-cikarinin-onemi/>

¹⁶⁹Alganer ve Çetin, "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri-I", 293-294.

¹⁷⁰Mustafa Albayrak, "Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi Ve Bağdat Demiryolu'nun Yapımı", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. 6 (1995): 1.

Prusya'nın ilişkilerinin temeli dostça atılmıştır.¹⁷¹

Osmanlı Devletine karşı 1726 yılında resmi uzanım kazanan Avusturya-Rusya ittifakı Osmanlı'nın Avrupa'dan atılması ideası ile komanditer planlamalar ve diyaloglar kapsamında isteklerini belirleme yönünde ilerlemiştir. İkili görüşmeler sonucunda Avusturya-Rusya ittifakı emellerini fiile taşımak üzere Kerson görüşmelerini planlayarak Osmanlı Devletini davet etmişlerdir. Bu daveti kuşku ile karşılayan Osmanlı, ittifaka dâhil olabileceği fikrine kapılmıştır. Ancak Kerson 'da gerçekleşen müzakere neticesinde niyetlerini açığa vuran Avusturya-Rusya İttifakı cebreten taleplerini Osmanlı Devletine sunmuştur. Karşılayamayacağı isteklerin varlığı ve Yusuf Paşa ile sempatanlarının şeyhülislamdan gelen hükmü bildirmesi ile I. Abdülhamid Rusya'ya harp ilan etmiştir. Harp ilanından altı ay sonra Rusya ile ittifaklarına binaen Avusturya da Osmanlı devletine harp ilanında bulunmuştur. Savaş mukaddimesiyle Avusturya'nın istilasında bulunan Lazarat, Mehadiye ve Ayanlığın Osmanlı Devletince zapt edilmiştir. Aynı proste Eflak kumandanı Avusturya topraklarını yağmalarken Ak Palanga ve Paçova işgal edilmiştir. Bu terakki sonrası Eflak ve Boğdan'a saldıran Rusya ve kaybettiği toprakları geri almak isteyen Avusturya karşısında Osmanlı Devleti muvaffakiyetsiz kalarak Tuna ve Karadeniz stratejik hattının en mühim kaybını vermiştir. Böylelikle 7 Nisan 1789 tarihinde vefat eden I. Abdülhamid'in mevkiine III. Selim geçmiştir.¹⁷²

Rus cephesindeki muvaffakiyetsizler karşısında Osmanlı ordusunun bu cepheye yönelmesini fırsat bilen Avusturya, Belgrad Kalesi'ni teslim almıştır. Kalenin alınmasına sebebiyet veren Tayfur Paşa bedelini canıyla öderken, Avusturya Eflâk'ı, Ruslar ise Akkerman ile Bender'i işgal etmiştir. Neticede Boğdan'da Avusturya-Rusya ordularının ittifakı ile Osmanlı Devleti yenilgiye uğratılmıştır. Avusturya şark hattındaki kayıplarına mucip artık savaşmak istemiyorken, Macaristan'daki başkaldırı ve Avusturya İmparatoru II. Josef'in girişiminde bulunduğu devasa ve köklü ıslahatların karşıtı olan direniş grupları Türklere muhalif Habsburg birliklerinin zayıflığının nedenlerindedir. Bu gerekçelerin yanı sıra Prusya da Avusturya'ya hücum etmek üzere fırsat gözetmektedir.¹⁷³

Zira 1762 yılında Rusya ve Avusturya'ya karşı savaşan Prusya Kralı II. Friedrich 'in Osmanlı Devletine ittifak çağrısında bulunmasıyla yeni bir çağa açılan ikili olumlu

¹⁷¹Muzaffer Tepekaya, "Osmanlı-Alman İlişkileri (1870-1914)", *Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları*, <https://www.altayli.net/osmanli-alman-iliskileri-1870-1914.html> (Erişim Tarihi: 18.10.2019).

¹⁷²Zülfıye Koçak, "Son Osmanlı-Avusturya Mücadelesinde Değişen Dengeler ve Zıştovi Antlaşması", *Akademik Bakış*, 11/22 (2018): 264-267.

¹⁷³A.g.m., 264-267.

görüşmeler neticesinde dostluk ve ticaret antlaşması imzalamış ve Osmanlı Prusya'yı Akdeniz'de müttefiki ilan etmiştir. Süregelen proseste siyaset tevazünlerinin etkisi ile daha da yakınlaşan ikili 30 Ocak 1790 tarihinde Osmanlı Devleti-Prusya İttifak Antlaşması imzalayarak Rusya ve Avusturya'nın ilerleyişlerinden kaynaklanan istikrarsızlığı tashih etmek üzere birlik nüfuzuyla savaşa gireceklerinin sözünü vermişlerdir. Keza bu ant Osmanlı Devletinin bir Avrupa devleti ile kurduğu ilk ittifakıdır.¹⁷⁴

Osmanlı Devletinin Rus ve Avusturya ile süren savaşı sırasında amcası I.Abdülhamit 'in vefatı ile tahta çıkan III. Selim;¹⁷⁵ döneminde de devam ederek neticelenen Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı aracılığıyla bizzat ordunun vaziyetini yakinen ve özenle inceleyerek vacip ıslahatlar çalışmalarına başlamıştır. Nizam-ı Cedit namıyla anılan ıslahatlar iki temel etkene dayanmaktadır. İlki Fransa Kralı XVI. Louis ile düşünce alışverişinde bulunarak teoride Avrupa'yı tanımaya yönelik mektuplaşmaları diğeri ise itimat ettiği devlet adamlarından Ebubekir Ratıp Efendi'yi teamülde Avrupa'yı algılamaya Viyana'ya elçi olarak göndermesidir. III. Selim 'in ıslahat hareketleri kapsamında gayesi öncelikli Avrupa standartlarında askeri teşkilatlanma sağlayarak bu istikrarı idari, sosyal ve iktisadi kuruluşlar bütününde var etmektir. Bu doğrultuda devlet adamları ile mesuliyetlerin paylaşılması, konuyla alakadar uzman görüşlerin alınması ve karar merciinin kurulması hedefiyle Meşveret Meclisi toplanılmış ve müteakiben Nizam-ı Cedit Ordusu inşa edilmiştir. Nizam-ı Cedit Ordusunun ilk muvaffakiyeti Mısır'a işgal girişiminde bulunan Napolyon'un Akka'da bozguna uğratılmasıdır. Bu kazanım orduyu kıymetlendirirken, masraflarının tahsisi üzerine İrad-i Cedit hazinesi tekvin edilmiştir. Avrupa enternasyonal statüsünde bilgi iktisap ederek, siyasi başarı sağlamak adına Lale devri prosesinde Avrupa'ya gönderilen ilk elçilere peşinen 1793 yılında Londra'da ilk daimi elçilik açılmıştır. Ardından 1795 ve 1797 yılları aralığında Paris, Viyana ve Berlin'de ikamet elçilikleri tesis edilmiştir.¹⁷⁶ Giritli Seyyid Ali Efendi ise ilk daimi elçi olarak Prusya'ya görevlendirilmiştir.¹⁷⁷

III. Selim'in ıslahat güdümüyle başlattığı bu dönüşümün Osmanlıya hayatiyet sağlaması Avrupa nezdinde rahatsızlık duyulması ile beraber destek olunmamasını getirirken, Osmanlı ordusunun Ruslarla Tuna boylarındaki uğraşını fırsat bilen

¹⁷⁴Akça ve Vurucu, *Savaş ve Toplum Savaş Üzerine Yazılar*, s.403.

¹⁷⁵Kemal Cızoğlu, "III.Selim Kimdir", *Bilelim Mi*, <http://bilelimmi.com/iii-selim-kimdir/> (Erişim Tarihi:24.10.2019).

¹⁷⁶İsrafil Kurtcephe ve Aydın Beden, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Konya: Eğitim Yayınevi, 2015), 25-27.

¹⁷⁷Veli Yılmaz, *I.Dünya Harbinde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, (İstanbul: Cem Yayıncılık, 2010), 21.

Avrupalı elçiler Kabakçı Mustafa'yı İstanbul'da kışkırtmaya koyulmuşlardır. Fransız devrimi etkilerinden sonra Fransa'nın 1798 yılında Mısır'ı alıkoyması ve İngiliz deniz kuvvetlerinin blokajı sebebiyle şehirde var olan kıtlık ve pahalılık etkenleriyle halk ayaklanarak isyan çıkarmıştır.¹⁷⁸ Neticede sadrazam ve şeyhülislam taraflarınca Nizam-ı Cedid erkânının idamı hükmedilmiş ve Sultan III. Selim savunma teşebbüsünde bulunmadan tahtından çekilmiştir.¹⁷⁹

III. Selim ardınca, II. Mahmud'un altı yaş büyük ağabeyi IV. Mustafa Osmanlı tahtına çıkmıştır. Ancak 1808 yılında III. Selim'i tekrar tahta çıkarma teşebbüsünde bulunan Alemdar Mustafa Paşanın sebebiyet verdiği darbede Sultan IV. Mustafa öldürülünce mevkiine II. Mahmud geçirmiştir.¹⁸⁰

II. Mahmud cihanşümül makamını muhafaza etmek ülküsünü, devlet erkânında yenilenme ihtiyacı duyduğunu varsaydığı her şeyi genel görüşlülük sağlayarak dâhil ettiği inovasyon sistemini var ederek sürekli kılacağı inancındadır.¹⁸¹

Buna müsebbip kendi çıkarlarını gözeterek hareket eden ve ıslahatların önünde engel olarak gördüğü ,“Ocak, devlet içindir” kavramını “Devlet, ocak içindir” tahavvülünde hareket ettiren Yeniçeri Ocağının kaldırılması öncülüğünde olmuştur.¹⁸²

Bu öncülüğe yandaş olan aydınların yanı sıra ocakla galip kılınacak bir muharebenin varlığına herkes inancını yitirmiştir. II. Mahmud'un kararlı yaklaşım ve halkın desteği ile iki günlük harekât neticesinde ocak zorbalığında salaha varılarak, 1826 yılında Vak'a-i Hayriye olarak betimlenen kapanışı gerçekleşmiştir.¹⁸³¹⁸⁴ Yeniçeri Ocağı'na ikame Avrupa standartlarında yetiştirilmek üzere Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu kurulmuştur. Orduya muhafızlık yapmak üzere Seraskerlik makamı kurulmuş ve düzenlenen nizamname ile asker terbiyesi için Avrupa ve Mısırdan subaylar getirilmiştir. Alman Feldmareşal Helmut Von Moltke bu subaylardan biridir.¹⁸⁵ 1834 yılında ise Mektebi Fünun-i Harbiye mahlâsıyla kurulan

¹⁷⁸Nurullah Karta, “Sultan III. Selim Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik Durumu ve Alınan Tedbirler”, *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2014): 46.

¹⁷⁹Tarihten Dersler, “III.Selim'in Tahtan İndirilmesi ve Senet-i İttifak”, *Tarihten Dersler*, http://tarihtendersler.com/nbk.asp?mk_id=222&id=25 (Erişim Tarihi: 24.10.2019).

¹⁸⁰Yılmaz Öztuna, II. Mahmud, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1989), 111.

¹⁸¹NKFUCOM, “2. Mahmut Kimdir? 2. Mahmut Dönemi ”, *NKFUCOM*, <https://www.nkfu.com/2-mahmut-kimdir-2-mahmut-donemi/> (Erişim Tarihi:27.10.2019).

¹⁸²Pek Bilgili, “II. Mahmut Döneminde Yapılan Islahatlar (Yenilikler)”, *Pek Bilgili*, <https://www.pekbilgili.com/ii-mahmut-doneminde-yapilan-islahatlar-yenilikler/>(Erişim Tarihi: 27.10.2019).

¹⁸³Pek Bilgili, “II. Mahmut Döneminde Yapılan Islahatlar (Yenilikler)”, <https://www.pekbilgili.com/ii-mahmut-doneminde-yapilan-islahatlar-yenilikler/>

¹⁸⁴NKFUCOM, “2. Mahmut Kimdir? 2. Mahmut Dönemi ”, <https://www.nkfu.com/2-mahmut-kimdir-2-mahmut-donemi/>

Harp okuluna Prusya'dan eğitimci heyeti getirilerek Osmanlı Topçu birlikleri talim edilirken¹⁸⁶ ilk kez Batıya öğrenci gönderimi yapılmıştır.¹⁸⁷

II. Mahmud, kamuoyunun yandaş olmasının önemini vurgulayan, strateji geliştiren ve bu gayeyle basından faydalanan ilk padişah olmuştur.¹⁸⁸ Bu anlamda yürütülen merkezîyetçi ıslahatlar çerçevesinde devlet riyasetinde yankı yaratma ve halka propaganda yapmak emeliyle Osmanlı sınırlarında ilk kez 1831 yılında Takvîm-i Vekâyî gazetesi yayınlanmıştır.¹⁸⁹ Matbaacılığa verdiği ihtimamın yanı sıra buhar kuvvetine istinaden benimsenen modern sanayinin aracılığıyla ilk fabrikalar kurulmuş ve Türkiye'ye buharlı gemi getirilmiştir. İlköğretim çıkarılan kanunname ile mecburi kılınırken kılık kıyafet de resmi değişikliğe gidilmiştir.¹⁹⁰ II. Mahmud döneminin icraatları ve ıslahatları ile sağladığı ilerleme ve değişim zenginliği müteakiben var olan Tanzimat Dönemi fikrî alt yapısını da meydana getirmiştir.¹⁹¹

Bu dönemde Osmanlı imparatorluğu Rusya ile süregelen savaş halini 28 Mayıs 1812 tarihinde imzaladığı Bükreş Antlaşmasıyla sonlandırmıştır. Ancak Rus çıkarmasına hazırlanan Napolyon'un müttefiklik teklifi üzerine tefekkür edince, Napolyon'un "Dünyanın merkezi olmaya ancak İstanbul lâyıktır" sözüne istinaden yalnızca İngiltere ve Osmanlı'nın, Avrupa işgali dışında kalması ile itimatsızlığa kapılan II. Mahmud teklifi ret etmiştir.¹⁹²

Tahayyülleri doğrultusunda 22 Haziran'da ordusuna hareket emri veren Napolyon savaşı başlatmıştır. I. Aleksandr'ın barış ilânı yayınlamasına rağmen Napolyon'un taarruzu ile aralıksız mücadele edeceğini bildirmiştir. 28 Haziran'da Vilna'ya girerek Rus ordularını geri püskürtmüştür. Rus ordusu radikal bir değişiklik yaparak tüm ordu direktörlüğü Tolly'e vermiştir. Napolyon istikşafta bulunarak askerlerinin bir kısmının firar ettiğini ve besin bulamadığından safi domuz etiyle beslenmelerinin birçok hastalığı ortaya çıkardığını fark ederken tabii şartlardaki

¹⁸⁵Osman Akandere ve Yaşar Semiz, *Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Konya, Eğitim Yayınevi, 2018), 34.

¹⁸⁶Muzaffer Tepekaya, "Osmanlı-Alman İlişkileri (1870-1914)",<https://www.altayli.net/osmanli-alman-iliskileri-1870-1914.html>

¹⁸⁷Akandere ve Semiz, *Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 34.

¹⁸⁸Kemal Beydilli, "Mahmud II", *İslam Ansiklopedisi*, <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/27/C27008904.pdf> (Erişim Tarihi: 27.10.2019).

¹⁸⁹Türk Dili ve Edebiyatı Dersleri Kaynak Sitesi, "Takvim-i Vekayi Gazetesi", *Edebiyat Öğretmeni*, <https://www.edebiyatogretmeni.org/takvim-i-vekayi-gazetesi-1831/> (Erişim Tarihi: 27.10.2019).

¹⁹⁰NKFUCOM, "2. Mahmut Kimdir? 2. Mahmut Dönemi ", <https://www.nkfu.com/2-mahmut-kimdir-2-mahmut-donemi/>

¹⁹¹İnkılap Tarihi, "II. Mahmut Dönemi (1808–1839)", *İnkılap Tarihi*, <https://www.inkilaptarihi.gen.tr/ii-mahmut-donemi-1808-1839/> (Erişim Tarihi: 27.10.2019).

¹⁹²NKFUCOM, "2. Mahmut Kimdir? 2. Mahmut Dönemi ", <https://www.nkfu.com/2-mahmut-kimdir-2-mahmut-donemi/>

olumsuzluklarda dirençlerini kırmıştır. Napolyon amacından uzaklaştığını düşünürken, Potolsk Savaşı ile 18 Ağustos'ta Rusları ağır bir yenilgiye uğratarak 14 Eylül'de Moskova'ya girmiş ancak şehrin meçhulen her yanının ateşe verilmesiyle Napolyon ve Fransız askerleri Moskova'yı terk etmek zorunda kalmış, yangının dördüncü gün sonlanmasıyla geri dönmüşlerdir. Napolyon'un hegemonya kurmasıyla, Rusların topyekûn isyanlarından muhteriz kalan Fransa bir an önce kalıcı çözüm arayışına girişmiştir. Ancak Napolyon'un cihanşümul bir düşünce yapısında olmasını ret eden askerler, kışın yaklaşmasıyla soğuyan havalar ve maddi sıkıntılar beraberinde getirdiği iaşesizlik, Moskova'dan çıkmalarını zorlamıştır. Ruslar vaziyetten haberdar olmalarıyla Fransız ordusunun geri dönüşünü engellemek üzere harekete geçmişlerdir. 5 Aralık günü Napolyon ve beraberindeki yirmi beş bin askeri Paris'e hareket ederken maruz kaldıkları soğuk ile büyük yitim yaşarken öte yandan kendi aralarındaki anlaşmazlıklar ve Rus ordularının sıkıştırılmalarına maruz kalmaları neticesinde 20 Aralık 1812 tarihinde savaş sona ermiştir. Napolyon'u takipteyken Rus kuvvetleri Prusya'ya kadar ilerlemiş ve Fransa'ya karşı Prusya ile ittifak gerçekleştirilmiştir. Bilahare ittifaka İngiltere, Avusturya, İsveç, İspanya ve bazı Alman devletleride katılmış ve muahedenin Avrupa'yı Fransız zorbalığından kurtarmak gayesi ile yapıldığı ilân edilmiştir.¹⁹³

Napolyon emperyalizminden kurtulan Avrupa, hegemonya sahibi olma güdüsüyle barışı geri getiremeye yönelik çözüm arayışları üzerine dayanışma yaratılarak birbiriyle savaşa girmelerini önlemeye gitmişlerdir. Sosyal ve politik yapılandırmacı mantık ile mevcut sistemi değiştirmeye yönelik 9 Haziran 1815 tarihinde gerçekleştirilen Viyana Kongresi ile İngiltere, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Prusya ve Rusya'nın imzalı antlaşma ile Fransız İhtilalinden başlayarak Napolyon döneminde de süren reformist akımları ifna ederek, mutlakiyetçi riyasetlerin yeniden oluşturulması hedeflenmiştir. Bu aşamada sistemin devamlılığı konusunda revizyonist kararlar vermeye çalışılmıştır. Ancak Rusya ve İngiltere Napolyon savaşlarından nitelikli çıkarılarken Prusya ve Avusturya aciz çıkmıştır. Coğrafi ve kaynak olarak aciz olan Prusya'nın varlığını sürdürebilmesi için Almanya'nın birliği esas olmuştur.¹⁹⁴

Aynı proseste başlayan Yunan ihtilâli ile Mora'daki sivil Türkler kılıçtan geçirilmiş ve isyanın başlıca provokatörü olan İstanbul'daki Ortodoks Patriği asılmıştır. Çok

¹⁹³Aziz Tekdemir, "Napolyon'un Moskova Seferi, 1812", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 15/1 (2018): 93-107.

¹⁹⁴İlknur Şemşek, "Viyana Kongresi Sürecinde Barışın İnşası Ve Avrupa Ahengi (1814-1822)", *Minerva*, 15 (2014): 27-31.

geçmeden Rusya kışkırtması ile Romanya'da da isyan çıkmıştır. Tüm Avrupa desteğini alan Yunanistan karşısındaki Osmanlının yanında yalnızca Avusturya yer alıyorken Prusya tarafsızlığı seçmiştir. Akabinde İngiliz generallerinin himayesindeki Yunanlılar tamamıyla bastırılmışken, İngiliz – Fransız – Rus müttefik donanması, Türk donanmasında bulunan limana savaş bayrağı çekme zorunluluğunu yok sayarak girmiştir. Ateş açan Türk donanmasının imhasıyla 20 Ekim 1827 tarihinde Navarin faciası yaşamıştır. Tüm Avrupa'nın baskısı ile karşı karşıya kalan Osmanlı, tehditlere boyun eğerek Rusya ile Edirne Antlaşması imzalayarak Yunanistan'a muhtariyet sağlamıştır. Bu sırada, Osmanlının sorunlarının çıkmaza girdiğini ve ulaşamayacağı düşüncesiyle Cezayir'e asker çıkararak Fransa uzun uğraşlar neticesinde eyalete sahip olmuştur.¹⁹⁵

Sultan Mahmud'un yakalandığı verem hastalığı müntehasıyla 2 Temmuz 1839 tarihinde vefat etmesiyle¹⁹⁶ tahta oğlu I. Abdülmecit henüz 17 yaşındayken çıkmıştır. Genç ve tecrübesizliğine nazaran Mısır ile devam eden mücadele etkeni ve başlatılan reform hareketliliğini sürekli kılmak adına, Türk tarihinde demokratikleşmenin ilk hareketi olarak anılan ve Sultan Mahmud döneminde planlanan Tanzimat Fermanını 3 Kasım 1839'da ilan etmiştir.¹⁹⁷ Ferman ile tüm yurttaşların can ve mal güvenliği sağlanırken, yargıda açıklık, vergide adalet, rüşveti izale etmek ve erkeklere vacip kılınan 4 yıl süreli zaruri erlik hizmeti getirilmiştir. Saraydaki nüfuzu bürokrasiye taşıyarak devlet rejiminde merkezileşme sağlamak üzere padişahların salâhiyetleri kişilere ya da meclislere devredilmiştir.¹⁹⁸

Tanzimat fermanının ilanı ile evvelinde Mısır sorununun çözümüyle alakadar ulti-matomda bulunan Prusya, Rusya, Avusturya ve İngiltere'nin aracı olmasıyla Mısır Sorununun çözülmesi gayesiyle devletler arasında 15 Temmuz 1840 tarihinde Londra Antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı, İngiltere ve Avusturya'nın desteğiyle Trablus Şam, Akka, Halep ve Şam'a girerek muvaffakiyete ererken, İngiltere Mısır ile 27 Kasım 1840 tarihinde imzaladığı anlaşma çevresinde meçhul gayesi olan Mısır'a sahip olma arzusunu gütmektedir. 24 Mayıs 1841 tarihinde I. Abdülmecit'in

¹⁹⁵NKFUCOM, "2. Mahmut Kimdir? 2. Mahmut Dönemi ", <https://www.nkfu.com/2-mahmut-kimdir-2-mahmut-donemi/>

¹⁹⁶Güneş Yakartepe, "2. Mahmut Sonu, Ölümü ve Türbesi", *Osmanlı*, <http://osmanli.site/osmanli-padisahlari-sultan-padisah-sultanlari/sultan-2-mahmut/2-mahmut-sonu-olumu-turbesi/> (Erişim Tarihi: 30.10.2019).

¹⁹⁷Biyografi.info, "Tanzimat Fermanı", *Biyografi.info*, <https://www.biyografi.info/bilgi/tanzimat-fermani> (Erişim Tarihi:01.11.2019).

¹⁹⁸Muharrem Balci, "Tanzimat Fermanı (Gülhane Hattı Hümayûnu)", *Muharrem Balci*, www.MuharremBalci.com:file:///C:/Users/USER/Desktop/yanzimat%20fermani%20httpmuharrembalci.comhukukdunyasibelgeler233.pdf (Erişim Tarihi:01.11.2019).

yayınlattığı Mısır Fermanı ile Mısır'ın riyasetinin Osmanlı padişahının görevlendirmesi ile Kavalalı mensuplarca yürütüleceği belirtilerek son nokta koyulmuştur. Londra Antlaşmasını imzalayan ülkelere Fransa'nın da dâhil olmasıyla 13 Temmuz 1841 tarihinde imzalanan Boğazlar Antlaşması ile Osmanlıya boğazların egemenliği verilirken, tüm savaş gemilerine kapalı olacağı hükmü kabul edilmiştir. Bu antlaşma ile Rusya'nın umması Fransa ve İngiltere ile bağ kurarak münasebetlerini geliştirmek ve muhtemel bir durumda Osmanlı topraklarına sahip olmaktır. İngiltere açısından ise Ortadoğu'da Fransa'nın hâkimiyetinden duyduğu rahatsızlıktan ötürü Osmanlı lehine ilişkiler geliştirmek niyetindedir. Fransa'nın pakt aracılığıyla gayesine ulaşmayacağını sezinlemesi üzerine Lübnan'da Dürzilerin, Marunîler ile çatışmasına sebebiyet vermiştir.¹⁹⁹

1848 yılına varıldığında Rusya'da Lehler, Avusturya'da ise Macarlar bağımsızlık ayaklanması gerçekleştirmeye koyulmuşlardır. Leh ayaklanmalarını hunrizce durduran Ruslar, İngiltere ve Fransa'dan tepki alırken, Macar ve Leh ulusçularının önderleri Osmanlı Devletinden iltica hakkı talep etmişlerdir. Rus ve Avusturya'nın tearuz tehditlerine rağmen ilticaları kabul buyuran I. Abdülmecit İngiltere ve Fransa'nın takdirini kazanırken Rusya'yı muhalif kılmıştır.²⁰⁰

Kudüs'teki Katolikleri himaye etmek gayesiyle Fransa'ya karşı Ortodokslara muhafaza isteyen Rusya arasında gerginlik oluşurken, Rusya Osmanlı Devletinden himayesinde bulunan Hristiyanların koruyuculuğunu taahhüt etmek istemiştir. Ancak Rusların bu yetkiyi Osmanlı devletinin iç işlerine karışmada kullanabilmeleri olasılığı göz önünde bulundurulunca İngiltere'nin desteği ile ret edilmiştir. Rusların coğrafi olarak oldukça büyük fiziksel konuma sahipliği ve gittikçe siyasal ve ekonomik namına kuvvetlenmesi Rusya lehine ve Güç Dengesi Politikasına aykırı olması üzerine Osmanlı Devleti'nin gitgide gücünü yitiriyor olmasıyla toprak bütünlüğünü sağlama yolunda koruma politikası izlemiştir. Güç dengesi taleplerine olumlu cevap alamayarak beklentilerini karşılayamayan Rusya 1853 yılında Eflak ve Boğdan'ı işgal ederek Kırım Savaşını başlatmıştır.²⁰¹

Kırım Savaşı sürecinde güç dengesi bağlamında Osmanlı Devletinin yanında rol alan İngiltere ve Fransa'nın askeri ve idari yapılanması çerçevesinde on binlerce er ve ailelerinin İstanbul ve dolaylarında yığılması Avrupa'nın kültür mekanizmasını

¹⁹⁹Biyografi.İnfo, "I.Abdülmecit Biyografisi", *Biyografi.info*, <https://www.biyografi.info/kisi/i-abdulmecit> (Erişim Tarihi:01.11.2019).

²⁰⁰Biyografi.İnfo, "I.Abdülmecit Biyografisi", <https://www.biyografi.info/kisi/i-abdulmecit>

²⁰¹Vakıf K12, "Kırım Savaşı", *Tanzimat*, <http://tanzimat.k12.org.tr/kirim-savasi/> (Erişim Tarihi:02.11.2019).

kısıtlı ve bölgesel olarak İstanbul'a yansıtılmasıyla sosyokültürel sarsıntı yaratmıştır. Osmanlı diplomatik ve askeri destek hususunda İngiltere ve Fransa'ya siyaseten borçlu duruma düşerken, Rusya'yı mağlup etmek adına Avrupalı güçlerin ittifakı Osmanlıda yaratılan "Batıcı" özelliklerin temellerini taşımaktadır. Osmanlı maruz kaldığı bu koşullar neticesinde uğradığı diplomatik tahakküm ile Sultan Abdülmecid 28 Şubat 1856 tarihinde Islahat Fermanını ilan etmiştir.²⁰²

Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanının reformlarının genişletilmiş devamı niteliğindedir ve 19.yy sürecinde devletin dejenerasyonunu durdurmak gayesiyle var olan kuramlardan Osmanlıcılık kapsamındadır. Osmanlı Devletinin din, dil ve ırk ayrımı yapmaksızın tek millet oluşumunu sağlamak ve millet rejimini kaldırarak tüm dinlere eşit vatandaşlık hakları tanıyarak müslüman ve gayrimüslim Osmanlı uyruğu arasında tam bir eşitlik sağlamaktadır. Böylelikle gayrimüslimlere memur olma hakkı tanınırken, din değiştirme hakkı onanmış ve İslamiyet'i yadlamanın neticesinde tanınan ölüm cezasına son verilmiştir. Eğitim hakkı ve vergide eşitlik usulü tanınmıştır. Eşit hakların doğurduğu eşit yükümlülükler ile gayrimüslimlere erlik vazifesi doğmuş ancak yapmak istemeyenlere Müslümanları da içermek üzere vergi ile muafiyet hakkı tanınarak bedel-i askerlik tatbik edilmiştir.²⁰³

Osmanlı devletinin inhitatının sosyal ve iktisadi nedenleri araştırılmadan, batı bünyesindeki konseptin ülkeye uyarlanması ile kurtuluş sağlanabileceği düşünülmüştür. Ancak ülkede sistem varyasyonu ve yeniye ayak uydurma gidişatı ikilem yaratmıştır. İslami değer yargısı ve bu algıyla var edilen kuruluşlar ile batı benzetici kuruluşların arasındaki çatışmalar neticesinde toplumun içindeki sorunlar artmış ve çöküşü önleyeceği düşünülen ferman beklenene tezat etki yaratmıştır. Bu opsiyonda Batı'nın iktisadi desteğine ihtiyaç duyan Osmanlı Devleti beklediği yardımı ancak batı devletlerine tanıdığı yabancı sermaye ve yatırım kapitülasyonları ile elde edebilmiştir. Bu imtiyazlar ile Osmanlı topraklarında olma imkânı elde eden batılı devletler yerli sanayiye büyük kıstasta yok etmiştir. Böylelikle yarı koloni devleti halini alan Osmanlı tüm ekonomisini ve kaynaklarını Batılı devletlerin eline geçirmiştir.²⁰⁴

1856 yılında Paris'te İngiltere, Fransa, Osmanlı Devleti ve ittifaka dâhil olan

²⁰²Selçuk Akşin Somel, "Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı Eğitim Düzeninde Dönüşümler", *Sabancı Üniversitesi*, http://research.sabanciuniv.edu/5529/1/K%C4%B1r%C4%B1m_Sava%C5%9F%C4%B1%2C_Islahat_Ferman%C4%B1_ve_E%C4%9Fitim.pdf (Erişim Tarihi:02.11.2019).

²⁰³Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, (Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2000), 19-23.

²⁰⁴Biyografi.info, "Islahat Fermanı", *Biyografi.info*, <https://www.biyografi.info/bilgi/islahat-fermani> (Erişim Tarihi:02.11.2019).

Sardinya Krallığına karşın Rusya ile imzalanan barış antlaşması ile Kırım Savaşı neticelendirilmiştir. Rusya aleyhine sonuçlanan muharebede, 1812 yılında topraklarına dâhil ettiği Besarabya'yı kaybederken, Karadeniz'de filo bulundurması yasaklanmıştır. Bu muharebe ile modern yaklaşım ve gelişmiş taktikler nezdinde askeri yetersizlikler kendini göstermiş ve Avrupa politikasındaki hükmünü yitirmiştir. Osmanlı zaviyesinden ise antlaşma devleti İngiltere ve Fransa'nın etkisi altına sokmuştur. Osmanlı hâkimiyetindeki Boğdan ve Eflak'ın inikadı ile Rusya'nın desteği bağımsız Romanya'yı var etmiştir. O zamana dek Osmanlının hâkimiyetindeki Sırlar ise bağımsızlıklarına erişerek 1867 yılında Sırbistan'a çekilmişlerdir.²⁰⁵

Münferiden Kırım Savaşı Avrupa'da teknolojik gelişmeler kapsamında demiryolu telgraf ve benzer teknolojik gelişmelerin ilk kez kullanıldığı ve oluşturulan haberleşme ağı ile dünya tarihinde gazetelerden aktüel takibi yapılan ilk savaştır.²⁰⁶

Sultan Abdülmecid dönemi verem hastalığına yakalanarak 25 Haziran 1861 tarihinde vefat etmesiyle intihaya ermiştir.²⁰⁷ Süregelen saltanata mesnet kardeşi Abdülaziz 32. Osmanlı Padişahı olarak tahta çıkmıştır. Şehzadelik döneminde sürdürdüğü fakrını bilen alçak gönüllü mazisiyle, müsriflik karşısı stratejik planlama vaatleri halkın takdirini toplarken, sırtlandığı Avrupa'ya karşı borç sorunları ile baş etmek zorunda kalmıştır.²⁰⁸

Abdülaziz'in tahta çıkışı ile 1 Temmuz 1861 tarihinde onayladığı imparatorluk belgesinin "Monitör" gazetesinde yer aldığı çevirisine istinaden; bu tebliğin batılı bir padişahın tarafınca yazıldığını düşündürecek kadar prensipler dizisi içerdiği ve vizyonist uygarlıklara ilham kaynağı olabileceğine dair tefsirlerde bulunulması iç ve dış politikada yankı yaratmıştır.²⁰⁹

Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu mali bunalımların hat safhaya ulaştığı lahzada, Karadağ'da isyanın muharebeye dönüşümü ve Tanzimat'tan cayılacağından kaygılanan Avrupalı devletlerin müdahaleleri karşısında, sözleri ile eylemlerinde müsavi olan Sultan Abdülaziz ,Tanzimat'ı sürekli kılacağını ve buna ispat niteliğinde eski hükümeti iş başında bulunduracağını, özellikle devletin mali prestijinin iadesi ile soy ve inanç gözetmeksizin eşitliğin sağlanmasını içeren bir

²⁰⁵N. V. Yeliseyeva, *Yakın Çağlar Tarihi*, (İstanbul : Yordam Kitap,2009), 153.

²⁰⁶Vakıf K12, "Kırım Savaşı", *Tanzimat*, <http://tanzimat.k12.org.tr/kirim-savasi/> (Erişim Tarihi:02.11.2019).

²⁰⁷Cevdet Küçük, "Abdülmecid", *İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulmecid> (Erişim Tarihi:02.11.2019).

²⁰⁸ Resul Kesenceli, "Sultan Abdülaziz", *Somuncu Baba*, 150 (2013): 70.

²⁰⁹ Nihat Karaer, Abdülaziz, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24/37 (2005): 316.

ferman yayınlayarak, Batılı devletlerin kaygısını kısmen de olsa ifna etmiştir.²¹⁰

Hükümetin önceliğinin finansal düzenlemeler kapsamında olmasını gerek gören Sultan Abdülaziz, bu tensik ile zatından ödün vererek sarayın külfetini daraltma ideasıyla tek eşlilikle yetinebileceği söylemiyle haremi ret ettiğini, fuzulî memurların savılacağını, sarayda kıymetli mücevherlerin kullanımının yasaklanacağını ve hassa hazinesinin getirisinin üçte birinin devlet hazinesine aktarılacağını ilan etmiştir. Siyasî mahkûmlar mazur görülürken, irtişa ve irtikâp ile itham edilenler cezalandırılmıştır. Vargıda düzence devletin malî durumu azımsanmayacak ölçüde nizam sağlamıştır.²¹¹

Bu aşamada Büyük devletler, gayri müslim uyrukların tefriki ile gerçekleşen iç ayaklanmaları vesile ederek müdahalelerde bulunmuştur. Rusya'nın Slavları kışkırtması hadiselerine diğer devletleri de dâhil etmiş ve Dürzilerle Mârûnîler arası savaşım yeniden başlamıştır. 1862 yılında Karadağ'da çıkan istiklal ayaklanmaları bastırılırken, benzer hadiseleri engellemek üzere alınan önlemlere Rusya ve Fransa'nın direnişi intihasında 1864 yılında vazgeçişler beraberinde Sırbistan, Romanya ve Girit'te Rusya ve Fransa'nın desteklediği yeni hadiselere yol açmıştır.²¹²

Öte yandan Prusya kanadında 8 Ekim 1862 tarihinde Kral I.Wiilhem tarafından Otto von Bismarck'ı başbakanlık görevine getirmiştir. Bismarck olağanüstü muvaffak ve ehil olmasının yanı sıra rakiplerinin dahi askeri ıslahatları gerçekleştirebileceği inancıyla savunduğu bir devlet adamıdır. Başbakan sıfatıyla konuşma yaptığı ilk meclis kurultayında; güncel problemlerin konuşularak ve oyçokluğuna bağlı alınan kararlarla değil kan ve kılıç ile sonuca bağlanacağına dair söylevi ile siyasi otoritenin tek erklik üzerinde toplandığı rejim yanlılığı ile Almanya'nın kaderini ele almıştır. Tek gayesi Alman Birliğini temin ederek imparatorluğu hayata geçirmek olmuştur. İmparatorlar Bismarck'a duydukları itimat ile tam yetkiyi ona vermişlerdir. Büyük Alman birliği maksadıyla 1864 yılında Danimarka'ya, 1866 yılında ise Avusturya ile savaşarak devasa zaferlere imza atmıştır. Böylelikle Kuzey Alman prenslikleri üzerinde Danimarka ve Avusturya'nın hükmünü ifna ederek Kuzey Almanya Birliğinin kurulmasını sağlamıştır. Ardı sıra halkın uygun bulduğu mümessillerden oluşan

²¹⁰Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, "Abdülaziz", *İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulaziz> (Erişim Tarihi:08.11.2019).

²¹¹Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, "Abdülaziz", <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulaziz>

²¹²Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, "Abdülaziz", <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulaziz>

konsey kurarak güncel iki meclisli sistemin temelini atmıştır.²¹³²¹⁴

Devrin mühim hadiselerinden biride 3 Nisan 1863 tarihinde sadrazam Yusuf Kâmil Paşa'nın şevklendirmesi ile üç taht varisinin Mısra devlet bağlarını kuvvetlendirmek gayesiyle yaptığı seyahattir. Seyahat vetiresinde Mısır valisi İsmail Paşa'ya tanınan imtiyazlar ile 28 Mayıs 1866 yılında vali Hidiv sanını babadan oğula geçirmek üzere kurala bağlatmıştır. Ne yazık ki gelecekte bu ayrıcalıklar Mısır'ın Osmanlı'dan kopmasının temel nedenlerinde biri olmuştur.²¹⁵

Osmanlı İmparatorluğunun gelmiş geçmiş ve ati dönemlerde Sultan Abdülaziz'i yegâne kılacak serüveni ise Avrupa Seyahatidir. Fransa İmparatoru III. Napolyon'un uluslararası Paris sergisinden ötürü Sultan Abdülaziz'e icabı hususunda ilk davette bulunmuştur. Çok geçmeden İngiltere kraliçesinden gelen davet üzerine değerlendirmede bulunan Abdülaziz neticelendirmesinde; o sırada 1830 yılında bağımsızlığına kavuşan Yunanistan'a rağmen Girit'in Venediklilerden alınarak Osmanlı riyasetinde kalması üzerine Yunanlıların ve Rumların çıkardığı isyanları çözüme ulaştırarak barışı sağlamak adına çağırışı kabul etmiştir.²¹⁶

21 Haziran 1867 tarihinde başlayan seyahatinde ilk durağı; Paris'te gördüğü yoğun ilgi ardından, Londra'da aynı coşku ile Galler Prensi VII. Edward tarafından karşılanmıştır. Londra programı kapsamında Kraliçe Victorya ile görüşmüş, öncelikli tersaneler olmak üzere mühim tarihi ve turistik yerleri ziyaret etmiş ve on günün ardından kral II. Leopold ile görüşmek üzere Brüksel'e geçmiştir. Akabinde Prusya kralı ve kraliçesi Berlin'de Sultan Abdülaziz'i ziyaret etmiştir. Ve dönüş yolunda Viyana garından geçerken Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı tarafından karşılanarak Budapeşte'ye uğurlanılmıştır. 7 Ağustos 1867 tarihinde İstanbul'a dönüş yapan Sultan Abdülaziz'in diplomatik gezisi dinamizm evresine imza niteliğindedir.²¹⁷²¹⁸

Avrupa ile ilişkilerin ıslah edilmesi umumî mütarekede rol oynasa da Girit isyancılarının Batılı devletlerinden umduğu destek ve gözetme ile derinlemesine bir direniş sonunda Romanya'ya Karol prensliği tanınmış ve Türk ordusunun Sırbistan

²¹³Ahmet Şimşirgil, Kayı 10: II. Abdülhamid Han, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 139 .

²¹⁴Ali Özden, "19.Yüzyılın Sonlarında Almanya, Tıp ve Etik", *Güncel Gastroentoloji Dergisi*, <http://guncel.tgv.org.tr/journal/68/pdf/100489.pdf> (Erişim Tarihi:19.12.2019).

²¹⁵Nejdet Gök, "Mütercim Halîmî Efendi'nin Notları Çerçevesinde Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati Ve Sonuçları (21 Haziran 1867 - 7 Ağustos 1867)", *Tarihin Peşinde*, 7 (2012): 169-170.

²¹⁶Turgut Subaşı, "Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz", *Tarih Tarih*, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=384933> (Erişim Tarihi:08.11.2019).

²¹⁷Gök, "Mütercim Halîmî Efendi'nin Notları Çerçevesinde Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati Ve Sonuçları (21 Haziran 1867 - 7 Ağustos 1867)", 170.

²¹⁸Mehmet Emin Maksudoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Değişme Mâceramız*, (Eskişehir: Kırmızılar Yayıncılık, 2019), 95.

kalelerinden çekilmesi gerçekleşmiştir. Girit'in Yunanistan'a bağlanma talebi ise ret edilerek, Girit'e tanınan özel riyaset tüzüğü yayınlanmıştır.²¹⁹

Seyahat boyunca Sultan Abdülaziz'in görüşme sağladığı şansölyeler ve diğer üst düzey devlet adamlarının huzurundaki saygınlığı gözlenirken, Prusya kralı ve Rus Çarından gördüğü yoğun ilgi Osmanlı Devleti'nin uluslararası arenada mühim bir yer edindiğinin göstergesidir. Ziyarete bulunan devletlerin başkanları Sultan Abdülaziz'e kara ve deniz kuvvetlerini göstermek için adeta yarışmışlardır. Gezide şahit olduğu alanlardaki gelişmişlikleri Osmanlıya uyarlama hususunda etkin bir algı yaratmıştır. Böylelikle kendinden sonra tahta çıkan padişahları müdrik kılma hususunda önem arz etmiştir. Kimi kazanımlar elde edilse de bu tenezzüh Osmanlı devletinin mücadele ettiği iç ve dış sorunların çözümünde beklenen etkiyi sağlayamamıştır. Neticede akabindeki meselelerde büyük devletlerin takındığı tavırlar Osmanlı yöneticilerine tedirginlik yaratacak cinsten olacaktır. Bu seyahat Rus halkını kaygıya sürüklerken, Rus Çarı Abdülaziz'i ülkesine davet etmiştir.²²⁰

Osmanlı Devleti artık toprak sistemi ve riyaset yapısında zafiyet hali alarak çevre devletlere nazaran zayıflık göstermeye başlamıştır. Bunlara istinaden Osmanlı riyasetinde yer alan Bulgaristan, içtimai ve idari yapılanma sorunlarını müsebbip olarak, Ortodoks dinine mensup halkın dinen bağlandığı İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi'nin Bulgarları Rumlaştırma planı tetikleyici olmuştur. Yine Bulgar kilise talimhanelerinin kapatılarak Rumca kitapların okunmasını mecburi kılmak ve Bulgar dilinde vaazın yasaklanması Bulgar milliyetçiliğini canlandırmıştır. Bulgar rahiplerin yaptığı ilmî çalışmalar ile Bulgar kimliği şahlanmış ve Bulgar eğitimi veren okullar açılmıştır. Bunun yanı sıra bir kısım Bulgar çocuklarının Avrupa okullarında Avrupa ilim ve irfanını bellemiştir. Yunan isyanı neticesinde Sırların muhtariyet kazanmasıyla cesaretlenen Bulgarlar gayrihukuki muamelelere son vermek gayesini iddia ederek isyana başlamıştır. Talep edilen Bulgar kilisesi Osmanlı geleneklerine aykırıyken buna ikame olarak papaz evi kurulabileceğinin bildirilmesi esasen kilise talebine uzanan yol olmuştur. Bu dönemde Lübnan'da bulunan Katoliklerin Fransızlarca müzaheret edilmesi ve Avusturyalı Katoliklerin Bulgarlara bu mezhebi yayma hareketleri gidişata yeni bir uzanım kazandırmıştır. Avrupa'nın desteği ile muhtariyet elde edebileceklerine inanmışlardır. Rusya ise Bulgarların Avusturya ve

²¹⁹Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, "Abdülaziz", <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulaziz>

²²⁰Abdullah Saydam, ed. Besim Özcan, Cevdet Kırpık, Cevdet Küçük, Fikret Sarıcaoğlu, Şefaettin Severcan, Yılmaz Kurt ve Selim Hilmi Özkan. "İslam Tarihi ve Medeniyeti- 13: Osmanlılar-2". (İstanbul: Siyer Yayınları, 2018), 426-490.

Fransa himayesine girebileceği ihtimalinden kaygılanarak Babıali'ye baskınlar düzenlemiştir. Osmanlı zaviyesinde ise Bulgarların Katolik kilisesi kurmasından telaşlanarak öz tebaasının dini nedenlerle başka devletlerin muhafızlığı altına girilmesi endişesiyle 11 Mart 1870 tarihinde Bulgarlara bağımsızlık tanımıştır. Ancak muhtariyet talepleri ve dış baskılar ile mücadele halindedir. Uluslararası gelişmeler de Osmanlının direncini kıracak bir diğer mesele ise Karadeniz'in tarafsızlığının kaldırılması olacaktır.²²¹

Rusya münferit olarak, 31 Ekim 1870 tarihinde Paris Antlaşması'nın Karadeniz'de Rus donanması bulundurulmasını yasak kılan maddeyi tanımayarak ilan etmiş ve hiçbir devlet bu bildiriye direnememiştir. Ardınca Londra'da toplanan konferans ile 13 Mart 1871 tarihinde imzalanan sözleşme uyarınca Rusya'nın devinimi onanarak, barış süresince tüm yabancı harp gemilerine kapalı olacağı doğrulanmıştır. Bu usul ile yeniden Karadeniz'de donanma bulundurma hakkını elde eden Rusya, İstanbul'a sahip olma stratejisini izlemeye koyulmuştur.²²²

Artık dünya düzenine devrim niteliğinde etki yaratarak modern bir sisteme geçiş sağlayan siyasi hadise Alman Devrimi ile güçler dengesi tümüyle yerle bir olurken, başa çıkılması gereken yeni muhataralar ve unsurlar var olmuştur.²²³1789 Fransız Devrimiyle gürbüzleşen devrim dalgası izmihlale geçerek Avrupa'nın Almanya ve İtalya'nın milli birliklerinin toprak esasına göre tanımlanan ulus-devlet modelini inşa eden nasyonalist bir döneme girilmiştir.²²⁴

Otto von Bismarck'ın Kuzey Alman Birliğini sağlamasının ardından güneye yönelerek güneydeki prenslikler üzerinde etki alanı yaratmış olan Fransa'ya karşı birlik göndermesi ile mümtaz askeri riyasetle başlatılan Sedan savaşında ağır bir yenilgiye uğratılarak Alsas Loren bölgesi Fransızlardan alınmıştır. Bu zafer nihâyetinde 18 Ocak 1871 tarihinde Prusya Kralı Versay Sarayından Alman birliğinin sağlandığını bildirerek Alman İmparatorluğuna geçildiğini ilan etmiştir.²²⁵²²⁶

²²¹A.g.e., 426-490.

²²²Zafer Çakmak, "1875 Hersek İsyanı", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2003): 243-244.

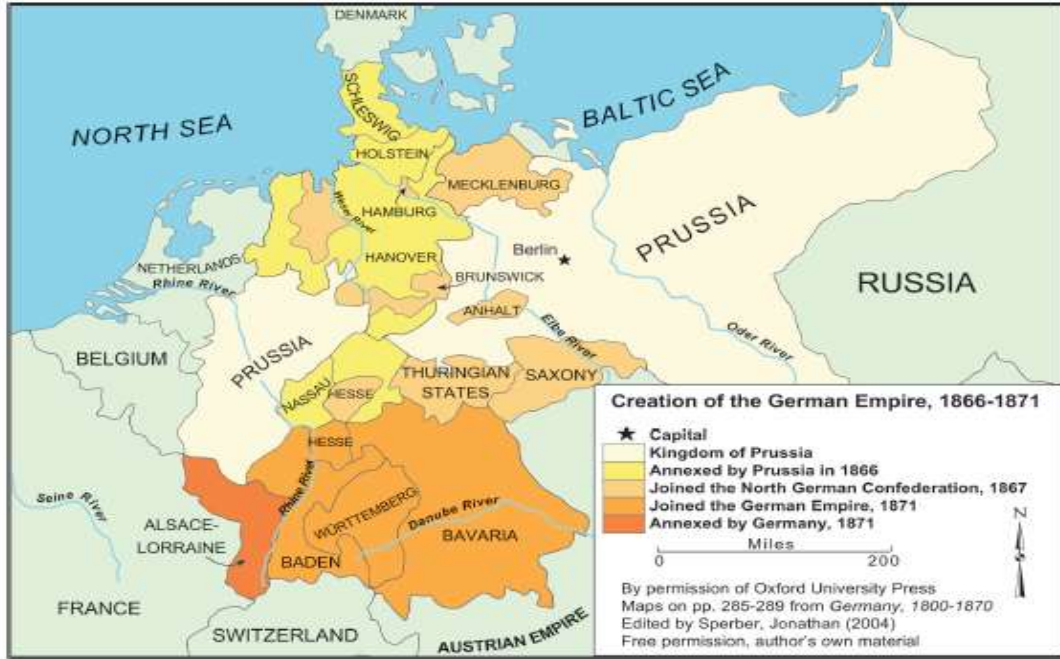
²²³W.F. Monypenny ve G.E. Buckle, *The Life of Benjamin Disraeli, Earl of Beaconsfield 1804-1881*, (Amerika Birleşik Devletleri: Macmillan,1929), 473.

²²⁴Haluk Yurtsever, *Orta Sınıf Efsanesi*, (İstanbul: Yordam Kitap Yayınları,2016), 205.

²²⁵Şimşirgil, Kayı 10: II. Abdülhamid Han, 139.

²²⁶Ali Mithat İnan, *Atatürk'ün Not Defterleri*, (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1996), 66.

Harita-1 Alman İmparatorluğunun Kurulması (1866-1871)²²⁷



Otto von Bismarck, Alman milli birliğin henüz inşa edilmesi üzerine tekrar muharebe ortamına dâhil olmaktan imtina etmesi ile Rusya ve Fransa tersine Osmanlı İmparatorluğuna karşı ilgisiz kalmıştır. İzlediği politika dâhilinde Avusturya ve Rusya ile ittifak kurarak Fransa'yı Avrupa'da etkisiz bırakmaya yönelmiştir. Çıkarlarını gözeterek mücavir Avrupalı devletler ile çatışmaya mahal vermemek adına şark meselesine duyarsız kalmıştır. Alman menfaatlerini korumak gayesinin Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetinin ve vahdaniyetinin korunmasından geçeceğine inanmıştır. Bu bilincine varmasının esasında Osmanlı İmparatorluğunun parçalandığı takdirde zatiâllilerinin istihkak alamayacağı düşüncesi yatmaktadır.²²⁸

Ancak Osmanlı İmparatorluğu cephesinde Sultan Abdülaziz'in tahtan indirilmesi gayesiyle muhalifler, iç karışıklık yaratarak 10 Nisan 1876 tarihinde askeri öğrencilerin başkaldırmalarına müessir olunmuştur. Padişahın isyanların bastırılması umuduyla Sadrazamlık mevkiine Mütercim Rüştü Paşa'yı, şeyhülislamlık mevkiine Hoca Hayrullah Efendi'yi ve hükümet azalığına Mithat Paşa'yı tayin etmesi de kifayetsiz bulunmuş ve mütenevvi oyunlara başvurulmuştur. 30 Mayıs 1876 tarihine varıldığında ise isyancılar Dolma Bahçe Sarayı'na cebren girerek Sultan Abdülaziz'i tahtından indirerek, bütün şahsi servetini talan etmişlerdir. Artık tahta Sultan V. Murat vardır.

²²⁷Jonathan Sperber, "Creation of the German Empire (1866-1871)", *German History*, http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/map.cfm?map_id=374 (Erişim Adresi:21.11.2019).

²²⁸M. Nail Alkan, Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (2015): 42.

Ardınca Topkapı Sarayına getirilen Sultan Abdülaziz, III. Selimin öldürüldüğü haneye yerleştirilmiş ve burada tahta çıkan yeğeni V.Murat'a kutlama mektubu kaleme almış ve Topkapı Sarayı'ndan müteferrik bir yerde yaşamını sürdürme isteğini dile getirmiştir. Buna istinaden Feriye Sarayı'na nakledilen Sultan Abdülaziz iki bileğindeki kesiklerle günler sonra ölmüş olarak bulunmuştur.²²⁹

V.Murad ise amcasının feci ölümünden duyduğu hayıf ile şok geçirmiş bilincini yitirmiş ve icra edilmesi gereken mahal merasiminin yapılamaması üzerine padişaha sunulamayarak görevini icra edememesiyle, kardeşi Abdülhamid 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta çıkarılmıştır.²³⁰

Bu dönemde Kafkasya'dan Tunus'a, Adriyatik Denizi'nden Basra Körfezi'ne kadar Avrupa, Asya ve Afrika'da hüküm süren bir İmparatorluğa hakan olan Sultan II. Abdülhamid dünya tarihinde adaptasyon dönemi ile rastlaşır. Emperyalizm olgusunun tüm evrene yayıldığı bu süreçte, toplumlar arası uyruklu çelişkinin baş gösterdiği, iktisadi ve içtimai döngülerin şiddetlenerek rekabetin arttırdığı koşullarda, Osmanlı İmparatorluğu dış borç mihneti ile sıkıntı duyarken uyruklu meselesi itibariyle mütearif bir kargaşanın yarattığı politik buhran içindedir.²³ Aralık 1876'da Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesiyle, Osmanlı zaman dizinindeki ilk anayasası kabul edilerek meşrutiyet esaslı rejimsel değişiklikler gerçekleşirken çok geçmeden takriben Osmanlının sonunu hazırlayan Osmanlı-Rus Savaşı çıkmıştır.²³¹

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ilanında Bismarck Avrupa kıtasında etkin bir devletin varlığından rahatsızlık duyduğu üzere savaşa Rusya'nın yalnız girmesi hususunda çaba sarf etmiştir. Bu doğrultuda da Avusturya'nın tarafsızlığını sağlamak üzere Rusya'ya Avusturya ile antlaşma imzalaması öğüdünde bulunmuştur. Politikasının şarkta kriz yaratmasından faydalanabileceğini tasarlayarak, Rusya'ya savaş giderlerinde kullanması üzerine borç verebileceğini bildirmiştir. Gayesinde Slav birliğinin varlığını engellemek olan Bismarck, bu doğrultuda muharebenin Ruslara ve Slavlara karşı olduğunu düşünse de, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne 24 Nisan'da savaş ilan etmesinde etkin rol oynamıştır. Savaşın akabinde Avrupa savaşı formuna dönüşebileceğinden telaşlanan Bismarck, Avrupa haritasını yeniden var etmek üzere

²²⁹Erdal Şimşek, "Sultan Abdülaziz'in Katledilmesi", *Yenisöz*, <http://www.yenisoz.com.tr/sultan-abdulaziz-in-katledilmesi-makale-4579> (Erişim Tarihi:25.12.2019).

²³⁰Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, "V.Murad", *İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/murad-v> (Erişim Tarihi:12.12.2019).

²³¹Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi, "II.Abdülhamid", *Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi*, <http://sultanabdulhamid.yildiz.edu.tr/ii-abdulhamid/> (Erişim Tarihi:25.12.2019).

Rusya ile bağlantı kurarak, bu süreçte Osmanlı Diplomatik temsilcilerinin Polonya'da iç karışıklık meydana gelebileceğine dair sunulan raporun fiilen gerçekleşmesi halinde askeri girişimde bulunarak Polonya'yı kuşatacağını bildirmiştir. Ayrıca Fransa'nın dağılması ile tekil erk ihtimalini yok etmeye çalışan ve gerçekleşebilecek Rusya ile Fransa yakınlaşmasının çekinen Bismarck, Fransa'nın savaşa girmesi halinde limanlar kapsamında Loran, Nis ve Savoie Fransız bölgelerinin İtalya ile paylaşılması kararına varılmıştır.²³²

Politikasını güçlendirme arzusu ile durmaksızın ilerleyen Bismarck, kara ve deniz kuvvetleri donanmaları ile sağladığı gücü köklerini sağlamlaştırmasına yönelik kullanmıştır. Dünya dengelerini bizzat düzeni ile yürütmeyi arzu edene Bismarck politikasını evirerek elde ettiği yükselme avantürü ile Avrupa'yı yeniden şekillendirmiştir.²³³

Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisi ile sonuçlanan muhabere sonunda 13 Temmuz 1878'de gerçekleştirilen Berlin Kongresi'nde Osmanlı'nın Balkanlardaki dejeneresi resmîyete geçerken, Bismarck'ın Osmanlı'dan fayda edemeyeceğine dair ideolojisi ile beraberinde Osmanlı'nın iç ve dış politikaları değişime uğramıştır.²³⁴²³⁵

Sultan Abdülhamit bu hezimet sonrası, ülkelerinde Müslüman sömürgelerin yaşanmaması üzerine dost kabul ettiği ve Panislamizm fraksiyonunun en baskın destekçisi olarak gördüğü Almanya'dan, Avrupa'nın en etkili ordusuna sahip olması ve endüstrileşmesi etkisiyle, büyükelçi Von Hatzfeld'e Osmanlı ordunun yeniden oluşumu ve tertibi hususunda ülkelerinde askeri kompetanların göndermeleri üzerine talepte bulunmuştur. Abdülhamit'e göre Almanya'nın müspet etkilerinin yanı sıra Rusya ile politik ve askeri sorunların varlığı, İngiltere stratejilerine duyulan güvensizlik ve Fransa'nın ihtimam taşımaması imdat çağrısını Almanya'dan talep etmesine etkendir.²³⁶ Abdülhamit 'in anılarında yer verdiği üzere; Almanya'nın erkini boşuna sarf etmesi suretiyle zatına yararsız koloniler bulmaya çalışması yerine, nüfuzunu İran Körfezi'ne kadar yöneltmesinin hem zatiîlileri hem de Osmanlı için kazanç sağlayabileceğine dair²³⁷ ifadesi ile ülküsünü alenen bildirmektedir. Talebi, 11 Nisan

²³²Salma Arfaoui, "Osmanlı-Rus savaşı (1877-1878) ve Avrupa Devletlerinin Tutumu", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2009), 109-113.

²³³ A.g.t., 126.

²³⁴Alkan, "Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri", 42.

²³⁵Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi, "II.Abdülhamid", <http://sultanabdulhamid.yildiz.edu.tr/ii-abdulhamid/>

²³⁶Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi, "II.Abdülhamid", <http://sultanabdulhamid.yildiz.edu.tr/ii-abdulhamid/>

²³⁷Sultan Abdülhamit, Siyasi Hatıratım, (İstanbul: Dergah Yayınları, 1984), 43-44.

1882 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'na Albay von Kaehler'in başkanlığında bir askeri heyet yollayarak geri çevirmeyen Almanya, Türk dostu olarak anılmaya başlanmıştır. Ancak Osmanlı ordusunun o süreçte Alman silah fabrikalarından temin ettiği mühimmat ve silahların Osmanlı silah pazarını tam manada ele geçirmesi literatürde Alman İmparatorluğunun Osmanlı'ya yönelik stratejilerine akis uyandırdığı ifade edilmektedir²³⁸.

1871-1888 yılları aralığında dış işler nazırlığını yürüten Otto von Bismarck, politik anlamda Avusturya-Macaristan ve Rusya ile Fransa'ya karşı kurulan ittifak ile denge politikası sergilemiştir. Ancak 1888 yılında Alman İmparatoru olan II. Wilhelm ile yaşadıkları ideolojik görüş ayrılıkları neticesinde istifa etmiştir. 19.yy sonlarına varıldığında ise Osmanlı ve Alman İmparatorluğu arasındaki ilişkiler düzeyi zirveye ulaşmıştır.1890 yılı sonrası weltpolitik olarak tanımladığı politikasını yürütmeyi benimseyen II. Wilhelm bu çerçevede Osmanlı İmparatorluğu'na duyduğu ehemmiyeti idrak etmiştir.²³⁹

Osmanlı İmparatorluğuna ilk ziyaretini 1889 yılında gerçekleştirilen II. Wilhelm, esasen Osmanlı-Rus Savaşı sürecinde II. Abdülhamid'e savaşa destek mahiyetinde politik konjonktür ile bağlantılı gerçekleştireceği ziyarete dair verdiği sözünü tutamaması üzerine, geç kalınmış bir teşekkürte bulunmuştur. Bu tenezzüh sonrasında II. Wilhelm ve II. Abdülhamid'in ilerleyen dostluklarına mensup iki ülke arasındaki ticaret canlanırken, Osmanlı ordusunda talim zımında Alman subaylar bulundurulmuştur. Hatta dostlukları öyle ilerlemiştir ki kordiplomatiklerden ve kabinelerinden gizli muharebe etmek adına özel kod anahtarı biçimlendirmişlerdir.²⁴⁰ İlk tenezzüh ile iki ülke arasındaki münasebetin tekâsüf etmesiyle, II. Abdülhamid ile iletişime geçen Alman imparatoru, Kudüs'te inşası süren Alman Protestan Kilisesi'nin açılışı için doğuya ziyarette bulmak istemini belirtmiş, bu umulmadık dilek karşısında memnuniyet duyan Osmanlı kabul buyurmuştur. Zaman fehvasında Ermeni millî hareketlerinin bastırılmasından iki yıl sonra, 1898'de gerçekleşen Girit sorunu ile Kandiye'de yaşanan isyanlar neticesinde yüzlerce Hristiyan'ın ölümüne denk gelen, II. Wilhelm ziyareti ile Osmanlı, büyük güçlerin ağır baskısı altında bulunduğu bir süreçte destek bağlamında müspet ivme kazanmıştır.²⁴¹ II. Wilhelm'in Şam'da gerçekleştirdiği tarihi konuşmasında yer verdiği üzere; Osmanlı padişahını ve dünya

²³⁸Alkan, "Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri", 43.

²³⁹A.g.m., 43.

²⁴⁰Sibel Orhan, "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Weltpolitik Siyaseti Çerçevesinde Osmanlı Topraklarını İkinci Ziyareti (1898)", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7/5 (2018): 652-664.

²⁴¹A.g.m., 664.

üzerindeki 300 milyon Müslümanı, Alman İmparatorluğunun dostu ilan etmesine dair ²⁴² ifadesi ve tenezzühü Osmanlı İmparatorluğu'nda gövde gösterisi olarak husul bulurken, Almanya açısından iktisadi, politik ve kültürel anlamda nüfuz arttıran bir dönüm noktası sayılmıştır. Bu kapsamda ikinci tenezzühün gayesi; Alman etkisinden makabil tahta çıkan II. Abdülhamid'in, Alman emperyalizmine angaje olarak, Alman Yakın Doğu stratejisinde istifade edilmesi üzerine planlandığına dair savunulurı ortaya koyarken, II. Wilhelm'in Abdülhamid'e sergiledi ahiliğin temelinde Osmanlının toprak bütünlüğüne sahip olma arzusu yattığı yorumlanmıştır.²⁴³

Almanya İmparatorluğu 19.yy ilk yarısında konfederasyon ülkeleri ile imzaladığı Alman Gümrük Birliği ile sorti yapsa da, ikinci yarısında Almanya'nın politik birliğini tamamlaması ve endüstrileşme atılımları ile boyut kazanmıştır. Bu periyotta endüstrileşme gayreti ile Avrupa'da yer edinmeye çalışan Osmanlı İmparatorluğunun varlığını sürdürme telaşı ile müttefik arayışında olmasıyla ortaya Almanya ile politika ve ticarete dayalı menfaat ittifakı çıkmıştır. Almanya ise endüstride tedricen yükselişine bağlı olarak koloni arayışı ve küresel güç olma maksadıyla, Osmanlı İmparatorluğuna barışçıl görünümlü emperyalist iktiran ile önce askeri sonra iktisadi alanda dâhil olmuştur. 1890 yılında imzalanan Almanya-Osmanlı arası ticaret antlaşması ile Alman endüstri ürünleri ve kapitali, Osmanlı İmparatorluğun da etkili olurken, Osmanlı iktisadı Avrupa ekonomisiyle harfiyen bütünleşmiştir. Antlaşma sonrası Almanya ile ticaret hacmi tedricen yükselirken, buna binaen Osmanlının mali açıdan Avrupa'yla entegrasyon süreci hızlanmıştır.²⁴⁴ Esasen bu çerçevede Alman İmparatorluğunun Doğu'ya müteveccih duyduğu isteğin stratejisidir. Güdülen politika Berlin-Bağdat Demiryolu tasarısı ile Anadolu ve Basra Körfezi üzerinden Hindistan'a varma amacını içermektedir. Bölgede var edilmesi planlanan Alman seksiyonu ile iktisadi açıdan İngiltere'nin ilgi alanını giren bu alan ile küresel güç güdüsüyle gözdağı verebilecektir. İlk İngilizler tarafından 1856-1867 yılları aralığında inşa edilen İzmir-Aydın demiryoludur. Akabinde Osmanlının Almanlara vereceği inşa imtiyazlarını tesvik eden 21 Ocak 1902 tarihli akit ile Anadolu-Bağdat Demiryolu hattı başlamıştır. Abdülhamit'in Anadolu-Bağdat Demiryolu hattı ile vakıası İslami ülkeleri bu yörünge de bağlamak ve Osmanlı İmparatorluğunun irtibatını kuvvetlendirmektir. Bu bağlamda II. Wilhelm'in ikinci Osmanlı ziyareti kapsamında gerçekleştirdiği Şark gezintisi etkin

²⁴²Edward Mead Earle, *Bağdat Demiryolu Savaşı*, çev. Kasım Yargıcı, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972), 147.

²⁴³Orhan, "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Weltpolitik Siyaseti Çerçevesinde Osmanlı Topraklarını İkinci Ziyareti (1898)", 660.

²⁴⁴Önder Deniz ve Hüseyin Vehbi İmamoğlu, "Osmanlı-Alman Ticari İlişkilerinin Niteliksel Analizi: 1890 Ticaret Anlaşmasının Öncesi Ve Sonrası", *Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 30 (2014): 346-347.

bir faktör olarak varsayılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla inşası aksayan demiryolu hattı, 1904 yılında yapının resmi başlangıcında bulunulsa da ancak 15 Temmuz 1940 tarihine varıldığında seferlere başlayabilmiştir.²⁴⁵

I. Dünya Savaşı mukaddemine dek Alman İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu arasında iktisadi yatırım anlamında Almanya'nın şirketlerinin ve bankalarının Osmanlı pazarında etkili olduğu görülmüştür. Aynı dönemde Osmanlı sınırlarında öncelikli İstanbul olmak üzere Alman hastaneleri ve okullarında çoğalış yaşanırken, Alman İmparatorluğunda ise belli bir ölçüde Türk cemiyet oluşumu görülmüştür. 1913 yılında ise yetiştirilmeye yönelik, eğitim kapsamında bir grup Türk vatandaşlarının Almanya'ya geldiği bilinmektedir. İki ülkenin ilişkileri nezdinde başlangıç kabul edilen askeri aranjmanlar, Almanya'nın, Osmanlı ordusunda modernizasyon yaratmak ideası ile sürdürülmüştür.

Osmanlı İmparatorluğunun modernleşme ve tedbir prosesinin nihayet bulduğu anlarda son mutlak egemenlik tesis eden II.Abdülhamid, İttihat ve Terakki önderliğinde ilanı tahakkuk edilen II.Meşruyet'e müteakiben rejime karşı yapılan 31 Mart ayaklanması ile tahttan indirilmiştir. II.Abdülhamid'in yerine geçen kardeşi V. Mehmed, politik odağın kontrolünü elinde bulunduran veziriazam kurulu ve Hareket Ordu'sunun otokrat komutanı Mahmut Şevket Paşa'nın mevcudiyeti ile tesirsiz keyfiyet halindedir. 1910 senesinde Balkan ülkelerinin Osmanlı ittifakı üzerine tasarladıkları kanunu takdim etmeleriyle, muhalif kenetlenmelerinin önüne geçmesi koşulu ile kabul edilmemesine dair ısrarlarda bulunan İttihat ve Terakki'ye rağmen padişah onaylamıştır. Bu tasdiğe dayanak olarak çıkarılan Balkan Harbi ile Ege adaları ve Edirne'ye dek tüm Rumeli kaybeden Osmanlı, öte yandan İtalya'nın 1911 senesindeki harp ilanı ile karşı karşıya bırakılmıştır. Nihayetinde İtalya zaferi ile Afrika'daki son Osmanlı toprağı Trablusgarp'ıda Uşi Antlaşması ile kaybedilmiştir. İttihat ve Terakki otoritesinin kabinede yetkili kıldığı Üç Paşalar; İç işler Nazırı ve veziriazam Talat Paşa, Kara Teşkilatı Nazırı Enver Paşa ve Deniz Teşkilatı Nazırı Ahmed Cemal Paşa'nın Almanya ile gizil bağlaşma ittifakı ile Osmanlı İmparatorluğunu I.Dünya Savaşına sokmuştur.²⁴⁶

1912-1913 Balkan Savaşları'nda Alman askeri intizamının varlığına rağmen yenilgiye uğrayan Osmanlı İmparatorluğu, buna rağmen yeniden ordunun nizamı hususunda Alman kuruluna başvuruda bulunmuştur. Neticesinde Osmanlı

²⁴⁵Alkan, "Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri", 44-45.

²⁴⁶ Beyaz Tarih, "V. Mehmed", *Beyaz Tarih*, <https://www.beyaztarih.com/ansiklopedi/v--mehmed> (Erişim Tarihi:08.01.2020).

İmparatorluğuna General Liman von Sanders gönderilmiştir.²⁴⁷

1889 yılında Mektebi Tıbbiye-i Şahane talebelerince Osmanlı Birliği adıyla mestur teşkilatlanan örgüt, Paris'te Osmanlı aydınlarınca kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşerek, Osmanlının meşrutiyet ile sürdürülebilmesi amacı gütmüştür.²⁴⁸ 1913 yılında varıldığında ise kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlı rejimini darbe ile büsbütün ele geçirilmesiyle Almanya dostluk ilişkilerinde altın çağın başladığı kabul edilmiştir. Cemiyetin ileri gelen isimlerinde Enver Paşa Osmanlı İmparatorluğunun Almanya ittifakı ile I.Dünya Savaşında İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaşta olmasını müzaheret etmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Almanya'ya takındığı yandaş tavrı, Avrupa devletlerinin Osmanlıya karşı bloklaşmasına zemin hazırlamıştır.²⁴⁹

Bu inkişaf neticesinde Avrupa'da bloklaşma temelleri atılmıştır. Pan Germen Bloğunu oluşturulan Almanya ve Avusturya/Macaristan İmparatorluklarının yanında İtalya'nın varlığı ile vahdet sağlayan Üçlü İttifak'a muhalif olarak Doğu Anadolu ve Balkan Yarımadasında emperyalizmi hak gören Rusya, Almanya intikamında sabırsızlanan Fransa ve İmparatorluk stratejilerinin tehlide uğrayacağı kaygısı taşıyan İngiltere'nin varlığıyla tekvin edilen Üçlü İtilâf bulunmaktadır. Tedricen bloklar arası silahlanma rekabeti ile yükselen buhranın neticesinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun veliahdına bir Sırp milliyetçisinin düzenlediği suikast ile katledilmesinden dolayı Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Sırbistan'a harp bildiriminde bulunmuştur. Böylece Sırbistan ittifakı Rusya'nın Avusturya-Macaristan'a harp ilanına neden olmuştur. Almanya'nın ise Avusturya'ya tanıdığı garanti ile Rusya'ya, Fransa ve İngiltere'nin ise Almanya'ya savaş açması ile bağlaşma sağlayan devletlerin müteselsil olarak dâhil olmalarıyla bütünüyle bir Avrupa mücadelesine dönüşen I.Dünya Savaşı başlamıştır.²⁵⁰

Savaşa mukaddimen Tannenberg gibi mühim tearuzlarda İltifat Devletlerine karşı zafer elde eden Almanlar, batı cephesinde İngiltere ve Fransa'ya muhalif Schlieffen Planı harekâtında bulunmuştur. Bu çerçevede İtilaf devletleri cephesinde savaşa dâhil olmak isteminde bulunan Osmanlı Devleti menfi cevap alarak,

²⁴⁷A.g.m., 45.

²⁴⁸Yaşar Semiz, "İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 35 (2014): 220.

²⁴⁹Caner Çakı, "Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman Propaganda Kartpostallarında Kullanılan Karikatürlerde Türklerin Sunumunun Göstergibilimsel Açından İncelenmesi", *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 29 (2018): 76-77.

²⁵⁰Derviş Kılınçkaya, "Osmanlı Devleti ve I. Dünya Savaşı", *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/I6.pdf> (Erişim Tarihi:08.01.2020).

İngiltere'den siparişte bulunduğu gemilerin seferberlik nedeni ile el konulması ile karşı karşıya kalmıştır. Akabinde Almanya'nın Osmanlı devletine iki savaş gemisi vermesi ile Türk-Alman ilişkileri inkişaf etmiştir. Osmanlı'nın Almanya'ya yaklaşılmasında bir diğer unsur ise İttihat ve Terakki hükümetinin Alman desteği ile Osmanlılık ve İslamcılık ülkelerinin tek vatanda var etme ideolojisinin tahakkuk edilmesi inancıdır. Bu bağlamda Osmanlı Devletini kendi safında I.Dünya Savaşında görmek isteyen Almanya, Osmanlı ordusunun terbiye edilerek, silahlandırılması halinde mühim bir nüfuza dönüşebileceğine inanmaktadır. Alman safında ise Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu halifelik mevkiinin velev kullanmak hevesidir. Böylelikle, İngiltere ve Fransa riyasetinde ki Müslümanların başkaldırması sağlanabilecektir. Öte yandan Almanya, İngiltere'nin elinde bulundurduğu Süveyş Kanalı'nın Osmanlı İmparatorluğunca ele geçirilmesiyle I.Dünya Savaşından daha hızlı ayrılacağına inanmaktadır. Nihayetinde Osmanlı'nın savaşa girmesiyle cephelerin artışı Almanya'nın, üzerindeki mesuliyetin hafiflemesine sebep olmaktadır.²⁵¹

1914 yılında Goeben ve Breslau isimli Alman gemilerinin İngiliz donanmasından kurtularak Çanakkale Boğazı'na varmasıyla, iadesini talep eden İngiltere'ye gemilerin Osmanlı tarafınca satın alınarak isimlerinin "Yavuz" ve "Midilli" olarak değiştirildiğinin ilan edilmesine müteakiben Osmanlı'nın Karadeniz'deki Rus limanlarının bombalanmasıyla Almanya safında vehleten savaşa dâhil olmuştur. I.Dünya Savaşında mühimmat sağlama ve cephe riyasetinde destek rüknünde bulunan Osmanlı ve Almanya, tedricen belirlenen dostluklarını en üst seviyeye taşımışlardır.²⁵²

²⁵¹Çakı, "Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman Propaganda Kartpostallarında Kullanılan Karikatürlerde Türklerin Sunumunun Göstergibilimsel Açıdan İncelenmesi", 76-77.

²⁵²A.g.m., 78.

Harita-2 Birinci Dünya Savaşı başında Avrupa(1914)²⁵³



İttihat ve Terakki iktidarının İngiliz ve Fransız kolonilerinde yürüttüğü İslam Birliği propagandası ülkelerde kaygı uyandırmış bu amaçla Osmanlının savaş dışı bırakılmasını öncelikli gaye edinmişlerdir. Zira Müslümanların çoğunluğun bilhassa İngiltere ile Osmanlı savaşında neticeye ehemmiyet katıyordu. Bu şartlarda İngiltere'nin kaybı Hindistan'da kargayaşaya neden olabilirdi. Osmanlının savaş dışında bırakılmasında en kısa gidişatı, Gelibolu'ya yapılacak tenzil ile İstanbul'a geçmek, başkenti kuşatmak ve Rusya'ya yardım sağlamaktı. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğü ile başarısızlığa uğratılan müttefik girişimleri, Rusya çarlığının yıkımına zemin hazırlayarak 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk Barışıyla savaştan çekilmiştir. Bu fırsatı değerlendirilen Türk askeri kuvvetleri Azerbaycan'a dek harekâtı genişleterek Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulmasına katkı sağlamıştır.²⁵⁴

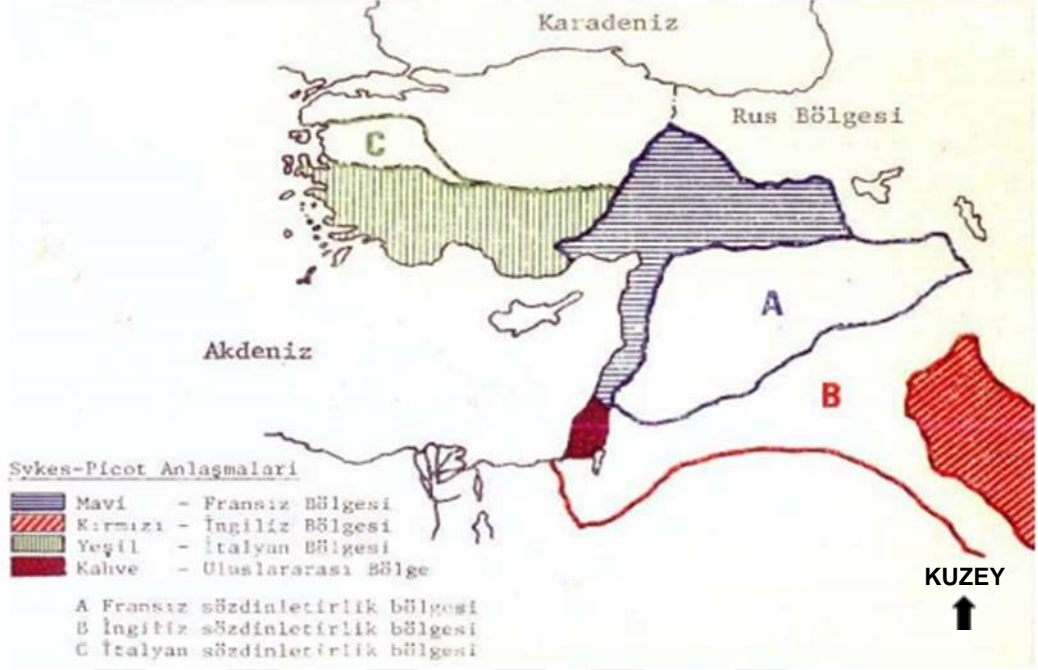
1916 yılındaki Arap Ayaklanmasına değin mühim başarılarla imza atan Türk orduları, Süveyş Kanalındaki harekâtlarının başarısızlık ile sonuçlanması neticesinde İngiliz kontrolünün hâkim olması istikrarı değiştirmiştir. Eş zamanlı Bulgaristan'ın Fransızlarca bozguna uğratılması ile Almanya müttefiklerinin komünikasyonu engellenmiştir. Şartlarla bağlantılı olarak Ateşkes sağlamayı dileyen Osmanlının, sonunun geldiğine inan Rusya İngiltere ve Fransa hedefleri arasında gördükleri

²⁵³Buğra Dündar, "1. Dünya Savaşı Haritası", *Aygün Hoca*, <http://aygunhoca.com/tarih-haritalari/86-1-dunya-savasi-haritalari/4700-1-dunya-savasi-haritasi.html> (Erişim Tarihi:09.01.2020).

²⁵⁴Derviş Kılınçkaya, "I. Dünya Savaşı Ve Osmanlı Devleti", <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/15.pdf>

Anadolu ve Ortadoğu topraklarını savaş neticesini beklemeden gizil bir antlaşma olan Sykes-Picotu 16 Mayıs 1916'da imzalamışlardır.²⁵⁵

Harita-3 Sykes-Picot Antlaşmasına Göre Osmanlı Topraklarının Paylaşılması²⁵⁶



Savaşın neticesini algılayan İttihat ve Terakki hükümetinin istifa etmesiyle oluşan Ahmet İzzet Paşa kabinesinin İngilizler ile mütareke girişimleri dolayısıyla sanılanın aksine uzlaşsız, önceden belirlenen maddelerin kabulü dâhilinde 30 Ekim 1918 tarihinde, Osmanlının parçalanması hususunda örtük ipuçları taşıyan Mondros Mütarekesi imzalanmıştır.²⁵⁷

²⁵⁵Antlaşmalar, "Sykes Picot Antlaşması", *Antlaşmalar*, <https://antlasmalar.com/sykes-picot-antlasmasi/> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

²⁵⁶Derviş Kılınçkaya, "I. Dünya Savaşı Ve Osmanlı Devleti", <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/I5.pdf>

²⁵⁷Antlaşmalar, "Mondros Ateşkes Antlaşması", *Antlaşmalar*, <https://antlasmalar.com/mondros-ateskes-antlasmasi/> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Harita-4 Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Sonra İşgal Edilen Yerler²⁵⁸



Bilhassa Mondros Ateşkes Muahedesi'nin 7. ve 24. Maddeleri Osmanlı Devletinin parçalanmasını arzular niteliktedir.

“-Madde 7; Müttefiklerin güvenliklerini tehlikeye düşürecek konumun ortaya çıkması halinde stratejik noktaların ele geçirilmesi hakkını sahip olacaklardır,

-Madde 24; Vilayat-i sittede kargaşanın baş göstermesi halinde itilaf devletleri vilayetlerin istila edilmesi hakkını saklarlar.”²⁵⁹

Belirtilen maddelerde yer verildiği üzere İtilaf güçlerine tehdit olarak algılanabilecek her durumda işgal hakkı koşulsuzca tanınmaktadır. Ağır hükümler barındıran Mondros Mütarekesi Osmanlı Devletinin fiilen varlığının sona ermesini hükmetmektedir. Hükümlere reasürans olarak İtilaf devletlerince 10 Ağustos 1920 tarihinde Osmanlı devletine imzalatılan Sevr Antlaşması ile özerkliğinin yitirilerek koloni devleti haline dönüşümüne gayret edilmiştir.²⁶⁰

²⁵⁸Antlaşmalar, “Mondros Ateşkes Antlaşması”, <https://antlasmalar.com/mondros-ateskes-antlasmasi/>

²⁵⁹Nihat Erim, “Mondros Mütarekenamesi”, *Türk Tarih Kurumu Başkanlığı*, <http://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/7-Mondros.pdf> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

²⁶⁰Antlaşmalar, “Sevr Antlaşması ve Maddeleri”, *Antlaşmalar*, <https://antlasmalar.com/sevr-antlasmasi-maddeleri/> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Harita-5 Sevr Antlaşması ile Anadolu'nun Bölünmesi ²⁶¹



Ancak İşgallerin son bulmasını isteyen halkın mukavemetçi ruh ile Sevr Antlaşmasının hükümleri kabul edilmeyerek uygulanmasına razı gelinmemiş ve ölü bir anlaşma vasfı yükletilmiştir. Kurtuluş Muharebesi azmi ile milli mücadeleye tahavvül eden toplumun varlığı, neticesinde 24 Temmuz 1923'de imza edilen Lozan Barış Muahedesi ile Türkiye Cumhuriyeti kurularak güncel Türkiye Cumhuriyeti sınırları çizilmiş ve vatandaşların hakları enternasyonal güvence altına alınmıştır. ²⁶²²⁶³

²⁶¹Antlaşmalar, "Sevr Antlaşması ve Maddeleri", <https://antlasmalar.com/sevr-antlasmasi-maddeleri/>

²⁶²Antlaşmalar, "Lozan Antlaşması ve Maddeleri", *Antlaşmalar*, <https://antlasmalar.com/lozan-antlasmasi-ve-maddeleri/> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

²⁶³Baki Sarışakal, "Lozan Antlaşması", *Baki Sarışakal*, <http://bakisarisakal.com/LOZAN.pdf> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Harita-6 Lozan Antlaşmasına Doğru Türkiye Haritası 1923²⁶⁴



Birinci Dünya Savaşı neticesinde Almanya ise kendi inhitatını 28 Haziran 1919'da İtilaf Devletleri ile imza edilen Versay Muahedesi ile belgelemiştir. Antlaşma hükümleri Alman iktidarının devrilerek yetkilerinin elinden alınması akıbetini imgelemektedir.²⁶⁵ Savaşın ardınca Almanya'da yaşanan sosyalist isyanlar iç karışıklığa mahal vermiştir. Bu proseste savaş mağlubiyeti ile rejim değişikliğine giderek 9 Kasım 1918 tarihinde Cumhuriyet ilan edilmiş ve ilk başkan olarak Friedrich Ebert seçilmiştir. Meşrutiyetin ilanı ile mütemadiyen devam eden isyanların getirdiği kargaşalar ile stabilizasyon engellenmiştir. Beraberinde 19 Ocak 1919 tarihinde gerçekleştirilen Kurucu Meclis seçimleri neticesinde popülarite kazananlar sosyalizm yanlıları, merkez ve demokrat partiler ile 31 Temmuz 1919 tarihinde Weimar Anayasası'nı kabul edilmiştir. Uzunca bir müddet politik çalkantılar ekseninde yaşanan ekonomik buhranın var ettiği enflasyon ile mücadele eden Almanya, neyse ki savaş evvelinde endüstrileşmesini itmam etmesiyle ve Versay Antlaşmasının hükümlerinin gevşetilmesiyle kriz dönemini atlatabilmiştir.²⁶⁶

²⁶⁴Aygün Hoca, "Lozan Antlaşmasına Doğru Türkiye Haritası 1923", *Aygün Hoca*, <http://aygunhoca.com/anasyfa/97-kurtulus-savasi-haritalari/465-lozan-antlasmasina-dogru-turkiye-haritasi.html> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

²⁶⁵Antlaşmalar, "Versay Antlaşması", *Antlaşmalar*, <https://antlasmalar.com/versay-antlasmasi/> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

²⁶⁶Ramazan Çalık, "Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)", *Larendem*, <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

V.Mehmed'in hastalığı dolayısıyla vefata erenmesiyle mevkine kardeşi Vahdettin getirilirken; 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılmasına dek süregelen vazifesi, son Osmanlı padişahı ünvanı ile neticelendirilmiştir.²⁶⁷

3.1.2 Cumhuriyetin Kuruluş Dönemi Türk-Alman İlişkilerinin Durumu

Osmanlı ve Alman İmparatorluklarının parçalanarak cumhuriyet rejimine intikal etmeleri ile iki ülkenin ilişkileri modern bir boyut kazanmıştır. Demokrasi ile Türkiye'de ulus ve devlet varlığında yapılan yerleşik değişimler, mühim reform ve kalkınma devinimlerini beraberinde getirmiştir. Teşebbüslerin olumlu sonuçlanması noktasında uyum, tesanüt, birlik ve sükûnet gereksinimleri var edilerek, Mustafa Kemal Atatürk'ün 20 Nisan 1931 tarihinde hazırladığı seçim bildirisinde ilk kez yer verdiği Yurtta Sulh Cihanda Sulh temel inancının²⁶⁸ benimsenmesi ile Türkiye Cumhuriyeti evrenselleşerek tüm cihana kendini kabul ettirmiştir.²⁶⁹

Evolüsyon sürecini ihtiva eden 1918-1923 yılları aralığında köhneleşen ilişkileri rejenere etmek adına Türk-alman dostluk anlaşması üzerine görüşmeler güncellik kazanmıştır. Almanya'nın savaş sonrası yaşadığı dejenerasyon akabeninde Fransa'ya tamirat borçları adı altında yaptığı ödemelerle had safhaya ulaşan mihnetlerinden kurtulmak gayesi ve izole edilmeyi ret etmesi üzerine dostluk anlaşması girişiminde bulunmuştur.²⁷⁰

Alman Dışişleri Bakanlığınca, İsveç elçisi Wallenberg vasıtasıyla İstanbul dışişleri bakanlığı temsilcisi Adnan Adıvar ile temasa geçilmesi ve Berlin'de hazırlığı yapılan dostluk antlaşmasının taslağını Türk hükümeti ile paylaşılması üzere tavzif edilen Hans Freytag, Alman devlet başkanı Friedrich Ebert'e vekâleten yetkilendirilmiştir. Alman dış işleri bakanlığınca düzenlenen 2 Şubat tarihli raporda yer verildiği üzere Türk devleti ile kurulacak ilişkide, mümessillerin atanması önceliğinde bilhassa dostluk antlaşması kurulabileceği gibi Osmanlı İmparatorluğu ile bağlantısı kalmayan Türkiye'nin uluslararası düzende yeni bir devlet ünvanı ile yeni bir aktüalite oluşumu gerçekleştirebileceğine dair inancıdır. Böylelikle Türkiye'nin yeni yönetim

²⁶⁷Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "VI.Mehmed", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, https://tr.wikipedia.org/wiki/VI._Mehmed (Erişim Tarihi:11.01.2020).

²⁶⁸Mustafa Balbay, "Yurtta sulh cihanda sulh' Atatürk'ün seçim beyanıydı!", *Cumhuriyet*, <http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/1313263/yurtta-sulh-cihanda-sulh-ataturkun-secim-beyaniydi.html> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

²⁶⁹Çalık, "Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)", <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

²⁷⁰Çalık, "Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)", <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

şeklinin beraberinde getirdiği reformlar Almanya ile ilişkilerin revize edilmesinde etkili olmuştur. Neticede 3 Mart 1924 tarihinde Dışişleri Müsteşarı Bakan Tevfik Kamil Koperler ile Hans Freytag önderliğinde Türk-Alman Dostluk Antlaşması imzalanmıştır.²⁷¹

Antlaşmanın giriş seksiyonunda yer verildiği üzere Türkiye ve Almanya arasında sağlanacak sulh ile tüzeye uygun diplomasi ve konsolosluk münasebetlerin yeniden düzenleneceği bildirilmiştir. İmzalanmasının akabinde onbeş gün içerisinde İstanbul'da murahhasların antlaşmaya onay vererek yürürlüğe girmesiyle Türkiye'ye gönderilen diplomatik vazifeliler vasıtasıyla Türk-Alman diplomasisi kurulabilmiştir.²⁷²

Büyükelçi Rudolf Nadolny karşılıklı dostluk ilişkisi ile ilgili şunları kaleme almıştır:

“I.Dünya Savaşına mütakiben beş sene zarfında Türk-Alman ilişkilerin inkıtaa uğraması akabinde, 1924 senesinde yeniden uyum sağlanabilmiştir. Bilhassa Türkiye'de doğan varyasyon öylesine kapsamlıdır ki, o mekânda yer edinmeden katiyen idrak edilemez. Atatürk'ün kahramanlığı ve yarenleriyle Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntılarında ulusal Türkiye Devleti'ni yaratmaları, vatanın şanının tüm dünyaya yaymak suretiyle tarihe damga vurmuştur. Türkiye'deki varyasyon gözardı edilememektedir. Bu bağlamda Türk-Alman ilişkilerinin gelişiminde yeni inşaya entegre yöntemlerle çalışmalara koyulmaktan kayıtsız kalamadık. Bunu yeniden başlatan dostluk muahedesidir. Muahedele bütünüyle müsavi hakları esas alan müteakıl anlayış ve enternasyonel tüzenin üzerine inşa edilmiştir. İtimat ilişkilerinin yolunu engelleyebilecek politik ve finansal çıkarlar gütmemektedir. Gelecekte ilişkilerin şekillenmesine de göstergedir. Başkent'te Alman elçiliğinin inşasına başlanılmıştır. Türk hükümeti, Türkiye'de bulunan Almanların sosyal yaşamları ile Türk-Alman ilişkilerinde iktisadi ve kültürel inkişafta gerekli Alman kurumların yeniden inşasında desteklerini esirgememektedir.”²⁷³

I.Dünya Savaşı kapsamında gözlemlendiği üzere Almanya ve Türkiye ilişkilerinin İtilaf Devletlerinin aleyhine yaratabileceği etkinin önüne geçmek adına, Versay Antlaşmasında iki ülkenin silah sevkiyatı ve ordu eğitimi boyutunda ilişkilerini içeren bir maddeye yer verilerek yasak kılınmıştır. İtilaf Devletlerinin iki ülke bağlamında önceliği Türk limanlarında bulunan Alman mülkiyetlerinin kendi lehlerine

²⁷¹ Ayşe Aydın, “Türkiye-Almanya Dostluk Antlaşması (3 Mart 1924)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/1 (2017): 113-114.

²⁷² Çalık, “Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)”, <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

²⁷³ Çalık, “Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)”, <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

millileştirmek adına denemeleri olmuştur. Söz gelimi I.Dünya savaşı ile angaje olarak irtibat kaybı yaşayan Almanya ve Türkiye, savaş sonrası, dostluk antlaşmasının imzalanmasına dek geçen proste iç politikalarını tahkim etme çabası gösterdikleri ve yeniden karşılıklı temas kurdukları bir dönemden geçmişlerdir.²⁷⁴

Weimar Cumhuriyeti döneminde Alman Dışişleri Bakanlığı politik ehliyetini olarak Alman-Türk irtibatının tebellür edilmesine katkıda bulunan Kurt Ziemke, Almanya'nın Türkiye'ye yönelik uygulaması iktiza edilen stratejilere yer verdiği Yeni Türkiye adlı kitabında savaş sonrası siyasal inkişafı şöyle değinmiştir;

“Parçalanmış Alman İmparatorluğu ve heba olan Türkiye, benzer olma durumlarına rağmen uç derecede değişik vaziyet içermektedir. Her iki devletinde I.Dünya Savaşında yenilgiye uğramalarına sebep olan askeri mukavemetlerinin yetersizliğidir. Almanya'da devletin esas rejimi yıkılırken, Türkiye'de yalnızca iktidar devrolmuştur. Sergilenen Ulusal Türk Mücadele'sinden sonra Kemalizm'in temel normlarını politika modeli benimseyerek oluşturulan Türkiye, akabinde Almanya ile modern ilişki tasarlamıştır.”²⁷⁵

1924-1932 yılları aralığında Türkiye'deki Alman Konsolosluğu görevini yürüten Rhudolf Nadolny, 20 yıl evvel eski Türkiye'de bulunması bağlamında, ülkenin eski ve yeni varlığını beraber düşünerek farklı zaman dilimlerinde gözlem fırsatı bularak şu tefsirlere değinmiştir;

“Türkiye'yi türban, fes ve harem ile bağdaştırarak Doğu yaşamıyla nitelendiren algı önemsenmemelidir. Zira yeni Türkiye gösterişli ve yabansı doğu üslubundan arınmıştır. Bugün Türkiye'de bulunacak bigâneler coğrafyası gereği doğuyu keşfedebilmektedir. Zira halihazırda Karadeniz ve Akdeniz bağlantılı mütenasip bölgedir. Asya ve Avrupa'da köprüyken, Karadeniz, Akdeniz ve Balkanların devletidir. Bugün var olan ulusal Türk Devleti yalnızca Anadolu ve Boğazlar bölgesine şamil olmaktadır. Siyasal merkezi, artık Anadolu'nun kalbinde yani Asya'da yer almaktadır.”²⁷⁶

Diplomatik ilişkilerin kurulmasında mühim bir aşama olarak iz bırakan Dostluk antlaşması, 12 Ocak 1927 tarihinde Almanya ve Türkiye arasında imzalanan Karşılıklı

²⁷⁴Çalık, “Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)”, <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

²⁷⁵Çalık, “Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)”, <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

²⁷⁶Çalık, “Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)”, <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

İkamet Antlaşması ile ilişkilerinin hukuksal sistem düzeyinde hangi koşul ve güvence ile sürdürülebileceğine dair hüküm altına alınmıştır. Diploması ve iktisadi ilişkilerde ise muhkem yapı sağlamak adına 16 Mayıs 1929 tarihinde Hakem ve Uzlaşma Antlaşması imzalanmıştır. Akabinde 28 Mayıs 1929 tarihinde imzalanan Karşılıklı Konsolosluk Antlaşması ile diploması mukavemet kazanmıştır. Öte yandan, Suçluların İadesi kapsamında da 3 Eylül 1930 tarihinde antlaşma imza edilmiştir. Vargıda iki ülke arasında ki ilişkilerin inkişaf etmesiyle politik ve ticaret anlamında mühim gelişmeler kayıt edilmiştir. 1928 yılında Almanya'daki Türk ticaret etkinliklerinin iştilgal edilmesi gayesiyle Berlin'de Türk Ticaret Odası kurulmuştur. 1929 yılı ticaret hacmi istatistikleri incelendiğinde Türkiye'den Almanya'ya yapılan ihracat değeri 75,6 milyon mark iken Almanya'dan Türkiye'ye yapılan ihracat değeri 72,5 milyon mark olarak görülmüştür. Peyderpey büyüyen Türk-Alman Ticaret değerleri vasıtasıyla 27 Mayıs 1930 tarihinde yeni bir ticaret paktı ortaya koyulmuştur.²⁷⁷

Cumhuriyet dönemine geçiş ile uyum çerçevesinde ilerleyen Türk-Alman ilişkileri, geniş görüşlülük esaslı modern reform programları uygulayan Mustafa Kemal Atatürk'e Alman diplomatlar ve halkça duyulan hayranlık damga vurmuştur. Bu bağlamda Alman Cumhurbaşkanı Mareşal von Hindenburg'un Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu sene-i devriyeyi vasıtasıyla Cumhurbaşkanı Atatürk'e yazdığı mektubunda;

“Alman ulusunun bedbah dönmelerin de Türk ulusunun dostane yaklaşımının asla unutulmayacağını, daimi olarak dostluk bağlarını korumak suretiyle derinleştirileceğini temin etmeye dair duyduğu ihtiyaca değinmiştir. Atatürk önderliğinde kurulan modern Türkiye'nin temellendirilmesini, politik ve ekonomik yükselişini takdirkârlıkla gözlemlediklerini ve Türkiye'nin istikbaline yönelik sulsever ve metanet dileklerini ileterek, izlenimlerinin kabulünü arz etmiştir.”²⁷⁸

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun onuncu yılına tekabül eden Alman Federal seçimleri neticesinde Adolf Hitler öncülüğündeki Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisinin iktidara gelmesiyle Türk-Alman ilişkilerinde yeni bir mukaddime geçiş yapılmıştır.²⁷⁹

Hitler dönemi, I. Dünya Savaşı'ndan mağlubiyet ile ayrılan Almanya'nın Versay Antlaşması ile düzenlenen yönergeler bazında kurulan sistemi zorla yıkmak üzere

²⁷⁷Çalık, “Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)”, <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

²⁷⁸Mehmet Önder, “Atatürk'e Mektuplar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 4/10 (1987): 112.

²⁷⁹Vikipedi Özgür Ansiklopedi, “Mart 1933 Almanya Federal Seçimleri”, *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, https://tr.wikipedia.org/wiki/Mart_1933_Almanya_federal_se%C3%A7imleri, (Erişim Tarihi:21.01.2020).

terakki etmiştir. Bu gayede Türkiye, Almanya'nın statükoyu zecren değiştirmek istemesine karşı çıkmasına bilâkis aralarındaki politik ilişkiler yürütülmüştür. 13 Temmuz 1933 tarihinde Hariciye Bakanı Tefik Rüştü Aras'ın Almanya'nın Roma konsolosluğu ile yaptığı müzakerede Almaya için vacip görülen rejimin anlayışla karşılanacağını bildirmesi üzerine, Hitler Türk Parlamentosunu ve hariciye komisyonunu Berlin'de istişare ederek, Türkiye ile dost kalınmasının ve ortak noktalarının arttırılması gerekliliğini tebarüz etmiştir.²⁸⁰

Hitler tüm Almanların tek devlet altında toplanarak, Almanya'nın yaşam alanının gerçekleştirilmesi hedefleri doğrultusunda emperyalizm teorisi beslemektedir. Dolayısıyla hedeflerine ulaşmasındaki önceliğin politik ve ekonomik anlamda yetkin olması gerekliliğini barındırıyordu. Bu anlamda enternasyonal arenada destek arayan Hitler, I.Dünya savaşıdan muvaffak ayrılmasına rağmen tatmin olmayan İtalya ile ittifak olunurken, bir yandan da iktisadi kalkınma sağlayacağı inancındaki varıl hammadde kaynaklarına ulaşacağı Doğu Avrupa'ya köprü olan Türkiye'ye teveccüh etmiştir.²⁸¹ Ancak tasarlanan yönelim beklentisini karşılayamamıştır. Bunun belli başlı nedeni olarak Almanya'nın değişimci stratejisi yanı sıra olumsuz yaklaşım sergilediği Balkan Paktı ve Montreux Boğazlar Sözleşmesidir. Çünkü Emperyalist yaklaşım barındıran Almanya'nın hedefleri arasında yer alan Balkan topraklarında, Türkiye'nin pakt aracılığı ile etkin olmasından rahatsızlık duymuştur. Montreux Boğazlar Sözleşmesinin ise Türkiye'ye İngiltere ile yakınlaşma getireceğine inanmıştır. Memnuniyetsizlikleri yanı sıra Türkiye ile boğazlara müteveccih antlaşma talep etmesine rağmen ret edilen Almanya, Türkiye ile ilişkilerinde gerilerek, soğuma yaşamıştır.²⁸²

Ancak ticari ve kültürel anlamda birbirlerine ihtiyaç duydukları bilincinde olan Almanya ve Türkiye dostluğu yeniden canlandırılmalıydı. Bu kapsamda yürütülen çalışmalar neticesinde dostluğun menşesi Prusya Kralı II. Friedrich'e kadar uzanılmış ve Türkiye'deki çalışmalarına övgüler sunulurken, Alman askeri heyetlerce Türkiye'ye ziyaretlerde bulunarak ilişkiler pekiştirilmiştir.²⁸³

Ziyaretler neticesinde elde edilen izlenimlerin, Askeri Genelkurmay Şefi Topçu Generali Beck'e sunulan raporda, yeni Türkiye'nin, Osmanlı Devletinden kati suretle temelde ayrıldığını belirtilirken, merkez odaklı Avrupa modelini benimseyerek bir

²⁸⁰Cemil Koçak, Türk-Alman ilişkileri , (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), 101-102.

²⁸¹Çalık, "Türk-Alman ilişkileri (1923-1945)", <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

²⁸² Koçak, Türk-Alman ilişkileri, 106-124.

²⁸³Cumhuriyet Arşivi, "14 Kasım 1934", *Cumhuriyet Günlük Gazetesi ve Arşivi*, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index.xhtml> (Erişim Tarihi:21.01.2020).

devlet geliştirilmesi hususunda siyasi ve askeri yönetimde ilerleme kaydederek evrensel başarıya ulaşıldığına yer verilmiştir. Ordunun yetersiz teçhizatına rağmen kaideli eğitimi, özgüveni ve barındırdığı gayreti Millî Mücadele'deki gurur kaynaklarına bağlantılı bulunurken, organize yapısının Almanları andırması ve talep edilen Alman örneğini eğitimin genel çerçevesi iki ülke arasındaki dostluk münasebetini yetkinleştirme gayesine dayandırılmaktadır. Türkiye'nin Alman Büyükelçiliği'nden askerî uzman talep etmesi üzerine 1936 yılında Hans Rohde Türkiye'ye gönderilmiştir. Rohde Trakya'daki Türk manevrasına katılarak, Türk ordusunun değerlendirilmesine yer vererek, Hitlerden Türklerin, Muharebe Akademisi'ne yeni subayların gönderilmesini talep etmiş, Hitler ise memnuniyetini dile getirmiştir. Atatürk ile ilgili olarak Hitler'in "Türk ulusunun üstün reformcusu" dediğini yazan Hans Rohde'nın yanı sıra; TBMM Hariciye Komisyonu lideri, Siirt millet temsilcisi Mahmut Bey'e Atatürk önderliğindeki bağımsızlık mücadelesinin kendini ve Alman Reformunu tenevvür eden bir kalıp olduğunu söyleyan Hitler Atatürk önderliğindeki Türkiye yandaşlığına vurgu yapmıştır.²⁸⁴

Bu süreçte Hitler hegemonyasının Nazizm yanlılığını ret eden hatırı sayılır sayıdaki Alman bilim adamlarının Türkiye'ye gelmesiyle Türk Üniversite Reformu gerçekleştirilmiştir. Türk üniversitelerinde Alman kültürü ve eğitim düzenini yerleştirmek için Alman eğitimcilerinin Türk üniversitelerinde görev alması sağlatılmıştır.²⁸⁵

10 Ağustos 1933 tarihinde Hitler Almanya'sı Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı von Bülow ile Türkiye Ekonomi Bakanı Mahmut Celal Bey önderliğinde imzalanan ilk ticaret anlaşmasına takiben 15 Nisan 1935 tarihinde gerçekleştirilen ikinci ticaret antlaşması; Türkiye'ye Alman yatırımcılarca tanınan kredi imkânları doğrultusunda ticaret hacmi artırılmıştır. Ancak Almanya'nın bu aksiyondan kastı Türkiye üzerinde kurmaya çalıştığı ekonomik hegemonyadır. Bu bağlamda Türk-İngiliz ve Türk-Sovyet irtibatını keserek oluşan politik neticelerle Türkiye'yi kendi safına çekmeye çalışan Almanya'nın gerekçesi Montreux Boğazlar sözleşmesi ile Türkiye'de bulunan tahkime ihtiyaç duymasıdır. Spesifik çerçevede olası bir muharebe halinde Türkiye'yi yanında bulundurmaya isteyen Almanya, bu hususta 29 Haziran 1938 tarihli Türk-Alman ticaret memorandumunda görüşünü şu ifadeyle bildirmiştir;²⁸⁶

²⁸⁴Çalık, "Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)", <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

²⁸⁵Nilüfer Kuruyazıcı, "Farklı Bir Sürgün: 1933 Türkiye Üniversite Reformu ve Alman Bilim Adamları", *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 11 (1999): 41-42.

²⁸⁶Çalık, "Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)", <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

“İktisadi neticelerden öte, görüşmeler politik ehemmiyet taşımaktadır. Türkiye'nin geçmiş zamanlardan da sağlam ekonomik ilişki ile bize bağılı icap etmektedir. Zira İngiltere, ekonomik anlamda Almanya'nın, Türkiye'ye sağladığı etki alanını yok etmeyi hedeflemek suretiyle Türkiye'ye amacından uzak kredi açmaya yönelmiştir. Türkiye'deki dış ticaret payımız %40-50 niceliğindedir. İkili ilişkimizde ticaret artışını gütme yönlendiriciliği, Türkiye'nin ekonomi açısından Almanya'ya tâbi olma getirisini sağlayacaktır.”²⁸⁷

Antlaşmalar dâhilinde Türk-Alman ticaretinde beklenen artımın yanı sıra İngiltere ve Türkiye arasında ekonomik mukavemetin engellenerek, Türkiye'nin Almanya dışına kaymasını alıkoymak adına 25 Temmuz 1938 tarihli yeni bir antlaşmaya imza atılmıştır. Vargıda Türkiye'nin istirhamı üzerine kredi görüşmelerini gerçekleştirmek adına Alman Ekonomi Vekili Walther Funk Türkiye'ye gönderilmiştir. Walther Funk 'un Ekonomi Vekili Şakir Kesebir ile 9 ve 10 Ekim 1938'de gerçekleştirdikleri müzakereler ile endüstri ve askerî alanında kullanılması üzere Türkiye'ye 150 milyon marklık kredi verilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye, Almanya ile ticaret ilişkilerini çıkarlarını gözeterek gerçekleştirse de jeopolitik konumu gereği devrin hegomanik gücü kabul edilen Almanya ve İngiltere çerçevesinde denge politikası yürütmüştür.²⁸⁸

10 Kasım 1938'de Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı ile Türkiye'de Atatürk'ün önderliği ve ilkeleri ile bezmiş muasır bir dönem başlamıştır. Cumhurbaşkanlığına seçilen İsmet İnönü, Atatürk'ün çağdaşlık çizgisindeki inkılaplarını motto edinerek Türkiye Cumhuriyetinin mevcudiyetinin muhafaza etmiştir. Ancak dönemin kompleks fonksiyonu ile iç ve dış politikada meydana gelen mihnet hali II. Dünya Savaşına gidişatta düğüm noktası haline dönüşmüştür.²⁸⁹

²⁸⁷Çalık, “Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)”, <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

²⁸⁸Kazım Karabekir, Ankara'da Savaş Rüzgârları, (İstanbul: Emre Yayınevi, 1994), 28.

²⁸⁹Sait Dinç, “Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938 - 1965)”, *Türkoloji*, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_sonrasi_ic_ve_dis_gelistmelere_bakis.pdf (Erişim Tarihi:31.01.2020).



Resim-1 11 Kasım – İstanbul’da yayımlanan Almanca Türkische Post Gazetesi Atatürk’ün vefatını, “Halk Başkanının Kaybı ile Yasta” başlığı ile veriyor, İnönü’nün Cumhurbaşkanı seçildiği bilgisi ile²⁹⁰

Ancak 1938 yılından itibaren uluslararası bloklaşmanın hız kazanması ile Almanya'nın Avrupa politikasına keskin siyaset anlayışı Türkiye'yi kaygıya sürüklemiştir. Zira Almanya'nın 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı ve İtalya'nın 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'u alıkoyması ile²⁹¹ Avrupa'da yeni bir muharebenin meydana gelmiştir. İngiltere'nin Almanya emperyalist stratejisine karşı mukadder tepkiyi göstermekte gecikmesi ve bilhassa 1938 yılında Münih tensiği ile Çekoslovakya'yı Hitler'e terk etmeleri, Batılıların Alman istilacılığını Sovyetlere yönelttikleri inancını güçlendirmiştir. İngiltere ve Fransa yanında Sovyet önermelerinin ret edilmesi ise bu inancı olabildiğince güçlendirmiştir. Böylelikle, Almanya'ya frenleyecek güvenlik donatısı oluşturmak üzere 23 Ağustos 1939'da Almanlar ile Sovyetler Saldırmazlık

²⁹⁰Mehmet Arif Demirer, İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye, (Ankara:Şen Matbaa Yayıncılık, 2015), 31.

²⁹¹Karabekir, Ankara'da Savaş Rüzgârları, 28.

Paktı imzalamıştır. Türkiye Sovyetlerden uzaklaşarak İngiltere yanlılığına ya da İngiliz-Sovyet ittifakını bağdaştırma çalışmasını yapmaya yönelik iki tercih arasında sıkıştırılmıştır. Bağdaştırma çabasında karar kılan Türkiye, ülküsünü Sovyetlere sunmuş ancak Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesine yönelik talepler ile karşılaşınca İngiliz-Fransız ittifakına yönelmiştir.²⁹²

Bundan dolayı bir dönem Almanya ile gerilen ilişkilerin istikrarlı kılınarak, Türkiye'nin müteferrik ittifaklar kurmasını engellemek adına Alman diplomat Franz von Papen Ankara Büyükelçiliği'ne atanmıştır. İlişkilerin gelişimde yönlendirme niteliği taşıyan Papen, Türkiye İngiltere ve Fransa'nın bağlaşma sağlamasında engelleyici olamamıştır ve 19 Ekim 1939'da Türk-İngiliz-Fransız paktı imzalanmıştır. Franz von Papen prevantif olamasından ötürü duyduğu öfkeyi, Hariciye Bakanı Şükrü Saraçoğlu'na Türkiye'ye müteveccih tehditkâr söylemleri ile ortaya koymuştur. Mukabele eden Şükrü Saraçoğlu ise Türk-İngiliz-Fransız uzlaşısının bir müdafaa paktı olduğunu ve Almanya ile de ilişkilerini devam ettireceklerini izah etmiştir.²⁹³ Türk-İngiliz-Fransız bağlaşımına göre; Türkiye Avrupa devletlerinden birinin saldırısı ile savaşa maruz kalırsa İngiltere ve Fransa'nın yardımını alacaktır. Şayet İngiltere ve Fransa'nın dâhil oldukları bir harp Akdeniz'e genişlerse Türkiye ise İngiltere ve Fransa'ya muavenette bulunacaktır. Türkiye özellikle bu bağlaşımına şart olarak antlaşmada Sovyet Çekincesi hükmüne yer vermediği üzere Sovyetler Birliği ile savaşa itilmek hususunda teminat oluşturmuştur.²⁹⁴

²⁹²Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", 256-257.

²⁹³Çalık, "Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)", <http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html>

²⁹⁴Osman Akandere, Milli Şef Dönemi, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1988), 273.

Türk - İngiliz - Fransız karşılıklı yardım muahedesi imza edildi

Türkiye, her hangi hududunda, bir Avrupa devleti tarafından tecavüz neticesi harbe tutuşursa İngiltere ve Fransa bilfiil yardımına gelecekler

Imzadan sonra Başvekil ile İngiliz ve Fransız sefirleri tarafından hararetle nutuklar irad edildi

Mareşal Fevzi Çakmak İngiliz ve Fransız kumandanları şerefine ziyafet verdi
Ziyafette Milli Müdafaa Vekili, general

Resim-2 Türk- İngiliz- Fransız karşılıklı yardım muahedesi imza edildi (19 Ekim 1939)²⁹⁵

Dönemin Başvekili Refik Saydam üçlü ittifakın önemine şöyle değinirken;

“Akdeniz’in başından sonuna değin, özdeş sulah amacının güdümcüleri; Türkiye ve Fransa, kara sınırının oluşturduğu toprak konumu dolayısıyla birbirinden erk edinen iki ulus olarak yan yana ölkü iktisap etmektedirler. Türk ulusunun idealist niteliği ve ordusunun yiğitlik destanı ile aynı idealizme hadim olan Fransız ulusu; olası saldırıları savşturmak amacıyla, birbirini bütünleyen iki sütun halindedir. Türkiye’nin Fransa ile kenetlenmesi dünya barışının nefsinedir ve türlü aciz çıkarlardan soyutlanması barışın muhafaza edilmesine katkı sağlayacaktır.”²⁹⁶

²⁹⁵Demirer, İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye, 41.

²⁹⁶Ahmet İlyas ve Orhan Turan, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası”, *Atatürk Dergisi*, 1/1 (2012): 322.

İsmet İnönü, antlaşma sonrası kabinede yapmış olduğu konuşmada şu sözlere yer vermiştir:

“Antlaşma; mahal edindiği etki alanında uluslararası barış ve güvenliği sağlamak suretiyle kendi itimadımızı muhafaze etmek amacına yönelmiştir. Barışı koruma ideolojisi; her devlette, kendi kişisel yapısı, coğrafi konumu ve olanaklarına göre ayrı ayrı önlemler telkin edebilir.”²⁹⁷

3.2 AVRUPA BİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE-ALMANYA İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.2.1 2.Dünya Savaşı Dönemi: Birlik Kurma Çalışmaları Kapsamında Türk-Alman İlişkileri

Almanya'nın Ağustos 1939 döneminde SSCB ile batı ve doğuda aynı süreçte savaşa riskini önlemek amaçlı saldırmazlık paktı imzalamasından sonra²⁹⁸ 1 Eylül 1939 tarihinde Polonya'ya girmesinin karşılığında 3 Eylül 1939'da İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya muharebe başlatmaları ile İkinci Dünya Harbi ilan edilmiştir.²⁹⁹



Resim-3 Almanya, Polonya'ya saldırıyor (2 Eylül 1939)³⁰⁰

²⁹⁷A.g.m., 322.

²⁹⁸İbrahim Sarı, II.Dünya Savaşı: YIL:1939, (Antalya: Net Medya Yayıncılık, 2017), 6.

²⁹⁹Rıfat Uçarol, Siyasi Tarih, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995), 595.

³⁰⁰Demirer, İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye, 37.

Pazaritesi 4 EYLÜL 1939 KURUŞ	Ulus Binası Çankırı Caddesi, Ankara Telgraf: Ulus - Ankara TELEFON Müdürlük 104 Baskıhanesi 105 Yeni Müdürlük 106 Yeni Baskıhanesi 107 1939	ULUS ADIMIZ ANDIMIZDIR	2. İNCİ SAYFAMIZDA Tom bir Polonya haritasını veriyoruz Keremimiz bu haritayı izleyip aklıyarak hareketin işkifisini buradan takip edebilirsiniz.
-------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Almanya her türlü sulh teşebbüsünü reddetti

Büyük Avrupa harbi başladı!

İNGİLTERE İLE FRANSA DÜNDEN BERİ

ALMANYA İLE HARP HALİNDEDİR

Çemberleyn 3 eylül pazar günü
saat 11 de harp haberini ilân etti

1939

İngiliz Kralının mesajı



Kuvet hakka
galip degildir
Bu iptidai
bir şeydir!

Resim-4 İngiltere ve Fransa, Almanya'ya harp ilan ediyorlar (4 Eylül 1939) ³⁰¹

İngiltere ve Fransa'nın yanında yer alan Avusturya, Kanada ve Güney Afrika ülkelerinin müttefikliğine rağmen Alman kuvvetlerinin Polonya'yı istilâ etmesi üzerine, 17 Eylül 1939 tarihinde SSCB'nin Polonya'ya doğruca girmesiyle, bütünüyle teslim olmuştur. Ardınca Almanya'nın saldırısından tereddüt duyan SSCB, coğrafi konumları gereği koruyucu etken yaratmak üzere Estonya, Letonya, Litvanya ve Finlandiya'yı işgal etmiştir. Batı bu girişimde statik kalırken, Fransa Alman sınırında Manginot savunma hattını kurmuştur. 1940 yılının Nisan ayında Almanlar denizaltılarına üs kurmak ve İsveç madenlerinden çıkarılarak Norveç limanına ulaştırılan demirlere el koymak gayesiyle Norveç'e çıkarmada bulunmuş ve 9 Haziran'da teslim almıştır. Ardınca hücumda bulunduğu Danimarka'da direnemeyerek teslim olmuştur. 10 Mayıs 1940 tarihinde yardıma gelen İngiltere ve Fransa donanmalarına rağmen Belçika, Hollanda ve Lüksemburg işgal edilmiştir. ³⁰²

³⁰¹Demirer, İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye, 38.

³⁰²Sarı, II.Dünya Savaşı: YIL:1939, 6.



Resim-5 SSCB, Polonya'ya saldırıyor (17 Eylül 1939)³⁰³

14 Haziran 'da Almanya güçlerinin Paris'e saldırısıyla ele geçirilen Kuzey Fransa ve Atlas Okyanusu ardınca Fransa ile imzalanan ateşkes antlaşması neticesinde göçertilerek, Almanların denetiminde Fransız Mareşal Henri Philippe Pétain önderliğinde hükümet kurulmuştur. Hitlerin müteakip hedefi ise İngiltere'dir.³⁰⁴ Savaşın Akdeniz'e sıçraması ile Türk-İngiliz-Fransız ittifakına istinaden Türkiye'den savaşa girilmesi talep edilmiş ancak Türkiye "Sovyet Çekincesi" hükmü gereğince İngiltere ve Fransa'nın beklentisini gerçekleştirememiştir. İngiltere ise Fransa'nın kesin yenilgisi ile stratejisini kararlıkla yürüten Türkiye'nin üzerine gitmenin, Mihver devletlere yönelim olasılığını arttırmak olacağı çekintisindedir. Bu bağlamda Batı Türkiye'nin savaş dışında kalma halini bağladığı Sovyet çekincesi hükmünü bahane olarak değerlendirirken, yükümlülüklerinin yerine getirmekten aciz ülke olarak nitelendirilse de, Türkiye İngiltere, Almanya ve Sovyetler Birliği çerçevesinde denge stratejisi yürütmüştür. Türk kamuoyu ise savaşa girilmemesi doğrultusundaki kanaati desteklemiştir.³⁰⁵

³⁰³Demirer, İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye, 39.

³⁰⁴Sarı, II.Dünya Savaşı: YIL:1939, 7.

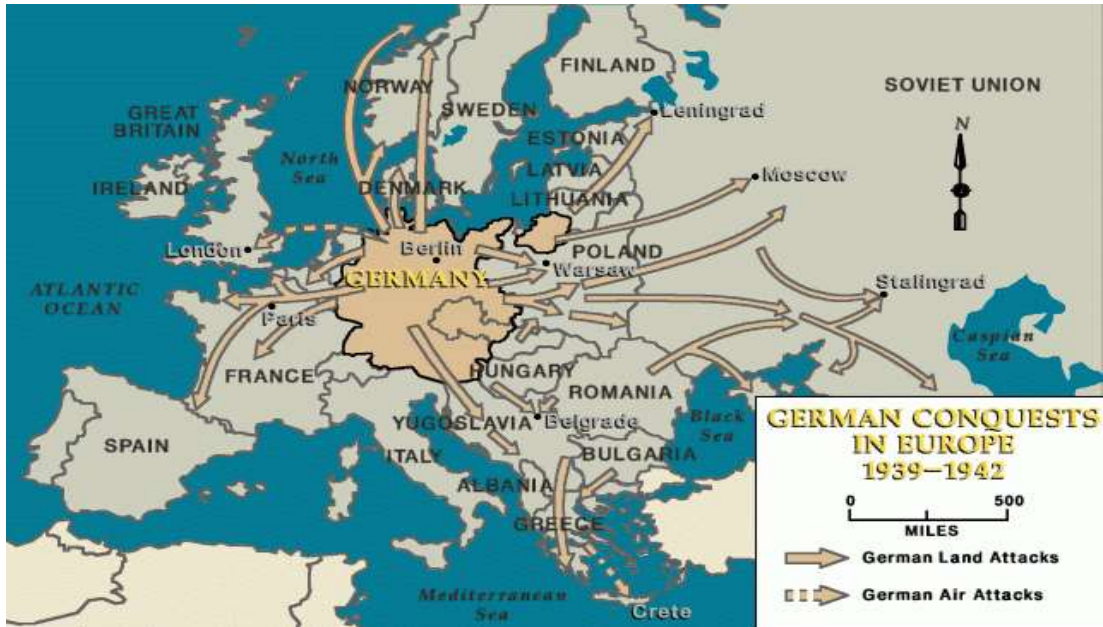
³⁰⁵Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", 257-258.



Resim-6 Hariciye Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun tavzihi (1 Şubat 1940) ³⁰⁶

Özgür Fransa Harekâtı ile işgalcilere karşı kesin direniş sergileyen İngiltere ise havadan ve denizden maruz kaldığı bombardımanlar ile 1941 yılının ortalarına dek ağır zayıat vererek Avrupa'dan sürülmüştür.³⁰⁷

Harita-7 Almanya Avrupa'yı Fethediyor, 1939–1942³⁰⁸



³⁰⁶Demirer, İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye, 45.

³⁰⁷Sarı, II.Dünya Savaşı: YIL:1939, 8.

³⁰⁸United States Holocaust Memorial Museum, "Avrupa'da II. Dünya Savaşı", *United States Holocaust Memorial Museum*, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/world-war-ii-in-europe-abridged-article> (Erişim Tarihi:30.01.2020).

Bu proseste Türkiye, Mihver kuvvetlerin Balkanları istilâ ederek, Almanların Bulgaristan sınırına yerleşmesi neticesinde oluşun Rus-Alman dostluğu ile kuşku akıbetine uğramış ve Hitlerin Türkiye bağlantılı Orta Doğu emperyalizmi olasılığından dehşete düşmüştür.³⁰⁹ İngiltere'nin Almanya ve Sovyetlerin Türkiye'yi paylaşıracağına dair iddiada bulunması üzerine Hitler; Bulgaristan'a yapılan çıkarmanın Türkiye'ye yönelik olmadığına dair teminatını 1 Mart 1941'de İsmet İnönü'ye ilettiği mektubunda şu söylevler ile tebarüz etmiştir;³¹⁰

“...Almanya'nın önlemleri, hiçbir biçimde Türkiye'nin toprak ve politik bütünlüğüne müteveccih değildir. Tersine, beraberce yürümesini sağladığımız mühim muharebenin anıları ile mütakiben ızdıraplı senelere meşbu olarak, Almanya ve Türkiye dostluğuna istinaden işbirliği için gelecekte dahi bütün koşulların var olduğunu mutlak olarak benimsediğimi tasrih etmek isterim.”³¹¹

Hitler mektubunu sonlandırırken, Türk-Alman ilişkilerinin çıkarlar doğrultusunda mecburiyetini vurgularken nazik üslubunu yanı sıra satırlarında Türkiye'ye gözdağı vermeyi de ihmal etmemiştir;

“...Bu mütalaalarla, Bulgaristan'da yol alan Alman birliklerinin, Türk hudutlarında bulunmalarının amacı ile ilgili olarak yanlış yaratmaya mahal vermeyecek kadar uzaklıkta bulunmalarını emrettim. Şu kayıtla ki, Türk hükümeti, bize tuttuğumuz yolu tadil etmeyi mecbur edecek önlemlere erişmeyi icap etmesin.”

312

Hitler'in mektubundaki tehditkâr ifadelerden rahatsızlık duyan İsmet İnönü, 12 Mart 1941 tarihinde kendisine gönderilen mektubun içeriğinde yer verilen Türk-Alman ilişkilerinin mottosundan duyduğu memnuniyetin yanı sıra, üstü kapalı ancak açık ve sert ifadelerde bulunmuştur;

“...Türkiye 1939'dan bu yana izlediği siyasetin esasında aynı ilkeleri barındırmaktadır. Toprak bütünlüğü dokunmazlığını ülkeler arası politik ve askeri

³⁰⁹Faruk Sönmezoğlu, Türk Dış Politikasının Analizi, (İstanbul: Der Yayınları, 2001), 111.

³¹⁰Altay Öymen, "Hitler ile İnönü'nün 1941 Mart'ındaki mektuplaşması", *Radikal*, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan-oymen/hitler-ile-inonunun-1941-martindaki-mektuplasmasi-995617/> (Erişim Tarihi:29.01.2020).

³¹¹Öymen, "Hitler ile İnönü'nün 1941 Mart'ındaki mektuplaşması", <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan-oymen/hitler-ile-inonunun-1941-martindaki-mektuplasmasi-995617/>

³¹²Öymen, "Hitler ile İnönü'nün 1941 Mart'ındaki mektuplaşması", <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan-oymen/hitler-ile-inonunun-1941-martindaki-mektuplasmasi-995617/>

birleştirmelerin biçimine göre tetkik edilemez. İşgaldan korunma hakkının getirisi olarak yabancı bir ülkenin galibiyeti bağlamında hüküm yürütme devinimine izin veremez. Dolayısıyla ulusal egemenlik bütünlüğünde gerçekleşecek her taşkınlığa boyun eğmemekte kararlıdır.”³¹³

Mihver Devletlerce etrafı abluka edilen Türkiye ihtiyatla denge politikasını yürütmek vaziyetindeyken gerçekleştirdiği mektuplaşma sonrası, İngiliz-Fransız ittifakının Türk-Alman irtibatında meydana getirdiği kopukluğu, Almanya'nın savaşta elde ettiği başarı sebebiyle gidermesi gerekliliğiyle yüzleşerek geliştirmeye koyulmuştur. İngilizlere de sırtını dönmek üzere Alman ticaret antlaşması dolayısıyla yürütmek durumunda olduğu Türk-Alman ilişkilerinin varlığını öne sürerek açıklamada bulunarak kabul ettirmiştir.³¹⁴

Hitler - İnönü mektuplaşması ardınca Türkiye'nin, Almanya tehditlinden ihtiraz duyması üzerine taraflar arasında toprak bütünlüğüne ve dokunulmazlığına saygı gösterme ülküsü ile 18 Haziran 1941 tarihinde Türkiye-Almanya Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması imza edilmiştir. Antlaşmanın mühim bir hususiyeti tarafların yükümlülüklerinin gizli kalması ilkesidir. Bu ilke Türkiye'nin İngiltere ve Fransa bağlaşımı yönünden de Mihver Devletler yanında muharebeye katılım mecburiyeti taşımaması sebebi ile ihtimam taşımaktadır. Bu vesileyle Türkiye kendisini politik anlamda dirlik statüsüne taşımıştır.³¹⁵

Antlaşma sonrası Alman büyükelçisi Franz Von Papen Yeni Sabah gazetesine verdiği beyanname de şunları izah etmiştir;

“Bu pakt, yüzyıllardan beri memleketlerimizi birbirine entegre eden ancak Avrupa'ya yeni bir kaide ve sürekli barış inancalamayı dileyen siyasetin gayeleri hakkındaki uyuşmamazlıklardan ötürü geçici düzensizliklere maruz kalan dostane ilişkisi yeniden doğrulamaktadır. Bundan dolayı paktın önemini, dönemin tarihsel görüngülerince irdelemek lüzüm gelmektedir. Bununla birlikte Almanya'nın ve müttefik ülkelerin Avrupa'da hukuka dayanan yeni düzen uğruna verdiği sürekli çabasının yanı sıra bağımsızlık politikasını egemen kılan Türk ulusunun, şanlı

³¹³Öymen, "Hitler ile İnönü'nün 1941 Mart'ındaki mektuplaşması", <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan-oymen/hitler-ile-inonunun-1941-martindaki-mektuplasmasi-995617/>

³¹⁴Yavuz Özgüldür, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)*, (Ankara: Genkur Basımevi, 1993), 143.

³¹⁵Başak Karataş, "II. Dünya Savaşı Sırasında Franz Von Papen Suikastı Çerçevesinde Türkiye, Sovyetler Birliği ve Almanya İlişkileri", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/1 (2019): 130.

tarihinin mirası olarak batı ve doğu arasında bağ oluşturmak sıfatıyla hak kazandığı mevkiyi güvence altına almaya kararlı olduklarının da delilidir.”³¹⁶

Türk Hariciye Bakanı Şükrü Saraçoğlu pakta:

“Türk ve Alman ulusları bu antlaşma ile birbirlerine bir kez daha yardım etmiş oluyorlar” yorumunda bulunmuştur.”³¹⁷

22 Haziran 1941 tarihinde Alman kuvvetlerinin Polonya sınırları üzerinden Alman-Sovyet sınırına ilerleyerek hücum başlatması ile Türkiye üzerindeki Alman-Sovyet ittifakından doğan kuşku zarureti olarak adlandırılan Polonya Sendromu yok olmuştur. Akabinde Almanya'nın Türkiye'yi savaşa katılmaya zorlaması ile Ankara'da Alman propagandaları etkinleştirilerek, Türk basınında Sovyet topraklarındaki Alman muvaffakiyetlerine yer verilmiştir. Ancak yine de politik rengini belirsiz kılmaya çabalayan Türkiye, savaş prosesinde hükümetin tarafsızlık politikası tutumunu sergilemeye devam etmiştir.³¹⁸

Almanya, Türkiye'nin tarafsızlık politikasını 1943 yılında doğu cephelerinde yaşadığı başarısızlıklarla bağlantılı olarak desteklemeye başlamıştır. Zira Balkanların Güney hattını teminat altına almak üzere Türkiye'nin Müttefikler ile ittifaka yönelmesinden önce objektif varlığını sürdürmesine arka çıkmıştır.¹⁸ Nisan 1943 tarihinde iki ülke arasında imzalanan yeni bir ticaret antlaşması ise ilişkilerin gelişimde dönüşüm sağlamıştır. Bu vesileyle Almanya'nın Türkiye'ye geçmişte vaat ettiği silah teslimatı gerçekleştirilirken, Almanya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği krom niceliği artmıştır.³¹⁹

Öte yandan Asya'yı hükmü altına almaya çalışması üzerine 1937 yılından süregelen Çin'le savaşan Japonya, 7 Aralık 1941 tarihinde ABD ve Pasifik Okyanusu çevreleyen Avrupalı devletlerine hücum ederek bölgenin büyük bir bölümüne hâkim olmuştur. Akabinde Doğu Avrupa'da ki Alman yenilgileri ile Müttefik kuvvetlerce İtalya'nın işgali ve Amerika'nın Pasifik'teki muvaffakiyeti neticesinde muharebedeki denetimini kaybeden Mihver Devletler geri çekilmek zorunda kalmıştır.³²⁰

³¹⁶İlyas ve Turan, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası”, 325-326.

³¹⁷A.g.m., 326.

³¹⁸Karataş, “II. Dünya Savaşı Sırasında Franz Von Papen Suikastı Çerçevesinde Türkiye, Sovyetler Birliği ve Almanya İlişkileri”, 131.

³¹⁹Özçelik, “İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası”, 263.

³²⁰Vikipedi Özgür Ansiklopedi, “II. Dünya Savaşı”, *Vikipedi Özgür Ansiklopedi* [https://tr.wikipedia.org/wiki/II. D%C3%BCnya Sava%C5%9F%C4%B1](https://tr.wikipedia.org/wiki/II._D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1) (Erişim Tarihi:29.01.2020).

5 Haziran 1944 tarihinde Alman savaş gemilerinin Boğazlardan Karadeniz'e geçmesi ile Türkiye ve Müttefiklerinin arasının açılmasının neticesinde Hariciye Bakanı Numan Menemencioğlu istifa etmiştir. Akabinde Müttefik Devletlerce Almanlarla ilişkilerinin kesilmesi yönündeki baskılara maruz kalan Türkiye 20 Nisan 1944 tarihinde Almanya ile krom sevkiyatını durdurduğunu açıklaması üzerine 2 Ağustos 1944 tarihinde ise TBMM aldığı hüküm ile Almanya ile tüm ilişkilerinin kesildiğini ilan etmiştir.³²¹

Resim-7 Türkiye, Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesiyor (2 Ağustos 1944) ³²²



6 Haziran 1944 tarihinde Müttefiklerin askeri operasyonu neticesinde erklığıne kavuşan Fransa, ardınca 11 Eylül 1944 tarihinde ABD birliklerinin doğu Sovyet hattını geçmesi üzerine Almanya'ya girerek saldırılarını sürdürmüştür. 12 Ocak 1945 tarihinde Sovyet Birliklerinin saldırısıyla Batı Polonya'nın hürriyetini edinmesi ve Macaristan'ın teslim olmasıyla sona yaklaşılırken³²³ savaşın başlamışına müteakiben İngiltere ve Fransa ittifakı ile tercihini Batı yandaşlığından kullandığını aşikâr eden Türkiye, savaş gerekince izlediği dış politika ile kendisini uzlete çekerek Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Çözüm arayışları intihasında Batı desteğini çıkmaz yol olarak varsaymasıyla, BM örgütünün dünya barışı kapsamında gerçekleştireceği San Francisco Konferansı'nda çıkarları doğrultusunda yeni dünyanın tebarüz

³²¹Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", 264.

³²²Demirer, İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye, 69.

³²³United States Holocaust Memorial Museum, "Avrupa'da II. Dünya Savaşı", <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/world-war-ii-in-europe-abridged-article>

etmesinde yer alabilmek adına 23 Şubat 1945'de Almanya ve Japonya'ya sözde harp açmıştır. Buna rağmen Türkiye tatbikî bir muharebeye girmeyerek askeri muamelelerinde yer almamıştır.³²⁴³²⁵

Harita-8 Nazi Almanya'sının Yenilgisi, 1942–1945³²⁶



16 Nisan 1945 tarihinde Sovyetlerin Berlin'i kuşatarak şansölyeliğe doğru ilerlemesi Hitler'in intiharına sebep olurken 8 Mayıs 1945 tarihinde Almanya'nın teslimiyet ile sonuçlanmıştır. İntihada ABD'nin Japonya'ya attığı atom bombası ile 2 Eylül'de teslim olması II.Dünya Savaşını sonlandırmıştır.³²⁷

3.2.2 Soğuk Savaş Döneminde Avrupa Birliği ve Türk-Alman İlişkileri

İkinci Dünya Savaşının ardından SSCB'nin tehdit dolu istemlerine maruz kalan Türkiye, özerk hareket etme istidadını kaybetmiştir. Çoğunlukla ulusal çıkarlarına cazip ancak Batı menfaatleriyle çakışan alternatifler arasında seçim yapmaya yönelik kararsız kalmıştır. Batı ittifakı ile var olabileceği telaşesiyle bizatihi güvenliğini sağlayabilecek silah imalat olanaklarından vazgeçerek, NATO'nun kanatları altında garantici bir koruma önlemi yeğlenmiştir. Bu statüko, Türkiye'ye enternasyonal

³²⁴Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, 265-266.

³²⁵Dinç, "Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938 - 1965)", http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_sonrasi_ic_ve_dis_gelistemelere_bakis.pdf

³²⁶United States Holocaust Memorial Museum, "Avrupa'da II. Dünya Savaşı", <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/world-war-ii-in-europe-abridged-article>

³²⁷United States Holocaust Memorial Museum, "Avrupa'da II. Dünya Savaşı", <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/world-war-ii-in-europe-abridged-article>

arenada anomali yaratmıştır.³²⁸ Avrupa'daki gidişata yönelik Sovyetlere karşı tutumunu, Türkiye yandaşlığıyla ilan eden İngiltere ve ABD, Sovyetler Birliğine eleştirel ikazlarda bulunmuştur. Bu dayanakla Sovyetler birliğine, Türk hâkimiyetinin güvenlik esaslı herhangi bir devlet ile paylaşılmasının söz konusu olmadığı gibi gözdağı verenlere karşıt şerefli bir direnç sağlayacağını bildirerek, Batının takdirini kazanmıştır. Sovyetler ise etki alanı varsaydığı Doğu Avrupa'da hükmü sürdürmeye devam ederken, savaş sonrası ambale olan İngiltere ve ABD gidişata kayıtsız kalmıştır. Savaş sürecindeki tarafsızlık politikasının azimetini o dönemde yaşanan Türkiye, bir nevi cezalandırılmak ve bedel ödettirilmek adına sözde dayanışmalar ile yalnızlık olgusuna itilirken, tarafsızlığın getirilerinden çekinerek yer alacağı dünyayı San Francisco Konferansına katılarak, BM yana kullanmıştır. BM mensupluğu ile Türkiye'nin Truman Doktri'ni çerçevesinde, askeri ve iktisadi yardım alması kararlaştırılmıştır. Böylelikle tarafsızlık politikasını rafa kaldıran Türkiye, iç ve dış siyasette yeniden yapılmaya yönelerek Batılı meşrutiyetin ve bağımsız dünyanın yanında var olduğu dış politika benimsemiştir. Avrupa ise Marshall Planına Türkiye'yi dâhil ederek, modern dünyanın Türkiye'yi onayladığını ihsas etmiştir. Ardınca Sovyet istilacılığı tehdidi yaşanan Avrupa ülkeleri insani hak değerleri ile çevrelenmiştir. Özgürlük teminatlı ittifak birimi olan Avrupa Konseyinin 1949 yılında kurulmasına müteakiben, Türkiye mensubu olmuş ve 1952 yılında NATO'ya dâhil olmasıyla beraber Türkiye Demokrasi destinasyonu ile temellerini oluşturmuştur.³²⁹

Savaşta yenik düşerek, kayıtsız şartsız teslim olan Almanya ise ağır zayıf karşısında fiziksel ve psikolojik anlamda hezimete uğramıştır. Enfrastrüktür sistemi çökmüş, mal ve hizmet bağlamında aşırı ederlilik ithalata yönlendirirken, azalan toprak fertilitesi ile besin fiyatlarındaki yükseliş ve beraberindeki dolar krizi ile mücadele akıbeti nevmite kılınmıştır. Neticede Almanya; İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve ABD arasında dört istila nahiyesine bölünmüştür.³³⁰

Ancak karar yetkisinin ve gidişat çizgisinin belirmesi hususunda müttefikler arasında çıkan fikir ayrılıklarının çıkarlar istikametinde yönetmek adına müttefik devletler konseyi kurulmuştur. Konseyde Almanya'nın kömür ve çelik menşelerinin

³²⁸Fetullah Akın, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yenidünya Düzeni Ve Türkiye", *İş ve Hayat*, 3/5 (2017): 133.

³²⁹Dinç, "Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938 - 1965)", http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_sonrasi_ic_ve_dis_gelismelere_bakis.pdf

³³⁰Kerem İnan, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Almanya'da Yoksulluk Ve Kalkınma Politikaları", *Academia*, https://www.academia.edu/9993901/%C4%B0K%C4%B0NC%C4%B0_D%C3%9CNYA_SAVA%C5%9EI_SONRASI_ALMANYADA_YOKSULLUK_ve_KALKINMA_POL%C4%B0T%C4%B0KALARI (Erişim Tarihi:01.02.2020).

kullanımının yönetilmesi, Sovyetlerin işgal ettiği bölgedeki donatıların kendi devletlerine aktarması, doğu Avrupa'dan sürgün Almanların ülkeye yayılması gibi sorunlara değinilirken; İngiliz istilasındaki Ruhr bölgesi kaynaklarının Fransızlar ve Sovyetlerce paylaşılma talebinin ABD desteği ile ret edilmesi inkisar noktasının temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda önceliği Avrupa'da ve dünya çapında yerleşik barışın ortaya çıkması uğruna Almanya'nın gelecekte neden olabileceği problemlerin ortadan kaldırılması esas kılınırken, müttefik ilişkilerde denklik kurulmuştur. Avrupa'nın endüstri ve iktisadi düzeneğinde kalbi kabul edilen Almanya'nın istikbaldeki statüsü anlaşmayla sabit kılınmalıydı. Neticede Nazizm'in yok edilerek, Almanya'nın silahsızlandırılması ve eğitim sistemindeki niteliksel değişimin meşrutiyete uyar durumuna getirilmesine dek işgal altında tutulmasına kararlaştırılmıştır. 17 Temmuz 1945 - 2 Ağustos 1945 aralığında gerçekleşen³³¹ Potsdam Konferansı'nda Almanya'nın, yerel muhtariyete sahip işgal bölgelerinde federasyon kurulmasına karar verilmiştir.³³²

Nazi arınma sürecinde ilerleyişler gerçekleşirken müttefiklerin keskin fikir ayrılıklarının tahammülsüzlüğü tetiklemeyle ABD, Birleşik Krallık ve Fransa Federal Almanya Cumhuriyeti kuruluşu altında 23 Mayıs 1949 tarihinde Batı Almanya'da birleşirken, Sovyetler Birliği ise Demokratik Almanya'yı kurarak 7 Ekim 1949 tarihinde Doğu Almanya'da varolmuştur.³³³

Farklı federal iktidarların takip ettiği stratejiler ile adım adım tebarüz eden Federal Almanya'nın dış politikasının esasında, çok yönlü işbirliği yapılarıyla entegre siyaset vurgulanmıştır. Savaşın acı eksperyansı neticesinde komşu ülkeler Almanya'nın münferit hareket etme girişimlerini engellemek üzere entegrasyon düşüncesine soğuk bakarken³³⁴, Türkiye aksini imgelercesine Alman Federal Meclis üyesi Şansölye Konrad Adenauer'u 18-26 Mart 1954 tarihleri aralığında Ankara, İzmir ve İstanbul'da ağırlamıştır. Türk-Alman ilişkilerinde mühim temaslarda bulunarak yenileme sürecine iltihak edilmiştir. Tenezzüh öncesi Türk Haberler Ajansı vasıtasıyla Türk ulusuna bildiride bulunan Adenauer şu tebliğde bulunmuştur;

³³¹Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Potsdam Konferansı", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, https://tr.wikipedia.org/wiki/Potsdam_Konferans%C4%B1 (Erişim Tarihi:01.02.2020).

³³²Inan, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Almanya'da Yoksulluk Ve Kalkınma Politikaları", https://www.academia.edu/9993901/%C4%B0K%C4%B0NC%C4%B0_D%C3%9CNYA_SAVA%C5%9EI_SONRASI_ALMANYADA_YOKSULLUK_ve_KALKINMA_POL%C4%B0T%C4%B0KALARI

³³³Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Almanya Tarihi", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Almanya_tarihi#B%C3%B6l%C3%BCnme_ve_Birle%C5%9Fme_\(1945-1990\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Almanya_tarihi#B%C3%B6l%C3%BCnme_ve_Birle%C5%9Fme_(1945-1990)) (Erişim Tarihi:01.02.2020).

³³⁴Ismail Ermağan, "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Almanya İlişkileri", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/20 (2012): 75-77.

“Türkiye’nin esaslı kültür odaklarını ziyaret etmekten, dinç ve cesur nitelikleriyle yazgıladığı evrelere şahsen tanık olmaktan coşku duyacağım. Bunlardan ziyade Türk milletini ve onun mümessillerini,yüzyıllara dayanan Türk Alman dostluğunun geçmişi üzerinden tanımaktan kıvanç duyacağım.”³³⁵

Müteakiben Türk – Alman irtibatının ve işbirliğinin yetkinleştirilmesi amacıyla, Türk hükûmetinin davetlisi olarak 1957 yılında Şansölye Konrad Cumhurbaşkanı Theodor Heuss ve beraberindeki heyeti ile dönemin reisicumhuru Celâl Bayar ve Başvekili Adnan Menderes’in karşılaşması ile Ankara’da askerî, ticarî ve iktisadî işbirliği sağlamak gayesiyle üç günlük temas gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs Sorununa da yer verilen görüşmelerde en mühim husus 255 milyon marklık avans ile 740 milyon mark değerinde Türkiye’nin Almanya’ya silah satışı gerçekleştirilmesine dair imza edilen antlaşmadır. Müzakere kapanışında Türkiye inayatinin belgesi olarak Dr.Heuss’a Ankara onursal hemşerilik pâyesi sunmuştur. Bu dönemde ihya niteliğinde Türkiye’deki fabrika ve baraj ve liman kuruluşlarında Alman firmaları faal rol almışlardır.³³⁶

³³⁵Egemen Bağış, “Türkiye’nin Kıymeti Bilinmeli”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/haberler/2012/turkiyenin_kiymeti_bilinmeli.pdf (Erişim Tarihi:01.02.2020).

³³⁶Alp Ömer, “05 Mayıs 1957 – Federal Alman Reisicumhurunun Türkiye’yi Ziyareti”, *Koleksiyon Odası*, <http://koleksiyonodasi.com/05-mayis-1957-federal-alman-reisicumhurunun-turkiyeyi-ziyareti/> (Erişim Tarihi:01.02.2020).



Resim-8 Dönemin başbakanı Adnan Menderes'in, Şansölye Konrad Adenauer'ü Ankara ziyareti esnasında hava meydanında karşılaması³³⁷



Resim-9 Alman Reisisumhur Theodor Heuss'un Alman kurulu ile Ankara Havalimanına gelişi¹³³⁸

³³⁷Türk Dış Politikası, "Mart 1954: Adnan Menderes, Ankara'da Batı Almanya Başbakanı Konrad Adenauer'u karşılar", *Twitter*, <https://twitter.com/trdispolitika/status/893461296024354816> (Erişim Tarihi:01.02.2020).

³³⁸Ömer, "05 Mayıs 1957 – Federal Alman Reisisumhurunun Türkiye'yi Ziyareti", <http://koleksiyonodasi.com/05-mayis-1957-federal-alman-reisisumhurunun-turkiyeyi-ziyareti/>

Almanya Federal Cumhuriyeti'nin ziyaretlerine 1958 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar mukabele etmiştir.³³⁹



Resim-10 Reisicumhurumuz Sayın Celal Bayar'ın 7-15 Mayıs 1958'de Federal Almanya'yı ziyaretlerine dair fotoğraflar³⁴⁰

³³⁹Ermağan, "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Almanya İlişkileri", 77.

³⁴⁰T.C. Bonn Büyükelçiliği Basın Ateşeliği, "Reisicumhurumuz Sayın Celal Bayar'ın 7-15 Mayıs 1958'de Federal Almanya'yı ziyaretlerine dair fotoğraflar", *SALT Araştırma Koleksiyonları - Kent Toplum ve Ekonomi*, <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/124047> (Erişim Tarihi:01.02.2020).

Karşılıklı ziyaretlerin sağladığı dostluk bağı doğrultusunda 31 Ekim 1961 tarihinde Almanya, endüstri hızının nüfus artışından hızlı olan Türkiye’de köylerden şehirlere göç sebebiyle işsizlik mağduru yaşayan işçilerinin; Almanyaya gönderilmesine dair akdedilen işgücü göçü antlaşması imzalanmıştır. Bu bağlamda 6800 Türk işçisi çalışmak ve karşılıklı ihtiyaçların giderilmesiyle geri dönüş sağlamıştır. Ancak olağandan çok artış düzeyiyle devam eden göçler Almanya’da neredeyse mini bir Türkiye oluşumuna doğru seyretmiştir.³⁴¹

Zamanla Doğu Almanya’nın Sovyet sistemine dayanan iktisadi kalkınmasının yanı sıra Batı Almanya’nın Avrupa Ekonomik Topluluğu’nda yer almasına ilişkin güçlü iktisadi ile politik serbestliğini kazanması, Doğu Almanya cephesinde hayranlık uyandırmıştır. Buna müsebbip Doğu Almanya vatandaşlarının Batı Almanya’ya kaçışlarını engellemek adına 13 Ağustos 1961 yılında inşa edilen Berlin Duvarı³⁴² ABD önderliğindeki Batı Bloğunun, Sovyet Birliği önderliğindeki Doğu Bloğunu arasında 1947 yılından süre gelen Soğuk Savaşın³⁴³ simgesi haline gelmiştir. 1970 yılında, Batı Almanya Başvekili Willy Brandt’ın batıya göç yasasını çıkarmasıyla tevdürün azalması müspet karşılanmıştır. Bilhassa Doğu Almanya’dan Batı Almanya’ya göç artışları yeniden birleşimi hızlandırmış varlığı da 9 Kasım 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılması beraberinde Almanya Federal Cumhuriyeti ile Demokratik Almanya Cumhuriyeti birleşerek Başkenti Berlin ilan edilmiş ve Almanya Federal Cumhuriyeti politik yapısı ile varolmuştur.³⁴⁴³⁴⁵

³⁴¹Mehmet Gökhan Genel, “Almanya’ya Giden İlk Türk İşçi Göçünün Türk Basınındaki İzdüşümü ’Sirkeci Garı’ndan Munchen Hauptbahnhof’a”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 8/3 (2014): 307.

³⁴²Vikipedi Özgür Ansiklopedi, “Berlin Duvarı”, *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, https://tr.wikipedia.org/wiki/Berlin_Duvar%C4%B1 (Erişim Tarihi:01.02.2020).

³⁴³Vikipedi Özgür Ansiklopedi, “Soğuk Savaş”, *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, https://tr.wikipedia.org/wiki/So%C4%9Fuk_Sava%C5%9F (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

³⁴⁴Vikipedi Özgür Ansiklopedi, “Almanya Tarihi”, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Almanya_tarihi#B%C3%B6l%C3%BCnme_ve_Birle%C5%9Fme_\(1945-1990\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Almanya_tarihi#B%C3%B6l%C3%BCnme_ve_Birle%C5%9Fme_(1945-1990))

³⁴⁵Muzaffer Koç ve Bilal Akyol, “Türkiye Sosyal Güvenlik Sistemi İle Almanya Sosyal Güvenlik Sisteminin Karşılaştırılması”, *Kırklareli Üniversitesi Personel Web Sistemi*, https://personel.klu.edu.tr/dosyalar/kullanicilar/bilalakyol/dosyalar/dosya_ve_belgeler/T%C3%BCrkiye_%20Sosyal%20G%C3%BCvenlik%20Sistemi%20ile%20Almanya%20Sosyal%20G%C3%BCvenlik%20Sisteminin%20Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1.pdf (Erişim Tarihi:01.02.2020)



Resim-11 Berlin Duvarı Yıkılıyor³⁴⁶

Almanya odağında şekillenen Türkiye'nin AB serüveni ise 31 Temmuz 1959 tarihinde Başvekil Adnan Menderes ile dış işler nazırı Fatin Rüştü Zorlu'nun Avrupa Ekonomik Topluluğuna yaptığı ortaklık başvurusu ile Avrupa Birliği sürecinde ilk adım atılmıştır. 12 Eylül 1963 tarihinde ortaklık ilişkisinin temelini hazırlayan Hazırlık, Geçiş ve Gümrük Birliğinin kurulması aşamalarından oluşan Ankara Anlaşmasının imzalanması ile nihai hedef olan tam üyelik süreci başlamıştır. 1966 yılından 1987 yılına dek süregelen Karma Parlamento Komisyon toplantıları, 1980 yılında gerçekleşen 12 Eylül ihtilali ile askıya alınmıştır.³⁴⁷

1957 yılında Avrupa Konseyi mensupları ile aralarında Türkiye'nin de bulunduğu kümenin imzaladığı Avrupa kuruluna mensup devletler arasında şahısların serbest dolaşımı anlaşmasının kararını tekeffül eden Federal Almanya; sığınma hakkını kötüye kullanıp ikamet hakkı ile aranjman formunu nakzetmek suretiyle, sınırlarından giriş yapan Türk uyrukluların sayısının olağan üstü artış göstermesi neticesinde 9 Temmuz 1980 tarihinde güvenlik gerekçesiyle uygulamaya son verdiğini Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne bildirmiştir. Vize uygulamasının

³⁴⁶Tarihi Olaylar, "Berlin Duvarı", *Tarihi Olaylar*, <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/berlin-duvari-75> (Erişim Tarihi:02.02.2020) .

³⁴⁷Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler (1959-2019)", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/siteimages/kronoloji-trkce-17.07.2019.pdf> (Erişim Tarihi:02.02.2020).

başlatılmasıyla ³⁴⁸ Türk göçmenler için tasarlanan geri dönüş stratejileri tepki çekmiştir.³⁴⁹

Söz gelimi 1980'lere varıldığında Almanya'nın Türk göçmenler zımında yürüttüğü geri dönüş politikaları ile tepkilerin odağı olurken; Türkiye-Almaya hattında yaşanan gerilim, 1994 yılında Almanya'nın Türkiye'ye satışını yaptığı silahları protokole aykırı kullandığına dair taannüt ile silah sevkiyatını durdurması temasları şiddetlendirerek kritik bir döneme geçiş sağlamıştır.³⁵⁰³⁵¹

Türkiye-AB ilişkilerinde ise 1980 İhtilali sonrası dondurulmuş ilişkiler 14 Nisan 1987 yılında tam üyeliğe yapılan başvuru ile yeni bir ivme kazanarak hareketlenmiştir. Soğuk Savaşın nihai günlerinde ise Batı Avrupa ülkelerinin II. Dünya Savaşı akabeninde uzak kaldığı Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine ulaşmak isteği neticesinde öncelikli Almanya olmak üzere Avrupa Topluluğu tarafınca Türkiye'nin üyelik talebini dikkate almayarak; topluluğun, kendi iç pazarını bütünlemek prosesinden önce yeni mensup ekseptans edemeyeceğini ve Türkiye'nin ehil olması yanı sıra iştirak öncesi iktisadi, sosyal ve politik gelişim göstermesi hususunda görüşlere yer verilmiştir.³⁵²

3.2.3 Soğuk Savaş Sonrası Avrupa-Birliği ve Türk-Alman İlişkileri

3.2.3.1 Berlin Duvarının Yıkılmasından 2000'li Yıllara

Soğuk Savaş, ABD'nin dış siyasetine ve millî çıkarlarına istinatgâh sağlayan brifing programları beraberinde eğitim ve dönüşüm programlarının üniversal anlamda ilişkilerin karşılıklı anlayış ile teşvik edilerek sürdürülmesi gerekliliğini yansıtmıştır. Bilfarz Soğuk Savaş, "kalplerin ve zihinlerin kazanılması" ifadesinin onaylanarak 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla ideoloji edinilmiştir. Evrenin değişiminin yanında küreselleşmesi diplomasiye alternatif ilişki formları kazandırmıştır.1991 yılının sonunda SSCB'nin yıkılmasıyla sonlanan Soğuk Savaş neticesinde yok olan hudutlar, yetkinleşen komünikasyon teknolojileri ile diplomasi etkili olanak niteliği ile çok yönlülüğe evrilmiştir. Klasik diplomasi anlayışından uzaklaşılarak kamuoyunun

³⁴⁸Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler (1959-2019)", <https://www.ab.gov.tr/siteimages/kronoloji-trkce-17.07.2019.pdf>

³⁴⁹Şensazlı, "Almanya Türkiye İlişkileri ve Avrupa Birliği", *Mornota*, <https://www.mornota.com/almanya-turkiye-iliskileri-ve-avrupa-birligi/> (Erişim Tarihi:02.02.2020).

³⁵⁰Şensazlı, "Almanya Türkiye İlişkileri ve Avrupa Birliği", <https://www.mornota.com/almanya-turkiye-iliskileri-ve-avrupa-birligi/>

³⁵¹Ermağan, "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Almanya İlişkileri", 77.

³⁵²Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler (1959-2019)", <https://www.ab.gov.tr/siteimages/kronoloji-trkce-17.07.2019.pdf>

kazanılması sağgörsü kabul edilmiştir.³⁵³³⁵⁴

Ancak Avrupa Birliğinde Türkiye-Almanya ilişkilerinin önemi 12-13 Aralık 1997 tarihinde gerçekleşen Lüksemburg zirvesinde AB'nin menfi hüküm almasıyla iki ülke arasındaki münasebetin daha da kötüleşmesine yol açmıştır. Türkiye'de dönemin Başvekili Mesut Yılmaz Almanya Başvekili Helmut Kohl'ü³⁵⁵ eski dost yeni düşman ilan ederken Alman dış işler nazırı Klaus Kinkel, Mesut Yılmazı silahla sağa sola saldıran kimse olarak vasıflandırmıştır. Akabinde Helmut Kohl neredeyse her demecinde Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum sağlamadığını ve Avrupa Birliğine iktisadi, politik ve kültürel uzanımda yetersiz olduğunu vurgulamıştır.³⁵⁶

Almanya'da 1998 yılında iktidarın değişmesiyle kurulan SPD-Yeşiller hükümeti ile Türkiye'ye muhalif görüşte değişmiştir. 1999 yılında şansölye olan Schröder'in kurul başkanlığı müddetince Yunanistan'ın Türkiye'ye uyguladığı hilafı azaltmak uğruna etkili çalışmalarda bulunmuştur.³⁵⁷

10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesinde Almanya'da Türkiye mensupluğuna mutedil yaklaşan iktidarların varlığı ile 40 yıldır süreduran mensupluk destinasyonuna Fransa'nın desteği ile netlik kazanandırılarak adaylık statüsü tanınmıştır. Türkiye'nin tam üyelik adaylığının ikrar ve deklare edilmesinde Almanya Başvekili Gerhard Schröder 'in yetkin etkisi var olmuştur.³⁵⁸³⁵⁹

Dönemin Başvekili Mesut Yılmaz, Alman Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel'i "eski dost, yeni düşman" ilan etmesi üzerine açıklama yapan Kinkel şu noktaya değinmiştir;

"Türk vekil tutumu ile Türk-Alman ilişkilerine gölge düşürdüğünün bilinçsizliğindedir. Bu, Türkiye ve Almanya'nın menfatine uzaktır." ³⁶⁰

³⁵³Erel Tellal, "Soğuk Savaş Neden Yeniden Sona Erdi?", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 57/2 (2002): 204-206.

³⁵⁴Gaye Aslı Sancar, "Kamu Diplomasisinde 'İlişki İnşa Etme' Söylemi", *Kamu Diplomasisi* <http://kamudiplomasisi.org/demo/images/stories/aslisancar.pdf> (Erişim Tarihi:02.02.2020).

³⁵⁵NTV, "Helmut Kohl'ün hayatı (Helmut Kohl kimdir?)", *NTV*, https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/helmutkohlun-hayati-helmutkohl-kimdir_qOtsMIqhmUeEXHi6Ka5_Iq (Erişim Tarihi:08.12.2019).

³⁵⁶Şensazlı, "Almanya Türkiye İlişkileri ve Avrupa Birliği", <https://www.mornota.com/almanya-turkiye-iliskileri-ve-avrupa-birligi/>

³⁵⁷Şensazlı, "Almanya Türkiye İlişkileri ve Avrupa Birliği", <https://www.mornota.com/almanya-turkiye-iliskileri-ve-avrupa-birligi/>

³⁵⁸Şensazlı, "Almanya Türkiye İlişkileri ve Avrupa Birliği", <https://www.mornota.com/almanya-turkiye-iliskileri-ve-avrupa-birligi/>

³⁵⁹Biyografi.net, "Gerhard Schröder Kimdir?", *Biyografi.net*, <https://www.biyografi.net.tr/gerhard-schroder-kimdir/> (Erişim Tarihi:11.12.2019).

³⁶⁰Milliyet, "Kinkel'den Sert Yanıt", *Milliyet*, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/kinkelden-sert-yanit-5360423> (Erişim Tarihi:02.02.2020).

Alman yayın organı Süddeutsche Zeitung ;

"Sürekli yanlış anlaşılmak berbat olsa gerek. Yılmaz da tüm başbakanlar gibi konuşmadan önce sözlerini dikkatle tartsa iyi olur. Hatta tecrübeli ve akıllı bir danışmandan faydalansa, hem az masraf gerektirir, hem de bozulan ilişkilere merhem olur" yorumunda bulmuştur." ³⁶¹

Alman Frankfurter Rundschau gazetesi "Devam edin Yılmaz Bey" başlıklı tavrında şunları yazmıştır;

"Çünkü buna ne Alman politikacılar yanıt gelecek, ne de daha yakında daha iyisi olmasına rağmen Alman turistler Türk sahillerinden uzak kalacak. Hem Türk ve yabancı düşmanı diye ünlenmemek, hem de siyasi ve ekonomik çıkarları zedelememek için Alman tarafı böyle davranmayı tercih ediyor. Devam edin..." ³⁶²

Bild gazetesi ise;

"Yılmaz sadece Türkiye'yi seçen Alman turistleri değil, Alman turistleri ağırlamak için çırpınan Türker'i de rencide etti. Türkler ve Almanlar bu açıklamayı çabuk unutmali" yazmıştır. ³⁶³

Almanya şansölyesi Helmut Kohl yetkisinde Hristiyan Demokrat Birliği, Hristiyan Sosyal Birliği, Hür Demokratik Partisinden oluşan Koalisyon hükûmetinin 16 yıl süren nüfuzunun, Almanya Sosyal Demokrat Partisine geçmesiyle Almanya-Türkiye ilişkileri yeniden canlanmıştır. Zira Yeşiller koalisyonu Türkiye'nin AB adaylığını desteklediğini açıklamıştır. ³⁶⁴

Vargıda Almanya Türkiye'deki iç karışıklıkların enternasyonal arenada ön yargı yaratmak suretiyle AB üyeliğinde koz olarak kullanmayı istemesi üzerine Türkiye'deki etkisinin yitirerek, Türkiye-ABD yakınlaşmalarına sebep olmuştur. Türkiye'nin dini kimliğinden ötürü AB'ne alınamayacağını belirten Alman Başvekili Helmut Kohl'un sert tutumu, Gerhard Schröder'in başvekillik döneminde Türkiye'ye

³⁶¹Milliyet, "Kinkel'den Sert Yanıt", <https://www.milliyet.com.tr/dunya/kinkelden-sert-yanit-5360423>

³⁶²Milliyet, "Kinkel'den Sert Yanıt", <https://www.milliyet.com.tr/dunya/kinkelden-sert-yanit-5360423>

³⁶³Milliyet, "Kinkel'den Sert Yanıt", <https://www.milliyet.com.tr/dunya/kinkelden-sert-yanit-5360423>

³⁶⁴Ermağan, "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Almanya İlişkileri", 77.

AB Perspektifi verilmesi ile yumuşamaya inkişaf etmiştir.³⁶⁵

Almanya Sosyal Demokrat Partisi Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğini gerçekleştirebilmesi için giriş ölçütlerini sağlaması gerektiğini savunmuştur. Üyelik müzakereleri sürecinde Türkiye'ye muhalif olan ülkelerin ahde vefa kaidesini göz önünde bulundurmaması gerektiğini vurgulamıştır. Hatta AB'nin reformlarını tatbik etme yönünde Türkiye'ye eleştirel çağrılarda bulunmuştur. Zira AB perspektifinde Türkiye gibi Müslüman ve halk erkinin var olduğu rejimin kabul görülmesi diğer Müslüman cemiyetler için rol model oluşturabilecektir. Böylelikle köprü görevi ile AB üyeliğine kabul edilen Türkiye, Avrupa ile İslam dünyası arasında politik, iktisadi ve kültürel ilişkiler anlamında bağlayıcı olabilecektir. Ancak bu çerçeveyi yalnız menfaat ilişkisine indirgemek bakış açısını daraltmak olurdu. Öte yandan Türkiye'ye yönelik işkilli delillerde bulunan AB ülkelerini ihtisas ile görmezden gelerek, hedefe odaklanmalı ve motivasyonunu yitirmemelidir. Vargıya erişim uzun ve zor bir süreç olabilecekti. Ancak AB Konseyinin Türkiye ile yürütülen sürecin sonunun üyelik olacağına dair mutlak ibaresi itimat yaratırken, AB'nin küresel barış gücünü misyon edinmesi itikattı arttırıyordu. Bu bağlamda Türkiye'nin birliğe mensup olması AB'nin genişlemesi ve katkı sağlaması hususunda umut vericidir. Öyle ki SPD parlamenterleri AB'nin yalnızca Hristiyanlık dinine hizmet etmemesi gerektiğini ve farklı kültürler ve değerler bütünü olarak evrensel tanımlanması gerekliliğini neticesinde Müslümanlığa da yer verebilir nitelikte olmasını savunmuştur.³⁶⁶

5 Nisan 2000 tarihinde ise dönemin Alman Cumhurbaşkanı'nı Johannes Rau, Türkiye'ye gerçekleştirdiği resmi temasta dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Başbakanı Bülent Ecevit ile gerçekleştirdiği müzakerede Türkiye'nin AB'ne üyeliği çerçevesinde Almanya ile ilişkilerini çevreleyen dört mühim hususa değinmiştir. Öncelikle Türkiye'nin AB'ne aday ülke konumuna geçişini engelleyen güç olarak, Almanya da 1982-1998 yılları aralığında başbakanlık yaparak en uzun süre görev üstlenen başbakan unvanına sahip olan Helmut Kohl'nu işaret ederek Kolh döneminin sonlandığını ve başta Almanya olarak tüm Avrupa'nın Türkiye'nin ne denli ehemmiyet taşıyan ülke olduğunun bilincini taşıdıklarını ifade etmiştir. Helsinki zirvesinde Türkiye'ye sağladığı desteği hatırlatarak aynı kararlıkla desteklerini AB'ne

³⁶⁵Gökhan Tekin, "AK Parti Dönemi Türkiye-Almanya İlişkileri", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik, 2012), 63-64.

³⁶⁶Ermağan, "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Almanya İlişkileri", 83.

üyeliğinin derhal gerçekleşmesi hususunda da sergileyeceklerini belirtmiştir.³⁶⁷

Almanya ekseninde Batı-Doğu bloğunun birleşmesi, SSCB'nin dağılması ve Körfez Savaşı ile beraber tahavvül eden dünya konjonktüründe Türkiye ile tesianüt odaklı siyaset çizgisinde kalınacağı Almanya tarafından bildirilmiştir.³⁶⁸

“Türkiye'nin doğu ve güneydoğusu, Irak'ın kuzeyi, Suriye'nin kuzeydoğusu ve İran'ın kuzeybatısını kapsayan bölgede devlet kurmayı amaçlayan ve bu amaçla söz konusu toprakların Türkiye sınırları dâhilinde kalan kısmına sahip olabilmek için askeri hedeflere, köy korucularına ve sivillere karşı saldırılar düzenleyen yasa dışı ayrılıkçı silahlı örgüt olan Kürdistan İşçi Partisi'nin” (PKK)³⁶⁹ yaptığı eylemler ile mücadele eden Türkiye'nin, müdahaleler esnasında sivil halka zarar verdiğini iddia eden Almanya, silah sübvansiyonunun durdurulması ve NATO bağlaşımı kapsamında alınan silahların kullanıldığı gerekçesiyle askeri takviyenin kesilmesinin yanı sıra insan haklarının ihlalden dolayı doğan tahammülsüzlüğünü vurgulamıştır.³⁷⁰

Türkiye'de yaşanan insan hakları ihlallerinin ve demokratikleşme sürecinde yaşanan engebelerin AB açısından sıkıntıya sürüklendiğini vurgulamıştır. İnsan Hakları Derneği geçmiş lideri Akın Birdal'ın Dünya Barış Günü vasıtasıyla 1 Eylül 1995 ve 1 Eylül 1996 yıllarında yaptığı konuşmalarında Türk Ceza Kanunu'nun kin ve düşmanlığa tahriki içeren³⁷¹ 312. maddesini ihlali gerekçesiyle tutuklanmasını örnek göstererek³⁷² neticesinde Almanya'daki Türk dostluğunun güç durumda kaldığını ve durumdan hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir.³⁷³

Almanya'da yaşayan Türkler 'in topluma uyumlu hale gelmesi için sosyolojik efor sarf edildiğini ve Almaya Vatandaşlık Yasası'nda yapılan modifikasyonun kararlılıklarının göstergesi olduğunu, Almanya'nın Türkler'e asimilasyon politikası uygulama maksatı olmadığını ve uyum prosesinde Türk Devleti'nden destek talebi umduğunu belirtmiştir. Son olarak İslam dersinin Berlin'de Milli Görüş yanlısı bir

³⁶⁷Hürriyet, “İnsan hakları ihlalleri AB'yi sıkıntıya sokuyor”, *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/insan-haklari-ihlalleri-abyi-sikintiya-sokuyor-39145567> (Erişim Tarihi:11.12.2019).

³⁶⁸Tekin, “AK Parti Dönemi Türkiye-Almanya İlişkileri”, 63.

³⁶⁹Vikipedi Özgür Ansiklopedi, “PKK”, *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, <https://tr.wikipedia.org/wiki/PKK> (Erişim Tarihi:15.02.2020).

³⁷⁰Tekin, “AK Parti Dönemi Türkiye-Almanya İlişkileri”, 63.

³⁷¹Bülent Akçadağ, “TCK. Madde 312”, *Türk Hukuk Sitesi*, <http://www.turkhukuk sitesi.com/mevzuat.php?mid=5261> (Erişim Tarihi:19.11.2019).

³⁷²NTV, “Akın Birdal tahliye oldu”, *NTV*, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/32309.asp> (Erişim Tarihi:11.12.2019).

³⁷³Hürriyet, “İnsan hakları ihlalleri AB'yi sıkıntıya sokuyor”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/insan-haklari-ihlalleri-abyi-sikintiya-sokuyor-39145567>

kuruma devredilmesi sebebiyle Türkiye'nin duyduğu rahatsızlığının farkında oluşunu konuyla alakadar Bülent Ecevit'in zatine ve Gerhard Schröder'e iletildiği mektuba değinmiştir. Alman Anayasası'nın uygun gördüğü üzere din derslerinin dini kurumlarca verilmesinin Anayasa Mahkemesi'ne intikal ettiğini ve prosesin hassasiyet ile karşılanmasını dilemiştir.³⁷⁴

İslamiyet'in Almanya'nın parçası olduğunu vurgulayan Wulff, Diyanet İşleri Başkanı'na ziyarette bulunarak³⁷⁵ Türkiye'nin AB adaylık statüsü ile yeni bir sürece girildiğini ve mühim gelişmeler kaydedildiği yorumunda bulunmuştur.³⁷⁶

Akabinde Berlin'in Tiergarten bölgesinde bulunan Cumhurbaşkanlık köşkü olarak anılan Bellevue Sarayı'nda Hürriyet gazetesini kabul eden Johannes Rau, Röportajında Türkiye cephesinden AB'ne kabul edilmeme gerekçelerinden, Türk-Alman ilişkilerin derecesine uzanan merak uyandıran sorulara cevaplar vermiştir,³⁷⁷

"Hürriyet: Türkiye'nin, İslamiyetten ötürü AB'den ayrıştırıldığı intibası var. Yalnızca Hıristiyan bir Avrupa mütalaası modern midir?

Johannes Rau: O devir geçmişteydi. Almanya'da camiler bulunuyor, uygun olanda budur. Eğer İslam devletlerine kimi zaman Hıristiyan mabedlerinin inşası gerçekleşseydi, Almanya'da minarelere intibak etmek zahmetsiz olurdu. Bu süreç çok uzundur. Her muamelenin esası hoşgörü olmalıdır. Örneğin, Türkiye bana Doğu Ortodoks Kiliselerinin ağırlığını hissettirirken, Konstantinopolis'i de anımsatıyor. Türkiye'deki ortodoks Hıristiyanlara özgü ekollerde teoloji eğitimini muhakeme ediyorum. Dinsel çatışmada devrim niteliği taşıyabilir. Çoğunluklu girişim icap etmektedir.

Hürriyet: AB'de hayatlarını sürdüren neredeyse 3 milyon türkün memleketini Avrupa ile bütünleştirmek icap etmez mi?

Johannes Rau: Gidişatımız bu yöndedir. Mensupluk statüsü ile başlayan proses, göz ardı edilmeyecek varyasyonlar yarattı. Bu uzun yolda karşılıklı bekleme erdemine erişmeliyiz.

³⁷⁴Hürriyet, "İnsan hakları ihlalleri AB'yi sıkıntıya sokuyor", <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/insan-haklari-ihlalleri-abyi-sikintiya-sokuyor-39145567>

³⁷⁵Şensazlı, "Almanya Türkiye İlişkileri ve Avrupa Birliği", <https://www.mornota.com/almanya-turkiye-iliskileri-ve-avrupa-birligi/>

³⁷⁶Hürriyet, ""Hıristiyan Avrupa' Düşüncesi Çağdı", *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hiristiyan-avrupa-dusuncesi-cagdisi-39249099> (Erişim Tarihi:11.12.2019).

³⁷⁷Hürriyet, ""Hıristiyan Avrupa' Düşüncesi Çağdı", <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hiristiyan-avrupa-dusuncesi-cagdisi-39249099>

Hürriyet: Türk işgücünün Almanya'daki varlığı 40.senesine girdi.Sizce bunun fehvası nedir?

Johannes Rau:Türklerin Alman gönenecine sağladığı mühim katkı, Almanya'da yaşamını sürdüren Türkler'in intibakına da eş değerde katkı bildirimidir. Şu noktada yoğulum yartmak isterim ki; Türkler Almanya'da yalnızca işçi değil işveren konumundada yer almaktadır. İşveren şumulunda yaklaşık 200 bin kişinin mesuliyetini üstlenmek suretiyle orta sınıfta vaziyet almalarını son derece mühim buluyorum.”³⁷⁸

Johannes Rau görevinin mukaddimesinde yaptığı konuşmada “Tüm Almanların reisicumhuru, tüm bireylerin müracaat edebileceği partner olmak istiyorum”³⁷⁹ söylevi ile Almanya'daki Türkleri memnun kıldığına değinirken, Türkiye ile iş birliklerinin nitelikli ve problemsizce dostluğa işaret ettiğini müdafaa etmiştir.³⁸⁰

3.2.3.2 2000'li Yıllarda Avrupa Birliği ve Türk-Alman İlişkileri

3.2.3.2.1 Türkiye'de AK Parti Dönemi

11 Eylül 2001'de New York ve Washington'da gerçekleştirilen terörist aksiyonlar,³⁸¹ sonrası üniversal savunular neticesinde gizil terörist ilan edilen Müslümanlar tüm dünyada olduğu gibi Almanya'da da Türklerin Müslüman olmasına paralel menfi tepkilere ve muhatara ile yok sayılmaya maruz bırakılmıştır.³⁸²

Alman Başvekili Gerhard Schröder Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a gerçekleştirilen saldırıları uygar dünyaya aykırı savaş ilanı olarak nitelendirirken, önceleri medeniyetler arası kültür savaşı olarak görülen doktrin ansızın realite kazanarak İslam'ı modern dünyaya yabancı ideoloji olarak sembolleştirmiştir. Bu bağlamda İslamiyet'e karşı yürütülen haçlı seferlerinin toplumsal sisteme odaklı değil kent soylu uygarlığının ve değerler rejiminin otoritesini gün yüzüne vurmasıyla bu sistemlerin sorgulanmasına yol açmıştır. İdeologların ve siyasal İslam teorisyenlerinin savunduğu üzere bu terörist aksiyonları uygulayanların bayrağı olan Müslümanlığın değerlerler sistemini farklılaştırıyor olmamaları düşünülse de bu yalnız bir görünümdür. Siyasal İslam'ın içerdiği uygarlık ve dayandığı değerler rejimi klasik İslam'ın ekspresyonu değildir. Olmuş olma olasılığı üzerine düşünürsek, İslamiyet'in

³⁷⁸Hürriyet, ““Hıristiyan Avrupa' Düşüncesi Çağdışı”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hiristiyan-avrupa-dusuncesi-cagdisi-39249099>

³⁷⁹Hürriyet, ““Hıristiyan Avrupa' Düşüncesi Çağdışı”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hiristiyan-avrupa-dusuncesi-cagdisi-39249099>

³⁸⁰Hürriyet, ““Hıristiyan Avrupa' Düşüncesi Çağdışı”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hiristiyan-avrupa-dusuncesi-cagdisi-39249099>

³⁸¹Çağrı Erhan ,“ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3/1 (2004): 142.

³⁸²Moritz Orendt, “Türklerin Alman Toplumuna Entegrasyonu: Türkler Paralel Toplamlar mı Oluşturacak, Doğru Bir Entegrasyon mu Gerçekleştirecek?”, *Bilge Strateji*, 2/3 (2010): 166-189.

bezirgânlık dini olarak medeniyetin modern esasları üzerine kar ve özel haklara karşı seçenek sunmamakla beraber başka bir medeniyetin kültür değerlerini ve irticayı temsil etmemektedir. Ancak insanın temel haklarında birincil olan yaşama hakkının elinden alınabilmesinin bir din mensubiyeti ile bağlantılı olarak değil canilik ve medeniyet düşmanlığı ile var olabileceğinin denklemi kurulabilmektedir.³⁸³

11 Eylül saldırıları sonrasında Ortadoğu'da emperyalist rol üstlenen ABD ile ilişkili olarak buyruğunu yürüten hüküm sahibi sistemlerce geleneksel teslimiyetlerin ret edildiği bir proseste krizin yok edilmesi yanı sıra sürdürülebilir bir hale dönüştürülmesine imkân sağlayan ve muhafazakâr oluşumuyla nitelendirilen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) örgensel çıkar yol olarak 14 Ağustos 2001 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde kurulmuştur.³⁸⁴ Politik partililik kavramında anlam değişikliği yaratarak sosyal çıkarlardan ve telmih ilişkilerden izole edilmiştir. Böylelikle siyaseti merkezileştirme stratejisinden, merkezi sağlaştırma stratejisine evrime ile burjuva siyasetinin eylem alanı daraltılmış ve parti ihtimamı azalarak burjuvaziden halk harekâtına dönüşmüştür.³⁸⁵ 2002 Türkiye genel seçimlerinde meclisi 365 milletvekili simgelemesiyle münferitten iktidara gelmiştir. Akabeninde Abdullah Gül başkanlığında 58.Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti kurulmuştur.³⁸⁶

Recep Tayyip Erdoğan Türkiye'nin tarihsel ve coğrafi determinizmine mütenasip, peşin hükümlülüklerden ve fikri sabitlikten arınmış, mütekabil çıkar ilişkilerine dayalı, realist bir dış politika yürüteceğini belirterek, modern gerçekçilik ile Türkiye'nin dış politika stratejisinin yeniden tanımlanmasıyla enternasyonal çıkarlar dengesinin oluşturulacağına dair inancını belirtmiştir.³⁸⁷

Dış politikanın temel ilkelerinde benimsenen izlemsel bakış açısı ve mücavirlerle problemsiz stratejisi; dış politikanın uzun vadede modern dinamiklere karşı dünya çapında konjonktür uyumu sağlayabilmiştir. Dış politika oluşumuna meclis ve halkın katılımını dâhil ederek niteliği arttırmaya yönelmiştir. Bölgesinde istikrarın sağlayacağı yararlar ile çevresindeki kriz bölgelerine müdahil olmuştur. Batı ilişkilerini birincil düzeye taşıyarak AB üyelik kapsamında aktif rol alarak, beklentileri

³⁸³Demir Küçükaydın, "11 Eylül Üzerine Yazılar", *Academia*, https://www.academia.edu/6078330/Demir_Kucukaydin_-_11_Eylul_Ve_Politik_Islam_Uzerine_-_V-1 (Erişim Tarihi:19.12.2019).

³⁸⁴Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Adalet ve Kalkınma Partisi", Vikipedi Özgür Ansiklopedi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Adalet_ve_Kalk%C4%B1nma_Partisi (Erişim Tarihi:09.02.2020).

³⁸⁵Deniz Yıldırım, AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu İçinde, (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2009), 66-70.

³⁸⁶Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Adalet ve Kalkınma Partisi", https://tr.wikipedia.org/wiki/Adalet_ve_Kalk%C4%B1nma_Partisi

³⁸⁷Murat Yeşiltaş ve Ali Balcı, "AK Parti Dönemi Türk Dış politikası Sözlüğü Kavramsal Bir Harita", *Bilgi Dergisi*, 20 (2011): 23.

gerçekleştirmeye koyulmuştur. Yine dış politikanın vacip öğelerinden olan ekonomi, müttefikler kurularak güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Ortadoğu'da mütareke odaklı çabalar yürüterek, bölgede önderlik vasfına ulaşmaya çalışmıştır. Asya ve Kafkasya'da kurduğu iktisadi konsorsiyumlar ile Balkanlardaki kültür odaklı politikalar, vargı da çok yönlü dış politika stratejisinin izlendiği aşikârdır.³⁸⁸

Türkiye için dönüm noktası kabul edilen 16-17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesinde dış ilişkiler, terörizm, tevessü, AB uyum stratejisi ve 2007-2013 finansal çerçevesinde hususlar görüşülerek, Türkiye'nin diğer namzet ülkelere uygulanan kriterler temelinde birliğe aday olduğunu ve edimsel kriterleri karşıladığı sonuçlandırılmıştır. Ancak Zirve sonuç bildirisinde yer verildiği üzere Kopenhag Kriterleri arasında yer almayan ve daha önce zorunluluk olarak dayatılmayacağı belirtilen Kıbrıs konusu ön koşul haline getirilmiştir. 3 Ekim 2005 tarihine dek Kıbrıs Rum Kesimi'nin tanınması boyutunda müzakerelerin ucu açık bir şekilde başlayacağı duyurulmuştur. Zirvede, diğer namzetlerin imzalamadığı ve münhasıran Türkiye'ye imzalatırılan Gümrük Birliği Anlaşması'nın feshedilmesi ya da şartlarının dönüştürülmesi gündeme gelmezken, müzakere konusu olarak yer verilen 31 fasıldan müktesebat ve uygulama açısından bir tanesinin 25 ülkenin oy birliği ile kabul edilmemesi halinde diğerine geçilemeyeceğine yer verilmiştir. Türkiye açısından ortak tarım politikaları, uyum politikaları ve kişilerin serbest dolaşımını kapsayan 3 kritik hususa öncelik kazandırılırken, konsey kararlarının özenle çözümlenmesi halinde, Türkiye için istisnai statülü üyelik ilişkisinin yapılandırıldığı, buna velev serbest dolaşım ve tarım sektörünün, sürecin dışında tutulduğu açıkça görülmektedir.³⁸⁹

AB, 2004 yılındaki genişleme dalgası ile yeni üyeleri kapsayan en çok yedi yıla dek serbest dolaşıma menhiyat getirme halini Türkiye için devamlı olarak ertelerken, serbest dolaşım yoluyla istihdam imkânı sağlamanın ne denli olanak sağlayacağı tartışmaları süregelmıştır.³⁹⁰³⁹¹ Bu proses bağlamında 3 Ekim 2005'de Lüksemburg'da bakanlar kurulu arasında gerçekleştirilen toplantı ile tam üyelik müzakereleri başlatılmıştır.³⁹²

³⁸⁸Tekin, "AK Parti Dönemi Türkiye-Almanya İlişkileri", 63-64.

³⁸⁹Türk Mühendis Ve Mimar Odaları Birliği, "Avrupa Birliği - Türkiye İlişkileri ve Tmmob", *Türk Mühendis Ve Mimar Odaları Birliği Resmi İnternet Sayfası*, <http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/9763.pdf> (Erişim Tarihi:16.12.2019).

³⁹⁰Türk Mühendis Ve Mimar Odaları Birliği, "Avrupa Birliği - Türkiye İlişkileri ve Tmmob", <http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/9763.pdf>

³⁹¹Muhammed Al, "Almanya Türkiye İlişkileri", *Fikir Coğrafyası*, <http://www.fikircografyasi.com/makale/almanya-turkiye-iliskileri> (Erişim Tarihi:02.12.2019).

³⁹²Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler (1959-2019)", <https://www.ab.gov.tr/siteimages/kronoloji-trkce-17.07.2019.pdf>

AK Parti ilk iktidar döneminde politik ve iktisadi krizlerin neticesinde var olan döngüleri aşmak üzere acil eylem planlarına yoğunlaşmasının yanı sıra siyaset kurumu ve toplum tamlığında yeniden inşa edilen itimat ilişkileri ile siyaset bütünlüğünde adilane hamleler genişletmiştir. Politik, iktisadi ve rejimsel krizlerin derhal aşılması üzerine geçmiş siyaset bloku ile doğruca çelişmekten kaçınmıştır.³⁹³

Diplomatik etkililiğiyle politik anlamda AB'nin en güçlü devleti haline dönüşen Almanya, Türkiye'nin AB'ne üyelik prosesine yönelik tutumu oldukça mühim rol oynamaktadır. Bilhassa 1998 yılından beri Almanya'daki iktidar değişimlerine paralel değişen Türkiye muhakemeleri Türkiye'nin AB'ne üyelik sürecini mühim ölçüde etkilemiştir.³⁹⁴

3.2.3.2.2 Almanya'da Angela Merkel Dönemi

18 Eylül 2005 tarihindeki Alman ulusal seçimler neticesinde Doğu Almanyalı, Protestan Angela Merkel iktidara gelen en geç ilk kadın başbakan unvanı ile hükümette yerini alması³⁹⁵ ile Türkiye ilişkilerinde karşıtlık politikası kökleştirilerek, Türkiye'nin varlığını soyutluğa taşımak suretiyle etkisiz kılmaya yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Almanya'da bulunan Türklere yönelik asimilasyon stratejisi benimsenmiştir. Entegrasyon kuramı altında esasen ayrıştırma ve uzaklaştırmaya dair vize ve dil uygulamaları getirilmiştir. Avrupa Birliği mensupluğu taşıyan ülkelerin Hristiyan dini kimlikleri ile oluşturduğu bütünlükte, Müslüman ülke Türkiye'nin yer alamayacağına dair savunularda bulunarak dinlerin ayrıştırılmasına başvurmuştur. Türkiye ile münasebetlerin kopmamasının icap etmesi üzerine Merkel, 2004 senesinde Schröder'e Türkiye'ye özgü için imtiyazlı ortaklık önerisinde bulunarak savını vurgulamış ve parti dâhilinde lobi çalışmalarına başlamıştır.³⁹⁶ Çünkü Türkiye'nin AB'den ayrışması başta Almanya olmak üzere bilhassa Ortadoğu'daki yatırımlarına ve iktisadi mütalaara zarar vereceğinden dengede tutulması lüzumunu savunmuştur. Türkiye'nin iktisadi ve politik anlamda yaşadığı yücelmeler ile bölgesinde merkezî ülke olma rolünü üstlenmesinden ötürü, stratejik çıkarlar istikametinde Almanya tutumunu zait yönde evrimleştirerek, Türkiye ile iktisadi ve

³⁹³Nebi Miş, "16 Yıllık AK Parti Siyasetinin Seyri", *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, <https://www.setav.org/16-yillik-ak-parti-siyasetinin-seyri/> (Erişim Tarihi:09.02.2020).

³⁹⁴Anıl, "Türkiye-Almanya İlişkileri ve Türkiye'nin AB Üyelik Süreci", *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, <http://www.bilgesam.org/incele/762/-turkiye-almanya-iliskileri-ve-turkiye%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/> (Erişim Tarihi: 02.12.2019).

³⁹⁵Biyografi.info, "Angela Merkel", *Biyografi.info*, <https://www.biyografi.info/kisi/angela-merkel> (Erişim tarihi:02.12.2019).

³⁹⁶Şensazlı, "Almanya Türkiye İlişkileri ve Avrupa Birliği", <https://www.mornota.com/almanya-turkiye-iliskileri-ve-avrupa-birligi/>

politik anlamda işbirliğinin artacağına değinmiştir. Bu müspet tavrın son durumunu Alman Hariciye Bakanı Guido Westerwelle; *“Öyle bir an gelebilir ki, Avrupa Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilgilendiğinden daha fazla Türkiye'ye ilgi gösterebilir”*³⁹⁷³⁹⁸ sözüyle çok açık bir şekilde ifade etmektedir.

Almanya dış ilişkilerde stratejilerini vizyon odaklı yürütme prensibi edinmiş bir ülke olarak yalnız bir hususa, oluşuma veya kuruluşa eğilmektense tüm bölgelerdeki her hususun üzerinde durma yönelimindedir. Bu bağlamda AB aracılığıyla Rusya'ya yakınlaşmak suretiyle iktisadi ilişkilerin politik işbirliğine dönüşümüne ağırlık verme neticesinde Avrasya'nın istikbaline tayin edebileceği bir etken doğurmaktadır. Yine Almanya cephesinde dikkat çekici bir hususiyet olarak Merkel iktidarı Ortadoğu politikası gözlemlenmektedir. Bu çizgide sergilediği İsrail yanlılığı ile Ortadoğu politikasını pekiştiren Almanya İsrail'in kuruluşunun mutavassıtı ile başlatılan ortak içtimalar ile eğitim, ilmî araştırmalar ve savunma projeleri planlanmıştır. 2008 yılında Almanya ve İsrail'in Project Bluebird adlı bir savunma sistemi geliştirdikleri gün yüzüne çıkarken, Almanya'nın İsrail'e satışını yaptığı denizaltılarda maliyetin mühim bir kısmını üstlenmesiyle destinasyonundaki kararlılığı ortaya koymaktadır.³⁹⁹

3.2.3.2.3 Avrupa Birliği Çerçevesinde Almanya-Türkiye İlişkilerine Mütakabil Alman ve Türk Dış Politikalarına Sağladığı Değişim ve Gelişimler

Almanya Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Yunanistan İlişkileri, Kıbrıs Sorunu, Ermeni Meselesi ve İran sorunlarını gündeme taşımıştır. Kıbrıs sorununda çözüm odaklı hareket eden AK Parti hükümeti Annan Planı çerçevesinde hareket etmiş ancak Rumlar çözüm yanlısı olmamışlardır. Ermeni meselesinde geçmişin kanıtlarına dair incelemeler ile gerçeğin günümüze taşınması hususunda komisyon kurulması gerekliliğini vurgulayan AK Parti kabinesi Türkiye'nin enternasyonal alanda uğradı haksızlıkların giderilmesi mukadderini vurgulamıştır. Yunanistan ile süre gelen politik ve askeri ilişkilerde düşman ülke öngörüsü yok edilmeye çabalanmıştır. Çözümcü yaklaşım ile verimlilik sağlamaya çalışmasına rağmen her iktidar döneminde kısır döngü ile olarak yeniden vuku bulması zaman kayıpları yanı sıra verimsizlik ve oyalanmalara yol açmıştır. AB ile tam üyelik müzakerelerinin başlamasına müteakiben kriterlerin yerine getirilmesi doğrultusunda kanunname, yargıda, negatif haklarda ve etnik alanlarda yapılan reformlar ile gelişim gösteren Türkiye'nin

³⁹⁷Tekin, “AK Parti Dönemi Türkiye-Almanya İlişkileri”, 63-64.

³⁹⁸A.g.t., 138-142.

³⁹⁹Anıl, “Türkiye-Almanya İlişkileri ve Türkiye'nin AB Üyelik Süreci”, <http://www.bilgesam.org/incele/762/-turkiye-almanya-iliskileri-ve-turkiye%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/>

markajda kalması engellenememiştir. 5 Şubat 2005 tarihinde Trabzon'da Santa Maria Katolik Kilisesi Rahibi Andrea Santro'nun Hak din Hristiyanlık savunusu yapması üzerine silahla vurularak öldürülmesi⁴⁰⁰ ve 19 Ocak 2007 tarihinde Ermeni diasporası bağlamında silahlı saldırı ile suikasta kurban giden Hrant Dink cinayetinin Türkiye'de derin devlet ve nasyonalist olgularını gündeme getirmesiyle⁴⁰¹ oluşan kargaşadan yararlanan Almanya; Türkiye'de din hürriyetinin olmadığını savunarak AB için yetersiz girişimlerini eleştirmiştir. Politik olumsuzluklara rağmen Almaya ile Türkiye ithalat ve ihracat alanında sükse yaratarak zirveye ulaşmışlardır. Askeri uzlaşmalar ile Türkiye öncü ve teknolojik silah tertibatına sahip olmuştur. Alman firmaları Türkiye'deki stabilizasyon ve müspet şartlardan ötürü yatırımlarını Türkiye'ye yapmışlardır. İktisatın strüktürünü oluşturan temel öğelerinden olan turizmde ise alman turistler her yıl artış göstererek ülkemize ziyaret gerçekleştirmektedir.⁴⁰²

2007 yılında gerçekleştirilen seçimler doğrultusunda ikinci iktidar döneminde var olan AK Parti, demokratik politikanın kuruluşlarına ve temsilcilerine karşı planlı ve teşekkül ilerlemeler kaydeden müdahalelere dolaysız mücadele başlatmıştır. Vasiliğin dejenerleşmesi üzerine halk kesimlerinin AK Parti'yi mürtefi düzeyde oy verdiğinin şuuruyla mücadelesine devam ederken, ananevi nüfuz yapılarını ve egemenlik alanlarını yitirenlerin mukavemet siyasetini geriletmiştir. Odaklamalarında strüktürel yeniliklerle meşrutiyeti derinleştirmeye ve ifa politikası ile sosyal refahı artırmaya yer vermiştir.⁴⁰³

Angela Merkel'in 2010 yılında Türkiye'ye resmi ziyareti kapsamında dönemin Başvekili Recep Tayyip Erdoğan ile gerçekleştirdiği müzakerede, Türkiye ziyareti öncesinde de vurguladığı üzere imtiyazlı ortaklık önerisini kilit nokta olarak tayin etmiştir. Bu savunusu karşısında Türkiye cephesinde hakaret boyutunda algılanma yaratmasının yanı sıra, imtiyazlık ortak önerisini gündemden düşürmemesinin altında yatan sebepleri Federatif Alman Kurulu'nun Hristiyan Demokrat Birlik Partisi mensubu Thomas Bareis şu gerekçeler ile açıklamıştır.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰Milliyet, "Rahip Santro'nun katili cinayetin nedenini 12 yıl sonra açıkladı.", *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/gundem/rahip-santronun-katili-cinayetin-nedenini-12-yil-sonra-acikladi-2379555> (Erişim Tarihi:02.02.2020).

⁴⁰¹Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Hrant Dink Suikastı", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, https://tr.wikipedia.org/wiki/Hrant_Dink_Suikastı (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

⁴⁰²Anıl, "Türkiye-Almanya İlişkileri ve Türkiye'nin AB Üyelik Süreci", <http://www.bilgesam.org/incele/762/-turkiye-almanya-iliskileri-ve-turkiye%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/>

⁴⁰³Miş, "16 Yıllık AK Parti Siyasetinin Seyri", <https://www.setav.org/16-yillik-ak-parti-siyasetinin-seyri/>

⁴⁰⁴Deutsche Welle, "Merkel-Erdoğan Buluşmasında 4 Kritik", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/merkel-erdo%C4%9Fan-bulu%C5%9Fmasında-4-kritik-konu/a-5405800> (Erişim Tarihi:20.12.2019).

“ AB’de kendimize alenan şu suali yönlendirmeliyiz: Bu denli mühim ve devesal bir ülkenin türeyen mevzular ve problemleri ile AB başa çıkabilir mi? Bu bağlamda Almanya kaygılı.Başvekil Merkel bu endişelerin bilincinde ve insanların duyarlılıklarını savlarında beyan etmek zorunda. Dolayısıyla farklı opsiyonlar üretilebilir mi? diye tetkik etmemiz gerekir.”⁴⁰⁵

2000 yılında Türkiye-AB ilişkilerinden ötürü tam üyeliğe ikame olarak tasarlanan imtiyazlı ortaklık modelinin menşei Fransa eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard d’Estaingdir. Ardından Fransız lider Nicola Sarkozy tarafınca müdafaa edilen model konsept olarak kavram niteliklerinde eksik ve yetersiz muhteva ile münferit bakış açılarını ortaya çıkarmıştır. Ve tam üyeliğe dayanak olan bir blok için model, aşama olarak kabul edilmiştir. Böylelikle Ankara Antlaşması ile kabul görülen ortaklık ilişkisi aktüelliğini yitirirken, birlikteki Türkiye varyasyona uğramıştır. Bu kanalla mevcut ortaklık anlaşması çerçevesinde gümrük birliğinde mihnet doğmuştur. İmtiyazlı ortaklık modeli Türkiye ile mevcut ortaklık ilişkisini güncellenerek birliğe dâhil olmanın ara yolu olarak kabul edilen kesimin yanı sıra, Türkiye’nin birliğe üyeliğini ret eden bir kesim tarafından tam üyelik dışı olarak kabul edilmiştir. Çünkü model herhangi bir AB üst kurumu tarafından var edilmediği gibi genel olarak Türkiye’ye uyruklu mübadillerin yoğun olarak yaşadığı ülkelerin sağ fraksiyonundan gelmiştir. Bu statükoda AB’de devletlerin ulus-üstü konstrüksiyondan daha etkin olduğunun işaretidir. Karar merciinde AB mensuplarının realizmden yoksun, liderlerin ideolojik yaklaşımına, ekonomiye, politikaya ve kamuoyunun bakış açısına göre şekillenme sürecinden geçmeleri neticesinde millî çıkarlarını örtüştüğü noktalarda mensupların işbirliğine yatkın olduğu kabul edilebilmektedir.⁴⁰⁶

Türkiye 2010 yılı içerisinde resmi ziyaret kapsamında Almanya Cumhurbaşkanı Christian Wulff’u, kasvetli bir uyum ve İslami tartışma sürecinde ağırlamıştır. Bu tenezzüh cumhurbaşkanlığı statüsünde Türkiye’ye 2000 yılından bu zamana dek yapılan ilk ziyaret hususiyeti taşımaktadır.⁴⁰⁷ Ziyaret programında bir ilke imza atan Wulff, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile katıldığı TBMM toplantısında milletvekillerine hitap eden ilk Alman Cumhurbaşkanı olmuştur.⁴⁰⁸ Wulf, görüşmelerinde Almanya’da ki Türk göçmenlere sempati besleyerek sevgi duyduklarını ve İslamiyet’in

⁴⁰⁵Deutsche Welle, “Merkel-Erdoğan Buluşmasında 4 Kritik”, <https://www.dw.com/tr/merkel-erdo%C4%9Fan-bulu%C5%9Fmas%C4%B1nda-4-kritik-konu/a-5405800>

⁴⁰⁶Ekrem Yaşar Akçay, “Türkiye-AB İlişkileri ve İmtiyazlı Ortaklık Meselesi”, *Toros Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/5 (2016): 13-14.

⁴⁰⁷Anıl, “Türkiye-Almanya İlişkileri ve Türkiye’nin AB Üyelik Süreci”, <http://www.bilgesam.org/incele/762-turkiye-almanya-iliskileri-ve-turkiye%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/>

⁴⁰⁸Haberler, “ Ankara’da Önemli Konuk”, *Haberler*, <https://www.haberler.com/ankara-da-onemli-konuk-2328779-haber/> (Erişim Tarihi:21.12.2019).

Almanya'nın, parçası olduğunu dair formülasyonda bulunarak,⁴⁰⁹ Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakçioğlu ile görüşme gerçekleştirmiştir. Din konusundaki hassasiyetlerine dair vurgusunu ise Tarsus'ta bulunan ekümenik kilisesine ziyaret ile yapmıştır.⁴¹⁰ Hristiyan Demokrat Birlik partisi mensubu Ruprecht Polenz ise Wulff'un formülasyonuna Hıristiyanlığın ise Türkiye'ye ait bir parça olduğunun eklemesini ve Türkiye'nin Hristiyanlık mirası üzerinde yaşıyor olmasından ötürü gurur duyması gerekliliğini dile getirmiştir.⁴¹¹ Aynı süreçte Alman Bild gazetesinin yayımladığı habere göre Christian Wulff'un, Türkiye'ye mutlaka hatırlatılması öngörülen şu maddeler sıralanmıştır;⁴¹²

- Almanya'da yaşayan Türklerin entegrasyonu bir başarı öyküsü değil,
- Namus cinayeti gibi gelenekler baskıları örten bir duvar görevi görmemeli,
- Almanya'da yaşayan Türk gençleri arasındaki suç oranının yüksekliği göz ardı edilmemeli,
- Türkiye'de yaşayan Hristiyanlar hala dışlanıyor,
- Almanya İslamcılarının sığınacağı bir yer olamaz,
- Avrupa'nın temel değerlerinden biri de basın özgürlüğü,
- Türkiye Avrupa Birliği yolunda ilerliyor, ama hedefe daha çok var.”⁴¹³

2010 yılı içerisinde Türkiye'ye ikinci resmi ziyaretini gerçekleştiren Christian Wulff, Hariciye Vekili Ahmet Davutoğlu ile müzakere ederek, Türkiye'nin anlaşma gereğince GKRY'ne limanlarını ve hava sahasını sunmadığı sürece, AB' ne üyeliğinin olanaksızlığını belirterek, sarf edilen çabaların görmezden gelinmeyeceğini ve belirsiz süreli bir gidişatta olursa da mukadder iktisadi, politik ve sosyal koşulların yerine getirildiği süreçte AB üyeliğinde engel olmadığına değinmiştir.⁴¹⁴

Alman fedaratif kurul dış ilişkiler lideri Ruprecht Polenz'in aynı dönem içerisinde yayımladığı İki Taraf İçin Daha İyi: Türkiye kitabında, Türkiye'nin AB'ne entegrasyonunda İslamiyet'in duvarlar ördüğünü ve gelecek örgüsünde bu döngünün kırılmayacağını ancak ilişkiler kapsamında komşular ile yürütülen politikalarının

⁴⁰⁹Peter Lindner, “Die Reifeprüfung”, *Sueddeutsche*, <https://www.sueddeutsche.de/politik/praesident-wulff-in-der-tuerkei-die-reifepruefung-am-bosporus-1.1013473> (Erişim Tarihi:21.12.2019).

⁴¹⁰Anıl, “Türkiye-Almanya İlişkileri ve Türkiye'nin AB Üyelik Süreci”, <http://www.bilgesam.org/incele/762-turkiye-almanya-iliskileri-ve-turkiye%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/>

⁴¹¹Mustafa Karakuş, “Wulff'un Türkiye'ye Zorlu Ziyareti”, *Hurriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/wulffun-turkiyeye-zorlu-ziyareti-16071161> (Erişim Tarihi:21.12.2019)

⁴¹²Karakuş, “Wulff'un Türkiye'ye Zorlu Ziyareti”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/wulffun-turkiyeye-zorlu-ziyareti-16071161>

⁴¹³Karakuş, “Wulff'un Türkiye'ye Zorlu Ziyareti”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/wulffun-turkiyeye-zorlu-ziyareti-16071161>

⁴¹⁴Anıl, “Türkiye-Almanya İlişkileri ve Türkiye'nin AB Üyelik Süreci”, <http://www.bilgesam.org/incele/762-turkiye-almanya-iliskileri-ve-turkiye%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/>

takdire şayan olduğunu belirterek, Almanya'daki Türk göçmenlerin üyelik dışında tutularak değerlendirilmesini savunmuştur.⁴¹⁵

Bu savunularda da görüldüğü üzere Federal Almanya meclisinde bulunan partilerde direkt olarak Türkiye'nin AB'ne alınmasını destekleyen bir tutum bulunmamaktadır. Hristiyan Birlik Partisinin imtiyazlı ortaklık ve stratejik işbirliği önermeleriyle, Almanya Sosyal Demokrat Partisi ve Yeşiller Partisinin sonu gelmeyen ön koşullar tanımaları ile birliğe dâhil olmada belirsizlik yaratılmaktadır.⁴¹⁶

Öte yandan Avrupa Parlamentosu'nda yasama kurulu dâhilindeki farklı politik gruplardan parlamenterlerinin oluşturduğu "Türkiye'nin dostları" grubunun kurulması Türkiye'nin AB'ne mensup olma desteğini menfaat odaklı bir ilişki yaratılmak istenmesinin ifade edilircesine kanıtı olarak gösterilebilmektedir.⁴¹⁷

AK Parti üçüncü iktidar dönemini kapsayan 2011 yılı sonrasında, geçmiş dönemlerde yürüttüğü strüktürel yeniliklerin ve adilane edinimlerin devamlı kılınması üzerine yeni anayasa inşasına takaddüm etmiştir. Yeni Türkiye'nin biçimlendirilmesi gayesiyle Cumhuriyetin ilanının yüzüncü yıl dönemini içeren 2023 yılına uzanan bir politik izlencesi belirlemiştir. Ancak AK Partinin öngöremediği yeni vasilik odaklarının biçimlenmesiyle kırk yıldan uzun süredir devlet kurum ve kuruluşlarında gizil nüfuz olarak barınan Fetullahçı Terör Örgütü'nün (FETÖ) enternasyonal örgüler ile kurduğu iş birliği neticesinde 17-25 Aralık 2013 tarihinde hükümete karşı buldukları yargı darbesi ile karşı karşıya kalmıştır. AK Partinin mühim imtihanında odak noktası Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından kriz yönetiminin nasıl yönlendirileceğidir.⁴¹⁸

Bu proseste Dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu gerçekleştirdiği Almanya ziyaretlerinde AB hususunda yaptığı görüşmeler çerçevesinde Türkiye'nin makrohedefinin üyelik ile sonuçlanmasını temenni ettiği proseste; anarşi yanlısı teröristlere destek bağlamında sunulan imkânların yok edilerek ırkçı hücumların durdurulması ve yapanların tespiti ile alakadar çalışmalar gerçekleştirilmesini istihram etmiştir. Recep Tayyip Erdoğan ise imtiyazlı ortaklığın asla kabul edilemeyeceğini, Türkiye'nin başvurusunun tam üyelik kapsamında olduğuna dikkat çekmiştir.

⁴¹⁵Anıl, "Türkiye-Almanya İlişkileri ve Türkiye'nin AB Üyelik Süreci", <http://www.bilgesam.org/incele/762/-turkiye-almanya-iliskileri-ve-turkiye%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/>

⁴¹⁶Enes Bayraklı ve Kazım Keskin, "Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi", *Analiz*, 143 (2015): 10-26.

⁴¹⁷Milliyet, "Türkiye'nin dostları AP'de gurp kurdu", *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-dostlari-ap-de-grup-kurdu/dunya/dunyadetay/18.03.2010/1213005/default.html> (Erişim Tarihi:02.12.2019).

⁴¹⁸Miş, "16 Yıllık AK Parti Siyasetinin Seyri", <https://www.setav.org/16-yillik-ak-parti-siyasetinin-seyri/>

Türkiye'deki Alman fırka ve ağâhların tahripkâr çalışmalarının dini, etnik, politik ve görüş gibi tenakuzun yaşanmasını engellemek üzere durdurulması talep edilmiştir. Entegrasyon kapsamında hizmet edildiği şemanın aslen zorunluluk uygulamadan zorbalık ile düşüncelerin kabul ettirilmesine dair faaliyetlerin sonlandırılarak, Türklerin öz kültürlerini var etmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Merkel ise İran'ın nükleer uygulamalarının şeffaf olması ile ilgili talepler çerçevesinde Türkiye'den İran'a yaptırım uygulaması yönünde ısrar da bulunmuş ve bu tutumu AB'nin politikası olduğunu vurgulamıştır. Erdoğan ise yaptırım talebinin ret ederek döngüdeki problemlerde diplomasiyi dikkate alarak çözüme ulaştırılmasının gerekliliğini ifade etmiştir.⁴¹⁹

Müteakiben Başbakan mevkiine getirilen Ahmet Davutoğlu'nun ülke meselelerinin çözümüne ilişkin Recep Tayyip Erdoğan ile yaklaşım ayrılığından kaynaklanan inhilalin parti içerisinde nüfuz merkezinin dağılması ve devletin rejim kademelerine yansımalarıyla, 2015 yılında partide genel başkan değişikliğine gidilmiştir. Partinin dördüncü iktidar dönemini takiben FETÖ yapılanmasının 15-16 Temmuz 2016⁴²⁰ tarihlerinde gerçekleştirdiği darbe girişimine istinaden, örgütün çökertilmesi gayesiyle sergilenen azimkâr yaklaşım doğrultusunda devletin öbeklerinde yapılan cüzî arındırmalar ile toplumun tahavvülü ve özgüveni neticesinde bu süreç atlatılabilmektedir. Akabinde Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemindeki rejim değişikliğinin referandum ile onaylanması ile AK Parti genel başkanlığına getirilen Erdoğan siyasette devrim yaratmıştır.⁴²¹

Almanya karşılıklı çıkar hususunda Türkiye'den beklenen argümanların hükümsüzlüğü ve esassızlığı sorgulanırken,⁴²² sürece 2015 yılı itibariyle Suriye'de iç savaşın meydana getirdiği tarihin en büyük mülteci krizi dâhil olmuştur. Ortadoğu'daki çelişkiler ve katliamlardan kaçan mültecileri göğüsleyen Türkiye uyguladığı açık kapı politikası ile AFAD tesis ettiği kamplarda Suriyelilerin misafir edilmesinden kaynaklı, Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçiş yapan mültecilerin zamanla AB'ni etkilemesinden ötürü mevzuatta güncelleme ihtiyacı doğmuştur. AB mensup ülkelerinin arasında mülteci düzenini yönetime bağlayan Dublin Antlaşmasının AB topraklarına hangi ülkeden giriş sağladıysa o ülke için iltica başvurusunda bulunabilir; şartı dolayısıyla Akdeniz'den İtalya, Yunanistan ve Malta'ya geçiş yapan mültecilerin yoğunlaşması ile

⁴¹⁹Baha Güngör, "Ankara'dan imtiyazlı ortaklığa ret", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/ankaradan-ımtiyazli-ortaklig-a-ret/a-2527040> (Erişim Tarihi:09.02.2020).

⁴²⁰Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "15 Temmuz Darbe Girişimi", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, https://tr.wikipedia.org/wiki/15_Temmuz_darbe_giri%C5%9Fimi (Erişim Tarihi:09.02.2020).

⁴²¹Miş, "16 Yıllık AK Parti Siyasetinin Seyri", <https://www.setav.org/16-yillik-ak-parti-siyasetinin-seyri/>

⁴²²Al, "Almanya Türkiye İlişkileri", <http://www.fikircoğrafyasi.com/makale/almanya-turkiye-iliskileri>

AB mensup ülkelere dağıtılma kararına varılmıştır. Ancak hukuki yollardan AB ülkelerine ilticaları engellenen mültecilerin insan kaçakçılarının yardımı suretiyle Akdeniz'i gayrihukuki girişim çabaları neticesinde yaşanan trajik ölümler buhranı insani ve ahlaki boyutta bir krize taşınmıştır.⁴²³

Mülteci krizinin aşılammaması seçeneği AB'nin istikrar hâlinde ciddi bir itibar kaybına uğrama riskini yaratmıştır. Almanya ekseninde Hristiyan Demokrat Birliğinin mültecilerle alakadar uç kota talepleri ve sınırların kapatılması çağrılarını ile Angela Merkel'in kasavete maruz bırakılmasında sığınmacıların Almanya'ya en çok tercih etmeleri de etkindir. Bu oluşum neticesinde AB'nin Türkiye ile alakadar hesaplamaları Suriye ve Ortadoğu'daki düğüm noktaları ile yeni bir akselerasyon kazanmıştır.

Gelinen noktada AB sağ partilerinin ve Almanya Hristiyan birlik partilerinin popülist yaklaşımları çerçevesinde AB'nin yalnızca iktisadi birliği değil, Hristiyan değerleri de içeren bütünlüşme olduğuna dair vurgu yaparak Türkiye'nin bu oluşumda yer edinmeyeceği savunulmuştur. Ancak Angela Merkel'in AB çerçevesinde kronikleşen sorunların Türkiye katkısı ile çözülebileceğini fark etmesiyle, içtinap ve pragmatizm arasındaki gelgitlerin Türkiye ile çözümlüne odaklanan eylem planlarına yer verilmesi tercih edilmiştir.⁴²⁴

Bu meşakkatli dönem; AB'nin Suriyeli sığınmacılara üç milyar avro nakdî destek sağlanmasını ve Türkiye'nin tam üyeliğinde fasılları hızlandırmasıyla, 2016 yılının son çeyreğinde Türk vatandaşlarının AB ülkelerine vizesiz girebilmeleri mümkün kılacak hususları içeren antlaşama imzalaması ile bir nebze de olsa normalleşme yoluna girmiştir. Bu bağlamda Türkiye ve Almanya'nın işbirliği neticesinde Angela Merkel'in kazanımları gözlemlenmesiyle, Türkiye'yi tam üyelik hususunda desteklemesi öngörülebilmektedir.⁴²⁵

23 Nisan 2016 tarihinde Almanya Başvekili Angela Merkel, AB kurul lideri Donald Tusk ve AB kurulu lider muavini Frans Timmermans Türkiye ziyareti kapsamında Gaziantep'in Nizip kazasında yer alan bir göçmen kampına Başbakan Ahmet Davutoğlu ve hükümetinin eşlik etmesiyle tenezzühte bulunmuşlardır. Ziyaret kapsamında liderler şu görüşlere yer vermiştir;⁴²⁶

⁴²³Bayraklı ve Keskin, "Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi", 10-26.

⁴²⁴Al, "Almanya Türkiye İlişkileri", <http://www.fikircoğrafyasi.com/makale/almanya-turkiye-iliskileri>

⁴²⁵Al, "Almanya Türkiye İlişkileri", <http://www.fikircoğrafyasi.com/makale/almanya-turkiye-iliskileri>

⁴²⁶BBC, "Davutoğlu ve Merkel'den vize muafiyeti açıklamaları", BBC, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160423_merkel_ziyaret_aciklama (Erişim Tarihi:06.03.2020).

Donald Tusk;

"Ziyaretimiz muahedemizin tatbik edilmesine dair izlenceydi. Görüyoruz ki neticeye ulaşıyor. Mart'dan bu yana Ege'de illegal göç azalışta. Geri kabul muahedemiz yalnızca vize muafiyetiyle temin edilebilir. Biz payımıza düşeni gerçekleştireceğiz, AB'nin de payına düşeni gerçekleştirmesiyle hukuki prosesi eksiksiz hale dönüştürmesini bekliyoruz. Böyle bir halde geri kabul muahedeside etkisiz kalacaktır."⁴²⁷

Angela Merkel;

"Haziran bitiminde vize meselesinin üzerine çalışmaya başladık. Türkiye'nin koşulları gerçekleştirmesi icap ediyor. Bu meselenin bazı taraflarını ele aldık. Kurul 4 Mayıs'ta bir rapor takdim edecek. Bu meselede muahedeye tabi olacağız. Vekilliklerimiz yakinen çalışıyorlar. Kaygı varsa araştırmamız icap eder. Bir doğrultuda emniyeti sağlamayı diliyoruz. Vize erkinliğini de temin etmek istiyoruz."⁴²⁸

Akabinde gerçekleştirilen ortak basın toplantısında liderler 20 Mart 2016 tarihinde AB-Türkiye arasında imza edilen göçmen anlaşmasının müspet neticeler olduğunu vurgulamışlardır.⁴²⁹ Ancak 2 Haziran 2016 tarihinde Almanya Federatif Krulu'nun 1915 meselelerini Ermeni soykırımı olarak onayladığına dair ilanıya süregelen buhran yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır.⁴³⁰ 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişiminin etkisiz hale getirilmesinin akabenindi gerçekleştirilen tutuklamaların demokrasiye ve insan haklarının ihlali olarak yankılanması tam üyeliğin aleyhine dönüşmüştür.⁴³¹

Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye-AB ilişkilerinin dondurulmasına yönelik öneride bulunması üzerine reisicumhur Recep Tayyip Erdoğan şu açıklamada bulunmuştur;

⁴²⁷BBC, "Davutoğlu ve Merkel'den vize muafiyeti açıklamaları" https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160423_merkel_ziyaret_aciklama

⁴²⁸BBC, "Davutoğlu ve Merkel'den vize muafiyeti açıklamaları" https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160423_merkel_ziyaret_aciklama

⁴²⁹BBC, "Davutoğlu ve Merkel'den vize muafiyeti açıklamaları" https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160423_merkel_ziyaret_aciklama

⁴³⁰Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Almanya Federal Cumhuriyeti Siyasi ve Ekonomik İlişkileri", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-almanya_-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 14.12.2019).

⁴³¹Al, "Almanya Türkiye İlişkileri", <http://www.fikircoğrafyasi.com/makale/almanya-turkiye-iliskileri>

"Verilen sözler tutulmadı. 50 bin göçmen Kapıkule sınırına geldiği vakit haykırdınız; "Türkiye hudut kapılarından geçişe izin verirse ne yaparız?". Şayet böyle ilerlerseniz kapılar açılır buna inanın."

Almanya Başvekili Angela Merkel'in raportörü Ulrike Demmer'e Berlin'de gerçekleştirilen basın toplantısında Erdoğan'ın açıklamaları hatırlatılarak, konuya ilişkin yaklaşımının sorulması üzerine şu idelerde bulunmuştur;

"AB-Türkiye muahedesi taraflar için muvaffakiyet kabul edilmiştir. Muahedenin devam ettirilmesi tarafların menfaatinedir. AB, muahede kapsamındaki üstlenmelerine bağlı kalarak gerekeni yapmaktadır. Bundan böyle tarafların tevcih ettiği gözdağları işe yaramayacaktır. Güçlükler var. Ancak alt etmemiz gerek."⁴³²

Basın toplantısında bulunan Almanya Hariciye Vekilliği Raportörü Sawsan Chebli'in konuya ilişkin görüşü ise şu yöndedir;

"Hakikate bakıldığında tarafalar muahedeye bağlı kalıyor ve taraflara menfaat sağladığı için sürdürüleceğine inanıyoruz. Türkiye'nin Avrupa'da ilerleyişi bizim menfaatimizdir. Neticede ilerleme ya da yabancılaşma mevzusunda karar Türkiye'nin. Uzaklaşmasının kötü olacağını muhakeme ediyoruz. İrtibatta kalması mühim, mensupluk müzakerelerinin dondurulması da mühim. Bu Türkiye-Avrupa ilişkisine daha da zarar verir ve kayıp sağlar."⁴³³

Ayrıca Almanya Hariciye Vekili Frank-Walter Steinmeier'in, Türkiye'de müzakere ettiği tarafların tamamının işbirliği odaklı olduğunu belirtirken, AK Parti muhaliflerinin görüşlerine değinildiğinde üyelik müzakerelerinin dondurulmasının yanlış seçim olacağına dair inançlarını sunduklarını eklemiştir.⁴³⁴

Avrupa Parlamentosu Türkiye Raportörü Kati Piri ise;

"Mülteci muahedesinin AB mensupluk görüşmeleriyle ilişkilendirmek, tamamıyla yanlış" eleştirisinde bulunmuştur."⁴³⁵

Türkiye'nin darbe girişimi ardından beklentisini karşılamayan mesnet doğrultusunda eleştirilerde bulunurken, Almanya'nın diplomat ve yargı mensubu

⁴³²Hürriyet, "Erdoğan'ın 'Kapılar açılır' çıkışına ilk yanıt Almanya'dan" , *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/erdoganin-kapilar-acilir-cikisina-almanyadan-yanit-40288251> (Erişim Tarihi:23.03.2020).

⁴³³Hürriyet, "Erdoğan'ın 'Kapılar açılır' çıkışına ilk yanıt Almanya'dan", <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/erdoganin-kapilar-acilir-cikisina-almanyadan-yanit-40288251>

⁴³⁴Hürriyet, "Erdoğan'ın 'Kapılar açılır' çıkışına ilk yanıt Almanya'dan", <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/erdoganin-kapilar-acilir-cikisina-almanyadan-yanit-40288251>

⁴³⁵Hürriyet, "Erdoğan'ın 'Kapılar açılır' çıkışına ilk yanıt Almanya'dan", <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/erdoganin-kapilar-acilir-cikisina-almanyadan-yanit-40288251>

darbe şüphelilerine sığınma hakkı tanınması üzerine ilişkilerde gerilime tırmanılmıştır. Türkiye tepkisini Alman milletvekillerinin Adana'da yer alan İncirlik Hava Üssü'nü ziyaretini engelleyerek ortaya koymuştur. Karar karşısında Almanya, İncirlik Üssü'nde IŞİD olarak adlandırılan Irak Şam İslam Devleti ile mücadele ve Suriye'de keşif yapmak üzere konuşlandığı 200 üstü askerini Ürdün'e yerleştirme hükmüne varmıştır.⁴³⁶ Bu bağlamda AK Parti grup toplantısında Başbakan Binali Yıldırım şu açıklamalara yer vermiştir;

"Almanya, 15 Temmuz darbe teşebbüsünde bulunan ve yurt sınırları dışına firar eden veya yurt sınırları dışında olan erlere iltica hakkı tanıyarak ilişkilerimizde gerginlik yaratmıştır. Almanya için artık bu sorunu karara bağlama zamanıdır. Şayet Türkiye ile tarihsel boyuttaki dostluk bağlarını güçlendirmek suretiyle ilişkilerini geliştirmeyi diliyorsa istikametini, FETÖ'cülere değil; Türkiye Cumhuriyeti'ne çevirmeye mecburdur."⁴³⁷

Ardınca İstanbul Büyükşehir'de insan haklarına ilişkin, atölye çalışması için bir otelde bir araya gelen 10 insan hakları savunucusu, 5 Temmuz'da düzenlenen polis baskınıyla gözaltına alınması⁴³⁸ ve tutuklanmasında Alman vatandaşı okutman Peter Steudtner'in yer alması Alman hükümetinde aksülamel uyandırmıştır.⁴³⁹

Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel Peter Steudtner'in tutuklanmasına dair şu açıklamalara yer vererek neticeyi AB üyelik sürecimize bağdaştırmıştır;

"Temasları böyle sürdüremeyiz. Ankara'daki mesullerin yöntemleri neticesiz kalmayacak. Bu izahların Almanya seçimlerine müteveccih iç politika plasmanı olduğunu muhakeme ediyoruz. Alman aktivistlerin tutuklanmasının eleştirel sesleri susturma girişimidir. Alman insan hakları eylemcisi Peter Steudtner'in özgürlüğünden alıkonulması evvelce planlanmıştır. Tutuklama orantısızdır, hukuka uygun değildir. Türkiye'ye çok sabır gösterdik ve bu zahmetliydi. Yıldırımların vuku buduğu ortamda Türkiye'deki plasmanları güvence edemeyiz. Gelecek haftalarda ortaklarımızla Türkiye'nin AB mensupluğuna dair mevzusunu inceleyeceğiz. Alman yurttaşlarına

⁴³⁶BBC, "Türkiye - Almanya ilişkilerini krize sürükleyen 5 konu nedir?", *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39937578> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

⁴³⁷T24, "Türkiye Ve Almanya Arasında 12 Ayda 5 Gerilim", *T24*, <https://t24.com.tr/haber/turkiye-ve-almanya-arasinda-12-ayda-5-gerilim.404533> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

⁴³⁸Siyasi Haber, "11 Aktivistin Yargılandığı Büyükşehir Davası Ertelendi.", *Siyasi Haber*, <http://siyasihaber4.org/11-aktivistin-yargilandi-buyukada-davasi-ertelendi> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

⁴³⁹BBC, "Türkiye - Almanya ilişkilerini krize sürükleyen 5 konu nedir?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39937578>

müteveccih Türkiye'ye seyahat öğütlemesini tadil etmekten çekinmeyeceğiz. Türkiye'ye seyahat arzulayanlar için riskler söz konusudur.”⁴⁴⁰

Ayrıca Almanya'daki Türk kökenli insanların toplumda mühim bir yer edinmelerinin yanı sıra Türkiye'deki gelişmelerin göz ardı edilemeyeceğini vurgularken, Türkiye de hukukun üstünlüğü uzanımında zamanı geriye almak dileğini de iddia etmiştir.⁴⁴¹

Angela Merkel ise aktivistlerin tutuklanma kararı sonrasında yaptığı açıklama da Peter Steudtner için alınan kararın tamamen haksız olduğunu ifade ederken, bu vakanın; “Türkiye'de suçsuz insanların hukuk düzeninin çarkına haksızca takılışına örnektir. Alman hükümeti serbest bırakılması uğruna her seviyede gerçekleştirebileceklerini ortaya koyacaktır.”⁴⁴² ifadelerine yer verilmiştir.

Hükümlüler içerisinde Uluslararası Af Örgütü Türkiye Yöneticisi İdil Eser'in yer almasına istinaden Uluslararası Af Örgütü Genel Sekreteri Salil Shetty'in “Aktivistlere müteveccih soruşturma resmi değildir. Karar ile doğruluk ve türe gibi kavramlar Türkiye'ye bundan böyle yabancıdır” açıklaması yoğunluk yaratmıştır.⁴⁴³

Alman hükümet sözcüsü Steffen Seibert ise tutuklama kararlarına dair yaptığı değerlendirmede; “Ne yazık ki Türkiye her yeni günde konuşmalarımıza yeni basın ve sivil özgürlük kısıtlamaları ile konu oluyor. 2016 senesinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Avrupa'ya gayriresmi mülteci geçişinin durdurulmasına yönelik gerçekleştirilen muahede kapsamında Türkiye'ye takdim edilen muavennetler kesilebilir” söylemlerinde bulunmuştur.⁴⁴⁴

Esasen iki ülke arasındaki tutuklanmalara dair ilk kriz; Enerji Bakanı Berat Albayrak'ın bilgisayar sistemine gizlice girilmesi sonucunda ifşa edilen e-postalarına yönelik Alman Die Welt basınının Türkiye bildirmeni Deniz Yücel'in, yaptığı haberlerinin kişisel dataları kötüye kullanmak ve tedhiş propagandası yapmak üzere terör örgütüne üye olmak olarak nitelendirilmesi neticesinde tutuklanmasıdır.⁴⁴⁵

⁴⁴⁰BBC, “Kalın: Gabriel'in açıklamaları iç siyaset yatırımı”, *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40668530> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

⁴⁴¹BBC, “Kalın: Gabriel'in açıklamaları iç siyaset yatırımı”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40668530>

⁴⁴²BBC,“Merkel'den 'Büyükada' Açıklaması: Alman Hükümeti Olarak Tutuklama Kararını Kınıyoruz.”, *BBC*,<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40652004> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

⁴⁴³BBC,“Kalın: Merkel'den 'Büyükada' Açıklaması: Alman Hükümeti Olarak Tutuklama Kararını Kınıyoruz.”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40652004>

⁴⁴⁴BBC,“Merkel'den 'Büyükada' Açıklaması: Alman Hükümeti Olarak Tutuklama Kararını Kınıyoruz.”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40652004>

⁴⁴⁵BBC, “Die Welt'in Türkiye Muhabiri Deniz Yücel Tutuklandı.”,*BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39106472> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

Bu bağlamda Almanya Dışışleri Bakanı Sigmar Gabriel;

“Die Welt bildirmeni Deniz Yücel, sebep belirtilmeksizin bağımsızlığından men edildi. Dilerim ilgili olarak alınacak hüküm basın bağımsızlığına mutabık bir yargı niteliği taşır”⁴⁴⁶ açıklamasında bulunmuştur. Türkiye'nin AB'ye girmesine yönelik üyelik müzakereleri sürecinde kriter olması planlanan Avrupa Basın Özgürlüğü Şartını halihazırda dahi çiğnediğine dair fikir uyandırılmıştır.

İtimat çapraşıklığının hat safhaya ulaştığı bir dönemde Almanya'nın ileri sürdüğü bir fiyasko ise; kendi hudutları dâhilinde yaşayan FETÖ bağlantısı şüphelilerinin Türkiye lehine casusluk faaliyetleri yürüttüğü iddiasıdır. Konuyla ilişkin soruşturmaya dâhil olan Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) septik 300 Türkiye vatandaşının Kişisel bilgilerinin yer verildiği, kaynağı belirsiz listenin Alman İstihbarat Örgütü'ne (BND) sunulması üzerine soruşturma başlatılmış neticede gözaltına alımlar yapılmıştır.⁴⁴⁷

Almanya İçişleri Vekili Thomas de Maiziere "Alman hudutlarında ajanlık faaliyetleri yürütmek kanunlar içtimasında yaptırım icabı gerektirir ve katiyen tolerans edilemez" açıklaması yapmıştır⁴⁴⁸.

Aynı vadede, Türkiye de rejim şeklinin parlamenter sistemden 'partili cumhurbaşkanlığı' olarak da adlandırılan başkanlık sistemine tahvil etmesini içeren anayasa değişikliğinin referanduma taşınması planlanmıştır. Bu periyotta Almanya sistem değişikliğine tepki amaçlı, bazı eyaletlerinde Türk bakanlar ile yapılması düzenlenen toplantıları iptal etmiştir. Erdoğan ise sistem dönüşümünü protesto eden Almanya'nın bu tutumunu Nazi uygulamaları ile benzerlik taşıdığına dair eleştirmiştir. Almanya Başvekili Merkel ise Erdoğan'a; "Bu cins benzetiler yalnızca Nazilerin insanlığa muhalif işlediği suçları ehemmiyetsizleştirmeye yarar" yanıtını vermiştir.⁴⁴⁹

2017 yılındaki kriz dönemi ardından, 2018 yılında Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile iki liderin müzakeresi akabeninde düzenlen ortak basın toplantısında ilkin söz alan Dışışleri Bakanı Sigmar Gabriel konuşmasına Almanya-Türkiye bendinde tarihten günümüze taşınan ortaklıklarına değinmiş ve devam etmiştir;

⁴⁴⁶BBC, "Die Welt'in Türkiye Muhabiri Deniz Yücel Tutuklandı.", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39106472>

⁴⁴⁷BBC, "Türkiye - Almanya ilişkilerini krize sürükleyen 5 konu nedir?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39937578>

⁴⁴⁸BBC, "Türkiye - Almanya ilişkilerini krize sürükleyen 5 konu nedir?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39937578>

⁴⁴⁹BBC, "Türkiye - Almanya ilişkilerini krize sürükleyen 5 konu nedir?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39937578>

“Her muvzuda fikir birliği taşımyoruz ancak şuna değinmekte yarar var. Tüm sıkıntılarını geride bırakmayı vazife edindik ve mesuliyetimizin bilincindeyiz. Bu hususda titiz bir istenç duymaktayız. Mevlüt avuşoğlu ile istikbale müteveccih bu gerginliği sona erdirmek için lazım gelen hareketi yürütmeyi müşterek bir görev olarak onaylıyoruz. Ekonomi vekillerimize gerçekleştirdiğimiz oğtlemler ile belli bir vakittir gerçekleştirilemeyen iitimaları yeniden aranje etmek suretiyle realize etmek istiyoruz. Benzer şekilde hariciye vekillerimizde stratejik düzeyde syleşlerini gerçekleştirmelerini istiyoruz. Her muvzuda fikir birliği taşımadığımızı belirtmemin yanı sıra elbette bizi bir araya getiren ortak mevzularda bulunmaktadır. Örneğin Suriye ve Yemen'deki durumlar. Yemen mevzusunda çok tedirginiz, yaşanan insani yıkımlara dünya basınında yer verilmiyor. Bu itimaya mutakiben İnan mevzusunu da ele almayı oğgryoruz. Dış politikada bizi karşılayan bir dizi mühim mevzu var. Mevlüt avuşoğlu'na diyaloga içten ve açık yürekli yaklaşımından ötürü teşekkür ederim. İstikbalde bizi bir araya getiren ortak mevzularda aleniyet, karşılıklı hürmet ile diyalogları sürdürmek istiyoruz. Bizler NATO'da ve IşİD'le mücadelede mühim birer mttefiğiz. Bu bağlamda bizleri bağlı kılan mevzularda odaklanmayı önemsiyoruz.”⁴⁵⁰

Ardından söz alan Mevlüt avuşoğlu görüşmelerinde ikili ilişkiler ve bölgesel hususlarda istişare olanağı yakaladıklarını belirtirken, geçmiş sorunlardan yola çıkarak geleceğe dair yer verdikleri planlamalarını ve AB'ne dair değerlendirmeleri içeren şu sözleri ifade etmiştir;

“Bazı problemler yaşadık. Üstelik ilişkilerimiz gerilime tırmandı. Ancak bunları diyalog ile sona erdirebileceğimizi benimsedik. Mtekebil hoş görme ve itenliklerle ilişkilerimizin inkişaf edeceğine inanıyoruz. İktisadi ilişkilerimizi ileriye taşımak üzere itimat artırıcı hareketler gereklidir. Somut adımları sürdürmeliyiz. Sigmar'ın da deidđi üzere her muvzuda fikir birliği taşımamız beklenemez bunları incelemek üzere aytıştırarak bizi bir araya getiren ortak mevzular ile yola devam etmeliyiz. Türkiye'nin AB mensupluk süreciyle ilgili Gümrük Birliği muahedesine dair mevzuları aşmamız icap eder. Bölgemizdeki mevzularda tamamiyle görüş birliği taşıyoruz. Suriye, Irak, Yemen, Libya. Türkiye ile Almanya'nın fikir düzlemleri keşişiyor. Almanya ile g mevzusunda işbirliği içindeyiz. Mtekebil itimam ile diyalog ve işbirliğini devam ettirmek istiyoruz. Türkiye-Almanya ilişkilerini iyileştirerek daha iyi bir noktaya taşımada iteniz.”⁴⁵¹

⁴⁵⁰Deutsche Welle, “Alman-Türk Dışışleri Bakanlarından Olumlu Mesaj.”, *Deutsche Welle*, <https://p.dw.com/p/2qQhR> (Erişim Tarihi:07.03.2020).

⁴⁵¹Deutsche Welle, “Alman-Türk Dışışleri Bakanlarından Olumlu Mesaj.” <https://p.dw.com/p/2qQhR>

Görüşmelere istinaden gerçekleştirilen olumlu söyleşiler ile Türkiye-Almanya siyasi temasları yeniden salah bulma yoluna girilmiştir.

24 Haziranda Türkiye'de gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından seçilmiş ilk cumhurbaşkanı olarak tarihe geçen Recep Tayyip Erdoğan, Almanya reisicumhuru Frank-Walter Steinmeier tarafınca Almanya'ya davet edilmiştir. Davet neticesinde Türkiye, 27 Eylül-29 Eylül 2018 tarihleri aralığında ziyaret planlandığını duyurmasıyla Alman siyasiler arasında tartışmaların odağı haline gelmiştir.

Yeşiller Partisi mensubu Cem Özdemir, "Erdoğan'ın demokrat bir devletin olağan bir başkanı olmadığını ve bu tutumla karşılanmaması gerektiğini" ileri sürerek, Almanya Kürt Toplumunu derneğinin Erdoğan'ı, Brandenburg Kapısı'nda protesto edeceğini bildirmiştir.⁴⁵²

Erdoğan, 27 Eylül 2018 tarihinde Berlin Tegel Havalimanı'nda Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü (RSF) Almanya Temsilciliği ve hak örgütlerinin basın özgürlüğü temalı protestosunun yanı sıra sivil ve demokratik kitle örgütünün Erdoğan Not Welcome adlı oluşumun protestosuna maruz kalmıştır. Yeşiller Partisinin Türkiye'nin demokrasiden uzak, hukuk devleti ilkesinden yoksun olduğuna dair iddiasını, basın özgürlüğünün sağlanmaması halinde ekonomik yardımın verilmemesi söylemiyle çevrelemesi şantaj niteliğindedir.⁴⁵³

Sol Parti Meclis Grubu Başkanı Sahra Wagenknecht'in "Diyaloğun önemini anlıyorum... Fakat devletinde halkerkine sonlandırarak İslamcı otokratlık kuran kimseye kırmızı halı ve en üst seviyede şerefleendirme bütünüyle anlamsız" eleştirisi ise Türk hukuk düzenin Almanya eşrafınca AB normlarına ne denli aykırı bulunduğu dair bir savdır. Almanya ziyareti kapsamında ilişkilerin normalleştirilmesini ve iktisadi ilişkilerin canlandırılmasını hedefleyen Erdoğan, Almanya'nın normalleşme sürecine girilebilmenin ancak demokrasi ve hukuk ilkesi kapsamında atılan somut adımlar ile oluşabileceğine dair kıstası ile karşılaşmıştır.⁴⁵⁴

27 Ekim 2018 tarihinde ise Angela Merkel İstanbul'da gerçekleştirilen Suriye temalı Dörtlü Zirve kapsamında Rusya lideri Putin ve Fransa Cumhurbaşkanı Macron beraberinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Suriye'nin istikbalini içeren zirvede, başta Türkiye ve Rusya arasında Eylül 2018 tarihinde İdlib'de silahlardan arındırılan bir

⁴⁵²Deutsche Welle, "Erdoğan'ın Almanya Ziyareti 28-29 Eylül'de", *Deutsche Welle*, <https://p.dw.com/p/32l6W> (Erişim Tarihi:07.03.2020).

⁴⁵³Deutsche Welle, "Erdoğan'ın Almanya Ziyareti 28-29 Eylül'de", <https://p.dw.com/p/32l6W>

⁴⁵⁴Gazete Karınca, "Erdoğan'ın Almanya Ziyareti Protestoyla Başladı." *Gazete Karınca*, <https://gazetekarınca.com/2018/09/erdoganin-almanya-ziyareti-protestoyla-basladi/> (Erişim Tarihi:07.03.2020).

bölge kurulması üzerine varılan Soçi mutabakatının⁴⁵⁵ ardınca İdlib'deki gelişmelere ve Suriye'de politik çözüm prosesine yer verilmiştir.

Bu bağlamda Merkel dördlü zirve haricindeki güçlere vurgu yaparken, Soçi Mutabakatının verimliliğini takdir ederek; "Bunun sürdürülebilir bir uzlaşma olması için gerekeni yapmaya hazırız"⁴⁵⁶ söylevinde bulunmuştur. Siyasi çözümün sağlanması üzere Suriye'de ve ülke dışında bulunanların birlik kapsamında seçime gidebileceği önerisinin altını çizirken olası bir seçim halinde "Suriyelilerin bütünü istikbaldeki politik sistemle ilgili enternasyonal denetlemeyle gerçekleşen hür seçimlerde bizzat karar almalıdırlar" yorumunda bulunmuştur.⁴⁵⁷

Müzakere neticesinde fikirlerini beyan eden Merkel'in konuşmalarına satırbaşı olarak yer verelim;

"- Karşit tutumlarımızın olmasına rağmen anlaşma sağlayıp beyanname yayınlayabildik,
- Yalnızca askeri değil politik çözüm de temin edilmeli,
- BM tabanlı çözüm sağlamalıyız,
- İdil'de mütarekenin sürdürülebilmesi için gerekeni yapmaya amadeyiz,
- Anayasa encümeni teşkil edilmeli ve seçimlerin gerçekleştirilmesi icap etmektedir,
- Enternasyonal cemiyetin gideneceği bir proses olacaktır,
- Kimyevi silahların bulundurulmaması mevzusunda istikrarlı olduğumuzu, vurgulamak istiyorum"⁴⁵⁸.

Erdoğan'ın zirveye ilişkin açıklamalarında değindiği mühim noktaları sıralarsak;

"Bu proste bilhassa evleviyetimiz akan kanın durmasını sağlamak. Enternasyonal cemiyet mevzuyu net anlamda gözetmediğinden problem çözülemedi. Suriye'deki bunalım gittikçe kötüleşecektir."⁴⁵⁹

⁴⁵⁵Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Soçi Mutabakatı (2018)", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/So%C3%A7i_Mutabakat%C4%B1_\(2018\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/So%C3%A7i_Mutabakat%C4%B1_(2018)) (Erişim Tarihi:09.03.2020).

⁴⁵⁶Evrensel, "Dördlü Zirve Sona Erdi: Pazarlığın Yeni Adı 'Siyasi Çözüm.", *Evrensel*, <https://www.evrensel.net/haber/364521/dortlu-zirve-sona-erdi-pazarligin-yeni-adi-siyasi-cozum> (Erişim Tarihi: 09.03.2020).

⁴⁵⁷Evrensel, "Dördlü Zirve Sona Erdi: Pazarlığın Yeni Adı 'Siyasi Çözüm.", <https://www.evrensel.net/haber/364521/dortlu-zirve-sona-erdi-pazarligin-yeni-adi-siyasi-cozum>

⁴⁵⁸Evrensel, "Dördlü Zirve Sona Erdi: Pazarlığın Yeni Adı 'Siyasi Çözüm.", <https://www.evrensel.net/haber/364521/dortlu-zirve-sona-erdi-pazarligin-yeni-adi-siyasi-cozum>

⁴⁵⁹Gerçek Gündem, "Dördlü Zirve Sona Erdi! Liderleden Ortak Açıklama.", *Gerçek Gündem* <https://www.gercekgundem.com/dunya/46160/dortlu-zirve-sona-erdi-liderleden-ortak-aciklama> (Erişim Tarihi:09.03.2020).

“- Astana boyutunda tanzim edilen işbirliği enternasyonel cemiyete model olmuştur,

- Bugün Suriye'nin toprak hudutları mevzusunda itikatımızı ve İdlidb uzlaşmasına sadakatimizi teyit ettik,

- Anayasa encümeninin oluşum prosesini yıl sonunda gerçekleştirmesine dair mevzuya değindik,

- Terör teşkilatlarını menşelerinde yok etme mevzusu üzerine karar aldık,

- Terörle savaşım görüntüsü arkasında buyruklarla oldu bitti yapma girişimlerine katiyen razı olmayacağız.Fırat'ın doğusuna uygulanan tehditleri ortadan kaldırmayı sürdüreceğiz,

- Suriyeli sığınmacılar için sarf edilen 33 milyar dolar Türkiye'nin özverisini alenen göstermektedir.”⁴⁶⁰

Akabeninde Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Almanya'nın Solingen kentinde aşırı sağcılar tarafından Türk binasının kundaklanması neticesinde yaşamını yitiren beş Türkün anılması üzerine 25.si düzenlen Solingen Anma Törenine 29 Mayıs 2018'de katılmış ve Angela Merkel ile müzakere sağlamıştır.⁴⁶¹⁴⁶²

31 Ocak - 1 Şubat 2019 tarihlerinde Bükreş'te gerçekleştirilen Dışişleri Bakanları Gayriresmi Toplantısına AB mensupları beraberinde aday ülkelerinin de katılımı vesilesiyle, genişleme ülkeleri kapsamında Türkiye ve Batı Balkanlar oturumu gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve muavini ile AB Başkanı Büyükelçi Faruk Kaymakçı Türk müesseselerin temsilcileriyle, ticaret uzamının yükseltilmesine dair olanakları ele almıştır. Aynı toplantının ihtivasında Alman Dışişleri Bakanı Heiko Maas'la bir araya gelen Mevlüt Çavuşoğlu müzakere ederek ikili ilişkileri gözden geçirmiştir.⁴⁶³⁴⁶⁴

11 Mart 2019 tarihi itibariyle kritik bir haftaya giriş yapan Türkiye, ilk olarak Bükreş'te gerçekleştirilen AB mensubu ve namzet devletler AB Vekilleri, Devlet

⁴⁶⁰Gerçek Gündem, “Dörtlü Zirve Sona Erdi! Liderleden Ortak Açıklama.”, <https://www.gercekgundem.com/dunya/46160/dortlu-zirve-sona-erdi-liderleden-ortak-aciklama>

⁴⁶¹Deutsche Welle, “Bakan Çavuşoğlu Solingen anma törenine katılacak.”, *Deutsche Welle*, <https://p.dw.com/p/2wVgo> (Erişim tarihi:07.03.2020).

⁴⁶²Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Almanya Federal Cumhuriyeti Siyasi ve Ekonomik İlişkileri”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-almanya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi:14.12.2019).

⁴⁶³Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Sayın Bakanımızın Avrupa Birliği Üyesi Ve Aday Ülkelerin Dışişleri Bakanları Gayriresmi Toplantısı Vesilesiyle Romanya'yı Ziyareti”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-romanya-yi-ziyareti-31-1-2019.tr.mfa> (Erişim Tarihi:09.03.2020).

⁴⁶⁴Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Dışişleri Bakan Yardımcısı ve AB Başkanı Büyükelçi Faruk Kaymakçı, AB Dışişleri Bakanları Gayriresmi Toplantısı'na (Gymnich) Katıldı.”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/51521.html> (Erişim Tarihi:09.03.2020).

Yazmanları ve Müsteşarları Gayriresmi toplantısına Hariciye Vekil Muavini ve AB Lideri Büyükelçi Faruk Kaymakçı önderliğindeki heyet ile katılım sağlamıştır. Toplantıda AB aday ülkelerin mensupluk yönünde kaydettiği inkişaf lar üzerine çalışmalar değerlendirilirken, Türkiye ile mensupluk görüşmelerinin askıya alınması yönündeki tavsiyeler ele alınmıştır. Faruk Kaymakçı, Türkiye'nin AB mensupluk sürecine dair şu ifadelere yer vermiştir;⁴⁶⁵

"Türkiye'nin AB üyelik sürecinin en zor, en karmaşık ve en çok sorgulanan üyelik süreci olabileceğini; ancak gerçekleştiğinde bugüne kadarki en yararlı ve anlamlı katılım olacaktır, çünkü Türkiye'nin AB'ye jeostrateji, güvenlik, göç, ekonomi ve istikrar gibi konularda büyük katkı sağlayacaktır."⁴⁶⁶

Hollandalı parlamenter Kati Piri'nin hazırladığı; Avrupa Parlamentosu 2018 Türkiye tedkik bildirisinin barındırdığı, AB'nin Türkiye ile iştirak müzakerelerini resmen askıya alması önerisinin 13 Mart 2019 tarihinde gerçekleşen genel kurul oylamasında 109'a karşı 370 oyla kabul edilmiştir. 143 parlamenter ise kararsız kalmıştır.⁴⁶⁷⁴⁶⁸⁴⁶⁹

Rapora gerekçe olarak Türkiye'de yapılan insan haklarının ihlalleri gösterilirken raporda şu başlıklara yer verilmiştir;

"Osman Kavala ve Selahattin Demirtaş'a müteveccih keyfi tevkif, istihbarat teşkilatının Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ayrışçılara tahakküm uygulamak üzere kullanması, 160 basın kurumunun kapatılması, suiistimal meselelerinin giderilememesi, dini ekalliyetlerin tahakküm altında olması ve AB devletlerine sığınma taleplerinin tavan yapması."⁴⁷⁰

Raporda, 15 Temmuz 2016 darbe girişimine istinaden alınan olağanüstü hal (OHAL) kararının hâlihazırda devamlılığı ile ilgili davalarda tutuklanan kimselere yönelik argüman ve delillerin olmamasına rağmen işlem yapılıyor olmasının uluslararası hukuk standartlarına aykırı olduğu savunulmuştur. Bununla beraber aynı

⁴⁶⁵Cnn Türk, "AB İle Temaslarda Kritik Hafta" *Cnn Türk*, <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/ab-ile-temaslarda-kritik-hafta> (Erişim Tarihi:09.03.2020).

⁴⁶⁶Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Dışişleri Bakan Yardımcısı ve AB Başkanı Büyükelçi Faruk Kaymakçı, AB Dışişleri Bakanları Gayriresmi Toplantısı'na (Gymnich) Katıldı." <https://www.ab.gov.tr/51521.html>

⁴⁶⁷Cnn Türk, "AB İle Temaslarda Kritik Hafta", <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/ab-ile-temaslarda-kritik-hafta>

⁴⁶⁸Sözcü., "Türkiye Raporu, 13 Mart'taki AP Genel Kurulunda Oylanacak.", *Sözcü*, <https://www.sozcu.com.tr/2019/dunya/turkiye-raporu-13-marttaki-ap-genel-kurulunda-oylanacak-3614846/> (Erişim tarihi:17.03.2020).

⁴⁶⁹Evrensel, "AP, Türkiye raporunu kabul etti.", *Evrensel*, <https://www.evrensel.net/haber/375579/ap-turkiye-raporunu-kabul-etti-2> (Erişim Tarihi:17.03.2020).

⁴⁷⁰Evrensel, "AP, Türkiye raporunu kabul etti.", <https://www.evrensel.net/haber/375579/ap-turkiye-raporunu-kabul-etti-2>

gerekçeyle 2015 yılında İstanbul yeni havalimanının inşasında 38 kişinin yaşamını yitirmesiyle bağlantılı olarak protesto çalışmaları yürüten kimselerin tutuklanması keskin bir dille tenkit edilmiştir. Yine raporda Türk-Ermeni ilişkilerinin onarılması çağrısına yer verilirken⁴⁷¹ 1993 yılında Ermenistan'ın Azerbaycan'a ait Dağlık Karabağ'ı istila etmesini protesto etmek üzerine Türkiye'nin Ermenistan'a kapadığı sınır kapılarının⁴⁷² açılmasının AB ile Türkiye ilişkilerinin gelişmesine etki yaratacağına dikkat çekmiştir. Ayrıca Ayasofya müzesinin camiye dönüştürülemeyeceğinin altı çizilmiştir.⁴⁷³

Raporun onaylanmasıyla beraber Avrupa Parlamentosundan ilk kez bir AB üyelik sürecindeki müzakerelerin askıya alınmasına dair çağrı yapılmıştır. Karara istinaden AB'nin Türkiye'nin demokrasi karşıtlığına dair yaptığı tenkitlere sitemde bulunan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Uluslararası İyilik Ödülleri programında yaptığı konuşmada Mısır reisicumhuru Abdülfettah Said Hüseyin Halil es-Sisi'nin üzerinden şu ifadeler yer vermiştir;⁴⁷⁴

"Bizi kışkırtmaya çalışıyorsan, başaramayacaksın. Biz bu provokasyonlara sürüklenmeyecek kadar evrensel bir dine mensubuz. Böyle tahrik olmayız. Benzer bir şekilde Mısır'da ölüm cezası ile katledilen gençlerin yasını paylaşmadılar. Yakın bir geçmişte dokuz genci idam ettiler. Batı ve AB nerede kaldı idam yasağınız, Nasıl oluyorda Sisi'nin çağrısına icabet edebiliyorsunuz. O bir katliam aranjörü. Hakiki bir demokrasi yanlısı ve içten olsaydınız idam düzeneği kuran bu şahsın davetini red ederdimiz. Sisi ile uyum sağlamam konusunda teşvik edenlerin teklifini kabul etmiyorum, etmeyeceğim. Kamuoyunun %52 oyuna sahip Mursi ve kabinesine hüküm giydiren demokrasi karşıtını yok sayıyorum."⁴⁷⁵

Karara ilişkin açıklamada bulunan AK Parti rapörtörü Ömer Çelik ise;

"Bizim görüşümüzce naçiz, geçersiz ve itibarsız bir yargıdır. AP'nin totaliter ideoloji benimsediğinin ilanıdır. AP demokrasiye uygun, tekamüle dayanan ve destekleyici karar vermekten yoksunlaştı. Faşist intiba ile dünyayı nitelendiriyor.

⁴⁷¹Evrensel, "AP, Türkiye raporunu kabul etti.", <https://www.evrensel.net/haber/375579/ap-turkiye-raporunu-kabul-etti-2>

⁴⁷²Zeynep Güranlı, "Ermenistan'a Sınır Kapısı İçin 3 Şart.", *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/ermenistana-sinir-kapisi-icin-3-sart-8272816> (Erişim Tarihi:17.03.2020).

⁴⁷³Evrensel, "AP, Türkiye raporunu kabul etti.", <https://www.evrensel.net/haber/375579/ap-turkiye-raporunu-kabul-etti-2>

⁴⁷⁴Evrensel, "AP, Türkiye raporunu kabul etti.", <https://www.evrensel.net/haber/375579/ap-turkiye-raporunu-kabul-etti-2>

⁴⁷⁵Evrensel, "AP, Türkiye raporunu kabul etti.", <https://www.evrensel.net/haber/375579/ap-turkiye-raporunu-kabul-etti-2>

AP'ye hitap ediyoruz; Raporu ret ediyoruz. Bu raporu, Avrupa İrkçılık ve İslam Düşmanlığı Müzesi kurup kapısına asabilirsiniz. O raporu her gördüğünüzde, Avrupa'yı ırkçılara adım adım bir kere daha nasıl teslim ettiğinizi hatırlarsınız" değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴⁷⁶

TBMM Hariciye kurulu lideri Volkan Bozkır, AP'nun 2018 Türkiye Raporu'na ilişkin,

"Devletimizin hakikatları ile alakasız ve Türkiye'ye muhalif kümelerden semirtmeler ile var edilen, dayanaksız raporun, AP Genel Kurulu tarafından kabul edilmesini şiddetle kınıyorum"⁴⁷⁷ ifadesini kullanmıştır.

Türk Dışişleri Bakanlığınca, "Avrupa Parlamentosunun 2018 Türkiye Raporu Hakkında" yaptığı yazılı açıklamada raporun önyargılı, taraflı ve sübjektiflik barındırdığından ötürü kararların tanınmadığını vurgulanmıştır. Kararların AB seçim kültürüne ve kurumun değerlerine aykırı olmasının yanı sıra Türkiye aleyhine çelişkili ve asılsız iddialara yer vermesiyle vizyonerlikten yoksun ve ahde vefa ilkesine saygısızca tutum sergilemesinden ötürü tepki gösterilmiştir.⁴⁷⁸

19 Temmuz 2018'de Türkiyede OHAL'in kaldırılmasından sonra⁴⁷⁹ 15 Mart 2019 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen ilk AB-Türkiye Ortaklık Konseyi toplantısında kilit ortak olarak anılan Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin ehemmiyeti teyit edilirken, Türkiye'nin AB'nden uzaklaşma sürecine girmiş olmasından ötürü müzakerelerin neredeyse durma noktasına varmasında etkili olan temel hak ve hukukun göz ardı edilmesi ve yargının sübjektivist çizgisi dile getirilmiştir. Bu bağlamda AB'nin Türkiye'den temin ettiği beklentilerin gerçekleştirilmesiyle ilişkilerde var olan engellerin kaldırılmasının mümkün kılınacağı ifade edilmiştir. Mültecilere yapılan ev sahipliği ile göstermiş olduğu özveriye takdire layık gören AB, Türkiye ile bildirisinin sürekliliğinin hayati ehemmiyet taşıdığı vurgulayarak müspet ilerleyişe tekâmül edilmiştir.⁴⁸⁰

⁴⁷⁶Evrensel, "AP, Türkiye raporunu kabul etti.", <https://www.evrensel.net/haber/375579/ap-turkiye-raporunu-kabul-etti-2>

⁴⁷⁷Evrensel, "AP, Türkiye raporunu kabul etti.", <https://www.evrensel.net/haber/375579/ap-turkiye-raporunu-kabul-etti-2>

⁴⁷⁸Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "No: 52, 13 Mart 2019, Avrupa Parlamentosu 2018 Türkiye Raporu Hk.", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, http://www.mfa.gov.tr/no_52_-avrupa-parlamentosu-2018-turkiye-raporu-hk.tr.mfa (Erişim tarihi:18.03.2020).

⁴⁷⁹Onur Erem, "OHAL Sona Erdi: İki Yıllık Sürecin Bilançosu.", *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44799489> (Erişim Tarihi:18.03.2020).

⁴⁸⁰Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, "Avrupa Birliği-Türkiye Ortaklık Konseyi 54. Toplantısı Sonrası Yapılan Basın Açıklaması", *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Resmi İnternet Sayfası*,

2018 Avrupa Parlamentosunun Türkiye Raporu ve AB-Türkiye Ortaklık Konseyi toplantısı akabinde, oluşturulan hat çerçevesinde 17 Mayıs 2019 tarihinde Helsinki’de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi toplantısında Mevlüt Çavuşoğlu’nun Almanya Hariciye Vekili Heiko Maas ile müzakere etmesine ilişkin şu açıklamaya yer vermiştir;

“Almanya’yla ilerki süreçte vekilliklerimiz arasında Stratejik Diyalog Mekanizması ve Hükümetler arası İstişare içtimaları gerçekleştireceğiz.”⁴⁸¹

Avrupa Konseyi Vekiller Kurulu Toplantısı’na ait Mevlüt Çavuşoğlu’nun değerlendirmeleri ise şunlardır;

"Konsey Avrupa’da tahallüden kaçınmalı. Kompetan düzeneklerin politikleşmesine müsaade etmemeli. Bigâne husumeti, İslamafobi, Yahudi antagonizmi, nefret söylemi ve popülizme beraber savaşmalıyız." ⁴⁸²

BM 74. Genel Kurulu Görüşmeleri kapsamında Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avustralya’nın katılımı ile oluşan MIKTA’nın yerel ve küresel inkişafların değerlendirilerek BM’nin devrim ve çok yandaşlı iş birliği mekanizmalarının canlandırma mottosunu esas alan 15. Toplantısı, 26 Eylül 2019 tarihinde Meksika ev sahipliğinde dışişleri bakanlarının teşrifleriyle basına kapalı halde gerçekleştirilmiştir. Mevlüt Çavuşoğlu, New York’ta gerçekleştirdiği diplomasi akışında ilkin Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas ile görüşme kaydetmiştir.⁴⁸³ Gerçekleştirdikleri temas neticesinde ilişkiler marjında iyileştirme kaydeden Almanya ve Türkiye görüşmelerine ilişkin Mevlüt Çavuşoğlu şu açıklamada bulunmuştur;

“Almanya bakanı ile ikili ilişkilerimizi ve iş birliği imkânlarını ele aldık.” ⁴⁸⁴

Akabinde “Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun 27 Eylül 2019 tarihinde New York’ta gerçekleştirdiği basın toplantısında” AB ekseninde düğüm noktası olarak var

<https://www.avrupa.info.tr/tr/news/avrupa-birligi-turkiye-ortaklik-konseyi-54-toplantisi-sonrasi-yapilan-basin-aciklamasi-bruksel> (Erişim Tarihi:18.03.2020).

⁴⁸¹TRT, “Çavuşoğlu: Avrupa Konseyi Avrupa’da Yeni Ayrışmalardan Kaçınmalı.”, *TRT Haber*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cavusoglu-avrupa-konseyi-avrupada-yeni-ayrismalardan-kacinmali-415872.html> (Erişim tarihi:18.03.2020).

⁴⁸²TRT, “Çavuşoğlu: Avrupa Konseyi Avrupa’da Yeni Ayrışmalardan Kaçınmalı.”, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cavusoglu-avrupa-konseyi-avrupada-yeni-ayrismalardan-kacinmali-415872.html>

⁴⁸³Betül Yürük, “Çavuşoğlu, New York’ta MIKTA Toplantısı’na katıldı.”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cavusoglu-new-yorkta-mikta-toplantisina-katildi-/1595278> (Erişim Tarihi:21.03.2020).

⁴⁸⁴Yürük, “Çavuşoğlu, New York’ta MIKTA Toplantısı’na katıldı.”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cavusoglu-new-yorkta-mikta-toplantisina-katildi-/1595278>

olan Suriye odaklı meselelerin çözümüne ilişkin geleceğe yönelik öngörüler ve planlamalar içeren şu açıklamalara yer vermiştir;⁴⁸⁵

“... Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak Dışişleri Bakanları olarak bir araya geldik ve ülkemizdeki Suriyeli göçmenlerin güvenli bir şekilde ve gönüllülük esasıyla nasıl döndürülebileceğini, bunun için komşu ülkeler olarak ve uluslararası toplum olarak neler yapılması gerekir, bunları gayri resmî bir şekilde görüştük. Ve önümüzdeki süreçte 4 ülke olarak diğer önemli aktörlerin de davet edilmesiyle birlikte bir konferansa ev sahipliği yapma konusunda hemfikiriz.”⁴⁸⁶

Takiben basın mensuplarının sorularını kabul eden Mevlüt Çavuşoğlu Suriye'ye ilişkin mültecilere ve Türkiye'nin güvenli bölge oluşturma maksatında şu yanıtlarda bulunmuştur;⁴⁸⁷

“... Esas amacımız, teröristlerin bu bölgeden çıkmasıdır ya da temizlenmesi. Amerika'nın bu çizgide bir iltizamı var ve sözünü yerine getirmeli. Akabinde oluşturulacak güvenilir alanda, görev üstlenen emniyet birimleri ve yerel liderler ile ABD ve biz çaba harcarız. Ancak YPG/PKK/PYD değil. Ve güvenilir alan tekvin edildikten sonra geri dönüş sağlamak isteyen mültecilere muavenette bulunmamız gerekiyor. Dönüşler için esas koşul buranın emniyetli kılınması. YPG'yle, PKK'yla güvenilir alan oluşturulamaz. Öte yandan mültecilerin temel gereksinimlerini karşılamak anlamında herkesin yükümlülük taşıdığı hatta mültecilere kapılarını açmayanların gereğinden aşkın yardım sağlamalı. Bir göçmenin Suriye'deki maliyetinin Avrupa'daki maliyetinden 10 kat daha az olduğunu biliyorlar. Bu sebeple gönüllülük esasıyla dönüşler sağlanmalı.”⁴⁸⁸

⁴⁸⁵Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Basına Yaptığı Açıklama”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-basin-mensuplarinin-sorularina-verdigi-yanitlar-27-9-19.tr.mfa (rişim Tarihi:21.03.2020).

⁴⁸⁶Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Basına Yaptığı Açıklama”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-basin-mensuplarinin-sorularina-verdigi-yanitlar-27-9-19.tr.mfa

⁴⁸⁷Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Basına Yaptığı Açıklama”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-basin-mensuplarinin-sorularina-verdigi-yanitlar-27-9-19.tr.mfa

⁴⁸⁸Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Basına Yaptığı Açıklama”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-basin-mensuplarinin-sorularina-verdigi-yanitlar-27-9-19.tr.mfa

AB bağlamında bir diğer düğüm noktası olan Cemal Kaşıkçı cinayetine ilişkin yönetilen suale ise Mevlüt Çavuşoğlu'nun adalet ve hukuk odaklı yanıtı şöyle şekillenmiştir;⁴⁸⁹

“Bizim için bu Suudi Arabistan’la ikili sorun değildir ve ilişkilerimize de yansıtmadık. Bir hayli devlet, oldukça çok kişi, politikacı Suudi Arabistan’a müteveccih, rejimde dâhil, bizzat isim belirterek suçlayıcı izahlarda bulundular. Fakat biz buna girişmedik. Kim işlediyse ve arkasında kim varsa bunların hesap vermesi gerektiğini söyledik. Ama bazen bu tür meseleleri ikili meseleye de taşımaya çalıştıklarını görüyoruz, bu da doğru değil. Bizim için bu ikili bir mesele değildir, bir adalet ve hukuk meselesidir.”⁴⁹⁰

Türkiye-AB İlişkileri Kapsamında Kıbrıs Sorunu’na değinme imkânı bulduğu sual karşısında Mevlüt Çavuşoğlu'nun yanıtı şu şekildedir;⁴⁹¹

“Şu anda Kıbrıs’a ilişkin iki sorun var. İlki hidrokarbon menşelerin değerlendirilmesi. Orada türk gemilerin varlığı muvazeneyi tadil etti. Bugüne dek Rum yönetimine, Yunanistan’a ve AB dâhil enternasyonal camiaya, denetçi İngiltere dahi, Rum yönetiminin tek taraflı uygulamalara son vermesi gerekliliğini bildirdi. Ancak Kıbrıs Türklerinin haklarını muhafaza etmek suretiyle devam edebileceklerini söyledik. Ancak gemilerin bölgede bulunması sonrasında ciddiye alınabildik. Şimdi biz aynı yerdeyiz, Kıbrıs etrafında doğal gaz ve petrol kaynaklarıyla ilgili raporlar var, değerlendirmeler var, bizim gemilerimiz de sismik araştırmaları yaptı, potansiyeli olan yerleri gördüler, bu menşelerin adaletlice bölüşülmesi lazım gelir. Ve KKTC’nin bir kurul kurma teklifine arka çıkıyoruz. Esasen açıkça söylemeseler de enternasyonal camiadan çok büyük bir ilgi ve destek geldi, zira bir çözüm önerisi bu, hakça paylaşım için bir teklif. Bunun yapılması gerekiyor, eğer bu yapılmazsa kim ne derse desin, yok Avrupa Birliği içindeki dayanışmamış, yok Fransa şunu demiş, bu bizi bağlamaz. Biz Türkiye’nin ve KKTC’nin haklarını korumaya devam edeceğiz. Doğal gazla ilgili zaten ikinci unsur ise, bizim kendi kıta sahanlığımızdaki faaliyetlerimiz. Kendi kıta sahanlığımız içindeki faaliyetlerimizi de kimseyle ne tartışırız, ne de tartışırız, bu bizim

⁴⁸⁹Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Basına Yaptığı Açıklama”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-basin-mensuplarinin-sorularina-verdigi-yanitlar-27-9-19.tr.mfa

⁴⁹⁰Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Basına Yaptığı Açıklama”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-basin-mensuplarinin-sorularina-verdigi-yanitlar-27-9-19.tr.mfa

⁴⁹¹Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Basına Yaptığı Açıklama”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-basin-mensuplarinin-sorularina-verdigi-yanitlar-27-9-19.tr.mfa

için egemenlik meselesidir ve bizim en doğal hakkımızdır, uluslararası hukuktan kaynaklanan hakkımız.”⁴⁹²

Krizlerin derinleştiği bu süreçte Avrupa Konseyince Türkiye'nin itimadının sarsıldığı bir adım atılmıştır. Avrupa Konseyi İnsan Ticaretiyle Mücadele Uzmanlar Grubu'nun(GRETA) 5-12 Ekim 2018 tarihleri arasında Türkiye'de yürüttükleri saha çalışmaları neticesinde⁴⁹³ Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'nin fizibilitesine dair 8 Ekim 2019 tarihinde yayınladığı rapor ile ülkemiz AB ilişkileri çerçevesinde hakir görüldüğü ithamlara maruz bırakılmıştır. Türkiye insan ticaretiyle mücadele ve düzensiz göçün engellenmesi gayesiyle vacip hukuki tensik ederek, insan haklarının temel ilkelerinin tazimi ile tedbir uygulamalarını gerçekleştirmesine rağmen söz konusu raporda yer verildiği üzere "insan ticareti konusunda hem hedef adres hem de transit ülke"⁴⁹⁴ vasıflandırılmasıyla bu problemler ile mücadelede yürüttüğü planların yetersizliğine ve uygulanışında denetim eksikliğine yer verilmiştir.⁴⁹⁵

Türkiye'ye Dair Yayımlanan GRETA Raporu Hakkında Dışişleri Bakanlığınca yapılan yazılı açıklamada şu değerlendirilmelere yer verilmiştir;

“Türkiye dünyadaki tüm ülkelerden daha fazla mülteciye ev sahipliği yapmakta ve ağırlıklı olarak kendi ulusal kaynaklarıyla büyük bir yükü taşımaya devam etmektedir. Bunu yaparken, ülkemiz uluslararası toplumdan daha adil yük ve sorumluluk paylaşımı ve dayanışma beklemektedir. Türkiye, bu raporun içeriğinden bağımsız olarak, Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerine saygı göstermeye devam edecektir. Ülkemiz, bu raporun Sözleşmeye dair sadece ilk tur değerlendirmenin sonucu olduğunu göz önünde tutmakta ve gelecekte yayımlanacak raporların sahadaki gerçekleri daha iyi ve doğru yansıtmalarını beklemektedir.”⁴⁹⁶

Akabeninde BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Korumadan Sorumlu Yardımcısı Gillian Triggs'in, Dışişleri Bakanı Yardımcısı Yavuz Selim Kıran ile 29

⁴⁹² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Basına Yaptığı Açıklama”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-basin-mensuplarinin-sorularina-verdigi-yanitlar-27-9-19.tr.mfa

⁴⁹³Deutsche Welle, “Avrupa'dan Türkiye'ye 'İnsan Ticareti' Karnesi”, *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/avrupadan-t%C3%BCrkiyeye-insan-ticareti-karnesi/a-50736791> (Erişim Tarihi:24.03.2020)

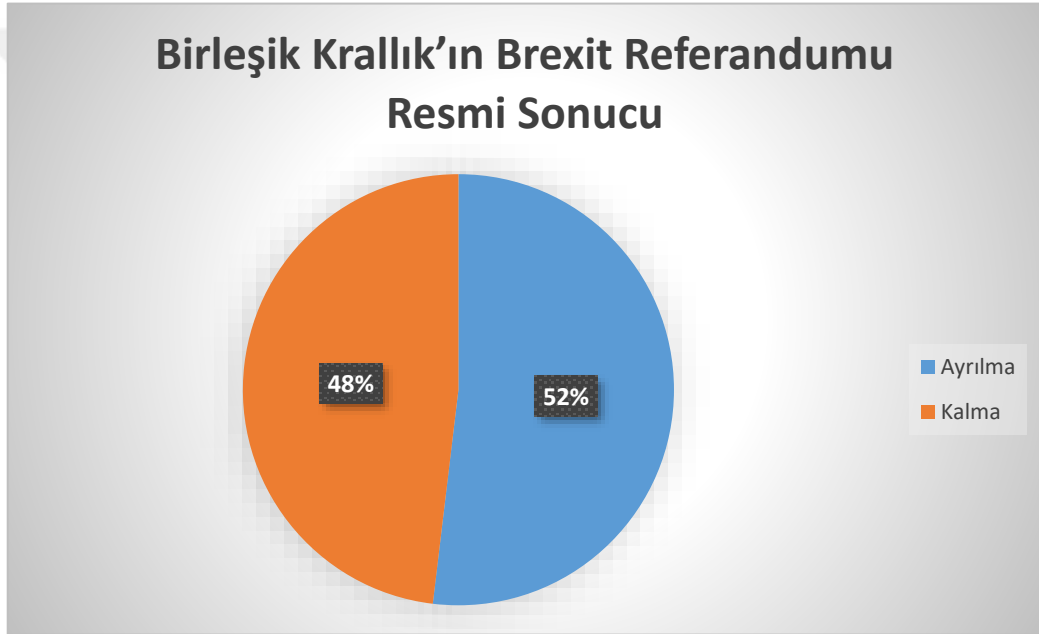
⁴⁹⁴Deutsche Welle, “Avrupa'dan Türkiye'ye 'İnsan Ticareti' Karnesi”, <https://www.dw.com/tr/avrupadan-t%C3%BCrkiyeye-insan-ticareti-karnesi/a-50736791>

⁴⁹⁵Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye'ye Dair Yayımlanan GRETA Raporu Hk.”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, http://www.mfa.gov.tr/no_291_-turkiye-ye-dair-yayimlanan-greta-raporu-hk.tr.mfa (Erişim Tarihi:23.03.2020).

⁴⁹⁶Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye'ye Dair Yayımlanan GRETA Raporu Hk.”, http://www.mfa.gov.tr/no_291_-turkiye-ye-dair-yayimlanan-greta-raporu-hk.tr.mfa

Kasım 2019 tarihinde Ankara’da Suriyeli mültecilerin vatanlarına emniyetli ve istekli geri dönüşlerini sağlamak gayesiyle ortak gayretleri barındıran netice odaklı usullerin belirlenmesine dair müzakere gerçekleştirilmiştir.⁴⁹⁷

Bu evrede AB tarihsel anlamda bir ilki yaşayarak, mensup bir ülkenin kendi talebi dâhilinde birlikten ayrılması neticesine şahit olunmuştur. Brexit kararının Türkiye’nin AB üyelik sürecinde mühim etkilere ve tartışmalara yol açacağı bir geçiş dönemi yaratması ise kuşkusuzdur. 23 Haziran 2016 tarihinde Birleşik Krallık ’da gerçekleştirilen “Birleşik Krallık, AB’nin mensubu olarak kalmalı mı yoksa AB’den ayrılmalı mı?” referanduma sağlanan %72,2’lik katılım neticesinde %51,9 oranında birlikten ayrılma yönünde tercih kullanılmıştır.⁴⁹⁸



Grafik-1 Birleşik Krallık’ın Brexit Referandumu Resmi Sonucu⁴⁹⁹

31 Ocak 2020 tarihine dek süregelen Brexit sürecinde⁵⁰⁰ Türkiye’nin AB mensubu olması anlamında karşı karşıya kalacağı tehlikeler Birleşik Krallık tarafınca yoğunlukla ifade edilmiştir. Zira Türkiye’nin AB üyelik sürecinde en mühim

⁴⁹⁷Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, “Ülkemiz ile BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Arasında Gerçekleştirilen Toplantı Hk., *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, http://www.mfa.gov.tr/no_343_ulkemiz-ile-bm-multeciler-yuksek-komserligi-toplantisi-hk.tr.mfa (Erişim tarihi:23.03.2020).

⁴⁹⁸İlhan Aras ve Altuğ Günar, “Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6/2 (2018): 92-95.

⁴⁹⁹BBC, “İngiltere AB’den ayrılmak için oy kullandı.”, *BBC*, https://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results (Erişim Tarihi:28.03.2020).

⁵⁰⁰Vikipedi Özgür Ansiklopedi, “Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden ayrılması”, *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, https://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fik_Krall%C4%B1k'ın_Avrupa_Birli%C4%9Fi'nden_ayr%C4%B1lmas%C4%B1 (Erişim tarihi:26.03.2020).

destekçilerinden biri olan Birleşik Krallık'ın brexit kararı ile Türkiye dayanaklarından birini yitirmiştir. Birleşik Krallığın konum itibariyle Avrupa'nın Atlantikçi kanadında var olması bağlamında birlikten ayrılığı; Türkiye uzanımınca stratejik gaip olarak nitelendirilmiştir. Bilhassa Brexit neticesinde Türkiye'nin ikili ticaret ilişkileri mevzusunda yeni adımlar atması gerekliliği de vurgulanmıştır.⁵⁰¹

AB ekseninde ise İngiltere ayrılığı akabinde karşılaşılabilecek ayrılık talepleri ve referandum önerilerine karşın birliğin rejenerasyonu olmasıyla beraber daha esnek bir uyum modeli tanzim etme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak birlik üzerinde var olan belirsizlik hali buhran yaratarak siyasi ve iktisadi anlamda yaşanabilecek olumsuzluklar için telaşa yol açmıştır. Neticede AB İvedikle atılacak adımların belirlenmesi çerçevesinde şartlandırılmıştır.⁵⁰²

Dışişleri Bakanlığınca Birleşik Krallık'ın AB Üyeliğinden Ayrılması Hakkında yaptığı yazılı açıklamada şu görüşlere yer vermiştir;

“Birleşik Krallığın AB mensupluğunu fesh etmesi akabinde, Türkiye ile ilişkilerin her çerçevede inkişaf edilmesine dayanan ortak politik istençin varlığı sevinç kaynağıdır. Yeni dönemde ilişkinin iki ülkenin menfaati yanı sıra bölgeye özgü ve evrensel kararlılık bağlamında mühim şartlar oluşturacağı inancındayız. 31 Aralık 2020'e dek yürütülecek intikal dönemince ilişkilerimizin menfi etkilerden uzak süreceği inancındayız. Etki yaratacak alanlarda vacip gelen çalışmalar ivedikle gerçekleştirilecektir...”⁵⁰³

Küresel sistemdeki kritik mesele olarak var olan mülteci krizi Türkiye'nin aleyhine şekillenerek hudutlarının tehdit edilmesi neticesine varana dek tahammül sürdürülmüştür. Suriye'nin kuzeybatısında bulunan ve savaş dizinine muhaliflerin ve rejim karşıtı silahlı grupların kalesi ilan edilen İdlib 'de⁵⁰⁴ Soçi Mutabakatına ilişkin Rusya destekli güvenli bölge oluşturmak ve milli güvenliği sağlamak gayesiyle bulunan Türk Silahlı Kuvvetlerinin, (TSK) rejim kuvvetleri hücumuna uğraması

⁵⁰¹Aras ve Günar, “Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları”, 93-100.

⁵⁰²Can Fuat Gürlesel, “Büyük Britanya'nın AB'den Ayrılma Kararı Ve Etkileri.”, *Türkiye İhracatçılar Meclisi*, <https://www.tim.org.tr/tr/kose-yazarlari-can-fuat-gurlesel-buyuk-britanyanin-abden-ayrilma-karari-ve-etkileri.html> (Erişim Tarihi:28.03.2020).

⁵⁰³Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Birleşik Krallık'ın AB Üyeliğinden Ayrılması Hk.”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, http://www.mfa.gov.tr/no_34_-bk-nin-ab-den-ayrilmasi-hk.tr.mfa (Erişim tarihi:23.03.2020).

⁵⁰⁴Sabah, “Son Dakika: İdlib Operasyonu Başladı: Muhalifler İle Rejim Arasında Şiddetli Çatışma.”, *Sabah*, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/02/20/son-dakika-idlib-operasyonu-basladi-illimli-muhalifler-harekete-gecti> (Erişim Tarihi:23.03.2020).

neticesinde askerilerin yitilmesiyle stratejik planları dâhilinde politika değişikliğine gitmiştir.⁵⁰⁵

Harita - 9 İdlib Eyaleti Bölgesel Güç Dağılımları⁵⁰⁶



TSK'nın uğradığı saldırıya ilişkin Hatay Valisi Rahmi Doğan yaptığı basın açıklamasında şu bilgilere yer vermiştir;

“Esed yönetim erklerinin gerçekleştirdiği hava taarruzu neticesinde TSK'den 4 askerimiz tüm müdahalelere karşın kurtarılamamıştır. Gerçekleştirilen hava taarruzları neticesinde yekun 33 askerimizi yitirdik. Yaralı mehemetçiklerimizin yaşamsal muhatarası bulunmamaktadır. Şehitlerimize Allah'tan rahmet, yaralılarımıza acil şifalar diliyorum. Milletimizin başı sağ olsun.”⁵⁰⁷

Konuya ilişkin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Avrupa'nın vaat ettiği desteği sağlamaması bağlamında şu açıklamalara yer vermiştir;

"Türkiye'nin Suriye'deki savaşımı topraklarımızı ve istikbalimizi sakınma, sancağımızı ve ezanımızı sürdürme, istikbalimizi himaye etme niyetimizi burdaki çerçevede yeniden bulunuyoruz. Devletimizi terör oluşumları ile kuşatma niyetiyle kentlerimizi ele geçirmeyi düşleyerek yönetimi tehdit etmelerine dair planlamalarından ötürü pişman edeceğiz. Unutmayalım ki; Şubat ayı itibariyle yeni bir proses başladı. 9

⁵⁰⁵BBC, “İdlib nerede ve neden önemli?,BBC, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51361192> (Erişim Tarihi:23.03.2020).

⁵⁰⁶BBC, “İdlib nerede ve neden önemli?, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51361192>

⁵⁰⁷Independent Türkçe, “İdlib'de 33 Asker Şehit Oldu.”, *Independent Türkçe*, <https://www.independentturkish.com/node/138756/haber/idlibde-33-asker-%C5%9Fehit-oldu> (Erişim Tarihi:23.03.2020).

senedir, 4 milyona yakın göçmene ev sahipliği yapıyoruz. Şimdi ise 1,5 milyon göçmeni hudutlarımıza göndermek suretiyle buhran yaratmayı tasarladılar. Geçmiş dönemde yaptığım açıklamayı hatırlatmak isterim; “Batının mültecilere dair yük paylaşımında yer edinmemesi haline hudut kapılarını açarız.” Ancak hafife alınarak blöf muamelesi yapıldı. Hudut kapılarını açınca telefonlar peş peşe geldi. Artık konu kapandı. Herkes bu yükten nasibini alacak. Almanya Başvekili Merkel ile telefonda görüşeceğiz...”⁵⁰⁸

Avrupa sınır kapılarının açılması çıkışı üzerine NATO, AB'ne Türkiye ile işbirliği yönünde ki zorunluluklarına dair çağrı yönlendirilirken, AB Türkiye'nin mülteci politikası karşısında kaygıyla şu ifadeler de bulunmuştur;

"AB'nin Türkiye'ye mali muavenette bulunması halini göçmenler üzerinden baskı unsuru olarak sunması katlanılamaz.”⁵⁰⁹

3.2.4 Covid-19 Dönemi Avrupa Birliği ve Türk-Alman İlişkileri

AB-Türkiye ilişkilerindeki şiddetli modülasyon 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü'nün, Aralık 2019 döneminde Çin'in Vuhan şehrinde ilk olarak türeyen Covid-19 virüsünün tüm dünyayı etkisi altına alması neticesinde pandemi olarak ilan edilmesine dair açıklamasıyla spektruma uğramıştır.⁵¹⁰

Covid-19 Küresel Salgını ilk etapta insan hayatına ve sağlık sistemine tahribat etkisi kapsamında tehdit olarak algılsa da minimum zaman aralığında Asya ardından Avrupa'da takiben ABD'de ve tüm dünyada genişleme aksiyomu yaratmasıyla 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'ndan şimdiki zaman dilimine dek süregelen makro kriz olarak nitelendirilmiştir. Sağlık sisteminde risk ve kriz yönetimi ile mücadele prosesinde Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) global düzeyde başlattığı izolasyon önlemleri ihtivasında ülkeler arası insan dolaşımını engellemek suretiyle gümrük kapıları kapatılmış, finansal piyasa hareketlerin ve alım satım muamelelerinin dijital platformda gerçekleştirilmesi teşvik edilmiştir. Ancak küresel düzeyde yaşanan üretim ve talep daralmasının nominal büyümede ki negatif değerler etkisi ile üretim-

⁵⁰⁸T24, “Erdoğan'dan Avrupa'ya Mesaj: Kapılar Açıldı, Sizler De Bu Yükten Nasibinizi Alacaksınız.”, T24, https://t24.com.tr/haber/erdogan-kapilari-acinca-telefon-telefon-ustune-gelmeye-basladi-bitti-o-is_864158 (Erişim tarihi:23.03.2020).

⁵⁰⁹Haberler, “Son dakika: Türkiye'nin göçmen politikası AB'yi harekete geçirdi: Daha fazla para vereceğiz”, Haberler, <https://www.haberler.com/son-dakika-turkiye-nin-gocmen-politikasi-ab-yi-12986532-haber/> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

⁵¹⁰Abdulmenaf Turan ve Hicran Hamza Çelikyay, “Türkiye'de KOVİD-19 ile Mücadele: Politikalar ve Aktörler”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3/1 (2020): 2.

tüketim istikrarsızlığı yaratarak ticaret hacmini akamete uğramıştır. Dünya genelinde artan işsizlik oranları ve kamu finansman tevazündeki bozulmalar ile ülkeler iç piyasalarını korumak gayesiyle vergi kolaylıkları, kredi destekleri bağlamında para ve finans politikası formatında önlem paketleri hazırlanmıştır. Politikaların uygulanması neticesinde beklenen etkiyi karşılamaması üzerine küresel piyasalardaki risk yönetimini sağlamak üzere IMF ve Dünya Bankası destek programı başlatmıştır. İlk evrede IMF'den seksen bir ülke mali destek başvurusunda bulunurken, Çin, ABD, Avrupa, İngiltere, Japonya, Hindistan ve Türkiye Merkez Bankaları ile amaçlanan muafiyetler istikametinde iktisadi destek tasarıları yürütülmeye devam etmektedir.⁵¹¹

Pandemi sürecinde AB-Türkiye ilişkilerinin hususunda 17 Mart 2020 tarihinde Almanya Şansölyesi Angela Merkel, Fransa Reiscumhuru Emmanuel Macron ve Birleşik Krallık Başvekili Boris Johnson'la web semineri usulü ile yönetilerek gerçekleştirilen Dörtlü Zirve'de Covid-19 salgı ile ortak mücadele Türkiye-AB ilişkileri, Suriye ve Libya'daki son vaziyetler ve düzensiz göç ele alınarak kapsamlı değerlendirmeler yapılmıştır.⁵¹²

Angela Merkel Dörtlü Zirveye mütakiben şu açıklamalarda bulunmuştur;

“Faydalı bir müzakere gerçekleştirdik.İdlib'deki insani hale dair muavenet planlamalarını irdeledik.İdlib'e 125 milyon euro bağışladık. Derhal oraya iletilmesi mühim. Erdoğan bize İdlib yakınlarındaki M4 arteri süresince ortak askeri hareketlerden bahsetti. Kuşkusuz Suriye'deki politik prosesi vasi çerçevede ilerletmek için gayret edeceğiz.”⁵¹³

AB Başkanı Büyükelçi Faruk Kaymakçı salgının ilişkilerde rejenere getirisini savunarak nisan ayı kapsamında şu değerlendirmelerde bulunmuştur;⁵¹⁴

"Covid-19 , AB-Türkiye ilişkilerinde politik anlamda obstrüksiyonların aşılaraq müspet hale evrilmesine sebep oldu. Dilerim faal neticeler yaratır. Göç mevzusu AB ile ilişkilerimizde mühim bir mevzu. Virüs gündemiyle göç mevzusu birincil odaklı çözüm halinden çıkmıştır.Zira pandemi süreci dolayısıyla mülteci hareketleri söz konusu olamaz.Bizim söylemimiz virüsün palyatif, göç mevzusunun ise istikbaldeki

⁵¹¹Dilek Göze Kaya “ Koronavirüs Pandemisinin Küresel Ekonomideki İzleri: Kamu Finansman Dengesi, Ticaret Hacmi, Enflasyon, İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7/5 (2020): 222-223.

⁵¹²IHA, “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Dörtlü Zirve açıklaması”, *İhlas Haber Ajansı*, <https://www.ih.com.tr/haber-cumhurbaskani-erdogandan-dortlu-zirve-aciklamasi-833342/> (Erişim Tarihi:17.03.2020).

⁵¹³Ensonhaber.com, “Merkel'den 4'lü zirveyi değerlendirdi”, *En Son Haber*, <https://www.ensonhaber.com/ic-haber/merkelden-4lu-zirveyi-degerlendirdi> (Erişim Tarihi:18.03.2020).

⁵¹⁴Time Türk, “Kaymakçı, ‘Kovid- 19 Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri programında konuştu:(2)”, *Time Türk*, <https://www.timeturk.com/kaymakci-kovid-19-surecinde-avrupa-birligi-ve-turkiye-ab-iliskileri-programinda-konustu-2/haber-1446561> (Erişim Tarihi:23.04.2020).

10-15 senenin gündeminde problem olarak sürekli kalacağı yönündedir. AB ile ilişkilerimizde ortak istikbalimizin özdeğidir. Bu nedenle gündemde tutulmalıdır. Yeni bir göç antantı yapılabilir. Türkiye hüsnüniyet ile fedakarlık sağladı. AB mensubu devletlerinde payına düşeni yapması gerekir. Şayet bu tutum benimsenirse neticeye varılabilir. İnaniyorum ki virüs ile savaş irtibatlarında yeniden depresme yaratacaktır.”⁵¹⁵

Covid-19 salgını ile mücadele bağlamında ise Türkiye'nin küresel boyutta hükmüne dikkat çeken Faruk Kaymakçı AB çerçevesinde geleceğe yönelik şahsi öngörülerini ve birliğin planlamalara dair şu sözleri dile getirmiştir;

"Birçok devlet virüsün etkisinin bu denli olacağını öngöremedi. Kriz varlığını kabul ettirince AB mensup ülkeleri birbirlerine dahi sınırlamalar getirerek; uçuşların durdurulması, ihracatların kısıtlanması gibi önlemlere yöneldi. Bu tedbirler doğrultusunda bir çok problem baş gösterirken, Türkiye'nin jeostratejisi ve sağlık temelli nitelikleri AB'de gündeme oturmasını sağladı. Şu anda Türkiye'ye 110 civarında ülkeden ve 4 kuruluştan, 114 ciddi tıbbi malzeme satın alma veya bağış talebi var...”⁵¹⁶

Koronavirüs salgını prosesinde enternasyonal temaslar kapsamında, 4 Mayıs 2020 tarihinde AB Komisyonu önderliğinde 'Koronavirüse Küresel Karşılık' başlıklı bağışçılar telekonferansı düzenlenmiştir. İçtima ile taahhüt edilen 7.4 milyarlık avronun Covid-19' da tanı, tedbir ve tedavi sürecine ilişkin araştırmalarında değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır.⁵¹⁷

Angela Merkel virüsle mücadele kapsamında beşyüz yirmibeş milyon avronun kaynak ayrılması taahhüdünde bulunurken, konferansı bu müşkül proseste umut ışığı olarak nitelendirmiş ve küresel mesele olan pandemiden yalnız küresel devinimler ile üstün gelinebileceğini vurgulamıştır.⁵¹⁸

Bağışçılar Konferansı'na video mesaj gönderimi ile katılım sağlayan Erdoğan şu söylevlerde bulunmuştur;

⁵¹⁵Time Türk, "Kaymakçı, 'Kovid- 19 Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri programında konuştu:(2)", <https://www.timeturk.com/kaymakci-kovid-19-surecinde-avrupa-birligi-ve-turkiye-ab-iliskileri-programinda-konustu-2/haber-1446561>

⁵¹⁶Time Türk, "Kaymakçı, 'Kovid- 19 Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri ' programında konuştu:(2)", <https://www.timeturk.com/kaymakci-kovid-19-surecinde-avrupa-birligi-ve-turkiye-ab-iliskileri-programinda-konustu-2/haber-1446561>

⁵¹⁷Deutsche Welle, "AB aşı ve ilaç çalışmaları için 7,4 milyar euro topladı", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/ab-asi-ve-ilac-calismalari-icin-74-milyar-euro-topladi/a-53330748> (Erişim Tarihi:04.05.2020).

⁵¹⁸Deutsche Welle, "AB aşı ve ilaç çalışmaları için 7,4 milyar euro topladı", <https://www.dw.com/tr/ab-asi-ve-ilac-calismalari-icin-74-milyar-euro-topladi/a-53330748>

"Pandemi bize, lisan ve dini başkalklarımıza rağmen kaderdeki ortaklığımızı anımsatmıştır. Covid-19 açısı tüm insanlığın müşterek zdeği olmalıdır. Bu bağlamda üretilen aşı evrensel erişim hususunda güvence altına alınmalı ve kimsenin geri planda bırakılmaması ehemmiyetle sağlanmalıdır."⁵¹⁹

İletişim Başkanlığı tarafınca yapılan izaha nazaran, 9 Mayıs Avrupa Günü dolayısıyla ileti yayınlayan Erdoğan, AB'ne tam üyelik şmulunde şu görüşleri paylaşmıştır;

"Bu zor prosesi AB ilişkilerinde canlandırma politikasına sağlayacağı katkılar ile değerlendirmeliyiz. şimdiye dek AB'nin tefrik ve yok saymalarına maruz kalmamıza rağmen artık aynı gemide olduğumuzu anladığını umuyorum. Pandemi sürecinde AB mensubu ülkelerin bizden yardım talep etmeleri, Türkiye'nin sağlık sistemi ve tedbirler anlamında; AB ye ve aday ülkelerine model seviyede bulduğunu ispatlamıştır.Türkiyenin pandemi süreci ve sürece mütakiben AB tedbir ve şalışmalarında yer alması AB'ni kuvvetli kılacaktır.Bu proses güçleri birleştirme dönemidir.ülkemizin tam yeliği iktisadi, politik, emniyet ve sosyal katkılarının yanı sıra Avrupa Birliği'ne daha katılımcı ve kucaklayıcı bir vizyon kazandıracak ve AB'yi küresel bir aktör haline getirecektir. Türkiye olarak, müzakere sürecinde karşılaştığımız tüm zorluklara rağmen stratejik hedef gördüğümüz Avrupa Birliği'ne tam üyeliğe ulaşmakta kararlıyız."⁵²⁰

Avrupa Gününü anma kapsamında düzenlen şevrim içi kutlamalarda AB Türkiye Delegasyonu Başkanı Christian Berger; Erdoğana geribildirim mahiyetinde Türkiye ile AB ilişkilerinde sağlam temeller ehline dikkat çekerek, iş birliği ve yakın temasla şzmlenmesi gereken mevzularda ilerleyişe değinmiş ve şarpıcı şu ifadelerde bulunmuştur,⁵²¹

"Türkiye'de 4 yıldır yaşayan birisi olarak modern yapısı ve ekonomisi, altyapısı, insanların şalışma ve düşünce tarzıyla burada Avrupai bir ülke görüyorum."⁵²²

⁵¹⁹Deutsche Welle, "AB aşı ve ilaç şalışmaları için 7,4 milyar euro topladı", <https://www.dw.com/tr/ab-aşı-ve-ilaç-şalışmaları-için-74-milyar-euro-topladı/a-53330748>

⁵²⁰Anadolu Ajansı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan '9 Mayıs Avrupa Günü' mesajı", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogandan-9-mayis-avrupa-gunu-mesaji/1834809> (Erişim Tarihi:09.05.2020).

⁵²¹Anadolu Ajansı, "AB Türkiye Delegasyonundan Avrupa Günü mesajı için Erdoğan'a teşekkür", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-turkiye-delegasyonundan-avrupa-gunu-mesaji-icin-erdogana-tesekkur/1834832> (Erişim tarihi:09.05.2020).

⁵²²Anadolu Ajansı, "AB Türkiye Delegasyonundan Avrupa Günü mesajı için Erdoğan'a teşekkür", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-turkiye-delegasyonundan-avrupa-gunu-mesaji-icin-erdogana-tesekkur/1834832>,

Dijital Diplomasi izdemiyle Uluslararası Barış Enstitüsü işbirliğiyle , Antalya Diplomasi Forumu'nun düzenlediği 'Covid-19 Salgınının Çatışma Dinamikleri ve Arabuluculuk Üzerindeki Etkileri' etkinliğinde, AB ile çözülmesi gereken kilit noktalardan biri olan çatışma gruplarının üzerinde sulh sağlamaya yönelik hareketlerde, arabulucu ve kolaylaştırıcı çabaların pandemi prosesinden etkilendiğine dair değerlendirmelerde bulunan Mevlüt Çavuşoğlu'nun söylevlerine yer verelim;⁵²³

"Libya'da, darbeci diktatör Hafter ayırım gözetmeksizin sivillere yönelik saldırılarını artırdı. Yemen'de ve Suriye'de çatışmalar hayatlara mal olmaya devam ediyor. İsrail hükümeti Batı Şeria'yı ilhak etme planları kuruyor. Terörist örgütler ve aşırı gruplar (bu süreci) bir fırsat penceresi olarak görüyor. Suriye'de, Irak'ta ve Afganistan'daki DEAŞ saldırılarının arttığına ilişkin son raporlar ise endişe verici. Salgın, YPG/PKK vahşetini durdurmadı."⁵²⁴

Pandemi prosesinde AB - Türkiye ilişkilerinin Almanya nezdinde perspektifini irdelemek üzere 1 Temmuz itibariyle Almanya'nın altı aylık AB başkanlığını üstlenmesi kapsamındaki diyologlara değinelim;⁵²⁵

12 Haziran'da Berlin ziyaretinde bulunan Cumhurbaşkanlığı raportörü ve dış politika başdanışmanı İbrahim Kalın Gümrük Birliğinin 25.yılına doldurmasıyla genişletilerek yenilenmesi ve 18 Mart 2016 tarihli ortak mülteci uzlaşısının güncellenmesi beklentilerine dair şu açıklamalarda bulunmuştur;⁵²⁶

"Almanya AB'de mühim edimcilerden biridir. Türkiye'nin AB mensupluk prosesinde bu ana dek aşılamayan mesafeler, Almanya'nın AB dönem başkanlığı döneminde katedilebilir. Schengen vize hürriyetinden Türkiye vatandaşlarının faydalanması,gümrük birliğinin aktüelleştirilmesi, politik istişarelerin her seviyede yeniden başlatılması, Türkiye-AB göç anlaşmasının güncellenmesi ve bugünkü şartlar içerisinde revize edilmesi, yeni fasılların açılması gibi ana başlıklarda mesafe alabiliriz"⁵²⁷

⁵²³Anadolu Ajansı, "Çavuşoğlu: BM Güvenlik Konseyi Kovid-19'la mücadelede etkisiz", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cavusoglu-bm-guvenlik-konseyi-kovid-19la-mucadelede-etkisiz/1846494> (Erişim Tarihi:19,05,2020).

⁵²⁴Anadolu Ajansı, "Çavuşoğlu: BM Güvenlik Konseyi Kovid-19'la mücadelede etkisiz", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cavusoglu-bm-guvenlik-konseyi-kovid-19la-mucadelede-etkisiz/1846494>

⁵²⁵BBC, "Almanya dönem başkanlığı Türkiye-AB ilişkilerinde yeni dönem başlatabilecek mi?",*BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53243701> (Erişim Tarihi:01.07.2020).

⁵²⁶BBC, "Almanya dönem başkanlığı Türkiye-AB ilişkilerinde yeni dönem başlatabilecek mi?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53243701>

⁵²⁷BBC, "Almanya dönem başkanlığı Türkiye-AB ilişkilerinde yeni dönem başlatabilecek mi?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53243701>

Hristiyan Demokrat Birliği ve Hristiyan Sosyal Birliği Dış Politika Sözcüsü Jürgen Hardt ve Almanya Sosyal Demokrat Partisi Dış Politika Sözcüsü Nils Schmid, AK Parti'nin Berlin Temsilciliği tarafından ađ üzerinden organize edilen programda, AK Parti Dışlişkilerinden Mesul Genel Başkan Yardımcısı Cevdet Yılmaz eşliğinde gündem mevzularını değerlendirmek suretiyle ilişkilerin seyri tavsiz edilmiştir.⁵²⁸

"Covid-19 Sonrası Dönemde Küresel Gelişmeler: Türkiye-Almanya ve Türkiye AB İlişkileri" başlığını taşıyan toplantıda, öncelikli olarak Hardt pandemi sebebiyle Türkiye'ye uygulanan seyahat kısıtlamalarının kaldırılmasına yönelik hükümetin politik değerlendirmelere göre değil, bilimsel veriler doğrultusunda bir sonuca varacağını belirterek, şu açıklamalarda bulunmuştur;⁵²⁹

"Biz, sadece siyaseten istediklerimizi değil, bilimsel tecrübe ve bilimsel önerileri de dikkate alarak koronavirüs krizinde başarı elde edebildik. şu anda Almanya, ülkelerimiz arasında seyahat kısıtlamalarını hafifletemiyor. Önümüzdeki günler ve haftalarda koronavirüs ile ilgili gelişmeler izlenerek, diyaloğun sürmesini ve böylelikle yaz sonu yeniden seyahat etme imkanına kavuşabilmemizi umuyorum. Ben şahsen, Almanya'daki pek çok kişiye, Türkiye'ye seyahat edip döndükleri takdirde karantina riski olmayacağının sinyalini vermek isterdim. Ama bilimsel önerileri dikkate almak zorundayız".⁵³⁰

Hardt, Almanya'nın AB Dönem Başkanlığında Türkiye ile ilişkilerin inkişaf etme gayesi gütmelerine rağmen, Türkiye'nin iç politik tekâmülünün ulaşılmak istenen netice karşısında engeller var ettiğini kaydetmiştir. Türkiye'nin antidemokratiye terakki etmesinden duyulan rahatsızlığı vurgulayan Hardt şu ifadeye yer vermiştir;⁵³¹

"Biz Almanlar, Türkiye'de yargı bağımsızlığı, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünün olmadığını görüyoruz."⁵³²

Ayrıca yargı bağımsızlığının yabancı yatırımların artırmada belirleyeci etken olduğuna vurgulayan Hardt, AK Parti ve Erdoğan tezatlığı gütmeyen kimselerde bile, iş bağlantılı sosyal platform paylaşımları nedeniyle tutuklanma endişesi

⁵²⁸Deutsche Welle, "AB Dönem Başkanı Almanya'dan Türkiye'ye mesajlar", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682> (Erişim Tarihi:06.07.2020).

⁵²⁹Deutsche Welle, "AB Dönem Başkanı Almanya'dan Türkiye'ye mesajlar", <https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682>

⁵³⁰Deutsche Welle, "AB Dönem Başkanı Almanya'dan Türkiye'ye mesajlar", <https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682>

⁵³¹Deutsche Welle, "AB Dönem Başkanı Almanya'dan Türkiye'ye mesajlar", <https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682>

⁵³²Deutsche Welle, "AB Dönem Başkanı Almanya'dan Türkiye'ye mesajlar", <https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682>

taşımalarından ötürü Türkiye’de bulunmaktan, personel bulundurmaktan ve yatırım yapmaktan kaçındığının altını çizmiştir.⁵³³

Türkiye’nin Libya stratejilerini tenkit eden Hardt, Fransa ile Türkiye arasında Akdeniz’de yaşanan gerilimi anımsatarak, Libya Konferansı’nda mutabık kalınanın aksine diplomasiden uzak, askeri destekleme varlığının hayal kırıklığı yarattığına değinerek şu görüşlerini aktarmıştır.⁵³⁴

"Neden Türk Hükümeti bizim daha derinlemesine bu gemilerde ne olduğuna bakmamıza izin vermiyor? Neden şeffaf değiller? Türkiye’nin bu alanda daha çok şeffaf olması, AB-Türkiye, Almanya-Türkiye, NATO-Türkiye ilişkilerinde çok daha iyi olur. Fransızları da daha çok şeffaf olmaları konusunda ikna etmek isteriz. Ama bu şeffaflık her iki tarafta da olmalı."⁵³⁵

Nils Schmid ise, Türkiye’nin AB üye ülkelerinden Fransa ve Yunanistan ile ilişkilerini Libya konusu dolayısıyla gerilime sürüklemesinin,Almanya’nın hareket alanını sınırladığını dair yoğunluk yaratarak, Türkiye’nin iç politik tekâmülünden duyulan kaygının altını çizmek suretiyle;⁵³⁶

"Türkiye’de yargı bağımsızlığı, hukuk devleti, ifade özgürlüğü alanlarında ilerleme göremiyoruz, daha çok gerileme gözlemliyoruz" demiştir.⁵³⁷

Gerilemenin AB-Türkiye ilişkilerinde aksiyon potansiyelinde sönüklük getirisine değinerek sözlerini şöyle tamamlamıştır;

"Özellikle Avrupalı partnerlerimiz arasında Türkiye konusundaki hissiyat gerçekten çok kötüleşti. AB Dönem Başkanlığı’nı üstlenen Almanya’nın çok kısa bir süre içerisinde Türkiye ile AB ilişkilerinde iyileştirme sağlayabilmesi son derece güç olacak. Çünkü Avrupalı partnerlerimizin bir çoğu Türkiye’deki iç siyasi gelişmelerden çok kaygılı."⁵³⁸

⁵³³Deutsche Welle," AB Dönem Başkanı Almanya’dan Türkiye’ye mesajlar", <https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682>

⁵³⁴Deutsche Welle," AB Dönem Başkanı Almanya’dan Türkiye’ye mesajlar", <https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682>

⁵³⁵Deutsche Welle," AB Dönem Başkanı Almanya’dan Türkiye’ye mesajlar", <https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682>

⁵³⁶Deutsche Welle," AB Dönem Başkanı Almanya’dan Türkiye’ye mesajlar", <https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682>

⁵³⁷Deutsche Welle," AB Dönem Başkanı Almanya’dan Türkiye’ye mesajlar", <https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682>

⁵³⁸Deutsche Welle," AB Dönem Başkanı Almanya’dan Türkiye’ye mesajlar", <https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682>

AKP'nin Dış İlişkilerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Cevdet Yılmaz ise; Türkiye'nin beklentilerini, Gümrük Birliği'nin modernizasyonu ve Libya eleştirilerini konu alarak şöyle yanıt vermiştir;

"Sağlığı gözetilen bir normalleşme süreciyle birlikte ekonomik ve sosyal faaliyetlere de yeniden ivme kazandırılması gerekmektedir. Türkiye ile Almanya'nın çok yönlü ikili ilişkilerini ve bölgesel sorunlara ilişkin işbirliğini olumlu yönde geliştirmesi gerekmektedir. Türkiye'den Avrupa'ya, Avrupa'dan da Türkiye'ye seyahatler konusunda uygulanan kısıtlama kararları objektif kriterler ışığında alınmalıdır. Gayet tabii ki Türkiye'yi, Avrupa'ya seyahatlerin mümkün olduğu ülkeler arasında görmek istiyoruz. Avrupa'da Türkiye ile diyalogun kesilmesi, müzakerelerin durdurulmasını isteyenler var. Bu akıllıca bir politika değil. Türkiye ile ilgili eleştirileriniz olabilir, başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de sorunlar olabilir ancak ben sorunlarımızın uluslararası basında, Avrupa basınında, farklı nedenlerden ötürü, abartıldığı görüşündeyim. AB'de kimi çevreler yargı sistemimizi eleştiriyorlar ama aynı zamanda yargıyı müzakere etme faslının açılmasını engelliyorlar. Biz bunu anlamıyoruz. Yargı sistemimizi reform etmeye başladık. DEAŞ, PKK ve FETÖ gibi terör örgütleriyle mücadelemizde epey ilerleme sağladık ve artık kendimizi nispeten daha güvende hissediyoruz. Hükümetimizin hedefi ve Türk halkının güçlü arzusu, demokratik standartlarımızın güçlendirilmesi yönündedir. Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesini istiyoruz. Müzakerelere başlamadan, sorunlar çözüme kavuşturulamaz. Fransız gemileri hedef alınmadı, sadece eylemleri kaydedildi. Fransa, yasa dışı Hafter'e desteğini saklamak için Türkiye'yi suçlamaktadır. Türk hükümeti Berlin sürecini desteklemektedir. Ankara'nın Sarraç'a desteği sayesinde Berlin süreci de güçlenmektedir."⁵³⁹

Tepkilerin odağındaki Türkiye bu süreçte AB'de yankı uyandıran tarihi bir hüküm ilan etmiştir. İstanbul'un Fethinin 567. yıl dönümünü dolayısıyla Ayasofya'da okunan Kuran-ı Kerim ile müzeden camiye dönüştürülme prosesi gündeme gelmiştir. Sürekli Vakıflar Tarihi Eserlere ve Çevreye Hizmet Derneği'nin "Ayasofya'nın camiden müzeye dönüştürülmesine yönelik Bakanlar Kurulu kararının iptali" istemiyle dava açması suretiyle 2 Temmuz'da gerçekleştirilen duruşma ve 10 Temmuz tarihinde Danıştay 10. Dairesi, Ayasofya'nın camiden müzeye dönüştürülmesine dair 24 Kasım 1934 tarihli Bakanlar Kurulu kararını "Ayasofya'nın vakıf senedindeki cami vasfı dışında kullanımının ve başka bir amaca özgülenmesinin hukuken mümkün

⁵³⁹Deutsche Welle," AB Dönem Başkanı Almanya'dan Türkiye'ye mesajlar", <https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682>

olmadığını" gerekçesiyle iptal etmesi üzerine "2729 numaralı cumhurbaşkanlığı kararnamesi" ile Ayasofya, Diyanet İşleri Başkanlığına devredilerek tekrar cami statüsüne dönüştürülmüştür.⁵⁴⁰

Ayasofya'nın cami statüsüne dönüştürülme kararına dair AB ekseninde yapılan değerlendirmelere yer verelim;

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakere prosesini Kıbrıs politikası sebebiyle geçit vermeyen Yunanistan, Ayasofya kararını "bütün uygar dünyaya karşı bir provokasyon" olarak nitelendirmiştir.⁵⁴¹

Uluslararası ilişkiler uzmanı Soli Özel, Alman basını Deutsche Welle Ayasofya kararına ilişkin şu değerlendirmelerde bulunmuştur;

"Yunanistan'ın AB içinde gürültü kopartacağı açık. Ama bu gürültüde asıl belirleyici olan mülteciler meselesi olabilir. Bu yüzden AB, Türkiye'ye bambaşka bir açıdan bakıp, çıkar ilişkisini sürdürmeyi tercih edecektir. Peki; nedir bu bakış açısı? 'AB; Türkiye'nin laik ülke kategorisinden çıkıp, hızla Ortadoğu'ya kaydığını bir kenara not edecek'. Türkiye'nin laikliğinin daha çok sorgulandığı, yargılandığı ve hatta eleştirildiği günler kapıda."⁵⁴²

Alman Marshall Fonu Türkiye Direktörü Özgür Ünlühisarcıklı Ayasofya kararını Türkiye'nin enternasyonal aranedeki imajını olumsuz etkileyecek nitelikde değerlendirerek şöyle tefsir etmiştir;

"Yaşanan tüm olumsuzlukların içinde küçük bir detay olacak Ayasofya. Zaten AB ile ilişkiler dibe vurmuş durumda. Türkiye ancak Ayasofya'yı içinde ibadet de yapılan bir müze gibi tutabilirse, içindeki Hristiyanlığa dair figürleri kapatmayıp koruyabilirse AB'yle ilişkileri geliştirme şansını korur."⁵⁴³

Hristyan Demokrat Birliği ve Hristiyan Sosyal Birliği Partisi Avrupa Politikaları Sözcüsü Florian Hahn Ayasofya kararı üzerine şu söylevlerde bulunmuştur;

"Karar ortak Avrupa kültürüne karşı bir provokasyondur. Karar Türkiye'nin senelerdir AB'den giderek artan yabancılaşmasının göstergesidir. Bundan bazı

⁵⁴⁰Wikipedi Özgür Ansiklopedi, "Ayasofya", *Wikipedi Özgür Ansiklopedi*, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ayasofya> (Erişim Tarihi:10.07.2020).

⁵⁴¹Deutsche Welle, "Ayasofya kararı diplomatik ilişkileri nasıl etkileyecek?", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/ayasofya-karari-diplomatik-iliskileri-nasil-etkileyecek/a-54137405> (Erişim Tarihi:11.07.2020).

⁵⁴²Deutsche Welle, "Ayasofya kararı diplomatik ilişkileri nasıl etkileyecek?", <https://www.dw.com/tr/ayasofya-karari-diplomatik-iliskileri-nasil-etkileyecek/a-54137405>

⁵⁴³Deutsche Welle, "Ayasofya kararı diplomatik ilişkileri nasıl etkileyecek?", <https://www.dw.com/tr/ayasofya-karari-diplomatik-iliskileri-nasil-etkileyecek/a-54137405>

neticeler çıkarmalı ve Türkiye ile AB arasındaki üyelik müzakerelerini sonlandırma cesareti göstermeliyiz.”⁵⁴⁴

Alman Ludwig Maximilian Üniversitesi'nde görevli Ortodoks Teolojisi Profesörü Konstantin Nikolakopoulos, karara ilişkin şu görüşleri bildirmiştir;

“Ortodoks Hristiyanlar hayal kırıklığı yaşıyor. Elbette böyle bir kararı bekliyorduk. Ancak bu temelde dini bir konu değil. Alınan karar, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın son yıllarda izlediği provokasyon siyasetinin bir devamı. Ayasofya'nın dönüştürülmesi gibi bir kararın tüm Hristiyanların, özellikle de Ortodoksların canını acıtacağını biliyordu. Yine de burada asıl hedef Batı dünyasının tamamı. Bu bir güç gösterisi. Erdoğan sadece İslam dünyasına hükmetmek istemiyor, aynı zamanda Türkiye'nin büyük bir güç olduğunu ve kimseden korkmadığını kanıtlamak niyetinde. Erdoğan'ın saikleri arasında tabii ki milliyetçilik ve kökten dinci İslamcılık da var.”⁵⁴⁵

Pandemi önlemleri ardından Brüksel'de ilk vicahen gerçekleştirilen AB dışişleri bakanlar toplantısında Türkiye'nin Ayasofya kararı geriye gidiş ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki doğal gaz arama faaliyetleri yasadışı olarak değerlendirilirken, Türkiye'nin Libya'daki rolü, BM'nin silah ambargosunu tanımayarak silah sevkiyat gerçekleştirilmesi ile bağdaştırılırken, mülteci krizi karşılıklı çıkarlar doğrultusunda tutum beklentisi olarak değerlendirilmiştir.⁵⁴⁶

AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, toplantıya müteakiben gerçekleştirilen basın toplantısında şu görüşlere yer vermiştir;

“Türkiye'nin Ayasofya gibi sembolik bir yapıtı tahvil etme kararını kınıyorum. Bu karar kaçınılmaz olarak güvensizliği körükleyip dini topluluklar arasındaki yeni bölünmelere önayak olurken diyalog ve işbirliğine yönelik çabalarımızı da baltalayacak. Ayrıca Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri dâhil, eylemlerinin sonucu olarak karşılaştığımız güçlülere cevaben ekstradan alınabilecek uygun önlemler konusunda seçenekler hazırlayacağım. Bu sırada, Kıbrıs'ın talebi doğrultusunda mevcut yaptırımlar çerçevesinde listeye ek yapılması konusunda çalışmalar da sürecektir.”⁵⁴⁷

⁵⁴⁴Deutsche Welle, “Ayasofya kararı diplomatik ilişkileri nasıl etkileyecek?”, <https://www.dw.com/tr/ayasofya-kararı-diplomatik-iliskileri-nasil-etkileyecek/a-54137405>

⁵⁴⁵Deutsche Welle, “Ayasofya kararı bir provokasyon siyaseti”, *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/ayasofya-kararı-bir-provokasyon-siyaseti/a-54139559> (Erişim Tarihi:14.07.2020).

⁵⁴⁶Deutsche Welle, “AB toplantısında Türkiye'ye Ayasofya eleştirisi”, *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/ab-toplantısında-türkiyeye-ayasofya-eleştirisi/a-54155009> (Erişim Tarihi:15.07.2020).

⁵⁴⁷Deutsche Welle, “AB'den Türkiye'ye Doğu Akdeniz için yeni yaptırım sinyali”, *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/abden-türkiyeye-doğu-akdeniz-için-yeni-yaptırım-sinyali/a-54164593> (Erişim Tarihi:16.07.2020).

AB dışişleri bakanlığı toplantısı ardından Hristiyan Demokrat Birlik dış ilişkiler uzmanı Norbert Röttgen,Alman ZDF kanalına şu söylevlerde bulunmuştur;

"Türkiye ve AB arasında demokrasi ve hukuk devleti değerleriyle ilgili bir bağın artık kalmamıştır. Ancak tarafların karşılıklı stratejik çıkarları var. Bu Erdoğan'dan sonra da olacak. Türkiye'nin üzerini çizmek stratejik bir hata olur.Türkiye AB'ye ekonomik olarak bağımlıdır. AB'nin de Libya ve Suriye gibi konularda Türkiye ile ilişkilerde stratejik çıkarları vardır.Bu ülkelerde Türkiye'nin daha fazla etkisi bulunmaktadır." ⁵⁴⁸

Tartışmaların odağına bir es verilerek; AB-Türkiye arasında imzalanan mülteci mutabakatına ilişkin, AB komisyonunca Türkiye'deki sığınmacılara harcanmak maksadıyla 485 milyon avro ek destek ödeneğinin ayrılması AP ve mensup ülkelere kabul edilerek ilan edilmiştir. ⁵⁴⁹

Türkiye'nin Girit açıklarındaki kendi kıta sahanlığı içerisinde ki bölgede sondaj faaliyet planlamalarını yürütmesi, AB mensubu Yunanistan tarafınca yetki alanı içerisinde faaliyet gösterdiğini iddiasıyla münhasır hak ihlaline uğradığını gerçe ederek gündemde gerilimi şiddetlendirmiştir. Türkiye mevzubahis bölgedeki sondaj hakkını, Libya ile imzaladığı "Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına Yönelik Mutabakat Muhtırası" müteakiben ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölge'nin (MEB) çerçevesinde meşrulaştırmıştır. NATO müttefikliği ve Ege mücavirliğini paylaşan Türkiye-Yunanistan arasındaki hiddet Ayasofya'nın camiye dönüştürülme kararı ve yasa dışı göç etkenleri ile tırmanırken, sondaj krizi ile doruğa ulaşmıştır. ⁵⁵⁰

Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias'ın mevzuya dair izahatlerine ve AB'den beklentilerine yer verelim;

"Türkiye'nin taaruzu altında kaldığımız takdirde, 2009 Lizbon Anlaşması'nın müteallik maddesi olan bir AB üyesi ülke saldırıya maruz kaldığı durumda, diğer ülkelerin saldırı altındaki ülkeye yardım ve destek sağlamasını içeren etkin hale getireceğiz. Avrupa Birliği Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı. Eğer isterse, Türk

⁵⁴⁸Deutsche Welle, "AB toplantısında Türkiye'ye Ayasofya eleştirisi", <https://www.dw.com/tr/ab-toplantısında-türkiyeye-ayasofya-eleştirisi/a-54155009>

⁵⁴⁹Deutsche Welle, "AB'den Türkiye'ye 500 milyon euro ek destek", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/abden-türkiyeye-500-milyon-euro-ek-destek/a-54139465> (Erişim Tarihi:18.07.2020).

⁵⁵⁰Deutsche Welle, "Yunanistan AB'den Türkiye'yi 'felç edecek' ekonomik yaptırım istedi", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/yunanistan-abden-türkiyeyi-felç-edecek-ekonomik-yaptırım-istedi/a-54181890> (Erişim Tarihi:19.07.2020).

ekonomisi için devasa bir sorun yaratabilir. Ben bunu istemem ama açık olmamız gerekiyor.”⁵⁵¹

Bu proste Yunanistan'ın başkenti Atina'ya ziyaret gerçekleştiren Almanya Hariciye Vekili Heiko Maas, Türkiye'nin Kıbrıs açıklarındaki sondaj çalışmalarına dair şu ihtarlarda bulunmuştur;⁵⁵²

"Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyetlerine ilişkin duruşumuz çok net. Uluslararası hukuka uyulmalı. AB-Türkiye ilişkilerinde ilerleme, ancak Ankara'nın Doğu Akdeniz'deki provokasyonlarını sonlandırması hâlinde mümkün.”⁵⁵³

Bunun üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı şu açıklamalarda bulunmuştur;

"Oruç Reis gemimizin araştırma yapacağı deniz alanı, ülkemizin Birleşmiş Milletler'e bildirdiği kıta sahanlığı sınırları ve 2012 yılında hükümetimizce Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) 'ya verilen ruhsat sahaları içindedir. Söz konusu sahada Barbaros Hayrettin Paşa isimli sismik araştırma gemimiz geçmiş yıllarda da faaliyette bulunmuştur. Yunanistan'ın bu maksimalist kıta sahanlığı iddiası uluslararası hukuka, içtihat ve mahkeme kararlarına aykırıdır.”⁵⁵⁴

Almanya'nın Avrupa'dan Sorumlu Devlet Vekili Michael Roth'un konuya ilişkin Fransız haber ajansı AFP'ye yaptığı açıklamada;

"Birebir konuşmak yerine sadece birbiri hakkında konuşmak bir alternatif olamaz" müdafası ile doğrudan diyalog içinde olmanın önemini vurgulayarak Türkiye ile ilişkilerin sürdürülebilir olması gerekliliğini dile getirmiştir. AB içinde Almanya- Türkiye ilişkilerinin esaslı geçmişinin yansımasıyla hiçbir AB ülkesinin insani ve kültüre ilişkin angajmanın Almanya-Türkiye bağına ehil olamayacağı vurgulanmıştır. Türkiye'de var olan problemlerin, Türkiye kökenli göçmenler vasıtasıyla Almanya'ya savrulma tehlikesi karşısında yaşanabilen bölünmeler ve toplumsal ağılanmanın önüne geçilmesine yönelik uyarıda bulunmuştur. Türkiye'yi hukuk devleti yapısı ve insan hakları doğrultusunda "bölünmüş bir ülke" olarak nitelendirmesi yanı sıra ilkesel olarak AB-Türkiye müzakerelerin sürdürülmesinden yana taraf olduğunu bildirmiştir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sondaj çalışmalarına

⁵⁵¹Deutsche Welle, "Yunanistan AB'den Türkiye'yi 'felç edecek' ekonomik yaptırım istedi", <https://www.dw.com/tr/yunanistan-abden-turkiyeyi-felc-edecek-ekonomik-yaptirim-istedi/a-54181890>

⁵⁵²Deutsche Welle, "Almanya'dan Türkiye'ye Doğu Akdeniz uyarısı", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/almanyadan-turkiyeye-dogu-akdeniz-uyarisi/a-54254499> (Erişim Tarihi:21.07.2020).

⁵⁵³Deutsche Welle, "Almanya'dan Türkiye'ye Doğu Akdeniz uyarısı", <https://www.dw.com/tr/almanyadan-turkiyeye-dogu-akdeniz-uyarisi/a-54254499>

⁵⁵⁴Deutsche Welle, "Türkiye ve Yunanistan arasında kıta sahanlığı gerilimi", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/turkiye-ve-yunanistan-arasinda-kita-sahanligi-gerilimi/a-54261570> (Erişim Tarihi:22.07.2020).

dair açıklamalarında ise Libya'daki savaşa işaret eden Roth, "Türk hükümeti Akdeniz'de ve Ortadoğu'da istikrar ve barış için üzerine düşen sorumluluğu üstlenmeli ve Ankara'yı bu bağlamda geçmişin aksine artık yapıcı bir rol alamalı" söyleviyle direktif vermiştir.⁵⁵⁵

Akabinde AB mensup ülkelerin dışişleri bakanları ile gerçekleştirilen toplantı neticesinde yayımlanan belgede; Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyetlerinin "uzlaşmazlık ve güvensizlik" yaratması yanı sıra tehlikeli olayların kapılarını aralama riski taşıdığı izah edilmiştir. Türkiye'ye ivedilikle tansiyonu düşürmesi yönündeki ehemmiyetin altı çizilmiştir. Türkiye'ye AB mensup ülkelerin egemenlik haklarına saygı duyması gerekliliği belirtilirken, AB'nin Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile tam dayanışma içinde olduğu vurgulanmıştır.⁵⁵⁶

AB'nin çağrısına rağmen; Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyetlerine Oruç Reis sismik araştırma gemisi ile devam eden Türkiye, 18 Ağustos-15 Eylül tarihleri aralığında Yavuz sondaj gemisinin gerçekleştireceği çalışmalara yönelik Navtex (Denizcilere Duyuru) ilanı ile aksülamel odaklı tutum sergilemiştir.⁵⁵⁷

AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, konuya ilişkin şu açıklamalarda bulunmuştur;

"Ankara'nın tutumu diyalogun ve müzakerelerin yeniden başlatılması için yürütülen çabalara zarar vermektedir. Türk yetkililere bu faaliyetlere derhal son vermeleri ve Avrupa Birliği ile kapsamlı bir diyaloga tam ve iyi niyetle katılma çağrısında bulunuyorum. Bu istikrar ve kalıcı bir çözüm için tek yoldur.⁵⁵⁸"

Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas, Doğu Akdeniz'de yaşanan gerilimin çözümüne ilişkin aynı gün Atina ardından Ankara'da gerçekleştirdiği resmi temaslarının ardından Türk mevkidaşı Mevlüt Çavuşoğlu ile düzenledikleri basın toplantısında konuya ilişkin görüşlerini Türkiye'nin AB müzakere süreci çerçevesinde şöyle değerlendirmiştir;⁵⁵⁹

⁵⁵⁵Deutsche Welle, "Alman bakan: Türkiye ile diyalog devam ettirilmeli", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/alman-bakan-türkiye-ile-diyalog-devam-ettirilmeli/a-54441469> (Erişim Tarihi:05.08.2020).

⁵⁵⁶Deutsche Welle, "AB'den Türkiye'ye 'tansiyonu düşürme' çağrısı", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/abden-türkiye-ye-tansiyonu-düşürme-çağrısı/a-54576253> (Erişim Tarihi:14.08.2020).

⁵⁵⁷Deutsche Welle, "AB'den Türkiye'ye Doğu Akdeniz tepkisi", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/abden-türkiye-ye-doğu-akdeniz-tepkisi/a-54591439> (Erişim Tarihi:18.08.2020).

⁵⁵⁸Deutsche Welle, "AB'den Türkiye'ye Doğu Akdeniz tepkisi", <https://www.dw.com/tr/abden-türkiye-ye-doğu-akdeniz-tepkisi/a-54591439>

⁵⁵⁹Deutsche Welle, "Heiko Maas: Durum son derece riskli", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/heiko-maas-durum-son-derece-riskli/a-54697079> (Erişim Tarihi:25.08.2020).

“Hem burada hem Atina'da bu tehlikeli ve tırmanan durumu ele aldık. Bu yalnızca Avrupa Birliği'ni değil, maalesef NATO müttefiklerini de endişelendiriyor. Vaziyet oldukça riskli. Bir uçuruma yaklaştığınızda aşağı düşme riskiniz var. Bu olasılığın önünü kesmek istiyoruz. İki tarafın da diyaloga hazır olduğunu duyuyorum. Bu tartışmalı konuların bir çözüme ulaşabileceğini düşünüyorum. Sadece Yunanistan ve Türkiye arasında doğrudan görüşmelerle bu yapılabilir. Hala iki tarafın da samimi olarak doğrudan görüşmelere başlamasıyla iki taraf için de kabul edilebilir neticeler elde edilebileceğine inanıyorum. Bu fırsatın mutlaka değerlendirilmesi gerekmektedir. Gerilimin tırmanmasının ne Yunanistan, ne Türkiye, ne de AB'nin çıkarına değildir. Kendimizi kandırmıyoruz durum zor. Bu durumu çözmek de çok kolay değil. İki tarafta da, hem Atina hem Ankara'da tek yolun hep bir diyalogu başlatmak olduğu söylendi. Kimse burada askeri bir çözüm istemiyor, bu akılsızlık olur. Bu diplomasiyle çözülecek, zor olabilir, ağır ilerleyebilir. Niyet var, bunun koşullarını hazırlamalıyız. Biz bu süreci desteklemeye devam edeceğiz. AB içinde Türkiye ile olan diyalogu yapıcı bir temele oturtmak istiyoruz. Dönem başkanlığımızda bunu değerlendireceğiz.”⁵⁶⁰

Akabinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyetlerini gerçekleştiren sismik araştırma gemisi Oruç Reis'in Navtex süresini 1 Eylül'e kadar uzatma kararı alması, AB'den Türkiye'ye yaptırım uygulanabileceğini kararının açıklamasını getirmiştir.⁵⁶¹

Yaptırım kararını tehdit olarak algılayan Türkiye, AB'nin tarafsızlığını ve arabuluculuğunu sorgulamaya yönelerek, yankı uyandıran şu açıklamalarda bulunmuştur;⁵⁶²

“AB'nin ülkemizin kendi kıta sahanlığı içinde yaptığı hidrokarbon faaliyetlerini eleştirmesi ve bunları durdurmamızı talep etmesi haddine değildir. Bu talep AB'nin hem kendi müktesebatına hem de uluslararası hukuka aykırıdır. Türkiye'nin diyalog ve diplomasiye vurgu yapmasına rağmen AB'nin yaptırım yapılabilmesini belirtmesi mevcut sorunların çözümüne yardımcı olmadığı üzere kararlılığımızı daha da arttırmıştır. Türkiye, karşısında kurulan tüm hukuksuz ittifaklara rağmen, kendisinin ve Kıbrıs Türkleri'nin çıkarlarını korumaya kararlılıkla devam edecektir. Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginliğin sebebi maksimalist ve uluslararası hukuka aykırı

⁵⁶⁰Deutsche Welle, “Heiko Maas: Durum son derece riskli”, <https://www.dw.com/tr/heiko-maas-durum-son-derece-riskli/a-54697079>

⁵⁶¹Deutsche Welle, “Türkiye: AB Doğu Akdeniz konusunda tarafsız davranmalı”, *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/türkiye-ab-doğu-akdeniz-konusunda-tarafsız-davranmalı/a-54733954> (Erişim Tarihi:28.08.2020).

⁵⁶²Deutsche Welle, “Türkiye: AB Doğu Akdeniz konusunda tarafsız davranmalı”, <https://www.dw.com/tr/türkiye-ab-doğu-akdeniz-konusunda-tarafsız-davranmalı/a-54733954>

eylem ve talepleriyle Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'dir. AB'nin birlik dayanışması bahanesiyle koşulsuz destek vermesi gerginliği daha da tırmandırmaktadır.AB'yi Yunanistan'a destek olmamaya davet ediyoruz.”⁵⁶³

Covid-19 krizi ile küresel mücadelenin, önlemler ve destekler çerçevesinde ne denli sürdürüleceği ve minimum eski normele dönme vizyonuna odaklı olarak çözüme ulaşma neticesi belirsizliğini hâlihazırda korumaktadır.Bu bağlamda Yunanistan ve Türkiye arasındaki Navtex krizi dolayısıyla AB'nin Türkiye'ye yaptırım kararı, Ayasofya'nın camiye dönüştürülme kararının yankıları ve yasa dışı göç etkenlerinin yarattığı kriz güncelliğini muhafaza ederken, AB çerçevesinde Türkiye-Almanya ilişkileri devasa mücadelelerin tahakkuk ettiği bir prosese şahit olunmaktadır.



⁵⁶³Deutsche Welle, “Türkiye: AB Doğu Akdeniz konusunda tarafsız davranmalı”, <https://www.dw.com/tr/türkiye-ab-doğu-akdeniz-konusunda-tarafsız-davranmalı/a-54733954>

SONUÇ

Bu çalışmada; AB ekseninde Türkiye-Almanya ilişkilerinin genel değerlendirmesini yapmak suretiyle seçkin ve esaslı geçmişlerine , tarihi ve kurumsal güzergâha bağımlı kalınarak, korelasyon analizi uygulanmıştır.

Alman İmparatorluğu'nun 18 Ocak 1871 tarihinde kurulmasına dek, Osmanlı İmparatorluğu ile Prusya'nın 1701 yılından itibaren süre gelen ilişkileri, Türkiye-Almanya ilişkilerinin temelini belirlemek suretiyle araştırmada ortaya koyulmuştur.

Avrupa'da Westphalia Barışının yarattığı enternasyonal hareketlerin gerçekleştirilmesine dek; uluslararası etkileşimde Osmanlı İmparatorluğu'nun padişahlarının değişimlerine bağlı olarak varyasyon gösteren dış politika stratejileri ve Almanya'nın Avrupa kıtasındaki önderlik ideolojisi ekseninde Türk-Alman ilişkilerinin tarihsel Arka planın aydınlatılma çabası güdülmüştür.

II. Dünya savaşının sebepleri ve sonuçları doğrultusunda oluşan birlik ve bütünleşme hareketlerinin düşünce köklerinin filizlenmesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığıyla ilişkili mükellefiyet hatlarını incelenme yönelik; "I.Dünya Savaşının Almanya eksenindeki neticeleriyle beraber hangi faktörler II.Dünya savaşının getirisidir?" sorusunun karşılığı, değişimi şekillendiren faktörlerin belirlenmesi gayesiyle,AB'nin kuruluşuna uzanan prosese dek aranmıştır.

Tarihsel proses içerisinde mütenevvi nedenlerden ötürü her daim mühim bir konumda var olarak gündemdeki yerini korumuş olan Avrupa kıtası, küresel ölçekteki modern açılımda yer edinerek, global güç tekvin etmek üzere bölgesel olarak kapsadığı ülkeler ile birlik ve bütünleşme hareketi güden faktörler bağlamında stratejik ortaklığa yönelme ideolojisini benimsemiştir.

I. Dünya Savaşının başlamasından mesul tutulan Almanya, itilaf devletlerince savaşta mağlup edilmesiyle ağır hükümler içeren Versay antlaşmasını kabul etmesine dair dayatmalara maruz kalmıştır. Almanya empoze edilen söz konusu belgeyi ret etmesi direnciyle, ulusçuluk ilkesi öncülüğünde baskı düzeni kurmayı hedefleyen iktidar Adolf Hitler ile dünya görüşü kalıplarında değişmeleri içerecek yapıda ittifaklara girişmiştir. Benimsediği saldırgan ve yayılımcı politikalar eşliğinde I.Dünya savaşı neticesinde siyasal, ekonomik ve sosyal mağduriyet içeren ortak nitelikteki İtalya ile akdettiği ittifadın neticesinde Versay Antlaşmasını ihlal ederek Avusturya'yı kanun dışı savaşçıl müdahale uygulayarak ülke toprakları ile birleştirmiştir. Böylelikle Avrupalı fraksiyonlarca milli birliğin sağlanması çerçevesinde hudut koruma etkinliğinin siyasi ve stratejik temelli derinlik olarak değerlendirilmesi bağıyla

Almanya'nın ittifak hareketleri AB ve dengesi açısından yıkım olarak nitelendirilmiştir. Buna rağmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliğine karşı komünizm tehlikesinin imgelemesi, diğer devletlerin sessiz kalmasını sağlamıştır.

Hitlerin tüm Alman ırkının Almanya sınırları içerisinde derleme gayesi ile Almanların Polonya baskılarına maruz kaldığını mazereti ile doğrudan Polonya'yı işgal etme girişiminde bulunmuştur. Bu doğrultuda Polonya'nın doğusunda SSCB ye yaslanan sınırları ile SSCB ile karşı karşıya gelme çekincesi ile saldırmazlık paktı imzalayan Almanya, gizil bir madde ile Polonya topraklarının SSCB ile paylaşılmasının güvencesiyle Polonya'ya hücum etmiş, karşılığında İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya harp ilanı ile II. Dünya Savaşı başlamıştır. Mihver Devletler oluşumunda yer alan Almanya, İtalya ve Japonya ittifakı, SSCB, İngiltere, Fransa ve ABD müttefikliği ile insanlık tarihinde tüm kıtalara tesir etmesiyle damgasını vuran, temel dayanak noktasında ise sınırsız caniliğe şahitlik eden bir harekât olması kapsamında dünya tarihinde vuku bulmuştur.

Üstün ırk anlayışı ve inferior yaklaşımıyla bölgeyi ele geçirme kapsamında II. Dünya Savaşı'nın şekillenmesinde pay sahibi olan Almanya, Hitlerin intiharı neticesinde ana çekirdek formundan uzaklaşarak doğu-batı blok ayrımına sürüklenmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın sonunu getiren ABD-Japonya çatışması neticesinde ABD'nin kullandığı nükleer bombalar ile Japonya'nın koşulsuzca teslimiyete sürüklenmesi, gelecekte gerçekleşmesi beklenen güç savaşları ile bir çağın yeniden şekillenmesine evrilerek, dünya genelinde paralel olarak güvenlik ve istikrar politikaları arayışına girişilmesi mecburiyetini oluşturmuştur. Savaşın sonlandırılmasına müteakiben dünya politikasının yapısı ABD ve SSCB olmak üzere iki global güç bloklaşmasının hâkimiyeti üzerine tahavvül etmiştir. Bu kapsamda oluşan merkezi kuvvet dengesizliği bir tehdit ya da geçiş noktası oluşturmakla beraber günümüze kadar sürdürülecek olan adaletsizlik formunu şekillendirilmiştir.

ABD'nin süper güç konumundan sağladığı siyasal etkinliklerin ve ekonomik yapılanmaların kesintisiz artış sürdürmesi dolayısıyla benimsediği adaletsizlik temeli politika anlayışının yarattığı küresel diktatörlük, Avrupa ülkelerini iktisadi bunalım ve enflasyon devamlılığı ile önlenemez krizler yaratırken, SSCB cephesinde Avrupa statükosunu komünizm yayılmacılığında fırsata dönüştürebilecek oluşumlar üzerine hamleler gerçekleştirmeye yönelik adımlar atılmıştır. Komünizmin tehdidinin genişleme tehlikesinden rahatsız olan ABD, Sovyet etkisini engellemeye yönelik gerçekleştirdiği Marshall Planı ile Bütünleşik Avrupa profilinin altyapısının

oluşturulmayı planlanmaktadır. Zira küresel güç istikrarını sağlamasının Avrupa üzerinde etkin politikalar geliştirmek suretinden geçtiğinin bilincine varmıştır.

Nitekim II. Dünya Savaşının neticesinde Avrupalı lider ve düşünürler; bölgede savaş sonrası kesintisiz barışı sağlamak adına; Avrupa devletlerinin hâkimiyetine dayanan ve ekonomik çıkarlar çizgisini, hükümetlerin menfaatperest yapılarından tesanüt ile bütünün kazanç sağlayacağı bir yapıya dönüştürmeye yönelik adımlar atmışlardır.

II.Dünya Savaşı sonrasında birlik kurma çalışmaları kapsamına ve Soğuk Savaş ile sonrası dönemine şamil olan Türk-Alman ilişkilerinin rehberliğinde tezin temel önermesi olan "AB ulus üstü politika sistemine, Türkiye'nin dahil edilmesi noktasında Almanya'nın içsel dinamiklere dayalı menfaat yaklaşımı çerçevesinde keskinleşen liderlik vasfı etkinliği ile Türkiye angajmanlı riyaset ve karar alma yapılarında AB kurumsal döngücülüğü subjektif idealizme evrilmiştir." şeklinde ifadelendirilmeye çalışılmıştır.

İkinci Dünya savaşı neticesinde tek taraflı dış politika engeli ile karşılaşmış ve iki bloğa bölünmüş olmasına rağmen 1950 yılları sonrasında iktisadi mucize olarak adlandırılan endüstri yapılanmasının mimarı olarak Orta Avrupa'daki toprak varlığı ve vizyonerliği ile diğer Avrupa ülkeleri ile mukayese edilemeyecek düzeyde devasa bir güç konumuna taşıyan Almanya Federal Cumhuriyeti'nin; Fransa ile barış projesi kapsamında gerçekleştirdiği Schuman Deklarasyonu Avrupa'nın modern anlamda ilk entegrasyon hareketidir. Almanya ve Fransa'nın savaş sanayisinde kullanılan kömür ve çelik üretiminde birlik denetimine dair planlamalara yer vererek güvelik temelli gerçekleştirdikleri stratejik ortaklık muhakkak AB'nin spesifik esaslı mevcudiyetini sağlamıştır.

Almanya'nın yeniden güç ihraz etmesi ve SSCB'nin Çekoslovakya ile Doğu Almanya'yı safına çekme çalışmalarının Avrupa'yı tehdide sürüklemesi akabinde İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un iştiraki ile siyasi tesanüt ve ortak hukuk kombinezonu çerçevesinde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurularak, AB'nin değerler manzumesine katkı sağlanmıştır. Ardınca tarafların memnuniyetini destekler nitelikte gerçekleştirilen Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomi Topluluğu kömür ve çelik sektöründeki birliktelik halini sektörlerin geneline genişleterek iktisadi teşkilat haline evrilmiştir.

Entegre Avrupa sisteminin getirisi; stratejik merkezdeki varlığını vurgulanma çabası güden Avrupa olmuştur. Bu bağlamda ABD buyruğu ve Sovyet çekincesi ile mücadele planlaması yapmak üzere Atom Enerjisi Topluluğu oluşturulmuştur.

Avrupa ülkelerinde yetkinleşme ile ele edilen demokrasi değerini yerleşik kılmak ve ülkeler arası temel değerlerde üstünlük kurmak bağlamında Füzyon Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu tek birlik olarak Avrupa Topluluğu adı altında derlenmiştir.

Avrupa Topluluğuna Gümrük Birliği boyutunda mensup olma ideası ile başvuruda bulunan Türkiye, beş yıllık değerlendirme ve müzakere süreci neticesinde imzalanan Ankara Antlaşması şümulünde müttelik kılınmıştır. Ancak Gümrük Birliğine dâhil olma talebin de hazırlık, geçiş ve son dönem sürecini kapsayan 3 aşama doğrultusunda belirlenen imtiyaz yardımları, ekonomik güçlendirme ve ticaret hacmini artırma stratejilerin gerçekleştirilmesine yönelik koşullar sunulmuştur. Koşullar dâhilinde usullerin belirlenmesi ve denetlenmesi kapsamında 1973 yılında Katma Protokol imzalanmıştır. Türkiye geçiş döneminde sanayi ürünlerinde yükümlülüklerin artmasına paralel olarak tarım ürünlerinde avantaj kayıplarının gerçekleşmesi ile oluşan yakınmalara maruz kalırken, ,sanayi ürünleri haricindeki malların serbest ticaret alanından yoksun bırakılması eşliğinde kısıtlama uygulamalarıyla iktisadi ricat yaşamıştır. Akabinde petrol satış fiyatlarında yaşanan ani yükseliş ile oluşan buhran, ödemeler de dengesizlik yaratmıştır. Var olan dış ticaret açığının iyileştirerek dış alımın sürdürülmesi maksadıyla dış borçlanma yöntemine başvurmuş olmasının yanı sıra planlan serbest dolaşım politikasının aksamaması neticesiyle ortaya çıkan işsizlik ve yabancı ülkelere işçi naklinin durdurulması bağlamında Avrupa Topluluğu 1976 yılında üyelik başvurusunu neticelendirmede erteleme kararı almışken, 1978 yılında Ecevit hükümetinin AT'na tevettürde istikrar sağlama gerekçesiyle sunduğu beş yıl süreyle ilişkilerin dondurulma kararı kabul görmüştür.

1979 yılında iktidara gelen Demirel hükümeti, 1980 yılında Türkiye'nin istikbalinde dönüm noktası olarak anılan liberal zeminli stabilize programı kapsamında dönemin başbakan danışmanı Turgut Özal tarafınca hazırlanan serbest piyasa ekonomisine geçiş yapıldığını duyurmuştur.

1980 yılında evölüsyon sürecindeki Türkiye ise ülke içindeki içtimaî ve politik huzursuzlukların gerekçe gösterilmesi ile gerçekleştirilen askeri darbe ile regresyona uğrarken, siyasi sığınmacıların Avrupa ülkelerine girişini önlemek süratiyle başlatılan vize uygulaması günümüze dek uzanan bir sorun olarak varlığını sürdürmüştür. Akabinde Türkiye ile AT'ye aynı dönem başvuruda bulunan Yunanistan'ın üyeliğinin kabul edilmesinin yanı sıra Türkiye'ye takınılan paradoks tavır 1982 yılında Türkiye ile ilişkilerin süresiz dondurulduğunun açıklanması ile neticelenmiştir.

1983 yılında Türkiye genelinde gerçekleştirilen genel seçimler ile iktidara gelen Turgut Özal, AT ile ilişkilerin inove edilmesine yönelik geliştirdiği strateji planları doğrultusunda talepte bulunmuş ancak Türkiye’de demokrasi yetersizliği ve insan haklarının tanınmadığına dair gerekçeler gösterilerek talebin ret edilmesi savunulmuştur.

Akabinde Roma Antlaşmasına dayandırdığı hak ehli ile Avrupa’nın paydası olma yetkinliği çerçevesinde AT’ye tam üyelik başvurusuna dair stratejisini izleyen Turgut Özal, başvurunun müzakere sürecine taşınacağını ancak tek pazar oluşturma yönelimi etkisinde yoğunlukları dolayısıyla değerlendirmeye alınamayacağına dair geri bildirimle karşı karşıya kalırken, İspanya ve Portekiz’in AT’na tam üyeliklerinin kabul edilmesi Türkiye fobisini niteliğinde değerlendirilmiştir. Buna karşın subjektif görünme kaygısına kapılan AT, ilişkilerin revize edilme kararına vararak, Kıbrıs sorununun varlığını Türkiye’nin topluluğa mensup olma sürecinde kilit nokta olarak gündeme taşıyarak, çözümlenmesini muhtemel ön şart olarak sunmuştur.

İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç’in Avrupa Topluluğuna mensup olma dizisi ardınca topluluğun İkinci ve Üçüncü Genişleme dönemlerinde Güneye intikal etmesiyle toplulukta düşürüm kaygısı ve merkezi tartışma döngüsü baş göstermiştir.

AT mensup ülkelerinin Ortak pazar oluşturma ülküsü ile aralarında ekonomik ve siyasi bütünleşme edinerek malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayelerin serbest dolaşımına, ayrımcılık yapılmamasına, ülkelerin karşılıklı birbirlerini tanıma mevzuatlarına uygunluk sağlama çerçevesinde; Avrupa Topluluk Komisyonlarınca hazırlanan Beyaz Kitap belgesinin sunumu sonrasında 1986 yılında Avrupa tek senedi yürürlüğe girmiştir.

1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla kalplerin ve zihinlerin kazanılması ideoloji edinilmiştir. Evrenin değişiminin yanında küreselleşmesi diplomasiye alternatif ilişki formları kazandırmıştır. 1991 yılının sonunda SSCB’nin yıkılmasıyla sonlanan Soğuk Savaş neticesinde yok olan hudutlar, yetkinleşen iletişim teknolojileri ile diplomasi etkili olanak niteliği ile çok yönlülüğe evrilmiştir. Klasik diplomasi anlayışından uzaklaşarak kamuoyunun kazanılması sağgörüsü kabul edilmiştir.

AT mensupları evvelki süreçlerde kabineleri arasında gerçekleşen konferanslar çerçevesinde varılan fikir birlikleri ile modernize kalıpların; Ekonomik ve Parasal Birlik Politikası, Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ve Adalet ve İçişlerinde İşbirliği Politikasını kapsayan yapılar üzerine yeniden inşasının amaçlayan Maastricht Antlaşasını imzalayarak Avrupa Birliği adını almıştır.

EPB düşük enflasyonu ve devlet borçları ile döviz kuru dengeleme amacıyla serbest sermaye dolaşımını engelleyen tüm kısıtlamaların ortadan kaldırılması üzerine çalışmaları, bütçe hazırlıklarını ve enflasyon planlamalarını birincil öncelikli hedef edinmiştir. Euro'nun tek para birimi olarak kullanımına dair uyum sürecini, maliye sektöründe kamu kuruluşlarına tanınan ayrıcalıkların düzenlenmesini, bütçe performanslarının takibini, açıkların önlenmesini ve merkez bankalarına kazandırılması planlanan bağımsızlık statüsününün planlanması ile değişim oranlarının geri dönülmez formda belirlenmesi üzerine çalışmalar yürütülmüştür. Çalışmalara paralel olarak genişlemenin olumlu kabul görüleceği gerekçeleri ile dördüncü genişleme dönemi kapsamında Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in AB'ne tam üyelikleri gerçekleşmiştir. Vargıda Maastricht Anlaşmasının kazandırdığı boyutların uygulanması ile oluşturulan ekonomik ve parasal birlik sistemi Euro'yu ulusal para olarak kabul etmiştir.

EPB ilkten iktisadi durgunluğa, peşinen iktisadi krizler ile ayrışmalara yol açmıştır. Paranın birleşik bir forma tahavvül etmesine rağmen yapı konfederasyon biçimlenmiştir. Krizin Güney ve Orta Avrupa ülkeleri için getirisi dış borçların artmasıyla, iktisadi refah hedefleyen ağır islahat düzenlemeleri olmuştur. Fakat Almanya'nın bu hâl karşısında ki yaklaşımı ülkelere koşulları empoze etmek yönünde olmuştur. Bu bağlamda Avrupa Birliği kuruluş kimliğini oluşturabilse de henüz merkezi kimlik oluşumunda ergi sağlayamamıştır.⁵⁶⁴

Kriz preventifi olarak oluşturulan finansal kurtarma paketleri hazırlandığında ülkeler iktisadi statükolarına göre değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır. AB mensup ülkelerinin ağır mali baskılar altında borç batağında bulunmalarına istinaden Almanya'nın gerçekleştirilmesi planlanan politikaların sunulması ülkenin radikal baskınlığını gösterirken, Avrupa'nın hâkimi olduğuna dair savları güçlendirmiştir. Dış politikada Avrupai oluşumun, ulusal oluşuma evrimleşeceği inancı ile Almanya, kendi çıkarlarını gözeterek, entegrasyon sürecinde istisnai bir uyum sağlamanın gerekçesi olarak enternasyonal ortaklarının itimadını kazanarak iktisadi anlamda büyümeyi onların aracılığıyla mümkün kılacağını işaret etmiştir.⁵⁶⁵

⁵⁶⁴Oğurlu ve Felekoğlu, "Almanya'nın Avrupa Birliği İçinde İç Politika Belirleyiciliği", [https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICINDE%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20\(1\).pdf](https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICINDE%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20(1).pdf)

⁵⁶⁵Oğurlu ve Felekoğlu, "Almanya'nın Avrupa Birliği İçinde İç Politika Belirleyiciliği", [https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICINDE%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20\(1\).pdf](https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICINDE%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20(1).pdf)

Türkiye'nin tam üyelik başvurusu eksenindeki meşakkatli prosesi Turgut Özal'ın gümrük mükellefiyetlerini yürütmesi ve siyasi ilişkileri canlandırması ile yumuşarken 1996 yılı nihayetinde Türkiye'nin müktesebata uyumunu yetkinleştirerek mutlak gümrük tarifesi uygulamaları başlatan Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir. Akabinde Türkiye ile Avrupa topluluğundan kaynaklı kömür ve çelik ürünlerini ihtiva ederek Dünya Ticaret Örgütü'nün hükümlerine uygun serbest ticaret alanı kurma kararlarının yürürlüğe konması ve uygulanması üzerine Türkiye-AKÇT Serbest Ticaret Anlaşması gerçekleştirilmiştir.

Diplomatik etkinliğiyle politik anlamda AB'nin en kuvvetli ülkesi haline dönüşen Almanya, Türkiye'nin AB'ne mensupluk prosesine yönelik tutumu oldukça mühim rol oynamıştır. Bilhassa 1998 yılından beri Almanya'daki iktidar değişimlerine paralel tehavül eden Türkiye muhakemeleri Türkiye'nin AB'ne üyelik prosesini mühim ölçüde etkilemiştir.⁵⁶⁶

Türkiye'nin Almanya-Türkiye ilişkilerinin odağında şekillenen AB serüveni, Almanya'da Türkiye mensupluk destinasyonuna mutedil yaklaşan iktidarların varlığı ile 40 yıldır başa çıkışı süredururken, SPD-Yeşiller hükümetinin Almanya'da iktidara gelmesiyle müspet eşkâle evirilmiştir. Almanya Başvekili Gerhard Schröder'in Türkiye'nin Yunanistan tarafınca uğradığı hilafı azaltmaya yönelik etkili çalışmalarda bulunmasına mütemmim Fransa'nın desteği üzerine nitelik kazanması ile Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye adaylık statüsü tanınmıştır. Türkiye'nin tam üyelik adaylığının ikrar ve deklare edilmesinde Gerhard Schröder'in yetkin etkisi var olmuştur. Zira Yeşiller koalisyonu Türkiye'nin AB adaylığını desteklediğini açıklamıştır.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğini gerçekleştirebilmesi için giriş ölçütlerini sağlaması gerektiğini savunmuştur. Üyelik müzakereleri sürecinde Türkiye'ye muhalif olan ülkelerin ahde vefa kaidesini göz önünde bulundurmaması gerektiğini vurgulamıştır. Hatta AB'nin reformlarını tatbik etme yönünde Türkiye'ye eleştirel çağrılarda bulunmuştur. AB perspektifinde Türkiye gibi Müslüman ve halk erkinin var olduğu rejimin AB üyeliğine kabul edilmesi diğer Müslüman cemiyetler için rol model oluşturabilme olasılığıyla Avrupa ile İslam dünyası arasında politik, iktisadi ve kültürel ilişkiler anlamında köprü görevi yürütmesini gündeme getirmiştir. AB Konseyinin Türkiye ile yürütülen müzakere sürecinin sonun da üyelik olacağına dair mutlak ibaresi itimat yaratırken, AB'nin küresel barış gücünü misyon edinmesi itikattı arttırmıştır. Türkiye'nin birliğe mensup olması AB'nin

⁵⁶⁶Anıl, "Türkiye-Almanya İlişkileri ve Türkiye'nin AB Üyelik Süreci, <http://www.bilgesam.org/incele/762/-turkiye-almanya-iliskileri-ve-turkiye%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/>

genişlemesi ve katkı sağlaması hususunda SPD parlamenterleri AB'nin yalnızca Hristiyanlık dinine hizmet etmemesi gerektiğini ve farklı kültürler ve değerler bütünü olarak evrensel tanımlanması gerekliliğini neticesinde Müslümanlığa da yer verebilir nitelikte olmasını savunmuştur.

Öte yandan PKK'nın yaptığı eylemler ile mücadele eden Türkiye'nin müdahaleler esnasında sivil halka zarar vermesi suretiyle demokratikleşme sürecinde insan hakları ihlallerini çığneyerek AB ile ilişkileri bağlamında sıkıntıya sürüklenmesi dolayısıyla silah sübvansiyonu durdurması ve NATO bağlaşımı kapsamında alınan silahların kullanıldığı gerekçesiyle askeri takviyeyi kesmesi yönünde uyarıda bulunmuştur.

2001 yılında ABD'de gerçekleştirilen terörist aksiyonlar, sonrası universal savunular neticesinde gizil terörist ilan edilen Müslümanlar tüm dünyada olduğu gibi Almanya'da da Türklerin Müslüman olmasına paralel menfi tepkilere ve muhatara ile yok sayılmaya maruz bırakılmıştır. Gerhard Schröder saldırıları uygar dünyaya aykırı savaş ilanı olarak nitelendirirken, İslam'ı modern dünyaya yabancı ideoloji olarak sembolleştirmiştir. AB'nin Hristiyan mirasına dayandığı ve Türkiye'nin bu birliğe dâhil olması ile tarihsel mirasa getirisinin zarar olacağı dolayısıyla iktisadi ve siyasi birliğin dışında, kültürel birliğinde de sağlanamayacağı tefekkürü kökleşerek İslamiyet'e karşı propagandalara sebebiyet vermiştir. Türkiye'nin tarihsel, kültürel ve dinsel olarak Avrupalı olmayışıyla beraber mensup edilmemesi elzemi savunularak düşünce devinimi yaratılmıştır.

AB ile tam üyelik müzakerelerini yürüten Türkiye; Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde muhafazakâr oluşumuyla politik particilik kavramında anlam değişikliği yaratarak halk harekâtı ekseninde merkezi sağlaştırma stratejisi güden Adalet ve Kalkınma Partisinin kurulmasıyla bağımlı süreçler ve bölgesel gelişmede kuramsal altlığı açısından, çok yönlü dış politikada aktif rol alma planlaması ile AB ilişkilerini birincil düzeye taşıyarak, beklentileri gerçekleştirmeye koyulması hususunda tartışmaya değer önemli bulgular sunulmaktadır.

AB üyelik, AK Parti hükümeti Avrupa standartlarını benimsemesi ile muasır medeniyetler seviyesine ulaşma hedefi güçlenmiştir. Ortadoğu'da yürüttüğü mütareke çabaları ile bölgede liderlik vasfına ulaşmaya çalışırken, Asya ve Kafkasya'da iktisadi konsorsiyumlar oluşturmuş ve Balkanlarda kültür odaklı politikalar yürütmüştür. Vargı da çok yönlü dış politika stratejisinin izlenmesi nihai hedefler doğrultusunda AB de radikal transformasyonlara neden olmuştur.

AK Parti iktidarlığını takip eden dönemde; Türkiye varyasyon edilen anayasası ile 2004 yılı İlerleme Raporuna uyum sağlaması ve Kopenhag siyasi kriterlerinin mevzuatlarını yerine getirilmesi doğrultusunda girdiği yoğun reform sürecinde genişleme politikası çerçevesinde oluşturulan Katılım Ortaklığı Belgesi ile revize olarak kaydettiği yetkin gelişim ile Avrupa Konseyinin memnuniyet duymasına olanak sağlamıştır. Kriterlerin tanınan süre zarfında gerçekleştirildiğinin saptanması neticesinde Türkiye'nin AB'ne katılma müzakereleri mutlak suretle başlamıştır.

Türkiye'nin tam üyeliği kapsamında 17 Aralık 2004 Zirve Kararı ile 3 Ekim 2005 Müzakere Çerçeve Belgesi'nde AB'nin hiçbir aday ülkenin maruz kalmadığı yaptırımlar ile hukuki yöntemden ihlal ederek menfaat odaklı isteğe bağlı yönlendirmelere maruz kalması, mutad olmayan üyelik prosesini belgisiz ve çapraşık bir zemine oturtmuştur. AB Katılım müzakerelerinin kararları noktasında mühim bir taahhütte bulunarak, Kıbrıs sorununun eli alınması zorunluluğunu vurgulamıştır. Kıbrıs sorununun neticelendirilmesine ilişkin BM genel sekreterinin tavsiye ettiği Annan Planı ile Rum ve Türk kesimler olarak ayrılan Kıbrıs adasının bağımsız ve federasyon olan birleşik devlet niteliğinde olmasının gerekliliğini savunulmuştur. Ancak referandum da oylanan planın Rum kesim tarafından reddedilmesi neticesinde uygulanamamıştır. Menfi yönde karar veren Rum kesimi yaptırım ile karşılaşmadığı gibi AB'ye tam üye olarak alınmıştır. Kıbrıs Sorunun çözümüne dair yaklaşımı ile Hıristiyanlık ruhunu üstün kılan AB, GKRY'nin birliğe dahil ederek subjektif tabanlı rejim olgusunu tesahup ettiğini kanıtlamıştır. Müteakiben Türk kesiminin müspet yaklaşımına karşın AB ve Güney Kıbrıs taraflarınca alenen dışlamalar ve engellemeler akdedilmiştir.

2005 yılı itibariyle Almanya'da başlayan Angela Merkel dönemi ile Türkiye ilişkilerinde karşıtlık politikası kökleştirilme mekanizmasıyla; sistemde yönlendirme imli etkileşim manifoldu yaratması ile sorun alanlarına yol açılmıştır. Türkiye'nin varlığını etkisiz kılmaya yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Almanya'da bulunan Türklere yönelik asimilasyon stratejisini benimsemiştir. Entegrasyon kuramı altında esasen ayrıştırma odaklı vize ve dil uygulamaları ile asimilasyon teşkil edilmiştir. Avrupa Birliği mensubu ülkelerin Hristiyan dini kimlikleri ile oluşturduğu bütünlükte, Müslüman olan Türkiye'nin yer alamayacağına dair savunularda bulunarak dinlerin ayrıştırılmasına başvurulmuştur. Ancak Türkiye'nin iktisadi ve politik anlamda yaşadığı yücelmeler ile bölgesinde merkezî ülke olma rolünü üstlenmesinden ötürü, stratejik çıkarlar istikametinde Almanya tutumunu müspet yönde evirmiştir. Türkiye'nin AB'den uzaklaşması başta Almanya olmak üzere bilhassa Ortadoğu'daki yatırımlarına ve iktisadi mütalaara zarar vereceğinden dengede tutulması mahiyetinde imtiyazlı ortaklık önerisine başvurulmuştur. Zira Almanya'nın vizyon

odaklı çok yönlü dış politika stratejisinin merceğinde Ortadoğu politikası gözlemlenmiştir. Bu çizgide sergilenen İsrail yanlılığı ortak içtimalar ile eğitim, ilmî araştırmalar ve Project Bluebird adlı savunma projeleri ile desteklenmiştir

Almanya, Türkiye'nin AB ilişkilerinde Ermeni Meselesi ve Yunanistan İlişkilerini engelleyici olarak gündeme taşımıştır. Türkiye ise ermeni meselesinde geçmişe dair kanıtların incelenmesine yönelik teşvikte bulunarak enternasyonal alanda uğradı haksızlıkların giderilmesi lüzumunu vurgulamıştır. Yunanistan ile süre gelen siyasi ve askeri ilişkilerde düşman ülke öngörüsü yok etmeye çabalamıştır. Çözümcü tutum ile verimlilik sağlamaya çalışmasına rağmen her iktidar döneminde kısır döngü olarak yeniden vuku bulması zaman kayıpları yanı sıra oyalanmalara ve verimsizliklere yol açmıştır.

Akabeninde genişleme dalgasına giren AB, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyelik değerlendirmelerinde köklü değişime giderek Kopenhag Zirvesi'nde belirtilen siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatlarına dair yükümlülüklerin yerine getirmesi gerekliliğini ilan etmiştir. Bu süreçte Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Hırvatistan'ın tam üyelik statüsüne geçmeleri ile AB en kapsamlı genişlemesini gerçekleştirmiştir.

AB gelişim süreci itibariyle var olan etnik sorunlar ve güvenlik kaygısı ile topluluk hukuku ihtiyaçlar doğrultusunda kişi hak ve hukuku olarak yeniden şekillenmiştir. Bu istikamette temel hak ihlallerinin önlenmesi üzerine hukuk ilkeleri ve içtihatlar geliştirilmiştir. Bu gelişim hattında alınan kararlar doğrultusunda temel hakların korunması topluluk hukuku kapsamında onanmıştır. Bu bağlamda AB insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü değerlerini benimseyerek özgürlük ve demokrasi temellerini oluşturan reform varyasyonunu amaçlayan değerler birliği antlaşması Lizbon Zirvesinde kabul edilmiştir.

2007 yılında Mortgage ve subprim etkisiyle meydana gelen inhitat, ABD'de başlayarak tüm dünyada para ve sermaye piyasalarına yayılarak başlangıçta gelişmiş ülke piyasalarını ardından neredeyse tüm ülkeleri etkisi altına alarak 2008 yılında küresel finansal kriz şeklini almıştır. İkinci dünya Savaşı sonrasında yaşanan en büyük kriz olarak atfedilen 2008 küresel krizi AB ülkelerini mühim düzeyde sarsmıştır. Kamu açığının artması, rekabet piyasasının azalması, işsizlik artışı ve ekonomik büyümede gerileme ile menfi etkileri ciddiyetle hissetmesinin ardından avronun devasa daralmalar yaşamasıyla sürdürülebilir ekonomi tehlikeye sürüklenmiştir. Yunanistan'da ansızın ortaya çıkan borç bunalımı tüm EPB alanını etki ederek AB'de

iktisadi krize dönüşmüştür. Sorunlarla başa çıkmak adına AB mensuplarına istikrar programları ve irredantizm paketleri uygulanarak iyileştirici düzenekler kurmuştur.

Türkiye açısından 2008 global krizi bağlamında şu olgu önem kazanmaktadır ki; Türkiye AB sinerjisinde yer almamasına ve ele alınan yıllar itibariyle AB'den iktisadi açıdan az muavenet almasına rağmen, kriz yönetiminde gerek ulusal, gerekse uluslararası düzeyde iktisadi istikrarını sürdürerek yönetebilirliği ile AB üyeliği gayesinde en muhim sınavlardan birini göstermiş olduğu direnç ile atlatarak, Türkiye lehine sonuçlanacak AB üyeliği zaferine umut vaatetmiştir.

2010 yılı içerisinde Almanya Cumhurbaşkanı Christian Wulff, Türkiye'ye kasvetli bir uyum zorunluluğu ve İslami tartışma sürecinde resmi ziyaret gerçekleştirerek Türkiye'de yaşayan Hristiyanların hala dışlanıyor olmasına dikkat çekmiş, Hristiyanlığın Türkiye'ye ait bir parça olduğunun kabulünü ve Türkiye'nin Hristiyanlık mirası üzerinde yaşıyor olmasından ötürü gurur duyması gerekliliğini dile getirmiştir. Aynı süreçte Wulff, Alman Bild gazetesinde Türkiye'ye mutlak hatırlatılmasının öngörüldüğüne dair şu içtihatlar yer vermiştir; Almanya'nın İslam sığınağı olamayacağını, Almanya'da ki Türklerin entegrasyonun bir başarı öyküsü olmadığını, Almanya'da yaşayan Türk gençlerinin suç oranlarının yüksekliğini ve basın özgürlüğünün Avrupa'nın temel değerlerinden biri olduğunu. Bu içtihatlar bağlamında Türkiye'nin Avrupa Birliği yolunda ilerlediği ancak hedefinin uzak gelecekte olduğuna dair görüşte bulunsa da Türkiye'nin Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ne limanlarını ve hava sahasını açmadığı sürece AB' ne üyeliğinin olanaksız olduğunu belirtmiştir.

Aynı dönemde Alman federal Dış ilişkiler Komisyon Başkanı Ruprecht Polenz'in İki taraf için Daha İyi:Türkiye kitabında da İslamiyet vurgusuna yer verilerek, Türkiye'nin AB ilişkilerinde İslamiyet duvarları ördüğünü ve gelecekte bu döngüde ilerleyerek kıramayacağına dair görüşlerine yer vermiştir. Dolayısıyla Federal Almanya meclisinde Türkiye'nin birliğe üyeliğini destekler nitelikte bir tutum gözetilmemiştir. Öte yandan Avrupa Parlemantosunda kurulan Türkiye'nin dostları grubu, Türkiye'ye vaad verircesine kalıplarını yıkmasına dair teşvik etme üzerine kurulu motivasyon düzeneğini olarak ifade edilmiştir.

Bu bağlamda her fırsatta imtiyazlığı ortaklığı gündeme getiren Almanya,Türkiyenin bu kavramı red etmesi üzerine, güncel ve çözüm getirilmesi üzere AB'nin politikası olarak öne sürdüğü İrana nükleer uygulamaları dolayısıyla yaptırım getirme stratejisini Türkiye'nin benimsemesi üzerine ısrarcı bir tavır

sergilemiştir. Ancak Erdoğan bu çerçeveyi red ederek diplomasi odaklı çözüme ulaşılması yönünde tavsiyede bulunmuştur.

2010 yılında küresel buhran ile derinleşen avro krizi, Almanya'nın kemer sıkma politikasını ayyuka çıkarken, 2012 yılında Almanya'nın modületörlüğünde kurulan Mali Birlik Paketi'nin AB mensuplarınca imzalanması neticesinde ağır iktisadi önlemlerin kurumsallaştırılarak alternatifsiz uygulanmasını sağlamasıyla Almanya, fiilen Avrupa kıtasındaki lider konumunu güçlendirmeyi sürdürmüştür.⁵⁶⁷

Müteakiben Türkiye'nin AB'ne katılım prosesinde yürütülecek stratejilerin detayları üzerine incelemeler ve 2007-2013 döneminde Türkiye'nin çıkarlarını gözetenek tam üyelik perspektifinde AB müktesebatına entegresini gaye edinen Türkiye'nin uyum seviyesinin artırılması yönelik reformist hareketlerin yer verildiği AB Müktesebatına Uyum Programı hazırlanmıştır.

2015 yılına varıldığında Suriye'deki iç savaşın yol açtığı kriz ile AB ve Türkiye'nin tesianüt faaliyetleri ile müdahale planlama gereklilikleri doğrultusunda; Suriyelilerin kitlesel akınlarının sebeplerinin irdelenmesi, geçici koruma altında buldukları bölgelerin desteklenmesi ve düzensiz göç akımının önlenmesini sağlamak üzere Ortak Eylem Planı hazırlanmıştır. Akabesinde Türkiye'nin AB katılım sürecinin yeniden hareketlendirilmesi ve müttefik geleceklerinin tasarısı için terörizmle mücadele, dış politika ve güvenlik politikası alanında netice odaklı yaklaşımla Avrupa Projesi'nin kuvvetlendirilmesi üzere Ortak Göç Eylem Planı tasarlanmıştır.

Türkiye-AB ilişkilerinin tasarlanan eylem planları çerçevesinde düzensiz göç akımının önlenmesi üzere geliştirilen formülasyonun uygulanması, Türkiye'ye sağlanan sığınmacı mali imkânların hızlandırılması, vize serbestisi diyalogunun gerçekleştirilmesi ve gümrük birliğinin güçlendirilmesi üzerine değerlendirme emeli ile Türkiye - AB zirve bildirisini gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin AB üyeliği 2016-2019 döneminin vizyon edilecek girişim hamleleri, mevzuat uyumu ve somut oluşumlar çerçevesinde kurumsal ve idari düzenlemelere yer verilen Ulusal Eylem Planı planlanmıştır.

2013 dönemi itibariyle Türkiye ise hükümet olarak öngörülemeyen dini ve politik kutuplaşma altında devlet kamu ve kuruluşlarında gizil organize olarak barınan FETÖ'nün düzenlediği yargı derbeleri neticesinde gerçekleştirilmeyi umduğu hükümeti

⁵⁶⁷Mahmut Sezer, "2008 ekonomik krizi ve Avrupa Birliği", *LinkedIn SlideShare*, <https://www.slideshare.net/MehmetSEZER4/2008-ekonomik-krizi-ve-avrupa-birlii> (Erişim Tarihi:24.04.2020).

devirme tasavvurunu gerçekleştirilememesi neticesinde, 2016 yılında askeri darbe girişimi ile ülkeyi 2 yıllık olağan üstü hal ile siyasi, ekonomik, sosyal tehdide sürükleyerek tramvatik sonuçlar doğurmuştur.

Batının darbe girişimi yönünde tutumu üç farklı şekilde seyretmiştir. Bir çoğunluk bekle ve gör politikası çerçevesinde sonuca odaklanarak sessiz kalmayı tercih etmişken bir kısım alenen darbecileri destekleyici bir tavır sergilemiştir. Son oluşum ise darbe girişimini görmezden gelerek kayıtsız kalan birliği içermiştir.⁵⁶⁸

Darbe girişimi neticesinde AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini ve Avrupa Komisyonunun Komşuluk ve Genişlemeden sorumlu Komiseri Johannes Hahn tarafından yapılan ilk açıklamada darbe girişimi kınanırken, Türkiyeye müzakere sürecinin yönetebilirliği bağlamında anayasal rejime ve demokrasiye hızla dönmesi yönünde tavsiyede bulunulmuştur.⁵⁶⁹

AB genel tutumunu, Türkiye'nin uğradığı travmatik saldırıda öte darbe sonrasında alınacak tedbirlere odaklanarak sürdürmesiyle ,Türk halkının darbeci taraftarı olduğuna dair ithamları yanı sıra iki yüzlü politika izlenimi yürüttüğüne dair eleştirilerine maruz kalmıştır. Türk halkı safında ise AB makamlarına sarsılan güven duyguları beraberinde Avrupa karşıtlığını getirmiştir.⁵⁷⁰

Akabinde Türkiye'de rejim değişikliğine gidilerek partili cumhurbaşkanlığı kapsamında başkanlık sistemine geçiş sağlanmıştır. Almanya tarafınca Türk bakanlarca gerçekleştirilmesi planlanan toplantılar iptal edilerek değişikliğe tepkiler ortaya koyulmuştur. Erdoğan ise bu tavrın Nazi uygulamaları ile teşbih ettiğini savunmuştur. Sol Parti Meclis Grubu Başkanı Sahra Wagenknech'in Erdoğan'ın Almanya ziyareti esnasında, kendi ülkesinde demokrasiye son veren İslamcı diktatör olarak Erdoğanı eleştirmesi, Türk Hukuk düzenin AB normlarına ne denli aykırı bulunduğuna işaret etmektedir.

Avrupa Parlemantosunun 2018 Türkiye Raporun; OHAL kararı vesilesi ile darbe girişimine müteallik kimselere yönelik argüman ve delillerin olmamasına rağmen tutuklanarak işlem yapılıyor olmasının uluslararası hukuk standartlarına aykırı

⁵⁶⁸Muhittin Ataman ve Gloria Shkurti, "Batının Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Etkisi", *Adam Akademi*, 6/2(2016): 61.

⁵⁶⁹Avrupa Dış İlişkiler Hizmet Birimi, "Yüksek Temsilci Federica Mogherini ve Başkan Johannes Hahn Açıklamaları", *Avrupa Birliği'nin Resmi İnternet Sayfası*, <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquartershomepage/7283/statement-high-representativevice-president-federica-mogherini-and-commissioner-johannes-hahn> (Erişim Tarihi:25.04.2020).

⁵⁷⁰Cemal Kakişım ve Seven Erdoğan, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişimin Ardından Yaşanan Gelişmeler", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/18 (2018): 410.

oluşuna, 2015 yılı İstanbul yeni havalimanının inşasıyla ilişkili protesto çalışmaları yürüten kimselerin keyfi tutuklanmasına, Türkiye-Ermenistan sınır kapılarının mesturluğuna yönelik Türk-Ermeni ilişkilerinin onarılmasına ve Ayasofya müzesinin camiye dönüştürülemeyeceğine dair ibarelere yer verilerek, eleştrilerin ve değerlendirmelerin odağı olarak kabul edilmiştir.

AB ekseninde düğüm noktaları olan meseleler üzerine açıklamalarda bulunan Mevlüt Çavuşoğlu, Suriye odaklı sorunların çözümüne ilişkin öngörüler ve planlanmalara değinerek, Suriye'de güvenli bölge oluşturma maksatında sınır ihlali barındırılmamasının yanı sıra teröristlerden temizlenmesi üzere Suriye halkının ülkelerine geri döndürülebileceğine dair vurgu yapmıştır. Cemal Kaşıkçı cinayetinin AB bağlamında düğüm noktası olmasının üzerine ise mevzunun Suudi Arabistan ile Türkiye ikili ilişkilerinde etkin kılmamak gerekliliğinin yanı sıra , meseleyi adalet ve hukuk meselesi olarak değerlendirileceklerini bildirmiştir. Kıbrıs sorununda ise hidrokarbon kaynaklarının değerlendirilmesi üzerine Yunanistana ve AB dahilinde uluslararası toplum olan Rum kesiminin tek tarafalı faaliyetlerin durdurulması ve Kıbrıs türk halkının haklarını garanti etmesi üzerine devam edebilecekleri hususunda bildirimde bulunulmasına ragmen geri bildirim alınmadığı üzere aynı yerde seyrediyor olundugunu bildirerek, kaynakların ortak paylaşılması husunda ısrarcılığını dile getirerek; kendi kıta sahanlığımız dahilinde faaliyetler de ise yalnızca kendimizin söz sahibi olabileceğiyle beraber egemenlik meselesi olduğu vurgulanmıştır.

Avrupa Konseyince İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesinin fizibilitesi dair Türkiye'ye özgü yayımlanan rapor ile insan ticareti konusunda hedef ve transit ülke olarak vasıflandırılmasıyla beraber planlarının yetersizliği ve uygulamalarında var olan denetim eksikliğinin değerlendirilmesi Türkiyenin güvenini sarsmıştır. Bu evre de AB tarihsel anlamda yaşadığı bir ilk ile aldığı Brexit kararı üzerine birlik içindeki belirsizlik hali buhran yaratırken siyasi ve ekonomik alanda yaşanacak sıkıntılar için telaşa yol açmıştır. Ayrıca bu eksen de İngiltere ayrılığı sonrası başka talepler ile de karşılaşılabilinecek olma olasılığı düşkünleşme yaratmıştır. Türkiye ekseninde ise mensupluk prosesinde en büyük destekçilerinden birini kaybetmesiye stratejik gaip olarak nitelendirilmiştir.

Küresel sistemde kriz olarak varlığını koruyan mülteci sorunu kapsamında Türkiye; sınırlarının tehdit edilmesi üzerine İdlib'de Soçi Mutabakatına istinaden güvenli bölge oluşturmak ve milli güvenliği sağlamak gayesiyle bulunmuştur. Bu proseste Esed rejim güçlerinin hava saldırısına maruz kalan TSK'nin uğradığı kayıplar

neticesinde konuya ilişkin açıklamalarda bulunan Erdoğan, bu vaka üzerinde Avrupadan beklenen yardım çağrısına değinerek, eğer yükü paylaşmazlarsa Avrupa kapılarını mültecilere açılacağına dair açıklamalarını hatırlatarak, blöf yaptığına dair geçmiş değerlendirmeleri hatırlatmak suretiyle, kapıların açıldığına dair net bildiri sunmuştur.

Son dönemde dünyada egemenliğini sürdüren global güçler ekseninde şekillenen birlik ilişkilerinin yerleşik nizamını varyasyona zorlayan Covid-19 virüsünün, Dünya Sağlık Örgütüncce pandemi olarak ilan edilmesiyle tüm yaklaşımlar spektruma uğramıştır. İlk etapta insan hayatına ve sağlık sistemine tahribat etkisiyle bireylerin sosyal ve kültürel yaşamlarında tehdit olarak idrak edilse de zamanla ülkelerarası ilişkileri köklü anlayış tadiline zorladığı görülmüştür.

Covid-19 ile küresel mücadele prosesi IMF'nin başlattığı tedbirler kapsamında ülkeler arası seyahatleri engellemek suretiyle gümrük kapıları kapatılmış, finansal piyasa hareketlerin ve alım satım muamelelerinin dijital platformda gerçekleştirilmesi teşvik edilmiştir. Periyotun kriz angajmanı dolayısıyla nominal büyümede ki negatif değerler etkisini ticaret hacmini akamete uğratarak göstermiştir. Küresel işsizlik oranlarındaki artışı ve kamu finansman dengesindeki içleme ülkeleri iç piyasalarını himaye etmek amacıyla finans politikası formatında önlem paketleri sağlanmıştır.

Pandemi prosesinde Almanya'nın "Küresel meselerle, küresel devinimlerin baş edebilirliğini" motto edinmesi ve AB mensup ülkelerin Türkiyeden pandemi dolayısıyla sağlık yardımı talep etmesi üzerine Türkiye'nin arz edebilirliği, kendini AB üye ve aday ülkesine örnek olabilecek düzeyde konumlandırmasına sebep olmuştur. Ek olarak AB Türkiye Delegasyonunun son dört yıldır Türkiye'yi modern yapısı, ekonomisi, altyapısı, insanların çalışma ve düşünce tarzıyla Avrupai olarak değerlendirmesi bağlamında Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde canlanma seyrine gireceğine dair umut beslemesine sebep olmuştur.

Tepkilerin odağındaki Türkiye bu süreçte AB'de yankı uyandıran, tarihi bir hüküm niteliğindeki Ayasofya'nın camiye dönüştürülme kararını ilan etmiştir. Karar primitif eylem değerlendirmesiyle, Türkiye'nin AB yabancılışmasının yanı sıra dini topluluklar arasındaki güvensizliği körükleyip yeni bölünmelere önayak olma faaliyeti olarak arz edilirken, ortak Avrupa kültürüne karşı provokasyon olarak ajite edilmiştir. Bu doğrultuda sabote edilen AB mensup ülkeleri Türkiye ile müzakerelerin sonlandırmasına dair cesaret gösterme yönünde teşvikte bulunmuştur.

Ayasofya kararı henüz aşılmamışken Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki doğal gaz arama faaliyetleri, AB'ye tam üyelik müzakere prosesinde Kıbrıs politikası sebebiyle

geçit vermeyen Yunanistan tarafınca yasadışı olarak değerlendirilmiştir. Çözumsuz mülteci krizi ve Libya konusuna dair gerilim akışı sondaj etkeni ile Türkiye-Yunanistan krizine evrilmiştir. Türkiye'nin silahlı saldırısı altında kalma ihtimali doğrultusunda 2009 Lizbon Anlaşması'nın; AB üye ülkesinin saldırıya maruz kaldığı takdirinde diğer AB ülkelerinin saldırı altındaki ülkeye yardım ve destek sağlamasını içeren ilgili maddeye değinen Yunanistan, Türkiye'nin demokrasi ve hukuk devleti değerleriyle ilgili AB arasında bir bağın kalmadığına dair söylevlerde bulunmuştur. Türkiye'nin en büyük ticaret müşteregi olan AB'nin Türk ekonomisi için devasa yaptırımlara başvurabileceğine dair olasılıklarla da Türkiye'ye göz dağı vermeye başvurmuştur.

AB ise mevcut krizi Türkiye ekseninde değerlendirerek; AB'nin de Libya ve Suriye gibi konularda Türkiye ile ilişkilerde stratejik çıkarları varken, Türkiye ekonomik olarak AB'ye bağımlıdır. Karşılıklı stratejik çıkarların varlığı dolayısıyla Türkiye'nin savılmasına dair kararın falso olarak stratejik hatalar doğuracağına dair yorumda bulunmuştur.

Almanya yaşanan gerilimin çözümüne ilişkin Yunanistan ile doğrudan diyalog içinde olmanın önemini vurgulamıştır. Türkiye ile AB ilişkilerin sürdürülebilir olması gerekliliğini ortak çıkarlar çerçevesinde dile getirerek , Doğu Akdeniz'deki provokasyonların sonlandırması hâlinde mümkün kılınacağını bildirmiştir. AB içinde Almanya-Türkiye ilişkilerinin esaslı geçmişinin yansımalarıyla hiçbir AB ülkesinin insani ve kültüre ilişkin angajmanın Almanya-Türkiye bağına ehil olamayacağı üzerinde durarak, Türkiye'nin hukuk devleti yapısı ve insan hakları doğrultusunda bölünmüş bir ülke olarak nitelendirmesi yanı sıra ilkesel olarak AB-Türkiye müzakerelerin sürdürülmesinden yana taraf olduğunu bildirmiştir. Türk hükümeti Akdeniz'de ve Ortadoğu'da istikrar ve barış için yapıcı bir rol olarak AB karşısında uzlaşmazlık ve güvensizlik meselelerinden sıyrılmasını önermiştir. Aksi takdirde AB ile tam üyelik müzakere çalışmalarında tahrip yaratması yanı sıra tehlikeli olayların inkişaf etmesine dair risk yarattığı izahatinde bulunarak tansiyonun düşürülmesi yönündeki önemiyetin altını çizmiştir.

Nitekim 1959 yılından bu yana Türkiye'nin Avrupa'da terörizm, çetecilik ve İslami radikalizmin yaratacağı çekinisi ile uluslararası siyaseti merkez edinen AB profili, müzakere sürecinde kapsamlı medeniyetler çatışması yaratmak suretiyle varlığını korumaktır. AB'nin menfi profiline rağmen, Türkiye; medeniyetler uyumu destekleyicisi tavrıyla Cumhuriyet tarihi boyunca AB üyeliğine dair nihai hedefindeki kararlılığını asli düzeyde tutmuştur.

Türkiye'nin AB mensupluğunda temel gayesi insan haklarına tazim olmak, hukuku öncelikli kılmak, sosyal adalet ilkesini sahip olmak, ekonomik de daimî makrobüyümeği sağlamak, gelir dağılımında müsavi olarak refah seviyesinin yükselmek suretiyle kaliteli yaşam barındıran bir ülke vasfını ulaşmaktır.

Dolayısıyla AB niteliği gereği strüktürü ve gayeleri itibariyle iktisadi, teknik ve hukuksal oluşumların yanı sıra toplumsal ve politik entegrasyon gayesi ile ulus-üstü yapılanmasıdır. Türkiye'nin bölgeden bölgeye başkalık gösteren gelişmişlik düzeyinin bulunmasına karşın uyguladığı bölgesel politikalarda dengesiz yoğunlaşma ile yetersizlik sonucu başarılı olamadığı örtüsüz bir indikatördür. Dolayısıyla AB'nin adaylığını kabul etmesine dair yaklaşımını uluslararası yapılardan farklı kılarak üyelik kriterlerine yansıtmasıyla, neticelendirememesi kabul edilebilir bir norma dönüşmektedir.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu üzere *“Avrupa Birliği'nin Türkiye ile olan ilişkilerinin durumunu ve ileriye dönük projeksiyonunu görebilmek için, Almanya'nın Türkiye'ye yönelik politikalarını anlamak gerekmektedir”*, ideasının rehberliğinde, Türk-Alman ilişkilerinin tarihsel arka planını AB çerçevesinde real hatları ile analiz edilmesi gerekliliği bağlamında önem arz etmektedir. Çünkü;

Almanya, AB'nin kuruluşundan itibaren harekete geçmiş, entegrasyon evreleri prosesinde pozisyonunu daha da aktive etmiş ve egemen bir konumda birliğin politikalarına düzen getirmiştir. Birliğe mensup ülkeler içerisinde iktisadi, askeri ve politik uzanımda diğerlerinden yetkin bir konumda yer almasından dolayı, AB kurumları seviyesinde gözetilen politikada etkili bir aktördür. Almanya politikalara yön verme, bizatihi iktisadi ideolojisini, kurumsal şemalarını, makroekonomik kaidelerini kullanabilme ve diğer AB ülkeleri üzerinde uygulayabilme, onları yönlendirebilme gücüne sahiptir. Almanya'nın kuşandığı egemen rol karşısında, Avrupa'da hiçbir ülkenin hızla erginleşmesine karşı koyabilme gibi bir durumu bu şartlarda mümkün görünmemektedir. Avrupa'da oluşan iktisadi krizlerin AB etkiye uğratması ile Almanya'nın yönettiği finansal politikaların geleceğe ışık tutan yaklaşımları öngörmesi neticesinde birliğin mali patronu olarak şekillenmiştir.

Hâlihazırda Almanya, etki alanında bulunun avantajları kendi destinasyonu doğrultusunda kullanmak istemektedir. AB ile gerek enternasyonal platformda gerekse bölgesel mevzularda mütehakkim bir statükoya ulaşmak istemektedir. Bundan ötürü içinde bulunduğu Avrupa ortaklığı, dış politikasının dayandığı esastır. Bu vasıta ile yeni pazarlara açılma ve dünyada egemen olma arayışı içindedir. İhracat odaklı yapısı ve coğrafi konumu gereğince doğuya yöneliminin yanında global etki

alanı oluşturmayı hedeflemiştir. Şu anki konum ile Doğuda Polonya'dan Bulgaristan'a kadar Pazar bölgesi oluşturmuş ve diğer ülkelerin yanısıra çok hızlı büyümektedir. Yeni opsiyonda Almanya'nın Rusya ile yakınlaşması ABD'nin Avrasya saldırılarına karşı kuzey birlik oluşturma içtihadını güçlendirirken, Avrupa'da ki kriz döngüsünde güç arayışına yönelmiş olduğu gözlemlenmektedir. Bilhassa, dönüşüm halindeki Kuzey Afrika ülkeleri ile transformasyon ortaklığı kapsamında, sivil toplumu desteklenmesi, iyi riyaset öngörüsünün oluşturulması doğrultusunda hareket ettiğine dair kanıttır.⁵⁷¹

AB'nin kriz döngüsünde göçmen mültecilere karşı takınılan önyargılı tavırlar, sağ partilerin yükselişi ile vurgulanan devasa nasyonalist hissiyatlar birliği yıpratmaya başlamıştır. Schengen Bölgesi kapsamında bazı ülkeler, mültecilerin yarattığı risk ile güvenlik gerekçesiyle başlattığı sınır kontrolü uygulamasıyla birliğe mensup ülkeler arasında güvenlik kontrolleri gerçekleştirmiştir. Bu gidişat güven sarsıntıları ile birlik kavramını zedelemiştir. Neticede birliğin dağılma tehlikesine karşı bugün Angela Merkel'in uyguladığı politika, Almanya'nın geçmişten gelen gerçekliklerine müstenit bir yol olarak görünmektedir. Bu gidişatta Almanya, nitelikli bir Avrupalı olmayı tercih ederek daha dengeleyici, fonksiyonel strateji seçebilme olasılığı taşımaktadır. Bilhassa, 80 milyonluk Avrupa'nın en kalabalık, nüfusuna sahip olması ve dünyanın en güçlü iktisadi ülke sıralamasında ilk beşte yer alması ile Avrupa'nın en zengin ülkesi sıfatını taşımasına istinaden kaybedilmesi göze alınamayacak pazar olarak en güçlü ülke formunda Alman Devleti Birliği kurma teşebbüsü gösterebilecek niteliktedir.⁵⁷²

Sonuç olarak son dönemde Almanya AB çatısında liderlik vasfı taşıması ve Türkiye ile seçkin ve esaslı bir geçmişe uzanan dostane korelasyonları dolayısıyla üyelik sürecinde kilit aktör mevkindedir. AB dönem başkanlığını 1 Temmuz 2020 tarihinden itibaren 6 aylık proste yürütecek olması Schengen vize liberalizasyonu, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Schengen'e dahil edilmesi, gümrük birliğinin aktüel edilmesi, politik istişarelerin her düzeyde yeniden başlatılması, Türkiye-AB göç anlaşmasının güncellenmesi ve bugünkü şartlar içerisinde revize edilmesi, yeni fasılların açılması gibi ana başlıklarda mesafe katedilebileceğine dair inancını güçlendirmektedir. Ancak Almanya'nın Türkiye'de

⁵⁷¹Oğurlu ve Felekoğlu, "Almanya'nın Avrupa Birliği İçinde İç Politika Belirleyiciliği", [https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICIND E%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20\(1\).pdf](https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICIND E%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20(1).pdf)

⁵⁷²Oğurlu ve Felekoğlu, "Almanya'nın Avrupa Birliği İçinde İç Politika Belirleyiciliği", [https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICIND E%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20\(1\).pdf](https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICIND E%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20(1).pdf)

yargı bağımsızlığı, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünün olmadığını ifade etmesinin yanı sıra, AB'nin Türkiye'deki iç siyasi gelişmelerinden ötürü kaygı duyduğunu dile getirmesi bağlamında analiz edilmeye yönelik diplomatik çözümsüzlüğe evrilen İslamofobi, Nazizm, Terörizm, Irkçılık, Fetö, Suriye İç Savaşı, Yunanistan-Türkiye Gerilimi, Kıbrıs Sorunu, Ermeni Meselesi, Mülteci Krizi, Ayasofya'nın cami statüsüne dönüştürülme kararı, Doğu Akdeniz sondaj faaliyetleri ve AB'nin Türkiye'ye dair yaptırım kararı, Türkiye'nin tam üyelik hedefini fantastik bir boyuta taklip ettirmektedir.



KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Abdülhamit, Sultan. Siyasi Hatıratım. İstanbul: Dergah Yayınları, 1984.
- Akandere, Osman. Milli Şef Dönemi. İstanbul: İz Yayıncılık, 1988.
- Akandere, Osman ve Semiz, Yaşar. *Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2018.
- Akça, Gürsoy ve Vurucu, İkbâl. *Savaş ve Toplum Savaş Üzerine Yazılar*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2017.
- Akter, Ahmet. Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Savaş Tarihi Sonuçlarının Türkiye'nin Güvenliğine Stratejik Etkileri. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Armaoğlu, Fahir. 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2:1914-1995). İstanbul: Alkım Yayınları, 2004.
- Aydın Mustafa, ed. Oran Baskın. *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Canpolat, İbrahim, Ulus-üstü Sistem ve Avrupa Birliği. İstanbul: Alfa Yayınları, 1998.
- Çayhan, Esra ve Güney, Nurşin Ateşoğlu. *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları: Nato - AB – Türkiye*. İstanbul: Afa Yayınları, 1996.
- Demirer, Mehmet Arif. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye. Ankara: Şen Matbaa Yayıncılık, 2015.
- Denk, Erdem. Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2016.
- Dursun, Suat. Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Earle, Edward Mead. *Bağdat Demiryolu Savaşı*. çev. Kasım Yargıcı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972.
- Erdoğan Murat, ed. Hüseyin Bağcı ve Kemal Yakut. *Türk Dış Politikası I*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi. Avrupa Ekonomik Topluluğu Üzerine Çeviriler. Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1975.
- Gerger, Haluk. Canavarın Ağzında: ABD Komünist Partisi Tarihi, Cilt: III: Çürüme ve Çözülüş. İstanbul: Yordam Kitap, 2018.
- Gözler, Kemal. Türk Anayasa Hukuku. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2000.
- Gündoğan, Eren. Karen Fogg Dosyası: Haberleşme Dokunmazlığı / AB Kutuplaşması İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2002.
- Gündoğan, Eren. Gümrük Birliğine Hayır. Ankara: Türk Devrim Kurumu Yayınları, 1996.
- İshiaq, Ahmed. Kıbrıs Sorununun Çözümünde AB Nasıl Bir Yol İzlemeli? AB Kıskaçında Kıbrıs Meselesi. Ankara: Ahsen Yayınevi, 2002.

- İnan, Ali Mithat. Atatürk'ün Not Defterleri. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1996.
- Karabekir, Kazım. Ankara'da Savaş Rüzgârları. İstanbul: Emre Yayınevi. 1994.
- Karlık, Rıdvan. Avrupa Birliği / Kuruluşu Gelişmesi Genişlemesi Kurumları. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2014.
- Koçak, Cemil. Türk-Alman ilişkileri. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Kurtcephe, İsrail ve Beden, Aydın. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2015.
- Maksudoğlu, Mehmet Emin. Osmanlı'dan Günümüze Değişme Mâcerâmız. Eskişehir: Kırmızılar Yayıncılık, 2019.
- McCormick, John. *Avrupa Birliği'ni Anlamak*. çev. Yusuf Şahin, Hasan Hüseyin Şahin. Ankara: BigBang Yayınları, 2014.
- Monypenny, W.F. ve Buckle, G.E.. *The Life of Benjamin Disraeli, Earl of Beaconsfield 1804-1881*. Amerika Birleşik Devletleri: Macmillan, 1929.
- Oran, Baskın. "Türk dış politikası: 1919-1980". İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Özgüler, Verda Canbey. Avrupa ve Türkiye İşgücü Piyasalarının Karşılaştırmalı Analizi. İstanbul: Cinius Yayınları, 2013.
- Özgüldür, Yavuz. Türk-Alman İlişkileri (1923-1945). Ankara: Genkur Basımevi, 1993.
- Özcan, Mehmet. Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2005.
- Öztuna, Yılmaz. II. Mahmud. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1989.
- Parasız, İlker. Makro Ekonomi. b.y.b: Fatih Burak Koputan Yayını,1991.
- Sarı, İbrahim. II.Dünya Savaşı: YIL:1939. Antalya: Net Medya Yayıncılık, 2017.
- Saydam Abdullah, ed. Besim Özcan, Cevdet Kırpık, Cevdet Küçük, Fikret Sarıcaoğlu, Şefaettin Severcan, Yılmaz Kurt ve Selim Hilmi Özkan. *"İslam Tarihi ve Medeniyeti- 13: Osmanlılar-2"*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.
- Sender, Oral. Siyasi Tarih 1918-1994. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları,1989.
- Sönmezoğlu, Faruk. Türk Dış Politikasının Analizi. İstanbul: Der Yayınları, 2001.
- Şimşirgil, Ahmet. Kayı 10: II. Abdülhamid Han. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.
- Uçarol, Rıfat. Siyasi Tarih. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.
- Ülger, İrfan Kaya. Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme(Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu). İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2002.
- Yeliseyeva N. V. Yakın Çağlar Tarihi. İstanbul: Yordam Kitap, 2009.
- Yılmaz, Veli. I.Dünya Harbinde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar. İstanbul: Cem Yayıncılık, 2010.
- Yıldırım, Deniz. AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu İçinde. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2009.
- Yiğittepe, Levent ve Güzelipek, Yiğit Anıl. *Küresel Güven(Liksiz)Lik: Eski Kavramların Yeni Yorumları*. İstanbul: Hiper Yayın, 2019.

Yurtsever, Haluk. Orta Sınıf Efsanesi. İstanbul : Yordam Kitap Yayınları, 2016.

MAKALELER

Akçay, Ekrem Yaşar. "Türkiye-AB İlişkileri ve İmtiyazlı Ortaklık Meselesi". *Toros Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/5 (2016):11-30.

Akın, Fetullah. "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yenidünya Düzeni Ve Türkiye". *İş ve Hayat*, 3/5 (2017): 119-135.

Albayrak, Mustafa. "Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi Ve Bağdat Demiryolu'nun Yapımı". *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 6 (1995): 1-38.

Alganer, Yalçın ve Çetin Müzeyyen Özlem. "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri-I". *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23/2 (2007): 285-309.

Alkan, M. Nail. "Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (2015): 35-48.

Aras, İlhan ve Günar, Altuğ. "Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6/2 (2018): 90-110.

Ataman, Muhittin ve Shkurti, Gloria. "Batının Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Etkisi". *Adam Akademi*, 6/2 (2016): 51-73.

Aydın, Ayşe. "Türkiye-Almanya Dostluk Antlaşması (3 Mart 1924)". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/1 (2017): 107-121.

Bayraklı, Enes ve Keskin, Kazım. "Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi". *Analiz*, 143 (2015): 1-32.

Bilici, Nurettin. "AB'de Ekonomik Bütünleşme ve Türkiye'nin Entegrasyonu". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5/2 (2006): 39-45.

Büyükbay, Can. "Almanya'nın AB İçerisindeki Liderlik Rolü: Uluslararası Krizler Bağlamında Dış Politikada Süreklilik Ve Değişim". *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8/1 (2017): 19-38.

Caner, Cantürk. "AB'ye Üyelik Perspektifinden Romanya'da Kamu Yönetimi Reformları: Yapısal Bir Analiz". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 3 (2009): 85-107.

Çakı, Caner. "Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman Propaganda Kartpostallarında Kullanılan Karikatürlerde Türklerin Sunumunun Göstergibilimsel Açından İncelenmesi". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 29 (2018): 73-94.

Çakmak, Zafer. "1875 Hersek İsyanı". *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2003):241-254.

Çayhan, Esra. "Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası Ve Türkiye". *İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (2002): 42-55.

Deniz, Önder ve İmamoğlu, Hüseyin Vehbi. "Osmanlı-Alman Ticari İlişkilerinin Niteliksel Analizi: 1890 Ticaret Anlaşmasının Öncesi Ve Sonrası". *Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 30 (2014): 337-355.

Doğan, Nejat. "Almanya'nın Avrupa'daki Konumuna Teorik Yaklaşımlar: Almanya'nın Yeniden Birleşmesinden 20 Yıl Sonra Bir Değerlendirme". *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2011): 1-19.

Dokuyan, Sabit. "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları*. 18 (2013): 119-135.

Efe, Haydar. "Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/1 (2008): 66-78.

Erhan, Çağrı. "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51/1 (1996): 275-287.

Erhan, Çağrı. "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1/3 (2004): 123-149.

Erhan, Çağrı ve Akdemir, Erhan. "Türkiye – Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde İlk On Yılın Muhasebesi (2005-2015)". *Bilig*, 78 (2016): 7-35.

Ermağan, İsmail. "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Almanya İlişkileri". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/20 (2012): 73-91.

Gencer, E. Ayşen Hiç. "Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Temel Bakışlar: Dün, Bugün ve Yarın". *Akademik Bakış Dergisi*, 25 (2011): 1-16.

Genel, Mehmet Gökhan. "Almanya'ya Giden İlk Türk İşçi Göçünün Türk Basınındaki İzdüşümü 'Sirkeci Garı'ndan Munchen Hauptbahnhof'a". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 8/3 (2014): 301-338.

Gök, Musa ve Akar, Sevda. "2008 Küresel Krizinin Avrupa Birliği ve Türkiye Vergi Sistemlerine Etkisinin Değerlendirilmesi". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/2 (2014): 10-144.

Gök, Nejdet. "Mütercim Halîmî Efendi'nin Notları Çerçevesinde Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati Ve Sonuçları (21 Haziran 1867 - 7 Ağustos 1867)". *Tarihin Peşinde*, 7 (2012): 165-188.

İlyas, Ahmet ve Turan, Orhan. "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası". *Atatürk Dergisi*, 1/1 (2012): 319-341.

Kakışım, Cemal ve Erdoğan, Seven. "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin Ardından Yaşanan Gelişmeler". *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/18 (2018): 399-420.

Karaer, Nihat. "Abdülaziz". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24/37 (2005): 313-326.

Karataş, Başak. "II. Dünya Savaşı Sırasında Franz Von Papen Suikastı Çerçevesinde Türkiye, Sovyetler Birliği ve Almanya İlişkileri". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/1 (2019): 127-137.

Karluk, Rıdvan ve Tonus, Özgür. "Avrupa Para Birliği, Euro Ve Geleceği". *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14/1 (1998): 261-292.

Karta, Nurullah. "Sultan III. Selim Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik Durumu ve Alınan Tedbirler". *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2014): 21-50.

Kaya, Dilek Göze. "Koronavirüs Pandemisinin Küresel Ekonomideki İzleri: Kamu Finansman Dengesi, Ticaret Hacmi, Enflasyon, İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7/5 (2020): 221-237.

Kaya, Emirhan. "Avrupa Birliği'nin Son Genişlemesi Ve Balkan Üyeleri". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18/2 (2016): 213-233.

Kesenceli, Resul. "Sultan Abdülaziz", *Somuncu Baba*, 150 (2013): 70-73.

Kıraç, Selda ve İlhan, Buket. "Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar". *Milli Eğitim Dergisi*, 40/188 (2010): 191-201.

Koçak, Zülfiye. "Son Osmanlı-Avusturya Mücadelesinde Değişen Dengeler ve Zıştovi Antlaşması". *Akademik Bakış*, 11/22 (2018): 261-289.

Köse, İsmail. "Yalta Ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 19 (2015): 241-276.

Kuruyazıcı, Nilüfer. "Farklı Bir Sürgün: 1933 Türkiye Üniversite Reformu ve Alman Bilim Adamları". *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 11 (1999): 37-50.

Metin, Yüksel ve Kaygısız, Ümmühan. "Avrupa Birliği'nde Temel Hakların Korunması ve Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Yenilikler". *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2011): 125-158.

Moita, Luis. "A Critical Review on the Consensus around the Westphalian System". *Journal of International Relations*, 3/2 (2012): 17-42.

Orendt, Moritz. "Türklerin Alman Toplumuna Entegrasyonu: Türkler Paralel Toplumlar mı Oluşturacak, Doğru Bir Entegrasyon mu Gerçekleştirecek?". *Bilge Strateji*, 2/3 (2010): 165-192.

Orhan, Sibel. "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Weltpolitik Siyaseti Çerçevesinde Osmanlı Topraklarını İkinci Ziyareti (1898)". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7/5 (2018): 651-665.

Önder, Mehmet. "Atatürk'e Mektuplar". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 4/10 (1987): 91-132.

Özçelik, Mücahit. "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/29 (2010): 253-269.

Öztürk, Mustafa ve Aras, Osman Nuri. "Euro Ve Kriz Sonrası Dönemde Parasal İstikrar". *Ekonomi Bilimler Dergisi*, 3/2 (2011): 143-155.

Özer, Mehmet Akif. "Avrupa Birliğine Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye, Yönetim ve Ekonomi". *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16/1 (2009): 89-105.

Sağlam, Mustafa, Özudoğru, Fatma ve Çıray, Funda. "Avrupa Birliği Eğitim Politikaları ve Türk Eğitim Sistemi'ne Etkileri". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8/1 (2011): 87-109.

Semiz, Yaşar. "İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 35 (2014): 217-244.

Şemşek, İlknur. "Viyana Kongresi Sürecinde Barışın İnşası ve Avrupa Ahengi (1814-1822)". *Minerva*, 15 (2014): 27-31.

Tekdemir, Aziz. "Napolyon'un Moskova Seferi, 1812". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 15/1 (2018): 91-113.

Tellal, Erel. "Soğuk Savaş Neden Yeniden Sona Erdi?". *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 57/2 (2002): 204-207.

Tezcan, Ercüment. "Avrupa Birliği'ne Katılma Yolunda Bulgaristan, Romanya ve Türkiye: Komisyonun 2003 İlerleme Raporları Işığında Bir Karşılaştırma". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 3/2 (2004): 95-109.

Turan, Abdulmenaf ve Çelikyay, Hicran Hamza. "Türkiye'de KOVİD-19 ile Mücadele: Politikalar ve Aktörler". *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3/1 (2020): 1-25.

Uysal, Ceren. "Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler", *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (2001): 140-153.

Yaldız, Fırat. "AB'de Bireysel Haklar ve Lizbon Antlaşması", *Bilge Strateji*, 4/7 (2012): 107-129.

Yeşiltaş, Murat ve Balcı, Ali. "AK Parti Dönemi Türk Dış politikası Sözlüğü Kavramsal Bir Harita". *Bilgi Dergisi*, 20 (2011): 9-34.

Yiğit, Mehmet, İnaç, Hüsamettin ve Güner, Ümit. "Genişleme, Mali Yardım Ve Ekonomik Büyüme Perspektiflerinden AB'nin İlk Dört Genişlemesinin Analizi". *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8/2 (2007): 81-96.

İNTERNET KAYNAKLARI

ABD Dışışleri Bakanlığı Uluslararası Bilgilendirme Dairesi, "Marshall Planı- Avrupa'nın Yeniden Yapılandırılması", *ABD Ankara Büyükelçiliği ve Türkiye'deki Konsolosluk Resmi İnternet Sayfası*, http://www.usemb-ankara.org.tr/The_Marshall_Plan/index.html (Erişim tarihi: 13.07.2019).

Akçadağ Bülent, "TCK. Madde 312", *Türk Hukuk Sitesi*, <http://www.turkhukuk sitesi.com/mevzuat.php?mid=5261> (Erişim Tarihi:19.11.2019).

Al Muhammed, "Almanya Türkiye İlişkileri", *Fikir Coğrafyası*, <http://www.fikircog rafyası.com/makale/almanya-turkiye-iliskileri> (Erişim Tarihi:02.12.2019).

Anadolu Ajansı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan '9 Mayıs Avrupa Günü' mesajı", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogandan-9-mayis-avrupa-gunu-mesaji/1834809> (Erişim Tarihi:09.05.2020).

Anadolu Ajansı, "AB Türkiye Delegasyonundan Avrupa Günü mesajı için Erdoğan'a teşekkür", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-turkiye-delegasyonundan-avrupa-gunu-mesaji-icin-erdogana-tesekkur/1834832> (Erişim tarihi:09.05.2020).

Anadolu Ajansı, "Çavuşoğlu: BM Güvenlik Konseyi Kovid-19'la mücadelede etkisiz", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cavusoglu-bm-guvenlik-konseyi-kovid-19la-mucadelede-etkisiz/1846494> (Erişim Tarihi:19,05,2020).

Anıl Bihter, "Türkiye-Almanya İlişkileri ve Türkiye'nin AB Üyelik Süreci", *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, <http://www.bilgesam.org/incele/762/-turkiye-almanya-iliskileri-ve-turkiye%E2%80%99nin-ab-uyelik-sureci/> (Erişim Tarihi: 02.12.2019).

Antlaşmalar, "Sykes Picot Antlaşması", *Antlaşmalar*, <https://antlasmalar.com/sykes-picot-antlasmasi/> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Antlaşmalar, "Mondros Ateşkes Antlaşması", *Antlaşmalar*, <https://antlasmalar.com/mondros-ateskes-antlasmasi/> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Antlaşmalar,"Sevr Antlaşması ve Maddeleri", *Antlaşmalar*, <https://antlasmalar.com/sevr-antlasmasi-maddeleri/> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Antlaşmalar, "Lozan Antlaşması ve Maddeleri", *Antlaşmalar*, <https://antlasmalar.com/lozan-antlasmasi-ve-maddeleri/> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Antlaşmalar, "Versay Antlaşması", *Antlaşmalar*, <https://antlasmalar.com/versay-antlasmasi/> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Arık Metehan, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye", *Stratejik Ortak*, <https://www.stratejikortak.com/2017/01/ikinci-dunya-savasi-ve-turkiye.html>(Erişim tarihi: 06.07.2019).

Avrasya İncelemeleri Merkezi, "Tusk: Bugün Bu Hayal Gerçek Oluyor", *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, <https://avim.org.tr/Pdf/Bulten/150486> (Erişim Tarihi: 28.09.2019).

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, "AB'nin Tarihçesi", *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/abnin-tarihcesi-82> (Erişim tarihi: 02.08.2019).

Avrupa Birliği, "Beyaz Kitap: Avrupa'nın Geleceği (2025 öncesi AB27 için düşünceler ve senaryolar)", *Avrupa Birliğinin Resmi İnternet Sayfası*, https://ec.europa.eu/cyprus/sites/cyprus/files/white_paper_on_the_future_of_europe-2.pdf (Erişim Tarihi: 28.09.2019).

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu," Gümrük Birliği, AB ile Türkiye Arasındaki Ticareti Desteklemek", *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/gumruk-birliği-ab-ile-turkiye-arasindaki-ticareti-desteklemek> (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, "Avrupa Birliği-Türkiye Ortaklık Konseyi 54. Toplantısı Sonrası Yapılan Basın Açıklaması", *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/avrupa-birliği-turkiye-ortaklik-konseyi-54-toplantisi-sonrasi-yapilan-basin-aciklamasi-bruksel> (Erişim Tarihi:18.03.2020).

Avrupa Dış İlişkiler Hizmet Birimi, "Yüksek Temsilci Federica Mogherini ve Başkan Johannes Hahn Açıklamaları", *Avrupa Birliği'nin Resmi İnternet Sayfası*, <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquartershomepage/7283/statement-high-representativevice-president-federica-mogherini-andcommissioner-johannes-hahn> (Erişim Tarihi:25.04.2020).

Aydın Faruk, "Otuz Yıl Savaşları ve Devlet Çıkarının Önemi", *Tarih Aklı*, <https://www.tarihakli.com/otuz-yil-savaslari-ve-devlet-cikarinin-onemi/> (Erişim Tarihi: 17.11.2019).

Aygün Hoca, "Lozan Antlaşmasına Doğru Türkiye Haritası 1923", *Aygün Hoca*, <http://aygunhoca.com/anasyfa/97-kurtulus-savasi-haritalari/465-lozan-antlasmasina-dogru-turkiye-haritasi.html> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Bağış Egemen, "Türkiye'nin Kıymeti Bilinmeli", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/files/haberler/2012/turkiyenin-kiymeti-bilinmeli.pdf> (Erişim Tarihi:01.02.2020).

Balbay Mustafa, "Yurtta sulh cihanda sulh' Atatürk'ün seçim beyanıydı!", *Cumhuriyet*, <http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/1313263/yurtta-sulh-cihanda-sulh-ataturkun-secim-beyaniydi.html> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Balcı Muharrem, "Tanzimat Fermanı (Gülhane Hattı Hümayûnu)", *Muharrem Balcı*, www.MuharremBalcı.com:file:///C:/Users/USER/Desktop/yanzimat%20fermanı%20h_tpmuharrembalci.comhukukdnyasibelgeler233.pdf (Erişim Tarihi:01.11.2019).

BBC, "Davutoğlu ve Merkel'den vize muafiyeti açıklamaları", *BBC*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160423_merkel_ziyaret_aciklama (Erişim Tarihi:06.03.2020).

BBC, "Türkiye - Almanya ilişkilerini krize sürükleyen 5 konu nedir?", *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39937578> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

BBC, "Kalın: Gabriel'in açıklamaları iç siyaset yatırımı", *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40668530> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

BBC,"Merkel'den 'Büyükada' Açıklaması: Alman Hükümeti Olarak Tutuklama Kararını Kınıyoruz.", *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40652004> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

BBC, "Die Welt'in Türkiye Muhabiri Deniz Yücel Tutuklandı.",*BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39106472> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

BBC, "İngiltere AB'den ayrılmak için oy kullandı.", *BBC*, https://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results (Erişim Tarihi:28.03.2020).

BBC, "İdlib nerede ve neden önemli?", *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51361192> (Erişim Tarihi:23.03.2020).

BBC, "Ankara-Kızılay'da bombalı saldırı:En az 34 ölü", *BBC*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160313_ankara_patlama (Erişim tarih:11.10.2019).

BBC, "Almanya dönem başkanlığı Türkiye-AB ilişkilerinde yeni dönem başlatabilecek mi?",*BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53243701> (Erişim Tarihi:01.07.2020).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, "Yeni Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi", *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/mdgoverview.html> (Erişim Tarihi: 15.09.2019).

Beyaz Tarih, "V. Mehmed", *Beyaz Tarih*, <https://www.beyaztarih.com/ansiklopedi/v--mehmed> (Erişim Tarihi:08.01.2020).

Beydilli Kemal, "Mahmud II", *İslam Ansiklopedisi*, <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/27/C27008904.pdf> (Erişim Tarihi: 27.10.2019).

Biyografi.info," Jean Monnet", *Biyografi.info*, <https://www.biyografi.info/kisi/jean-monnet> (Erişim Tarihi:28.07.2019).

Biyografi.İnfo, "Kenan Evren", *Biyografi.info*, <https://www.biyografi.info/kisi/kenan-evren> (Erişim Tarihi:14.09.2019).

Biyografi.info, "Tanzimat Fermanı", *Biyografi.info*, <https://www.biyografi.info/bilgi/tanzimat-fermani> (Erişim Tarihi:01.11.2019).

Biyografi.İnfo,"I.Abdülmecit Biyografisi", *Biyografi.info*, <https://www.biyografi.info/kisi/i-abdulmecit> (Erişim Tarihi:01.11.2019).

Biyografi.İnfo, "İslahat Fermanı", *Biyografi.info*, <https://www.biyografi.info/bilgi/islahat-fermani> (Erişim Tarihi:02.11.2019).

Biyografi.net, "Gerhard Schröder Kimdir?", *Biyografi.net*, <https://www.biyografi.net.tr/gerhard-schroder-kimdir/> (Erişim Tarihi:11.12.2019).

Biyografi.İnfo, "Angela Merkel", *Biyografi.İnfo*,
<https://www.biyografi.info/kisi/angela-merkel> (Erişim tarihi:02.12.2019).

Cızıoğlu Kemal, "III.Selim Kimdir", *Bilelim Mi*, <http://bilelimmi.com/iii-selim-kimdir/> (Erişim Tarihi:24.10.2019).

Cnn Türk, "AB İle Temaslarda Kritik Hafta" *Cnn Türk*,
<https://www.cnnturk.com/video/turkiye/ab-ile-temaslarda-kritik-hafta> (Erişim Tarihi:09.03.2020).

Cumhuriyet Arşivi, "14 Kasım 1934", *Cumhuriyet Günlük Gazetesi ve Arşivi*,
<https://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index.xhtml> (Erişim Tarihi:21.01.2020).

Çağrı Erhan, "10 Yıl Önceki Bir AB Yazısı:AB Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'ye Ne Dedi?", *AB Haber*, <https://www.abhaber.com/10-yil-onceki-bir-ab-yazisi-ab-bruksel-zirvesinde-turkiyeye-ne-dedi/> (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

Çalık Ramazan, "Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)", *Larendem*,
<http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/turk-alman-iliskileri-1923-1945.html> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Çelik Aziz,"Avrupa Birliği Sosyal Politikası:Gelişimi, Kapsamı Ve Türkiye'nin Uyum Süreci", *Kristal-İş*,
http://www.kristalis.org.tr/aa_dokuman/absosyalpolitikasi1.pdf (Erişim Tarihi:30.07.2019).

Deutsche Welle, "Merkel-Erdoğan Buluşmasında 4 Kritik", *Deutsche Welle*,
<https://www.dw.com/tr/merkel-erdo%C4%9Fan-bulu%C5%9Fmas%C4%B1nda-4-kritik-konu/a-5405800> (Erişim Tarihi:20.12.2019)

Deutsche Welle, "Alman-Türk Dışişleri Bakanlarından Olumlu Mesaj.", *Deutsche Welle*,
<https://p.dw.com/p/2qQhR> (Erişim Tarihi:07.03.2020).

Deutsche Welle, "Erdoğan'ın Almanya Ziyareti 28-29 Eylül'de", *Deutsche Welle*,
<https://p.dw.com/p/32l6W>, (Erişim Tarihi:07.03.2020).

Deutsche Welle, "Bakan Çavuşoğlu Solingen anma törenine katılacak.", *Deutsche Welle*,
<https://p.dw.com/p/2wVgo> (Erişim tarihi:07.03.2020).

Deutsche Welle, "Avrupa'dan Türkiye'ye 'İnsan Ticareti' Karnesi", *Deutsche Welle*,
<https://www.dw.com/tr/avrupadan-t%C3%BCrkiyeye-insan-ticareti-karnesi/a-50736791> (Erişim Tarihi:24.03.2020)

Deutsche Welle," AB aşı ve ilaç çalışmaları için 7,4 milyar euro topladı", *Deutsche Welle*,
<https://www.dw.com/tr/ab-aşı-ve-ilaç-çalışmaları-için-74-milyar-euro-topladı/a-53330748> (Erişim Tarihi:04.05.2020).

Deutsche Welle, "AB Dönem Başkanı Almanya'dan Türkiye'ye mesajlar", *Deutsche Welle*,
<https://www.dw.com/tr/ab-dönem-başkanı-almanyadan-türkiyeye-mesajlar/a-54068682> (Erişim Tarihi:06.07.2020).

Deutsche Welle, "Ayasofya kararı diplomatik ilişkileri nasıl etkileyecek?", *Deutsche Welle*,
<https://www.dw.com/tr/ayasofya-kararı-diplomatik-iliskileri-nasil-etkileyecek/a-54137405> (Erişim Tarihi:11.07.2020).

Deutsche Welle, "Ayasofya kararı bir provokasyon siyaseti", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/ayasofya-karari-bir-provokasyon-siyaseti/a-54139559> (Erişim Tarihi:14.07.2020).

Deutsche Welle, "AB toplantısında Türkiye'ye Ayasofya eleştirisi", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/ab-toplantısında-türkiyeye-ayasofya-eleştirisi/a-54155009> (Erişim Tarihi:15.07.2020).

Deutsche Welle, "AB'den Türkiye'ye Doğu Akdeniz için yeni yatırım sinyali", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/abden-türkiyeye-doğu-akdeniz-için-yeni-yatırım-sinyali/a-54164593> (Erişim Tarihi:16.07.2020).

Deutsche Welle, "AB'den Türkiye'ye 500 milyon euro ek destek", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/abden-türkiyeye-500-milyon-euro-ek-destek/a-54139465> (Erişim Tarihi:18.07.2020).

Deutsche Welle, "Yunanistan AB'den Türkiye'yi 'felç edecek' ekonomik yaptırım istedi", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/yunanistan-abden-türkiyeyi-felç-edecek-ekonomik-yaptırım-istedi/a-54181890> (Erişim Tarihi:19.07.2020).

Deutsche Welle, "Almanya'dan Türkiye'ye Doğu Akdeniz uyarısı", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/almanyadan-türkiyeye-doğu-akdeniz-uyarısı/a-54254499> (Erişim Tarihi:21.07.2020).

Deutsche Welle, "Türkiye ve Yunanistan arasında kıta sahanlığı gerilimi", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/türkiye-ve-yunanistan-arasında-kıta-sahanlığı-gerilimi/a-54261570> (Erişim Tarihi:22.07.2020).

Deutsche Welle, "Alman bakan: Türkiye ile diyalog devam ettirilmeli", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/alman-bakan-türkiye-ile-diyalog-devam-ettirilmeli/a-54441469> (Erişim Tarihi:05.08.2020).

Deutsche Welle, "AB'den Türkiye'ye 'tansiyonu düşürme' çağrısı", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/abden-türkiyeye-tansiyonu-düşürme-çağrısı/a-54576253> (Erişim Tarihi:14.08.2020).

Deutsche Welle, "AB'den Türkiye'ye Doğu Akdeniz tepkisi", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/abden-türkiyeye-doğu-akdeniz-tepkisi/a-54591439> (Erişim Tarihi:18.08.2020).

Deutsche Welle, "Heiko Maas: Durum son derece riskli", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/heiko-maas-durum-son-derece-riskli/a-54697079> (Erişim Tarihi:25.08.2020).

Deutsche Welle, "Türkiye: AB Doğu Akdeniz konusunda tarafsız davranmalı", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/türkiye-ab-doğu-akdeniz-konusunda-tarafsız-davranmalı/a-54733954> (Erişim Tarihi:28.08.2020).

Dinç Sait, "Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938 - 1965)", *Türkoloji*, [http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait dinc ataturk sonrasi ic ve dis gelismelere bakis.pdf](http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait%20dinc%20aturk%20sonrasi%20ic%20ve%20dis%20gelismelere%20bakis.pdf) (Erişim Tarihi:31.01.2020).

Doğrul Nihat, "Otuz Yıl Savaşları ve Vestfalya (Westphalia) Barışı", *Parlak Jurnal*, <https://parlakjurnal.com/otuz-yil-savaslari-vestfalya-westphalia-barisi/> (Erişim tarihi: 17.11.2019).

Dündar Buğra, "1. Dünya Savaşı Haritası", *Aygün Hoca*, <http://aygunhoca.com/tarih-haritalari/86-1-dunya-savasi-haritalari/4700-1-dunya-savasi-haritasi.html> (Erişim Tarihi:09.01.2020).

Ensonhaber.com, "Avrupa Birliği'nin geleceğine ilişkin 5 senaryo", *En Son Haber*, <https://www.ensonhaber.com/avrupa-birliginin-gelecegine-iliskin-5-senaryo-2017-03-02.html> (Erişim Tarihi: 28.09.2019).

Ensonhaber.com, "Merkel'den 4'lü zirveyi değerlendirdi", *En Son Haber*, <https://www.ensonhaber.com/ic-haber/merkelden-4lu-zirveyi-degerlendirdi> (Erişim Tarihi:18.03.2020).

Erem Onur, "OHAL Sona Erdi: İki Yıllık Sürecin Bilançosu.", *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44799489> (Erişim Tarihi:18.03.2020).

Evrensel, "Dörtlü Zirve Sona Erdi: Pazarlığın Yeni Adı 'Siyasi Çözüm.'", *Evrensel*, <https://www.evrensel.net/haber/364521/dortlu-zirve-sona-erdi-pazarligin-yeni-adi-siyasi-cozum> (Erişim Tarihi: 09.03.2020).

Evrensel, "AP, Türkiye raporunu kabul etti.", *Evrensel*, <https://www.evrensel.net/haber/375579/ap-turkiye-raporunu-kabul-etti-2> (Erişim Tarihi:17.03.2020).

Frontex, "Foreword", *Frontex Avrupa Birliği Ajansı*, <https://frontex.europa.eu/about-frontex/foreword/> (Erişim Tarihi: 04.10.2019).

Gazete Karınca, "Erdoğan'ın Almanya Ziyareti Protestoyla Başladı." *Gazete Karınca*, <https://gazetekarinca.com/2018/09/erdoganin-almanya-ziyareti-protestoyla-basladi/> (Erişim Tarihi:07.03.2020).

Gençalp Ebru, "Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası (AGSP) Ve Türkiye'nin Avrupa Güvenliğindeki Rolü", *Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/GENÇALP-Ebru-AVRUPA-GÜVENLİK-VE-SAVUNMA-POLİTİKASI-AGSP-VE-TÜRKİYE'NİN-AVRUPA-GÜVENLİĞİNDEKİ-ROLÜ.pdf> (Erişim tarihi: 02.08.2019).

Gerçek Gündem, "Dörtlü Zirve Sona Erdi! Liderleden Ortak Açıklama.", *Gerçek Gündem* <https://www.gercekgundem.com/dunya/46160/dortlu-zirve-sona-erdi-liderleden-ortak-aciklama> (Erişim Tarihi:09.03.2020).

Güngör Baha, "Ankara'dan imtiyazlı ortaklığa ret", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/tr/ankaradan-imtiyazli-ortakliga-ret> (Erişim Tarihi:09.02.2020).

Güranlı Zeynep, "Ermenistan'a Sınır Kapısı İçin 3 Şart.", *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/ermenistana-sinir-kapisi-icin-3-sart-8272816> (Erişim Tarihi:17.03.2020).

Gürlesel Can Fuat, "Büyük Britanya'nın AB'den Ayrılma Kararı Ve Etkileri.", *Türkiye İhracatçılar Meclisi*, <https://www.tim.org.tr/tr/kose-yazarlari-can-fuat>

[gurlesel-buyuk-britanyanin-abden-ayrilma-karari-ve-etkileri.html](#)
Tarihi:28.03.2020).

(Erişim

Haberler, " Son dakika: Türkiye'nin göçmen politikası AB'yi harekete geçirdi: Daha fazla para vereceğiz", *Haberler*, <https://www.haberler.com/son-dakika-turkiye-nin-gocmen-politikasi-ab-yi-12986532-haberi/> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

Haberler, " Ankara'da Önemli Konuk", *Haberler*, <https://www.haberler.com/ankara-da-onemli-konuk-2328779-haberi/> (Erişim Tarihi:21.12.2019).

Hürriyet, "İnsan hakları ihlalleri AB'yi sıkıntıya sokuyor ", *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/insan-haklari-ihlalleri-abyi-sikintiya-sokuyor-39145567> (Erişim Tarihi:11.12.2019).

Hürriyet, "'Hıristiyan Avrupa' Düşüncesi Çağdışı", *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hiristiyan-avrupa-dusuncesi-cagdisi-39249099> (Erişim Tarihi:11.12.2019).

Hürriyet, "Erdoğan'ın 'Kapılar açılır' çıkışına ilk yanıt Almanya'dan" , *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/erdoganin-kapilar-acilir-cikisina-almanyadan-yanit-40288251> (Erişim Tarihi:23.03.2020).

İHA, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Dörtlü Zirve açıklaması", *İhlas Haber Ajansı*, <https://www.ihb.com.tr/haber-cumhurbaskani-erdogandan-dortlu-zirve-aciklamasi-833342/> (Erişim Tarihi:17.03.2020).

İktisadi Kalkınma Vakfı, "Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma(Maastricht Antlaşması)", *İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A5-tr.pdf> (Erişim Tarihi:31.07.2019).

İktisadi Kalkınma Vakfı, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Müzakerelerinde Son Durum", *İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sayfası*, [https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/muzakerelerde_son_durum\(1\).pdf](https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/muzakerelerde_son_durum(1).pdf) (Erişim tarihi: 16.10.2019).

İnan Kerem, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Almanya'da Yoksulluk Ve Kalkınma Politikaları", *Academia*, https://www.academia.edu/9993901/%C4%B0K%C4%B0NC%C4%B0_D%C3%9CNYA_SAVA%C5%9EI_SONRASI_ALMANYADA_YOKSULLUK_ve_KALKINMA_POL%C4%B0T%C4%B0KALARI (Erişim Tarihi:01.02.2020).

İndependent Türkçe, "İdlib'de 33 Asker Şehit Oldu.", *İndependent Türkçe*, <https://www.independentturkish.com/node/138756/haber/idlibde-33-asker-%C5%9Fehit-oldu> (Erişim Tarihi:23.03.2020). İnkılap Tarihi, "İl. Mahmut Dönemi (1808–1839)", *İnkılap Tarihi*, <https://www.inkilaptarihi.gen.tr/ii-mahmut-donemi-1808-1839/> (Erişim Tarihi: 27.10.2019).

Karagöz Hakan, "İngiliz Milletler Topluluğu Ve İngiltere'nin AB Üyeliği", *Konya Ticaret Odası*, <http://www.kto.org.tr/d/file/ingiliz-milletler-topluluğu-ve-ingilterenin-ab-uyeligi.pdf> (Erişim tarihi: 29.07.2019).

Karakuş Mustafa, "Wulff'un Türkiye'ye Zorlu Ziyareti", *Hurriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/wulffun-turkiyeye-zorlu-ziyareti-16071161> (Erişim Tarihi:21.12.2019)

Kılınçkaya Derviş, "Osmanlı Devleti ve I. Dünya Savaşı", *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/eqitim/ait203204/l6.pdf> (Erişim Tarihi:08.01.2020).

Koç Muzaffer ve Akyol Bilal, "Türkiye Sosyal Güvenlik Sistemi İle Almanya Sosyal Güvenlik Sisteminin Karşılaştırılması", *Kırklareli Üniversitesi Personel Web Sistemi*, https://personel.klu.edu.tr/dosyalar/kullanici/bilalakyol/dosyalar/dosya_ve_belgeler/T%C3%BCrkiye%20Sosyal%20G%C3%BCvenlik%20Sistemi%20ile%20Almanya%20Sosyal%20G%C3%BCvenlik%20Sisteminin%20Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1.pdf (Erişim Tarihi:01.02.2020)

Küçük Cevdet, "Abdülmeçid", *İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulmecid> (Erişim Tarihi:02.11.2019).

Küçükaydın Demir, "11 Eylül Üzerine Yazılar", *Academia*, https://www.academia.edu/6078330/Demir_Kucukaydin_-_11_Eylul_Ve_Politik_Islam_Uzerine_-_V-1 (Erişim Tarihi:19.12.2019).

Lindner Peter, "Die Reifeprüfung", *Sueddeutsche*, <https://www.sueddeutsche.de/politik/praesident-wulff-in-der-tuerkei-die-reifepruefung-am-bosporus-1.1013473> (Erişim Tarihi:21.12.2019).

Mevzuat Dergisi, "Türkiye İçin AB Komisyonu Tarafından Hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi", *Mevzuat Dergisi*, <https://www.mevzuatdergisi.com/2000/11a/01.htm> (Erişim tarihi: 21.09.2019).

Milliyet, "Kinkel'den Sert Yanıt", *Milliyet*, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/kinkelden-sert-yanit-5360423> (Erişim Tarihi:02.02.2020).

Milliyet, "Türkiye'nin dostları AP'de gurp kurdu", *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-dostlari-ap-de-grup-kurdu/dunya/dunyadetay/18.03.2010/1213005/default.html> (Erişim Tarihi:02.12.2019).

Milliyet, "Rahip Santro'nun katili cinayetin nedenini 12 yıl sonra açıkladı.", *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/gundem/rahip-santronun-katili-cinayetin-nedenini-12-yil-sonra-acikladi-2379555> (Erişim Tarihi:02.02.2020).

Mülteciler Derneği, "Türkiye'deki Suriyeli Sayısı", *Mülteciler Derneği Resmi İnternet Sayfası*, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim Tarihi: 04.10.2019).

Mynet, "Ek protokol imzalandı", *Mynet Haber*, <https://www.mynet.com/ek-protokol-imzalandi-110100191968>, (Erişim Tarihi: 16.10.2019).

Nebi Miş, "16 Yıllık AK Parti Siyasetinin Seyri", *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, <https://www.setav.org/16-yillik-ak-parti-siyasetinin-seyri/> (Erişim Tarihi:09.02.2020).

NKFUCOM, "Almanya Tarihi", *NKFUCOM*, <https://www.nkfu.com/almanya-tarihi/> (Erişim tarihi: 17.11.2019).

NKFUCOM, "2. Mahmut Kimdir? 2. Mahmut Dönemi ", *NKFUCOM*, <https://www.nkfu.com/2-mahmut-kimdir-2-mahmut-donemi/> (Erişim Tarihi:27.10.2019).

NTV, "Helmut Kohl'ün hayatı (Helmut Kohl kimdir?)", *NTV*, https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/helmutkohlun-hayati-helmutkohl-kimdir,qOtsMlqhmUeEXHi6Ka5_lq (Erişim Tarihi:08.12.2019).

NTV, "Akın Birdal tahliye oldu", *NTV*, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/32309.asp> (Erişim Tarihi:11.12.2019).

Yücel Oğurlu, Huriye Felekoğlu, "Almanya'nın Avrupa Birliği İçinde İç Politika Belirleyiciliği", *İstanbul Ticaret Üniversitesi*, [https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICINDE%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20\(1\).pdf](https://ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/233%20ALMANYANIN%20AVRUPA%20BIRLIGI%20ICINDE%20IC%20POLITIKA%20BELIRLEYICILIGI%20(1).pdf) (Erişim Tarihi:04.03.2020).

Ömer Alp, "05 Mayıs 1957 – Federal Alman Reiscumhurunun Türkiye'yi Ziyareti", *Koleksiyon Odası*, <http://koleksiyonodasi.com/05-mayis-1957-federal-alman-reiscumhurunun-turkiyeyi-ziyareti/> (Erişim Tarihi:01.02.2020).

Öymen Altay, "Hitler ile İnönü'nün 1941 Mart'ındaki mektuplaşması", *Radikal*, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan-oymen/hitler-ile-inonunun-1941-martindaki-mektuplasmasi-995617/> (Erişim Tarihi:29.01.2020).

Özden Ali, "19.Yüzyılın Sonlarında Almanya, Tıp ve Etik", *Güncel Gastroentoloji Dergisi*, <http://guncel.tgv.org.tr/journal/68/pdf/100489.pdf> (Erişim Tarihi:19.12.2019).

Öztürk Özhan, "2.Dünya Savaşının Nedenleri ve Sonuçları", *Özhan Öztürk Makaleleri*, <http://ozhanozturk.com/2019/02/18/2-dunya-savasinin-nedenleri-sonuclari/> (Erişim tarihi: 05.07.2019).

Pek Bilgili,"II. Mahmut Döneminde Yapılan İslahatlar (Yenilikler)", *Pek Bilgili*, <https://www.pekbilgili.com/ii-mahmut-doneminde-yapilan-islahatlar-yenilikler/>(Erişim Tarihi: 27.10.2019).

Sabah, "Son Dakika: İdlib Operasyonu Başladı: Muhalifler İle Rejim Arasında Şiddetli Çatışma.", *Sabah*, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/02/20/son-dakika-idlib-operasyonu-basladi-ilimli-muhalifler-harekete-gecti> (Erişim Tarihi:23.03.2020).

Samsun Nihal, "10. Yılında Avrupa Tek Pazarı", *T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/nsamsun.pdf> (Erişim Tarihi:30.07.2019).

Sancar Gaye Aslı, "Kamu Diplomasisinde 'İlişki İnşa Etme' Söylemi", *Kamu Diplomasisi* <http://kamudiplomasisi.org/demo/images/stories/aslisancar.pdf> (Erişim Tarihi:02.02.2020).

Sarışakal Baki, "Lozan Antlaşması", *Baki Sarışakal*, <http://bakisarisakal.com/LOZAN.pdf> (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Sezer Mahmut, "2008 ekonomik krizi ve Avrupa Birliği", *LinkedIn SlideShare*, <https://www.slideshare.net/MehmetSEZER4/2008-ekonomik-krizi-ve-avrupa-birlii> (Erişim Tarihi:24.04.2020).

Selçuk Akşin Somel, "Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı Eğitim Düzeninde Dönüşümler", *Sabancı Üniversitesi*, http://research.sabanciuniv.edu/5529/1/K%C4%B1r%C4%B1m_Sava%C5%9F%C4%B1%2C_Islahat_Ferman%C4%B1_ve_E%C4%9Fitim.pdf (Erişim Tarihi:02.11.2019).

Siyasi Haber, "11 Aktivistin Yargılandığı Büyükada Davası Ertelendi.", *Siyasi Haber*, <http://siyasihaber4.org/11-aktivistin-yargilandiği-buyukada-davasi-ertelendi> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

Sözcü., "Türkiye Raporu, 13 Mart'taki AP Genel Kurulunda Oylanacak.", *Sözcü*, <https://www.sozcu.com.tr/2019/dunya/turkiye-raporu-13-marttaki-ap-genel-kurulunda-oylanacak-3614846/> (Erişim tarihi:17.03.2020).

Sperber Jonathan, "Creation of the German Empire (1866-1871)", *German History*, http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/map.cfm?map_id=374 (Erişim Adresi:21.11.2019).

Sucu Raşit Gökhan, "II. Dünya Savaşı (Yeni Bir Savaşa Doğru)", *Raşit Gökhan Sucu*, <https://www.rasitgokhansucu.com/ayt-tarih-konulari/ii-dunya-savasi-yeni-bir-savasa-dogru/>(Erişim tarihi: 05.07.2019).

Subaşı Turgut, "Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz", *Tarih Tarih*, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=384933> (Erişim Tarihi:08.11.2019).

Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi,"II.Abdülhamid", *Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi*, <http://sultanabdulhamid.yildiz.edu.tr/ii-abdulhamid/> (Erişim Tarihi:25.12.2019).

Şensazlı Aziz Can, "Almanya Türkiye İlişkileri ve Avrupa Birliği", *Mornota*, <https://www.mornota.com/almanya-turkiye-iliskileri-ve-avrupa-birliği/> (Erişim Tarihi:02.02.2020).

Şimşek Erdal, "Sultan Abdülaziz'in Katledilmesi", *Yenisöz*, <http://www.yenisoz.com.tr/sultan-abdulaziz-in-katledilmesi-makale-4579> (Erişim Tarihi:25.12.2019).

Talu Ömer, "Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-AB İlişkileri", *TUİÇ Uluslararası İlişkiler Çalışma Derneği*, <http://www.tuicakademi.org/kibris-sorunu-ve-turkiye-ab-iliskileri/> (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

Tarihi Bilgi,"İkinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?", *Tarihi Bilgi*, <https://tarihibilgi.org/ikinci-dunya-savasi-neden-cikti/> (Erişim tarihi: 04.07.2019).

Tarihi Olaylar, "Berlin Duvarı", *Tarihi Olaylar*, <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/berlin-duvari-75> (Erişim Tarihi:02.02.2020).

Tarihten Dersler,"III.Selim'in Tahtan İndirilmesi ve Senet-i İttifak", *Tarihten Dersler*, http://tarihtendersler.com/nbk.asp?mk_id=222&id=25 (Erişim Tarihi: 24.10.2019).

T.C. Bonn Büyükelçiliği Basın Ateşeliği, " Reiscumhurumuz Sayın Celal Bayar'ın 7-15 Mayıs 1958'de Federal Almanya'yı ziyaretlerine dair fotoğraflar", *SALT Araştırma Koleksiyonları - Kent Toplum ve Ekonomi*,

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/124047>
Tarihi:01.02.2020).

(Erişim

Tepekaya Muzaffer, "Osmanlı-Alman İlişkileri (1870-1914)", *Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları*, <https://www.altayli.net/osmanli-alman-iliskileri-1870-1914.html> (Erişim Tarihi: 18.10.2019).

Time Türk," Kaymakçı, "Kovid- 19 Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri programında konuştu:(2)", *Time Türk*, <https://www.timeturk.com/kaymakci-kovid-19-surecinde-avrupa-birligi-ve-turkiye-ab-iliskileri-programinda-konustu-2/haber-1446561> (Erişim Tarihi:23.04.2020).

Tören Tolga," Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı Ve Türkiye Uygulaması", *Academia*, https://www.academia.edu/4801657/Tören_T._2007_Yeniden_Yapılanan_Dünya_EkonomisindeMarshall_Planı_ve_Türkiye_Uygulaması_The_Marshall_Plan_in_Reconstructed_World_Economy_and_Practice_of_Turkey_İstanbul_the_Social_Researches_Foundation_SAV_.Turkish (Erişim tarihi: 13.07.2019).

TRT, "Çavuşoğlu: Avrupa Konseyi Avrupa'da Yeni Ayrışmalardan Kaçınmalı.", *TRT Haber*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cavusoglu-avrupa-konseyi-avrupada-yeni-ayrismalardan-kacinmali-415872.html> (Erişim tarihi:18.03.2020).

Turan Aslıhan P., "Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi", *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, <http://www.bilgesam.org/incele/796/-kibris-sorununun-turkiye-ab-iliskilerine-etkisi> (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

Turkish Bank Group,"Birleşik Krallık ve Referandum", *Turkish Bank Group*, <http://www.turkborsa.net/belgeler/raporlar/brexitedairhersey.pdf> (Erişim Tarihi: 28.09.2019)

Türk Arama Motoru,"Alman İmparatorluğu (1871–1918)", *Türk Arama Motoru*, <https://www.turkaramamotoru.com/almanya-tarihi-50534.html> (Erişim Tarihi: 18.10.2019).

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, "Annan Planı ve İki Kesimlilik", *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, https://tasam.org/Files/Icerik/File/Annan_Planı_ve_İki_Kesimlilik_pdf (Erişim Tarihi: 22.09.2019).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Maastricht Antlaşması (Maastricht Treaty)", *Türkiye Büyük Millet Meclisi Resmi İnternet Sayfası*, https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht_Anlaşması.pdf (Erişim Tarihi:31.07.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye İle Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratın Anlaşma", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/ardb/ankara_anlaşması.pdf (Erişim Tarihi: 05.08.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Protokoller", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/protokoller_115.html (Erişim Tarihi: 06.08.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Katma Protokol", Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası, https://www.ab.gov.tr/files/ardb/katma_protokol.pdf (Erişim Tarihi: 06.08.2019).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Anayasa", *Türkiye Büyük Millet Meclisi Resmi İnternet Sayfası*, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (Erişim tarihi:14.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliğinin Genişlemesi", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/109.html> (Erişim Tarihi:30.07.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Katılım Ortaklığı Belgeleri", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/46226.html> (Erişim Tarihi: 20.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliğinin Tarihçesi", Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sayfası, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliğinin-tarihcesi_105 (Erişim tarihi: 21.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Katılım Müzakereleri", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakereleri_37.html (Erişim Tarihi: 21.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013) Giriş", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/Muktesebat_Uyum_Programi/Giris.pdf (Erişim Tarihi: 21.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenleme Raporu, *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/İlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf(Erişim Tarihi: 22.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye- AB Ortak Eylem Planı", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plan_i_.pdf (Erişim Tarihi: 27.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf (Erişim Tarihi: 27.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı*

Resmî İnternet Sayfası, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri-kronolojisi_112.html (Erişim Tarihi: 27.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Ulusal Programlar", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/ulusal-programlar_46225.html (Erişim Tarihi: 28.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "29 Kasım 2015 Tarihli Türkiye-AB Zirve Bildirisi", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf (Erişim Tarihi: 11.10.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye - Akçt Serbest Ticaret Anlaşması (25 Temmuz 1996, Brüksel)", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, https://www.ab.gov.tr/files/ardb/akct_serbest_ticaret_anlasmasi.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı (2016-2019)", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/51499.html> (Erişim Tarihi: 16.10.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler (1959-2019)", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/siteimages/kronoloji-trkce-17.07.2019.pdf> (Erişim Tarihi:02.02.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Dışişleri Bakan Yardımcısı ve AB Başkanı Büyükelçi Faruk Kaymakcı, AB Dışişleri Bakanları Gayriresmi Toplantısı'na (Gymnich) Katıldı.", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/51521.html> (Erişim Tarihi:09.03.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratıcı Anlaşma (Ankara Anlaşması)-12 Eylül 1963", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-ankara-anlasmasi-12-eylul-1963-.tr.mfa> (Erişim tarihi: 29.07.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Katma Protokol", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/119.html> (Erişim tarihi: 29.07.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "22 Haziran 1993 Avrupa Birliği Konseyi Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, <https://www.ab.gov.tr/302.html> (Erişim tarihi: 02.08.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Laeken Zirvesi (14-15 Aralık 2001)", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/laeken-zirvesi-14-15-aralik-2001.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 18.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, "Sevilla Zirvesi (21-22 Haziran 2002)", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/sevilla-zirvesi-21-22-haziran-2002.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 18.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, "Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart-ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr> (Erişim Tarihi: 28.09.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, "Türkiye-Almanya Federal Cumhuriyeti Siyasi ve Ekonomik İlişkileri", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-almanya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi:14.12.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, "Türkiye-Almanya Federal Cumhuriyeti Siyasi ve Ekonomik İlişkileri", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-almanya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi:14.12.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, "Türkiye-AB Gümrük Birliği", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-gumruk-birliqi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 05.03.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, "Sayın Bakanımızın Avrupa Birliği Üyesi Ve Aday Ülkelerin Dışışleri Bakanları Gayriresmi Toplantısı Vesilesiyle Romanya'yı Ziyareti", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-romanya-yi-ziyareti-31-1-2019.tr.mfa> (Erişim Tarihi:09.03.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, "No: 52, 13 Mart 2019, Avrupa Parlamentosu 2018 Türkiye Raporu Hk.", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/no-52-avrupa-parlamentosu-2018-turkiye-raporu-hk.tr.mfa> (Erişim tarihi:18.03.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, "Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Basına Yaptığı Açıklama", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-basin-mensuplarinin-sorularina-verdigi-yanitlar-27-9-19.tr.mfa>, (Erişim Tarihi:21.03.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, "Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Basına Yaptığı Açıklama", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-basin-mensuplarinin-sorularina-verdigi-yanitlar-27-9-19.tr.mfa> (Erişim Tarihi:21.03.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, "Türkiye'ye Dair Yayımlanan GRETA Raporu Hk.", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*, <http://www.mfa.gov.tr/no-291-turkiye-ve-dair-yayimlanan-greta-raporu-hk.tr.mfa> (Erişim Tarihi:23.03.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası, "Ülkemiz ile BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Arasında Gerçekleştirilen Toplantı Hk.", *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası*,

http://www.mfa.gov.tr/no_343_ulkemiz-ile-bm-multeciler-yuksekkomserligi-toplantisi-hk.tr.mfa (Erişim tarihi:23.03.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “Birleşik Krallık’ın AB Üyeliğinden Ayrılması Hk.”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası*, http://www.mfa.gov.tr/no_34_bk-nin-ab-den-ayrilmasi-hk.tr.mfa (Erişim tarihi:23.03.2020).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Merkezi, “Avrupa Birliğı Helsinki Zirvesi Ve Türkiye”, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Merkezi Resmi İnternet Sayfası*, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/db0f1c6e-03f2-48c7-8b8c-6c77706de889/Helsinki_Zirvesi_ve_Turkiye.pdf?MOD=AJPERES&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

Türk Dış Politikası, “Mart 1954: Adnan Menderes, Ankara’da Batı Almanya Başbakanı Konrad Adenauer’u karşılarken”, *Twitter*, <https://twitter.com/trdispolitika/status/893461296024354816> (Erişim Tarihi:01.02.2020).

Türk Dili ve Edebiyatı Dersleri Kaynak Sitesi, “Takvim-i Vekayi Gazetesi”, *Edebiyat Öğretmeni*, <https://www.edebiyatogretmeni.org/takvim-i-vekayi-gazetesi-1831/> (Erişim Tarihi: 27.10.2019).

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, “Abdulaziz”, *İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulaziz> (Erişim Tarihi:08.11.2019).

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, “Prusya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Resmi İnternet Sayfası*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/prusya> (Erişim tarihi: 19.11.2019).

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, “V.Murad”, *İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/murad-v> (Erişim Tarihi:12.12.2019).

Türk Mühendis Ve Mimar Odaları Birliğı, “Avrupa Birliğı - Türkiye İlişikleri ve Tmmob”, *Türk Mühendis Ve Mimar Odaları Birliğı Resmi İnternet Sayfası*, <http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/9763.pdf> (Erişim Tarihi:16.12.2019).

T24, “Türkiye Ve Almanya Arasında 12 Ayda 5 Gerilim”, *T24*, <https://t24.com.tr/haber/turkiye-ve-almanya-arasinda-12-ayda-5-gerilim,404533> (Erişim Tarihi:06.03.2020).

T24, “Erdoğan’dan Avrupa’ya Mesaj: Kapılar Açıldı, Sizler De Bu Yükten Nasibinizi Alacaksınız.”, *T24*, <https://t24.com.tr/haber/erdogan-kapilari-acinca-telefon-telefon-ustune-gelmeye-basladi-bitti-o-is,864158> (Erişim tarihi:23.03.2020).

United States Holocaust Memorial Museum, “Avrupa’da II. Dünya Savaşı”, *United States Holocaust Memorial Museum*, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/world-war-ii-in-europe-abridged-article> (Erişim Tarihi:30.01.2020).

Vakıf K12, “Kırım Savaşı”, *Tanzimat*, <http://tanzimat.k12.org.tr/kirim-savasi/> (Erişim Tarihi:02.11.2019).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Pearl Harbor Saldırısı", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Pearl Harbor Saldırısı](https://tr.wikipedia.org/wiki/Pearl_Harbor_Saldırısı) (Erişim tarihi: 10.07.2019).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "VI.Mehmed", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, https://tr.wikipedia.org/wiki/VI._Mehmed (Erişim Tarihi:11.01.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Mart 1933 Almanya Federal Seçimleri", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Mart 1933 Almanya federal se%C3%A7im Tarihi:21.01.2020](https://tr.wikipedia.org/wiki/Mart_1933_Almanya_federal_se%C3%A7im_Tarihi:21.01.2020), (Erişim Tarihi:21.01.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "II. Dünya Savaşı", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/II. D%C3%BCnya Sava%C5%9F%C4%B1](https://tr.wikipedia.org/wiki/II._D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1) (Erişim Tarihi:29.01.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Potsdam Konferansı", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Potsdam Konferans%C4%B1](https://tr.wikipedia.org/wiki/Potsdam_Konferans%C4%B1) (Erişim Tarihi:01.02.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Almanya Tarihi", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Almanya tarihi#B%C3%B6l%C3%BCnme ve Birle%C5%9Fme \(1945-1990\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Almanya_tarihi#B%C3%B6l%C3%BCnme_ve_Birle%C5%9Fme_(1945-1990)) (Erişim Tarihi:01.02.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Berlin Duvarı", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Berlin Duvar%C4%B1](https://tr.wikipedia.org/wiki/Berlin_Duvar%C4%B1) (Erişim Tarihi:01.02.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Soğuk Savaş", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/So%C4%9Fuk Sava%C5%9F](https://tr.wikipedia.org/wiki/So%C4%9Fuk_Sava%C5%9F) (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Hrant Dink Suikastı", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Hrant Dink Suikastı](https://tr.wikipedia.org/wiki/Hrant_Dink_Suikastı) (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Adalet ve Kalkınma Partisi", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Adalet ve Kalk%C4%B1nma Partisi](https://tr.wikipedia.org/wiki/Adalet_ve_Kalk%C4%B1nma_Partisi) (Erişim Tarihi:09.02.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "PKK", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, <https://tr.wikipedia.org/wiki/PKK> (Erişim Tarihi:15.02.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "15 Temmuz Darbe Girişimi", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/15 Temmuz darbe giri%C5%9Fimi](https://tr.wikipedia.org/wiki/15_Temmuz_darbe_giri%C5%9Fimi) (Erişim Tarihi:09.02.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Soçi Mutabakatı (2018)", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/So%C3%A7i Mutabakat%C4%B1 \(2018\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/So%C3%A7i_Mutabakat%C4%B1_(2018)) (Erişim Tarihi:09.03.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fik Krall%C4%B1k'ın Avrupa Birli%C4%B1n Avrupa Birli%C4%9Fi'nden ayr%C4%B1lmas%C4%B1](https://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fik_Krall%C4%B1k'ın_Avrupa_Birli%C4%B1n_Avrupa_Birli%C4%9Fi'nden_ayr%C4%B1lmas%C4%B1) (Erişim tarihi:26.03.2020).

Vikipedi Özgür Ansiklopedi, "Ayasofya", *Vikipedi Özgür Ansiklopedi*, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ayasofya> (Erişim Tarihi:10.07.2020).

Yakartepe Güneş, "2. Mahmud Sonu, Ölümü ve Türbesi", *Osmanlı*, <http://osmanli.site/osmanli-padisahlari-sultan-padisah-sultanlari/sultan-2-mahmud/2-mahmud-sonu-olumu-turbesi/> (Erişim Tarihi: 30.10.2019).

Yenisafak, "Seçim 1983", *Yenisafak*, <https://www.yenisafak.com/secim-1983> (Erişim Tarihi: 14.09.2019).

Yılmaz Oğuzhan, "Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı ", *Academia*, https://www.academia.edu/21568662/Ana_Hatlarıyla_İkinci_Dünya_Savaşı-Ed._Oğuzhan_Yılmaz (Erişim tarihi: 06.07.2019).

Yürük Betül, "Çavuşoğlu, New York'ta MIKTA Toplantısı'na katıldı.", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cavusoglu-new-yorkta-mikta-toplantisina-katildi-/1595278> (Erişim Tarihi:21.03.2020).

TEZLER

Arfaoui Salma, "Osmanlı-Rus savaşı (1877-1878) ve Avrupa Devletlerinin Tutumu", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Tekin Gökhan, "AK Parti Dönemi Türkiye-Almanya İlişkileri", Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik, 2012.

